

województwo[®]
łódzkie

Załącznik
do Uchwały Nr 389/21
Zarządu Województwa Łódzkiego
z dnia 28 kwietnia 2021 r.

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO 2030

Prace nad *Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030* prowadzone były pod kierunkiem Zarządu Województwa Łódzkiego w składzie:

Grzegorz Schreiber – Marszałek Województwa Łódzkiego
Piotr Adamczyk – Wicemarszałek Województwa Łódzkiego
Zbigniew Ziemia – Wicemarszałek Województwa Łódzkiego
Robert Baryła – Członek Zarządu Województwa Łódzkiego
Andrzej Górczyński – Członek Zarządu Województwa Łódzkiego

Dokument powstał w Biurze Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi

Dyrektor Biura – Roman Sasin
Z-ca Dyrektora Biura – Mikołaj Siwiński

Zespół opracowujący:

Pod kierunkiem: Anny Szymańskiej, Patrycji Czarneckiej, Marty Pabich-Makoskiej

Maciej Bąk, Michał Bulder, Małgorzata Chrobak, Lucyna Cichocka, Alina Ditberner, Joanna Dytrych, Michał Grzelak, Elżbieta Bąbka-Horbacz, Wioletta Izdebska, Joanna Jarominek, Małgorzata Jura, Paulina Kaszuba, Małgorzata Kucharska, Justyna Laskowska, Renata Leśniak-Kordzińska, Jacek May, Katarzyna Plesińska, Sławomir Podkoński, Piotr Rzeńca, Patrycja Sobieraj, Maksymilian Stanek, Aleksandra Strzelczyk, Tomasz Walas, Emilia Wcisło, Aleksandra Wejt-Knyżewska, Małgorzata Wrzosek, Barbara Zalega.

przy udziale eksperta zewnętrznego:

dr hab. Marcina Wójcika, prof. UŁ

Koordinacja prac nad dokumentem:

Departament Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego

Łódź, kwiecień 2021 r.

Spis treści

I.	WPROWADZENIE	4
II.	TRENDY ROZWOJOWE	10
III.	DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ I GŁÓWNE WYZWANIA ROZWOJOWE WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO	13
IV.	WIZJA ROZWOJU	66
V.	STRUKTURA CELÓW STRATEGII	69
VI.	ZINTEGROWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA STRATEGICZNE	95
VII.	TERYTORIALNY WYMIAR STRATEGII	99
VIII.	SYSTEM REALIZACJI STRATEGII	108
IX.	MATERIAŁY UZUPEŁNIAJĄCE	118

I. WPROWADZENIE

Strategia rozwoju województwa jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia. **Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030** jest odpowiedzią władz województwa na zmieniające się uwarunkowania i wyzwania, przedstawia spójny plan powiązanych i przemyślanych działań w perspektywie najbliższej dekady, stanowiący punkt wyjścia do szerokiej współpracy, której efektem będzie podniesienie jakości życia mieszkańców województwa łódzkiego.

Planowanie rozwoju regionu jest procesem ciągłym, płynnym, ale też dynamicznym, co powoduje, że tworzenie nowej strategii opiera się zarówno na odniesieniu do obowiązującej w danym momencie strategii rozwoju, jak i zmieniających się warunków zewnętrznych. Ocena realizacji zaplanowanych wcześniej zamierzeń, jak również uwzględnienie aktualnych uwarunkowań, określają nowe przesłanki planowania polityki rozwoju.

Kończący się okres obowiązywania uchwalonej w 2013 r. przez Sejmik Województwa Łódzkiego Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 (Strategia 2020) stanowił punkt wyjścia do rozpoczęcia prac nad nowym dokumentem. Wnioski z monitoringu realizacji Strategii 2020, jak też z przeprowadzonej w 2017 r. ewaluacji¹, wskazują na postęp w zakresie poprawy dostępności transportowej województwa oraz rozwoju gospodarczego. W ramach filaru społecznego wykazano postęp w rozwoju kapitału społecznego, poprawę dostępu do usług publicznych oraz zmniejszanie się nierówności społecznych.

Ważnym wnioskiem wynikającym z przeprowadzonej ewaluacji jest aktualność sformułowanych w Strategii 2020 wyzwań. Nadal istotne dla rozwoju województwa są: poprawa konkurencyjności i innowacyjności regionalnej gospodarki, przeciwdziałanie depopulacji czy budowa kreatywnego kapitału ludzkiego. Zasadnicze znaczenie ma także zapewnienie dobrego stanu zdrowia mieszkańcom województwa, a także dostosowanie i rozbudowanie infrastruktury opieki medycznej i pomocy społecznej oraz zakresu usług do potrzeb osób starszych. Wśród wyzwań akcentuje się również poprawę jakości powietrza.

Z perspektywy regionu funkcjonującego w ramach polityki rozwoju prowadzonej na szczeblu krajowym kluczowe znaczenie dla przyszłych planów województwa miało uchwalenie **Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**² (SOR), pełniącej rolę średniookresowej strategii rozwoju kraju oraz przyjęcie **Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030**³. Nakreślone w tych dokumentach kierunki rozwoju i wskazane priorytety stanowią niejako ramy działania dla samorządu województwa w kontekście zachowania spójności rozwoju całego kraju.

Istotnym uwarunkowaniem procesu tworzenia nowej strategii, wpływającym na formułowanie celów i kierunków interwencji, są również **cele polityki spójności Unii Europejskiej na lata 2021-2027**. Po roku 2020 zakłada się większą koncentrację środków na innowacje, wsparcie małych przedsiębiorstw, technologie cyfrowe i modernizację przemysłu. Priorytetowe będzie również przechodzenie do niskoemisyjnej gospodarki o obiegu zamkniętym oraz przeciwdziałanie zmianom klimatu.

Szczególnie istotne w kontekście struktury gospodarczej województwa są nowe uwarunkowania wynikające z celu polityki spójności związanego z transformacją w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu, co bezpośrednio związane jest z **procesami restrukturyzacyjnymi sektora górnictwo-energetycznego**.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 (Strategia 2030) jest spójna z celami wskazanymi powyżej dokumentów. Została przygotowana z wykorzystaniem klasycznego podejścia i zawiera wszystkie obligatoryjne elementy, wynikające z uwarunkowań ustawowych. Pełni funkcję koordynacyjną dla pozostałych dokumentów programowych i planistycznych tworzonych na poziomie regionalnym.

Integralną częścią Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 jest **wojewódzka strategia w zakresie polityki społecznej**⁴.

¹ „Ewaluacja mid-term Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 – raport końcowy z badania”, Łódź, listopad 2017.

² Dokument przyjęty uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. (Monitor Polski 2017, poz. 260).

³ Dokument przyjęty uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. (Monitor Polski 2019, poz. 1060).

⁴ Zapis wynikający z art. 21 ustawy z dnia 12 marca 2004 o pomocy społecznej (Dz. U. z 2019 r. poz. 1507 z późn. zm.). Aktualnie obowiązującym dokumentem jest Wojewódzka Strategia w zakresie Polityki Społecznej 2020, finalizowane są prace nad Wojewódzką Strategią Polityki Społecznej 2030. Jej głównym celem jest poprawa jakości życia w regionie i równy dostęp mieszkańców do szans rozwojowych.

Strategia 2030 jest odpowiedzią na **wyzwania wewnętrzne i globalne, jakie stoją przed województwem łódzkim**. Podejmowane w ramach strategii działania będą służyły ograniczeniu negatywnych skutków procesów demograficznych związanych z depopulacją i starzeniem się społeczeństwa, podnoszeniu innowacyjności i konkurencyjności gospodarki, w tym transformacji w kierunku Przemysłu 4.0. Niezbędnym warunkiem tych przemian będzie rozwój cyfryzacji i całego sektora e-usług. Dla zapewnienia spójności społecznej podejmowane będą działania zmierzające do zwiększenia dostępności do wysokiej jakości usług w zakresie ochrony zdrowia, polityki społecznej, edukacji, kultury, sportu i turystyki. Kompleksowa poprawa dostępności województwa sprzyjać będzie budowaniu spójności terytorialnej. Niezmiennie istotne będą również działania związane z adaptacją do zmian klimatu oraz poprawą jakości powietrza. Województwo łódzkie dostrzega potencjał sektora energetycznego, jak również potrzebę jego transformacji. **Sprawiedliwa i włączająca transformacja** ma kreować nowy model rozwoju dla obszaru górniczego przy jednoczesnym zapobieganiu regresowi gospodarczemu i społecznemu.

Rok 2020 przyniósł całkowicie nowe wyzwanie związane z **ograniczaniem skutków kryzysu wywołanego przez pandemię COVID-19**. Zarząd Województwa podjął zdecydowane działania mające na celu odbudowę gospodarki oraz przeciwdziałanie zwiększaniu się bezrobocia. W celu zapobiegania i ograniczania wpływu kolejnych zagrożeń, które mogą się pojawić w przyszłości, niezwykle istotna jest kontynuacja podjętych działań, również w obszarze ochrony zdrowia i rozwoju cyfryzacji, w tym rozwijania kompetencji cyfrowych wszystkich grup społecznych.

Zaproponowane w Strategii 2030 działania koncentrują się na przeciwdziałaniu negatywnym zjawiskom, jak również na wzmacnianiu wewnętrznych potencjałów. **Wymiar terytorialny interwencji** będzie kontynuowany, dostosowany do potrzeb i możliwości rozwojowych poszczególnych terytoriów, w tym **Obszarów Strategicznej Interwencji** wskazanych z poziomu krajowego i regionalnego. Koncentracja interwencji na tych obszarach będzie służyła **wyrównywaniu szans rozwojowych poszczególnych obszarów województwa** i budowaniu jego spójności terytorialnej.

Osią działań będzie jak najlepsze wykorzystanie wszelkich dostępnych zasobów. **W kręgu szczególnego zainteresowania samorządu województwa będzie rodzina i stworzenie godnych warunków życia dla wszystkich mieszkańców województwa łódzkiego.**

Tryb pracy nad Strategią 2030 miał charakter społeczno-ekspertski. Proces konsultacji został przeprowadzony dwukrotnie: na przełomie lat 2019/2020 oraz ponownie na początku 2021 r. W trakcie pracy nad dokumentem zapewniono udział przedstawicieli samorządów terytorialnych różnego szczebla, partnerów społecznych, gospodarczych, organizacji pozarządowych zaangażowanych w politykę rozwoju województwa. W proces konsultacyjny zostali również włączeni członkowie Regionalnego Forum Terytorialnego. Dla zapewnienia obiektywnej oceny proponowanych rozwiązań i wsparcia merytorycznego w prace nad Strategią zostali zaangażowani eksperci naukowcy reprezentujący Uniwersytet Łódzki. Prezentowana wersja dokumentu uwzględnia wszystkie zasadne wnioski i rekomendacje zgłoszone w trakcie konsultacji i prac nad dokumentem.

Ponadto projekt Strategii został poddany ocenie w ramach przeprowadzonej ewaluacji ex-ante. Wnioski z badania wskazują na pozytywną ocenę dokumentu zarówno pod względem spełnienia warunków formalno-prawnych, jak również wyznaczonych celów i kierunków działań, które są odpowiedzią na wyzwania stojące przed województwem w najbliższej dekadzie.

Szeroki proces partycypacji społecznej pozwolił na przygotowanie dokumentu odpowiadającego na potrzeby rozwojowe województwa łódzkiego, zapewniającego zrównoważony rozwój województwa, poprawę jakości życia jego mieszkańców, przy poszanowaniu walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Uwarunkowania prawne i programowe

Podstawy prawne opracowania Strategii

Zgodnie z art. 11 ust. 1 i ust. 2 ustawy o samorządzie województwa⁵ z dnia 5 czerwca 1998 oraz art. 3 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju⁶ **samorząd województwa jest odpowiedzialny za kreowanie polityki rozwoju na poziomie regionalnym**, a podstawowym narzędziem do prowadzenia tej polityki jest strategia rozwoju województwa.

Podstawę prawną opracowania nowej strategii stanowi Uchwała Nr LV/680/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 sierpnia 2018 r. w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu opracowania Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, z późniejszymi zmianami⁷.

Najważniejsze uwarunkowania programowe wynikające z międzynarodowych i krajowych dokumentów strategicznych

Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju została przyjęta przez zgromadzenie ogólne ONZ w dniu 25 września 2015 r. Agenda wskazuje 17 celów zrównoważonego rozwoju zapewniających równowagę pomiędzy trzema aspektami: gospodarczym, społecznym i środowiskowym. Zgodnie z Agendą 2030 współczesny wysiłek modernizacyjny powinien koncentrować się na wyeliminowaniu ubóstwa we wszystkich jego przejawach, przy równoczesnej realizacji celów gospodarczych, społecznych i środowiskowych.

Polityka Spójności Unii Europejskiej na lata 2021-2027

Komisja Europejska w projekcie rozporządzenia ogólnego⁸ z dnia 29 maja 2018 r. wskazała **5 celów polityki spójności** wspieranych przez EFRR, EFS+ i FS⁹ w perspektywie 2021-2027. Dodatkowo nowym instrumentem finansowym w ramach polityki spójności, służącym zapewnieniu wsparcia obszarom zmagającym się z poważnymi wyzwaniami społeczno-gospodarczymi wynikającymi z transformacji w dążeniu do osiągnięcia neutralności klimatycznej, jest Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST)¹⁰. W projekcie Umowy Partnerstwa (styczeń 2021 r.) **został wskazany dodatkowy cel** umożliwiający obywatelom i regionom łagodzenie społecznych, gospodarczych i środowiskowo-przestrzennych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu.

1. **Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa** dzięki promowaniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej.
2. **Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa.**
3. **Lepiej połączona Europa** – mobilność i regionalne połączenia teleinformatyczne.
4. **Europa o silniejszym wymiarze społecznym** – wdrażanie Europejskiego filaru praw socjalnych.
5. **Europa bliżej obywateli** – zrównoważony i zintegrowany rozwój obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych.
6. **Umożliwienie regionom i obywatelom łagodzenia społecznych, gospodarczych i środowiskowych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu.**

Europejski Zielony Ład (EU Green Deal) to kompleksowa strategia UE dotycząca ochrony środowiska oraz przeciwdziałania zmianom klimatu. Celem Zielonego Ładu, ogłoszonego w grudniu 2019 r., jest uczynienie gospodarki UE bardziej zrównoważoną. Do 2050 Europa aspiruje do bycia pierwszym na świecie kontynentem neutralnym dla klimatu, w myśl porozumienia paryskiego. Głównym celem, obok neutralności klimatycznej, jest ochrona życia ludzkiego oraz zwierząt i roślin, przy jednoczesnym wsparciu transformacji energetycznej na rzecz

⁵ Dz. U. z 2020 r. poz. 1668 t.j. z późn. zm.

⁶ Dz. U. z 2019 r. poz. 1295 t.j. z późn. zm.

⁷ Zmieniona Uchwałą Nr III/44/19 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 29 stycznia 2019 r., Uchwałą Nr XV/255/20 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 stycznia 2020 r. oraz Uchwałą Nr XX/301/20 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 15 września 2020 r.

⁸ Wniosek ROZPORZĄDZENIE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz. COM(2020) 23 final. 2018/0196 (COD).

⁹ EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, EFS+ – Europejski Fundusz Społeczny Plus, FS – Fundusz Spójności.

¹⁰ Projekt Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego Fundusz na Rzecz Sprawiedliwej Transformacji z dnia 14.01.2020 r.

czystej technologii. Podstawowe założenia dokumentu to: Europa bez zanieczyszczeń, przejście na gospodarkę o obiegu zamkniętym, program „od pola do stołu”, zielona wspólna polityka rolna, mechanizm sprawiedliwej transformacji, zrównoważony transport, ochrona europejskiego kapitału naturalnego (strategia UE na rzecz różnorodności biologicznej), wspieranie badań naukowych i pobudzanie innowacji w dziedzinie klimatu. Istotnym celem jest również ochrona obywateli przed zmianami klimatycznymi oraz zapobieganie wyłączeniu społecznemu poprzez zapewnienie pracy osobom zagrożonym jej utratą w wyniku zmian makroekonomicznych¹¹.

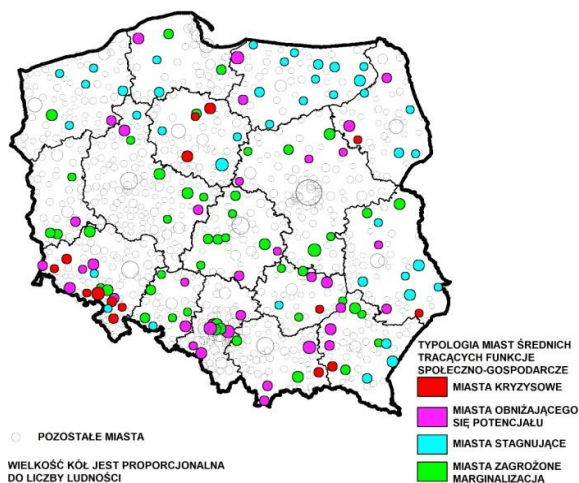
Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR), przyjęta przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r., w której jako cel główny wskazano: „Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”. Strategia określiła nowy model rozwoju: rozwój odpowiedzialny oraz społecznie i terytorialnie zrównoważony. Wskazała jednocześnie samorząd województwa jako inicjatora, koordynatora i mentora działań rozwojowych w regionie realizowanych w sposób zintegrowany w układzie terytorialnym. Realizację celu głównego wspierają trzy cele szczegółowe:

1. Trwały wzrost gospodarczy oparty o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną.
2. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony.
3. Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030), przyjęta przez Radę Ministrów dnia 17 września 2019 r. KSRR 2030 jest jedną z dziewięciu strategii zintegrowanych i rozwija postanowienia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR), określone w filarze: Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony.

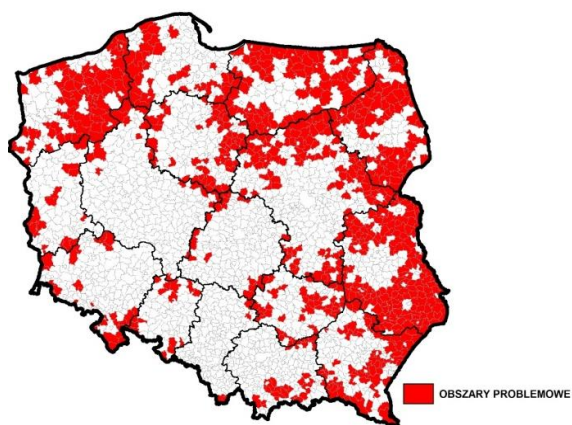
Rys. 1. Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze wskazane w KSRR po aktualizacji delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów przekazanych przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

Rys. 2. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją wskazane w KSRR po aktualizacji delimitacji obszarów problemowych na 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów przekazanych przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

Celem głównym polityki regionalnej jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. Rozwinięciem celu głównego są trzy cele szczegółowe:

1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.
2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.
3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

¹¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Zielony Ład. Bruksela, z dnia 11.12.2019 r. COM(2019) 640 final.

Koncepcja przygotowania i realizacji inwestycji Port Solidarność – Centralny Port Komunikacyjny dla Rzeczypospolitej Polskiej (CPK), przyjęta przez Radę Ministrów dnia 7 listopada 2017 r. nie stanowi programu rozwoju, jest jednak rozwinieniem zapisów SOR w zakresie inwestycji stanowiącej istotny impuls rozwojowy. Koncepcja wskazuje CPK jako nowe lotnisko typu hub, stanowiące jednocześnie centrum nowego systemu transportu w kraju, integrujące transport kolejowy, lotniczy i drogowy. Oprócz głównej inwestycji w zakresie budowy lotniska i węzła transportowego koncepcja przewiduje realizację inwestycji towarzyszących, tj.: budowy nowych linii kolejowych (m.in. kolej dużych prędkości Warszawa – Łódź – Wrocław/Poznań, umożliwiająca prowadzenie szybkiego ruchu regionalnego), rozbudowę autostrady A2 na odcinku Warszawa – Łódź oraz budowę Obwodnicy Aglomeracji Warszawskiej. Działaniami gospodarczymi ściśle związanymi z projektem CPK, w tym mającymi wpływ na integrację Łodzi i Warszawy, jest powstanie High Tech City (parków biznesu), centrum targowo-wystawienniczego oraz kampusu polskich uczelni wyższych. Zakłada się również wdrożenie programów rozwojowych związanych z dziedzictwem narodowym i rewitalizacją obszarów zurbanizowanych, w tym Łodzi. Jako projekty komplementarne wskazuje się rozbudowę systemu Łódzkiego Węzła Kolejowego, rewitalizację, modernizację i rozbudowę systemu łódzkich tramwajów podmiejskich, przebudowę dworca Łódź Kaliska oraz budowę systemu Park&Ride¹².

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 r., przyjęta przez Radę Ministrów 24 września 2019 r., w której jako główny cel krajowej polityki transportowej wskazano **zwiększenie dostępności transportowej oraz poprawę bezpieczeństwa uczestników ruchu i efektywności sektora transportowego przez utworzenie spójnego, zrównoważonego, innowacyjnego i przyjaznego użytkownikowi systemu transportowego w wymiarze krajowym, europejskim i globalnym**, a jego realizację do 2030 r. ujęto w ramach sześciu kierunków interwencji¹³ obejmujących wszystkie gałęzie transportu oraz działań przewidzianych dla obszarów strategicznej interwencji¹⁴.

Założono m.in. rozbudowę i modernizację infrastruktury transportowej drogowej, kolejowej i lotniczej, polepszanie jakości środków przewozu zbiorowego i wdrażanie innowacji, m.in. w zakresie zwiększania odporności na zmiany klimatu oraz minimalizacji presji na środowisko.

W wymiarze globalnym i europejskim uwzględniono zwiększanie dostępności, m.in. w ramach Transeuropejskiej Sieci Transportowej (TEN-T) oraz strategicznych nowych elementów infrastrukturalnych (w tym Centralnego Portu Komunikacyjnego). W wymiarze krajowym przewidziano zwiększenie międzyregionalnej dostępności transportowej, dla wzmocnienia spójności terytorialnej kraju. Silnie zaakcentowano także zwiększenie dostępności wewnątrz regionów, mającej poprawić jakość połączeń centrów z ich zapleczem (ośrodkami subregionalnymi i obszarami wiejskimi). W zakresie mobilności miejskiej wskazano promowanie rozwiązań wspierających zrównoważoną mobilność miejską integrującą miasta z ich obszarami funkcjonalnymi przy zastosowaniu ekologicznie czystych i energooszczędnych pojazdów, wdrażanie inteligentnych systemów transportowych, stosowanie Planów zrównoważonej mobilności miejskiej.

Polityka energetyczna Polski do 2040 r., przyjęta przez Radę Ministrów 2 lutego 2021 r., której **celem jest bezpieczeństwo energetyczne, przy zapewnieniu konkurencyjności gospodarki, efektywności energetycznej i zmniejszenia oddziaływania sektora energii na środowisko przy optymalnym wykorzystaniu własnych zasobów energetycznych**. Dokument wyznacza ramy transformacji energetycznej w Polsce i zawiera strategiczne przesądzenia w zakresie doboru technologii służących budowie niskoemisyjnego systemu energetycznego.

Dla określenia celu głównego wskazano trzy filary: **Sprawiedliwa transformacja** (w tym transformacja rejonów węglowych; ograniczenie ubóstwa energetycznego; nowe gałęzie przemysłu związane z OZE i energetyką jądrową), **Zeroemisyjny system energetyczny** (w tym morska energetyka wiatrowa; energetyka

¹² Park&Ride (P&R) – system parkingów zlokalizowanych przede wszystkim w sąsiedztwie tras komunikacji szynowej, przeznaczony dla osób przesiadających się z samochodów do publicznego transportu zbiorowego. Kierowcy pozostawiają swoje pojazdy w wyznaczonych miejscach, przesiadają się do komunikacji zbiorowej i w ten sposób kontynuują drogę do centrum miasta.

¹³ 1. Budowa zintegrowanej, wzajemnie powiązanej sieci transportowej służącej konkurencyjnej gospodarce; 2. Poprawa sposobu organizacji i zarządzania systemem transportowym; 3. Zmiany w indywidualnej i zbiorowej mobilności; 4. Poprawa bezpieczeństwa uczestników ruchu oraz przewożonych towarów; 5. Ograniczanie negatywnego wpływu transportu na środowisko; 6. Poprawa efektywności wykorzystania publicznych środków na przedsięwzięcia transportowe.

¹⁴ m.in. miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze oraz obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją.

jądrowa; energetyka lokalna i obywatelska) oraz **Dobra jakość powietrza** (w tym transformacja ciepłownictwa; elektryfikacja transportu; dom z klimatem). Na trzech filarach oparto **osiem celów szczegółowych**¹⁵.

W dokumencie określono, że **w 2030 r. udział węgla w wytwarzaniu energii elektrycznej będzie nie większy niż 56%**; udział **OZE** w końcowym zużyciu energii wyniesie **co najmniej 23%**; **emisja gazów cieplarnianych (GHG)** zostanie **ograniczona o 30%** w stosunku do 1990 r.; **zużycie energii pierwotnej** zostanie **zmniejszone o 23%** w stosunku do prognoz z 2007 r. Wskazano również harmonogram uruchamiania 6 bloków jądrowych począwszy od 2033 do 2043 roku, a jedną z **proponowanych lokalizacji jest Bełchatów**.

¹⁵ 1. Optymalne wykorzystanie własnych zasobów energetycznych; 2. Rozbudowa infrastruktury wytwórczej i sieciowej energii elektrycznej; 3. Dywersyfikacja dostaw i rozbudowa infrastruktury sieciowej gazu ziemnego, ropy naftowej i paliw ciekłych; 4. Rozwój rynków energii; 5. Wdrożenie energetyki jądrowej; 6. Rozwój odnawialnych źródeł energii; 7. Rozwój ciepłownictwa i kogeneracji; 8. Poprawa efektywności energetycznej.

II. TRENDY ROZWOJOWE

Rozwój gospodarczy i społeczny Polski wpływa na coraz silniejsze powiązanie polskich regionów z gospodarką europejską i światową. Wraz ze swobodą przepływu osób i kapitału pogłębia to podatność polskich regionów na oddziaływania światowych trendów, wpływających na gospodarkę, społeczeństwo i przestrzeń.

Jednym z najważniejszych trendów jest **globalizacja**, mająca wymiar gospodarczy i społeczny, polityczny i kulturowy. Nasilony przepływ dóbr, kapitału i siły roboczej w skali ogólnosiwiatowej, rozwój transportu, komunikacji, telekomunikacji oraz szybki przepływ informacji, któremu towarzyszą przeobrażenia w sferze społecznej, kulturowej, ustrojowej i politycznej, prowadzą do konfrontacji i zbliżenia w tym zakresie między państwami, narodami oraz ludźmi całego świata. Procesy globalizacji prowadzą do coraz większej współzależności i integracji państw oraz regionów, czego efektem jest tworzenie się „jednego świata” – światowego społeczeństwa „globalnej wioski”. Stanowi to dla województwa łódzkiego szansę rozwojową zarówno w zakresie pozyskiwania nowych inwestorów, jak i nowych rynków zbytu dla produktów i usług, które muszą być nowoczesne i konkurencyjne.

Procesowi globalizacji sprzyja **cyfryzacja**, czyli dynamicznie rosnące wykorzystanie danych i oprogramowania w usługach, procesach produkcji, dystrybucji i sprzedaży. Cyfryzacja i **rozwój społeczeństwa informacyjnego** wpływają na wzorce zachowań społecznych, zmieniają przyzwyczajenia i dają nowe możliwości, a wraz z rozwojem Internetu stanęły u podstaw czwartej rewolucji przemysłowej. Również i ten trend stanowi szansę dla województwa łódzkiego, umożliwiając np. rozwój e-usług. Nieustająco rosnące zapotrzebowanie na przesył dużej ilości danych powoduje konieczność wprowadzania nowych standardów telekomunikacji bezprzewodowej, umożliwiającej porozumiewanie się pomiędzy maszynami (M2M). Odpowiedzią na to wyzwanie jest technologia mobilna piątej generacji (5G¹⁶), której wdrożenie oznacza zwiększenie prędkości przesyłania danych, pojemności sieci i stabilności połączenia. Jest to szczególnie istotne dla szerokiego otwarcia i upowszechnienia nowoczesnych technologii w życiu codziennym, takich jak Internet Rzeczy, a także inteligentne miasto, inteligentny dom, rzeczywistość wirtualna, rzeczywistość rozszerzona czy *connected cars*.

Przemysł 4.0, zwany też czwartą rewolucją przemysłową, to trend polegający na wykorzystaniu osiągnięć informatyzacji, automatyki i teleinformatyki (ICT) w produkcji. Niesie za sobą kompleksową transformację cyfrową wszelkich środków trwałych oraz pogłębioną integrację z partnerami współtworzącymi łańcuch wartości w ramach cyfrowych ekosystemów. Obecnie firmy w zaawansowany sposób łączą i integrują ze sobą procesy i urządzenia, pogłębiają automatyzację będącą efektem trzeciej rewolucji przemysłowej, wykorzystują także technologię chmur obliczeniowych oraz druk 3D. Ciężar planowania produkcji i nadzorowania procesów jest przenoszony z ludzi na komputery dzięki wykorzystaniu zaawansowanych algorytmów oraz Internetu Rzeczy.

Światowe trendy związane są również z sektorem transportu. Nowoczesne rozwiązania w tym zakresie, jak np. wdrażanie **alternatywnych źródeł napędu** w pojazdach, to próba odpowiedzi na współczesne problemy społeczne i środowiskowe związane z jakością życia społeczeństw, takie jak hałas, kongestia czy smog. Zmiany te dotyczą zarówno pojazdów indywidualnych, jak i transportu zbiorowego, a w dłuższej perspektywie również towarowego. Istotnym wyzwaniem dla państw stanie się budowa ogólnodostępnej infrastruktury ładowania. Coraz powszechniejsze, zwłaszcza w aglomeracjach, stają się koncepcje związane ze współdzieleniem form transportu. Rozbudowywane są systemy m.in. *car-sharingu*¹⁷, e-hulajnóg, e-skuterów, pozwalające ograniczyć liczbę pojazdów o napędzie spalinowym. Oba kierunki wpływają na minimalizację negatywnych skutków transportu na środowisko, szczególnie istotną dla województwa łódzkiego w kontekście wyzwań związanych z zatłoczeniem dróg i zanieczyszczeniem powietrza.

Jednak nie wszystkie światowe tendencje mogą stanowić szansę rozwojową dla województwa łódzkiego. Istotnym problem, z którym boryka się nie tylko województwo łódzkie, są **zmiany demograficzne** związane ze

¹⁶ 5G – najnowsza piąta generacja technologii mobilnej zastępująca 4G/LTE. Cechuje się stabilnością i niezawodnością oraz prędkością transferu – do 20 Gb/s pobierania i do 10 Gb/s wysyłania, wytrzymuje obciążenie nawet do 1 miliona urządzeń na 1 kilometr kwadratowy.

¹⁷ Car-sharing – system wspólnego użytkowania samochodów osobowych. Samochody są udostępniane za opłatą użytkownikom przez operatorów floty pojazdów, którymi są różne spółki, agencje publiczne, spółdzielnie, stowarzyszenia lub grupy osób fizycznych. Stosowanie tego systemu zwiększa intensywność wykorzystania pojazdów w ciągu doby, co prowadzi do zahamowania wzrostu liczby samochodów rejestrowanych prywatnie.

starzeniem się społeczeństw. Wśród 25 najstarszych na świecie społeczeństw aż 22 są z Europy (w tym Polska i inne kraje Europy Środkowo-Wschodniej). Starzenie się społeczeństw oddziałuje na niemal wszystkie sfery życia społecznego oraz gospodarczego i stwarza zarówno zagrożenia (szczególnie w zakresie rynku pracy), jak też daje szanse na rozwój nowych produktów i usług np. *silver economy*.

Postępujące **zmiany klimatyczne** skutkują występowaniem ekstremalnych zjawisk pogodowych (wichury, ulew, susze, wyższe temperatury powietrza)¹⁸. Obszarami największej kumulacji problemów związanych ze zjawiskami ekstremalnymi są miasta powyżej 100 tys. mieszkańców, którym szczególnie zagrażają m.in. upały, intensywne opady¹⁹ i burze oraz powodzie miejskie²⁰. Występujące obecnie susze, określane mianem „suszy stulecia”, powtarzać się będą częściej niż co 10 lat. Obecnie ekstremalnie i silnie zagrożone²¹ występowaniem suszy rolniczej jest 38,0% powierzchni kraju zajętej przez tereny rolne i leśne²². Natomiast „powodzie stulecia” będą występować co kilka lat w północnej i północno-wschodniej Europie, w Europie Środkowo-Wschodniej (m.in. w Polsce) oraz w atlantyckiej części południowej Europy²³. W obliczu zdiagnozowanych problemów związanych ze zmianami klimatu szczególnie dotkliwe straty będą odczuwalne w rolnictwie, leśnictwie i turystyce, w wielkości zasobów dyspozycyjnych wód powierzchniowych, co w dłuższej perspektywie skutkować będzie intensyfikacją poziomu zagrożenia suszą, głównie rolniczą i hydrologiczną, zmniejszeniem różnorodności biologicznej oraz wzrostem liczby pożarów.

Zmiany klimatyczne, wynikające m.in. z rosnącej emisji dwutlenku węgla, stawiają wszystkie europejskie regiony, których gospodarka w znaczącej części jest uzależniona od górnictwa i energetyki węgla kamiennego lub brunatnego, przed trudnym wyzwaniem, jakim jest **transformacja gospodarcza w kierunku neutralności klimatycznej**. Prócz oczywistego, pozytywnego oddziaływania na środowisko naturalne, konsekwencjami tego procesu będą m.in.: trwała zmiana struktury przemysłowej, znaczne przekształcenia w zakresie regionalnego rynku pracy oraz konieczność poszukiwania nowych, ekologicznych źródeł energii. Potencjalne niekorzystne zmiany mogą dotyczyć również ograniczenia dochodów ludności i samorządów, odpływu ludności z „regionów węglowych”, wzrostu bezrobocia strukturalnego. Rolą administracji centralnej, regionalnej i lokalnej jest moderowanie zmian w kierunku sprawiedliwej transformacji, oznaczającej minimalizowanie zagrożeń społecznych i gospodarczych wynikających z utraty istotnego elementu ekosystemu gospodarczego.

Negatywne skutki społeczne i gospodarcze mogą zostać także wywołane poprzez **kurczące się zasoby naturalne**. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera **Gospodarka Obiegu Zamkniętego (GOZ)**, której podstawowym założeniem jest wykorzystanie odpadów powstających w procesie produkcyjnym do innego procesu. Koncepcja GOZ zakłada racjonalne wykorzystanie dostępnych zasobów poprzez jak najniższe zużycie surowców nieodnawialnych, zmniejszenie ilości składowanych odpadów i minimalizację negatywnego wpływu tego procesu na środowisko, a także wydłużenie cyklu życia produktów. Dzięki tej koncepcji model konsumpcji zmienia się na bardziej świadomy i odpowiedzialny. Implementacja założeń gospodarki o obiegu zamkniętym może być szansą dla przedsiębiorstw województwa łódzkiego, jednak aby mogły one w ten sposób funkcjonować, konieczne jest przeprowadzenie modernizacji technologicznej.

Nowym globalnym wyzwaniem, które pojawiło się w I kwartale 2020 r., jest pandemia wirusa SARS-CoV-2 i wywołane przez nią dalekosiężne skutki społeczne i gospodarcze, poważny kryzys zdrowotny i humanitarny, a w dłuższej perspektywie również gospodarczy i finansowy. Problemy związane z przerwaniem łańcuchów dostaw w wyniku pandemii sprawiają, że korporacje będą chciały tworzyć sieci dostawców bliżej swoich siedzib i bliżej konsumentów, a państwa zaczną dążyć do produkowania niezbędnych artykułów na miejscu. Zatrzymanie pandemii nie będzie możliwe bez globalnego wysiłku i współpracy. Kryzys wywołany pandemią COVID-19 będzie

¹⁸ W Porozumieniu Paryskim (podpisanym w grudniu 2015 r.) 195 krajów zobowiązało się do utrzymania wzrostu globalnych średnich temperatur na poziomie znacznie poniżej 2 stopni C ponad poziom przedindustrialny i kontynuowania wysiłków na rzecz ograniczenia wzrostu temperatur do 1,5 stopnia C – <https://naukaoklimacie.pl/aktualnosci/ocieplenie-o-1-5-stopnia-specjalny-raport-ipcc-308>

¹⁹ Wzrasta liczba dni z opadem ekstremalnym powyżej 10 mm/dobę w miastach – Polityka ekologiczna Polski 2030 r. Ministerstwo Środowiska, Warszawa, 2019.

²⁰ „Plany adaptacji do zmian klimatu 44 miast Polski – Publikacja podsumowująca”, Warszawa 2018 (www.44mpa.pl).

²¹ Klasa zagrożenia IV i III. Projekt planu przeciwdziałania skutkom suszy, Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie.

²² Według raportów Systemu Monitoringu Suszy Rolniczej w Polsce <http://www.susza.iung.pulawy.pl/tabele/10/> za okres od 1 czerwca 2019 r. do 31 lipca 2019 r. w województwie łódzkim w przypadku 115 gmin (na 177) łączny udział gleb podatnych i bardzo podatnych na zagrożenie suszą rolniczą w użytkach rolnych kształtował się w przedziale powyżej 75%.

²³ Plany zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszarów dorzeczy Odry, Wisły.

wymagał podejmowania zdecydowanych działań niemal we wszystkich obszarach życia gospodarczego i społecznego. Kluczowe będą działania związane ze zwiększaniem odporności i zdolności dostosowawczych, łagodzeniem społecznych i gospodarczych skutków kryzysu oraz wspieraniem transformacji ekologicznej i cyfrowej. Pandemia COVID-19 przyczyniła się do przyspieszenia transformacji cyfrowej w wielu obszarach życia gospodarczego i społecznego, a także upowszechnienia się pracy i nauki zdalnej. W czasie obecnego kryzysu UE i jej państwa członkowskie wspólnie starają się ograniczyć ekspansję wirusa, wzmocnić systemy opieki zdrowotnej, złagodzić społeczno-gospodarcze skutki pandemii oraz wesprzeć pracowników i firmy. Z wyzwaniem tym będzie się mierzył zarówno kraj, jak też poszczególne województwa, w tym łódzkie, a jego skutki będą odczuwalne w dłuższej perspektywie czasu.

III. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ I GŁÓWNE WYZWANIA ROZWOJOWE WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Województwo łódzkie położone jest w centralnej części Polski i zajmuje obszar o powierzchni 18 219 km² (9. miejsce wśród województw). Według danych GUS w czerwcu 2020 r. Łódzkie zamieszkiwało 2 448 713 osób (6. miejsce w Polsce). Gęstość zaludnienia była wyższa niż średnio w Polsce i wynosiła 135 os./km² (Polska 123 os./km²), przy czym w miastach osiągała wartość 1 320 os./km², zaś na obszarach wiejskich 54 os./km². Wskaźnik urbanizacji wynosił 62,4%, co dawało województwu łódzkiemu 7. miejsce w Polsce.

Strukturę administracyjną województwa łódzkiego tworzą 21 powiatów i 3 miasta na prawach powiatu (Łódź, Piotrków Trybunalski, Skierniewice). Podstawową sieć osadniczą tworzy natomiast 177 gmin, w tym 18 miejskich, 28 miejsko-wiejskich oraz 131 wiejskich. Dnia 1 stycznia 2020 r. do grona gmin miejsko-wiejskich dołączyły Piątek i Lututów (z powodu braku danych statystycznych nie są one wyodrębniane w dalszych analizach).

Rys. 3. Podział administracyjny województwa łódzkiego w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne BPPWŁ

W wyniku przeprowadzonych prac analitycznych oraz wiedzy eksperckiej wskazano najważniejsze potencjały oraz problemy rozwojowe województwa, wymagające podjęcia działań w perspektywie do 2030 r. Podstawą prowadzonych analiz były przede wszystkim dane pochodzące ze statystyki publicznej, natomiast dane pochodzące z innych źródeł zostały każdorazowo wskazane.

Przemysł

Wyzwanie: Transformacja sektora przemysłowego

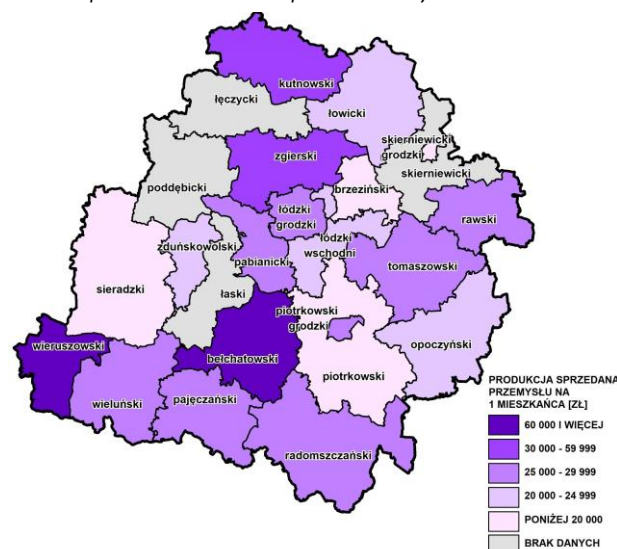
Łódzkie należy do stosunkowo dobrze rozwiniętych województw, o wysokim udziale przemysłu w wartości dodanej brutto (28,9% w 2018 r., wobec 25,8% średnio dla Polski) i dynamicznie rosnącym udziale usług, jednak w skali Unii Europejskiej jest to region słabiej rozwinięty, nie osiągający 75% poziomu rozwoju UE. **W 2019 roku pod względem wielkości produkcji sprzedanej przemysłu na 1 mieszkańca** województwo łódzkie plasowało się na 7. miejscu w kraju (32 324 zł wobec 38 542 zł średnio dla Polski²⁴), a dynamika wzrostu tego wskaźnika w latach 2010-2019 wyniosła 162,5% wobec 161,3% średnio w kraju. W ujęciu wewnątrzregionalnym najbardziej rozwinięty sektor przemysłowy (>3 mld zł produkcji sprzedanej przemysłu ogółem w skali roku) mają powiaty: bełchatowski, Łódź, kutnowski, zgierski i pabianicki. W przeliczeniu na 1 mieszkańca najwyższe wartości tego wskaźnika w 2019 r. zanotowano w powiatach: bełchatowskim, wieruszowskim, kutnowskim i zgierskim. Stosunkowo niską wartość produkcji sprzedanej przemysłu na 1 mieszkańca notuje się w powiatach o rolniczym (np. piotrkowski) lub usługowym (np. łódzki wschodni) charakterze.

Dynamika produkcji sprzedanej przetwórstwa przemysłowego w okresie od 2010 do 2018 r. wskazuje, że tradycyjnie kojarzone z województwem łódzkim branże przemysłu lekkiego mają ujemną (produkcja skór i wyrobów skórzanych), niską (produkcja odzieży) lub co najwyżej przeciętną (produkcja wyrobów tekstylnych) dynamikę wzrostu. Najszybciej w omawianym okresie rosła produkcja sprzedana papieru, metali, pojazdów samochodowych, przyczep i naczep, chemikaliów i wyrobów chemicznych oraz poligrafii i reprodukcji zapisanych nośników informacji.

Udział produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki w województwie łódzkim wyniósł w 2019 r. 27,6% (11. miejsce) wobec 34,2% średnio w Polsce. Według syntetycznego wskaźnika innowacyjności RIS²⁵ w 2019 r. Łódzkie zajęło 7. miejsce w kraju, a wielkość wskaźnika systematycznie się poprawia. **Intensyfikacja współpracy przedsiębiorstw przemysłowych z sektorem B+R, wykorzystanie specjalizacji regionalnych oraz wciąż silnych tradycji przemysłowych**²⁶ (np. w zakresie produkcji artykułów spożywczych, farmaceutycznych, wyrobów tekstylnych i odzieży, produkcji mebli) przyczyni się do dalszego wzrostu konkurencyjności i innowacyjności sektora.

Poziom **nakładów wewnętrznych na działalność B+R w przeliczeniu na 1 mieszkańca** w województwie łódzkim w 2018 r. wyniósł 485,2 zł (5. miejsce) wobec 659,9 zł w kraju, jednak **w relacji do PKB** jest to 0,94% (7. miejsce) – mniej niż średnio dla kraju (1,21%). Wymogiem skutecznej modernizacji struktury gospodarczej

Rys. 4. Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca w 2019 r.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

²⁴ Dane GUS za 2019 rok. Dotyczy podmiotów o liczbie pracujących > 9.

²⁵ Regional Innovation Scoreboard, wydanie z roku 2019.

²⁶ Wniosek na podstawie analizy wielkości produkcji sprzedanej przemysłu w branżach przetwórstwa przemysłowego na podstawie Rocznika statystycznego województwa łódzkiego 2019.

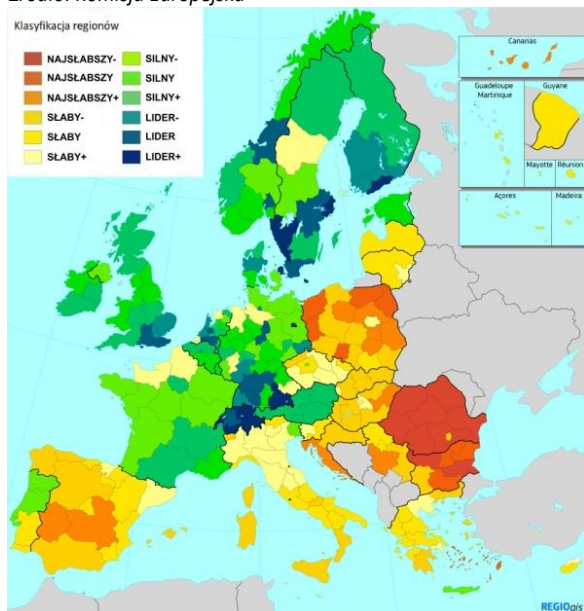
województwa w kierunku gospodarki opartej na wiedzy jest większy wzrost nakładów na B+R – średnia unijna nakładów B+R w relacji do PKB w 2018 roku wyniosła 2,18%.

Olbrzymim wyzwaniem w zakresie regionalnej transformacji przemysłowej są przemiany, które czekają **sektor energetyczny**. Województwo łódzkie jest jednym z największych w Polsce wytwórców energii elektrycznej za sprawą Elektrowni Bełchatów i powiązanej z nią kopalni węgla brunatnego. Polityka klimatyczna Unii Europejskiej zmierza w kierunku wycofania z użytkowania bloków energetycznych zasilanych węglem, tymczasem kompleks górniczy Bełchatowa odpowiada za produkcję ok. 20% energii elektrycznej wykorzystywanej w kraju. Jest także jednym z największych pracodawców w Łódzkiem, co oznacza, że proces transformacji będzie złożony, kosztowny i długotrwały.

Proces transformacji przemysłowej województwa musi zarazem zakładać jak najszerszą implementację założeń **Gospodarki Obiegu Zamkniętego (GOZ)**. Oznacza to przede wszystkim konieczność rozwoju rynku surowców wtórnych oraz wspieranie przekształcania odpadów na surowce. Wyzwania stojące przed sektorem przemysłowym dotyczą także minimalizacji produkcji odpadów nieprzetwarzalnych i racjonalizację użycia surowców nieodnawialnych, a także zachęca do stosowania metod racjonalizujących cykl życia produktu.

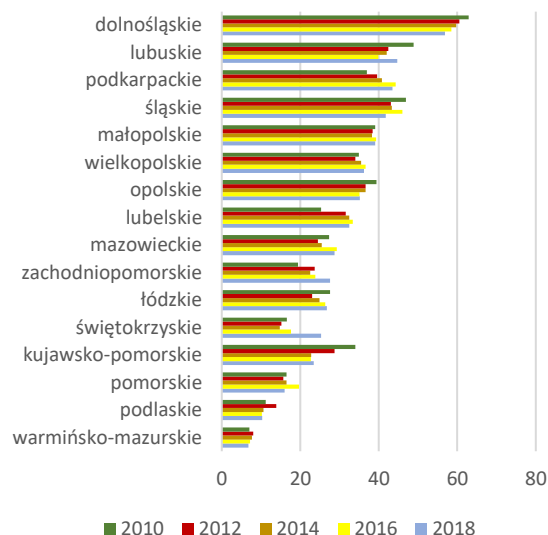
Rys. 5. Syntetyczny wskaźnik innowacyjności regionów („Regional Innovation Scoreboard”) w 2019 r.

Źródło: Komisja Europejska

Rys. 6. Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki w latach 2010-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rolnictwo

Wyzwanie: Utrzymanie przewagi w specjalizacji rolniczej i przetwórstwie rolno-spożywczym

Województwo łódzkie, dzięki m.in. endogenicznemu potencjałowi w zakresie produkcji rolniczej i branży artykułów spożywczych, zaliczane jest do regionów o wysokich możliwościach rozwoju biogospodarki²⁷, która w perspektywie stanowić będzie odpowiedź na wiele globalnych wyzwań związanych z bezpieczeństwem żywnościowym, energetycznym, rosnącymi ograniczeniami dotyczącymi wody, ziemi uprawnej i emisji dwutlenku węgla.

Działalność rolnicza jest mocno uzależniona od czynników przyrodniczych: rzeźby terenu, jakości gleb i klimatu. Województwo charakteryzuje się przeciętnymi uwarunkowaniami przyrodniczymi dla prowadzenia

²⁷ Biogospodarka obejmuje wszystkie sektory i systemy, w których wykorzystuje się zasoby biologiczne. Stanowi jedną z największych i najważniejszych gałęzi unijnej gospodarki i obejmuje sektory: rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa, żywności, bioenergii i bioproduktów. Biogospodarka stanowi jeden z filarów GOZ, a zarządzanie zasobami odnawialnymi, czyli tzw. biomasą w całym cyklu życia oparte jest na przetwarzaniu, produkcji i sprzedaży dóbr oraz zagospodarowaniu bioodpadów. Produkcja rolno-gospodarki leśnej i rybołówstwa stanowi jedno z podstawowych źródeł biomasy.

produkcji rolniczej. Wartość syntetycznego wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej²⁸ (61,9 pkt.) jest niższa od średniej dla Polski (66,6 pkt.) i plasuje województwo na 14. miejscu w kraju. **Największy zwarty obszar gmin z najlepszymi uwarunkowaniami dla produkcji rolnej zlokalizowany jest w północnej i północno-zachodniej części województwa.** Korzystne warunki przyrodniczo-glebowe posiada także pas gmin zlokalizowanych w centrum województwa oraz mniejszy obszar kilku gmin znajdujący się w powiecie wieluńskim i wieruszowskim.

Jednym z najważniejszych **zagrożeń dla rozwoju rolnictwa jest deficyt wód**²⁹. Postępujące zmiany klimatu w XXI wieku przejawiają się coraz większą niestabilnością warunków pogodowych i są poważnym wyzwaniem dla prowadzenia produkcji rolnej³⁰. Wzrost średniej temperatury rocznej, spadek liczby dni z pokrywą śnieżną i wydłużające się okresy bezopadowe w sezonie wegetacji roślin uprawnych będą przyczyniały się do wzrostu częstości i intensywności występowania susz³¹. Z problemem suszy w rolnictwie borykają się w ostatnich kilku latach producenci rolni w całym województwie³².

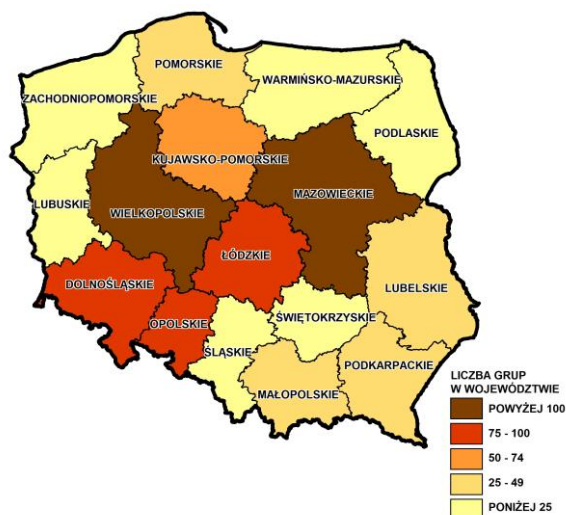
Pomimo niezbyt korzystnych warunków naturalnych województwo łódzkie osiągało dobre wyniki pod względem produkcji rolniczej. W 2018 r. towarowa produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych była o 8,2% wyższa niż przeciętnie w kraju i wynosiła 6 594 zł (6 093 zł w kraju). Osiąganiu wysokich wyników produkcyjnych sprzyja wprowadzanie nowoczesnych technologii produkcji roślinnej i zwierzęcej.

Potencjał rozwojowy rolnictwa tworzą wyróżniające się w skali kraju sektory: warzywnictwo i sadownictwo, produkcja ziemniaków, hodowla trzody chlewnej i bydła oraz produkcja mleka i jaj kurzych. Województwo zajmuje znaczącą pozycję w kraju pod względem: zbiorów warzyw gruntowych (3. miejsce), produkcji owoców z drzew (4. miejsce) oraz owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych (3. miejsce), zbiorów ziemniaków (2. miejsce), obsady trzody chlewnej na 100 ha UR (2. miejsce), obsady bydła na 100 ha UR (6. miejsce) i skupu mleka (5. miejsce) oraz produkcji jaj kurzych (3. miejsce). Zróżnicowana baza surowcowa, pochodząca zarówno z produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej, jest podstawą rozwoju przemysłu przetwórczego: mleczarskiego, owocowo-warzywnego, mięsnego, zbożowego. Warzywa, owoce i przetwory owocowo-warzywne mają znaczący udział w grupie towarów eksportowych województwa. Oprócz rolnictwa konwencjonalnego coraz dynamiczniej rozwija się **produkcja metodami ekologicznymi**, odpowiadająca na bieżące trendy w UE i zapotrzebowanie konsumentów na żywność wysokiej jakości.

Międzynarodową przewagę konkurencyjną województwa łódzkiego w zakresie rolnictwa potwierdza przynależność do ścisłej grupy 54 regionów Unii Europejskiej specjalizujących się w produkcji trzody chlewnej. Pod względem wyników w produkcji mleka Łódzkie należy do 44 najbardziej efektywnych regionów UE³³.

Rys. 7. Liczba grup producentów rolnych (stan na maj 2020 r.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR

²⁸ Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej – syntetyczny wskaźnik oceniający uwarunkowania przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa. Przypisuje wartości punktowe czterem cechom: jakości i przydatności rolniczej gleb (maks. 100 pkt.), agroklimat (maks. 15 pkt.), warunki wodne (maks. 5 pkt.) i rzeźba terenu (maks. 5 pkt.).

²⁹ Na podstawie raportów Systemu Monitoringu Suszy Rolniczej w Polsce <http://www.susza.iung.pulawy.pl/komentarz>, <http://www.susza.iung.pulawy.pl/KBW> w województwie łódzkim suszę rolniczą odnotowano w okresie od 1 kwietnia 2019 r. do 31 sierpnia 2019 r. Największy deficyt wody zarejestrowano w okresie od 1 czerwca 2019 r. do 31 lipca 2019 r., kiedy to wartości Klimatycznego Bilansu Wodnego (KBW) w regionie najmniej korzystne wartości (od -259 mm do -240 mm) osiągnęły na Wzniesieniach Łódzkich, a w pozostałej części województwa przekraczały wartość -210 mm.

³⁰ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030.

³¹ Rolnictwo w obliczu suszy a bezpieczeństwo żywnościowe, dr inż. M. Zieliński, mgr inż. J. Sobierajska, Zakład Ekonomiki Gospodarstw Rolnych, IERIGŻ-PIB.

³² System Monitoringu Suszy Rolniczej, który został opracowany i wdrożony przez IUNG-PIB.

³³ Eurostat regional yearbook, 2018 edition.

Podstawę prowadzenia produkcji rolnej stanowią rodzinne gospodarstwa rolne. W 2020 r. **średnia wielkość powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym** wynosiła 7,98³⁴ ha (13. miejsce w kraju, Polska 11,04 ha) i była o 0,5 ha większa w stosunku do 2010 r.

Współpraca producentów rolnych jest istotnym czynnikiem dynamizującym rozwój rolnictwa. Integracja pozioma w sektorze rolnictwa jest sposobem na postępującą koncentrację struktur handlu i przetwórstwa, a zarazem alternatywą dla kosztownego procesu koncentracji ziemi. Pod względem liczby **grup producenckich** w województwach łódzkie należy do krajowej czołówki. Pomimo tego, że w województwie funkcjonuje 80 grup³⁵ producentów rolnych oraz 17 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw, stopień zaawansowania integracji wciąż jest zbyt niski, co jest problemem ogólnokrajowym. Za pośrednictwem grup producentów sprzedawane jest zaledwie 5% towarowej produkcji rolnej.

Coraz szersze staje się wprowadzenie do obrotu produktów i żywności wysokiej jakości wytworzonej przez rolników z lokalnych gospodarstw rolnych w nowych formach, przy udziale tzw. oddolnych inicjatyw lokalnych, w ramach **krótkich łańcuchów dostaw**. Dzięki tym rozwiązaniom rolnicy są w stanie zaoferować konsumentom najświeższe produkty w atrakcyjnych cenach.

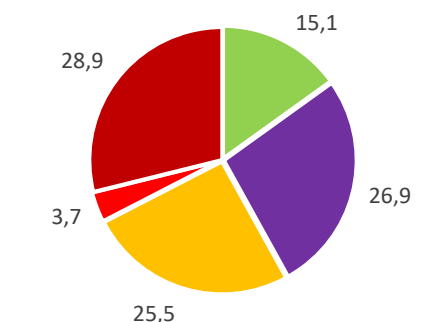
Sektor nowoczesnych usług

Wyzwanie: Wykorzystanie potencjału łódzkiego dla rozwoju sektora usług, w tym usług innowacyjnych i logistyki

Pod względem **udziału pracujących w usługach** łódzkie zajmuje 9. miejsce w kraju³⁶ (łódzkie 55,1%; Polska 58,0%), natomiast pod względem dynamiki przyrostu pracujących w tym sektorze w latach 2010-2019 łódzkie ze wzrostem na poziomie 3,11 p.p. zajęło 2. pozycję w kraju. Świadczy to o istotnych zmianach w strukturze pracujących.

Rys. 8. Udział pracujących w grupach sekcji w Polsce w 2019 r. [w %]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

■ rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo

■ przemysł i budownictwo

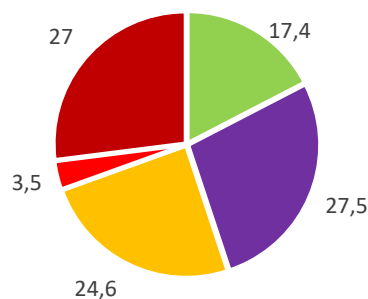
■ handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja

■ działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości

■ pozostałe usługi

Rys. 9. Udział pracujących w grupach sekcji w województwie łódzkim w 2019 r. [w %]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Najwyższym udziałem pracujących w usługach charakteryzuje się Łódź (75,1%) oraz pozostałe dwa miasta na prawach powiatu: Piotrków Trybunalski (63,0%) oraz Skierniewice (59,2%). Najniższy udział odnotowano z kolei w powiatach skierniewickim (19,3%) oraz poddębickim (23,1%). W powiatach skierniewickim, piotrkowskim

³⁴ Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Załącznik do ogłoszenia Prezesa Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa z dnia 16 września 2020 r.

³⁵ Dane na podstawie rejestru ARiMR (stan 05.2020 r.).

³⁶ Dane o pracujących wg grup sekcji łącznie z rolnictwem indywidualnym.

i pabianickim odnotowano jednocześnie najwyższy wzrost udziału pracujących w usługach na przestrzeni lat 2010-2019.

Specyficzną grupę stanowi **sektor nowoczesnych usług biznesowych (BPO³⁷)**, który dynamicznie rozwija się w dużych polskich miastach. W województwie łódzkim usługi BPO są skoncentrowane przede wszystkim w stolicy województwa i w znacznie mniejszym stopniu w sąsiadujących powiatach. Od około 10 lat Łódź stopniowo zwiększa swoją atrakcyjność dla firm świadczących usługi profesjonalne, IT i telekomunikacyjne, finansowe i ubezpieczeniowe oraz produkcyjne³⁸. Warto jednak zauważyć, iż pomimo, że Łódź posiada w województwie największy odsetek pracujących w usługach łącznie, to w porównaniu z innymi miastami wojewódzkimi jest on nadal niski (12. miejsce spośród 18 miast wojewódzkich³⁹).

W 2019 r. odsetek **innowacyjnych przedsiębiorstw usługowych** wyniósł w Łódzkiem 10,4% (8. miejsce) – była to wartość zbliżona do średniej dla kraju (11,9%). Przedsiębiorstwa usługowe z województwa łódzkiego charakteryzują się również przeciętnym poziomem nakładów na działalność innowacyjną. Udział sumy ponoszonych nakładów w województwie łódzkim w latach 2010-2019 w sumie nakładów krajowych wyniósł 2,02%⁴⁰ (7. miejsce).

Województwo jest także jednym z największych w kraju obszarów koncentracji działalności logistycznej. Jest to specyficzny rodzaj usług o komplementarnym charakterze względem innych działalności gospodarczych. Atrakcyjność łódzkiego dla usług logistycznych tworzą m.in.: dogodnie położenie komunikacyjne, obecność bazy produkcyjnej i usługowej oraz bliskość dużych rynków zbytu. Parki magazynowe zlokalizowane są przede wszystkim w Łodzi i jej okolicach (rejon Strykowa) oraz w rejonie Piotrkowa Trybunalskiego. Na koniec 2019 r. podaż powierzchni magazynowej multi-tenant⁴¹ i build-to-suit (BTS)⁴² w województwie wyniosła 3,12 mln m², co stanowiło 16% ogólnej powierzchni magazynowej w kraju (3. miejsce w kraju)⁴³.

Przedsiębiorczość

Wyzwanie: Niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców

Pod względem **poziomu przedsiębiorczości**, wyrażonego liczbą podmiotów w systemie REGON na 10 tys. mieszkańców, Łódzkie w 2019 r. zajmowało 10. pozycję wśród 16 województw (1 036 podmiotów / 10 tys. m., wobec średniej krajowej wynoszącej 1 175 podmiotów / 10 tys. m.). Również pod względem przyrostu nowych podmiotów, mierzonego wskaźnikiem jednostek nowo zarejestrowanych na 10 tys. ludności, województwo uplasowało się na przeciętnej, 8. pozycji. Województwo charakteryzuje się również niższą niż średnio dla Polski **liczbą podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego**. Poza nielicznymi gminami miejsko-wiejskimi, największą przedsiębiorczością charakteryzują się miasta i gminy aglomeracji łódzkiej, zaś najmniejszy poziom nasycenia podmiotami gospodarczymi ma miejsce w peryferyjnie położonych gminach wiejskich.

Wzrostowi konkurencyjności przedsiębiorstw sprzyja **działalność instytucji naukowo-badawczych**. Na terenie województwa łódzkiego działalnością naukowo-badawczą zajmuje się 15 jednostek naukowych, w tym instytuty Polskiej Akademii Nauk oraz należące do Sieci Badawczej Łukasiewicz, a także wyższe uczelnie⁴⁴. Instytuty współtworzą konsorcja i centra powołane do realizacji konkretnych projektów badawczych.

³⁷ BPO – Business Process Outsourcing – zlecenie usług biznesowych wyspecjalizowanym partnerom zewnętrznym.

³⁸ Dotyczy central lub centrów regionalnych firm produkcyjnych.

³⁹ Według danych za 2019 rok w Łodzi w usługach łącznie pracowało 75,1% ogółu pracujących, wobec średniej dla wszystkich 18 miast-stolic województw wynoszącej 80,2%.

⁴⁰ Suma nakładów na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach usługowych w województwie łódzkim w latach 2010-2019 w sumie takich nakładów ogólnie w Polsce.

⁴¹ Parki magazynowe udostępnione przez dewelopera i przeznaczone pod wynajem na wolnym rynku.

⁴² Obiekty magazynowe realizowane dla dedykowanego odbiorcy, dzięki czemu najemca może dowolnie skomponować moduły powierzchni magazynowych.

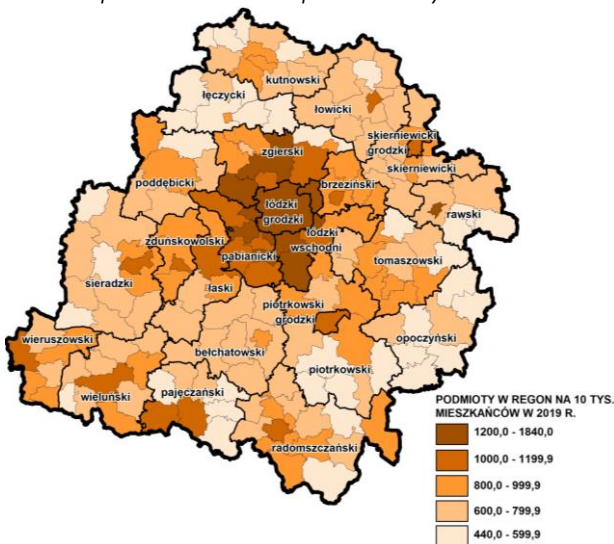
⁴³ Cushman&Wakefield, Rynek magazynowy w Polsce – podsumowanie 2019 r.

⁴⁴ Sieć Badawcza ŁUKASIEWICZ – Instytut Przemysłu Skórzanego, Sieć Badawcza ŁUKASIEWICZ – Instytut Włókiennictwa, Sieć Badawcza ŁUKASIEWICZ – Instytut Biopolimerów i Włókien Chemicznych (oddział zamiejscowy COBRO – Instytut Badawczy Opakowań), Instytut Europejskie Regionalne Centrum Ekohydrologii PAN, Instytut Technologii Bezpieczeństwa „MORATEX”, Centrum Badań Molekularnych i Makromolekularnych PAN, Instytut Biologii Medycznej PAN, Instytut Centrum Zdrowia Matki Polki, Instytut Medycyny Pracy im. prof. dr med. Jerzego Nofera, Instytut Ogrodnictwa, Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego (Zakład Jakości Żywności, Zakład Technologii i Techniki Chłodnictwa), Instytut Energetyki, Oddział Techniki Ciepłej ITC w Łodzi, Centrum Badań i Innowacji Pro-Akademia, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Ośrodek Badań nad Dawnymi Technologiami w Łodzi, Muzeum Sztuki w Łodzi, Politechnika Łódzka, Uniwersytet Łódzki.

Dodatkowym wsparciem technicznym oraz naukowym dla konkretnych branż i specjalizacji są **Centra Badawczo-Rozwojowe**. Są to jednostki naukowe bądź przedsiębiorcy nie będący instytutami badawczymi, a prowadzący badania lub prace rozwojowe. W 2020 r. w Polsce status CBR posiadało 41 podmiotów, z czego 4⁴⁵ z województwa łódzkiego. Problemem jest jednak niewystarczający poziom współpracy między sferą B+R a przedsiębiorstwami – w województwie łódzkim było to niespełna 4,5% przedsiębiorstw⁴⁶ współpracujących w zakresie działalności innowacyjnej, wobec 5,1% przeciętnie w kraju.

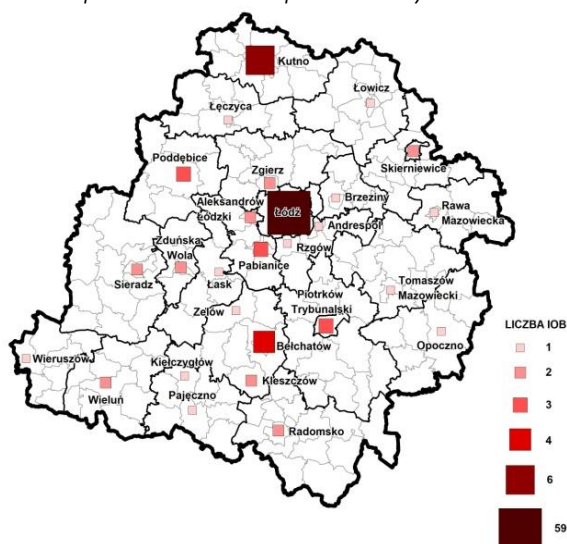
Rys. 10. Liczba podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 11. Rozkład przestrzenny instytucji otoczenia biznesu w województwie łódzkim w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Wzrost przedsiębiorczości ogranicza nierównomierny rozkład **Instytucji Otoczenia Biznesu (IOB)** oraz ich mało zróżnicowany profil działalności. Problemem tego typu instytucji jest stosunkowo mało atrakcyjna oferta dla przedsiębiorców. Bardziej atrakcyjne formy wsparcia⁴⁷ mają miejsce w akademickich inkubatorach przedsiębiorczości, parkach technologicznych i instytucjach kapitałowych. Tego typu IOB⁴⁸ zlokalizowane są jednak głównie w Łodzi oraz kilku parkach przemysłowych i przemysłowo-technologicznych zlokalizowanych poza Łodzią.

Ważnym narzędziem wsparcia przedsiębiorczości jest działalność **Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej**⁴⁹, będącej częścią Polskiej Strefy Inwestycji⁵⁰, która pozwala inwestować na dowolnej nieruchomości i ubiegać się o zwolnienie w podatku dochodowym. Strefa przyciąga inwestycje nowoczesnego przemysłu, wspiera także projekty realizowane przez firmy z sektora MŚP, dofinansowuje szkolenia, warsztaty, wspiera startupy w tworzeniu innowacji. Jako pierwsza w świecie wprowadza technologię 5G do fabryk strefowych inwestorów.

Kształcenie zawodowe i ustawiczne

Wyzwanie: Niskie zainteresowanie kształceniem zawodowym i ustawicznym

Rozwój gospodarczy jest nierozdzielnie powiązany z jakością **kapitału ludzkiego**, szczególnie ważnego z punktu widzenia obecnego i przyszłego rynku pracy.

⁴⁵ ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku sp. z o.o., SANGO TECHNOLOGIES sp. z o.o., TRICOMED S.A., BIOFANA sp. z o.o. Ośrodek Badań Farmaceutycznych i Klinicznych.

⁴⁶ Dotyczy przedsiębiorstw przemysłowych.

⁴⁷ Formy wsparcia oferowane przez te instytucje to m.in. ułatwienia w dostępie do nowoczesnych technologii i platformy technologiczne, dostęp do powierzchni produkcyjnych, inkubacja i akceleracja przedsiębiorstw (w tym start-upów i podmiotów reprezentujących przemysł wysokiej techniki oraz IT), a przede wszystkim dostęp do atrakcyjnych źródeł finansowania innowacyjnej działalności gospodarczej (m.in. kapitału zaangażowanego i venture capital).

⁴⁸ Mowa w szczególności o ŁARR, Bionoparku i akademickich centrach transferu technologii.

⁴⁹ W najnowszym rankingu Magazine fDi Free Zones of the Year ŁSSE zajęła 2. miejsce wśród najlepszych stref ekonomicznych w Europie, uzyskała też tytuł najlepszej strefy dla firm z sektora małych i średnich przedsiębiorstw.

⁵⁰ W województwie łódzkim, w gminie Mniszków, funkcjonuje również podstrefa Starachowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

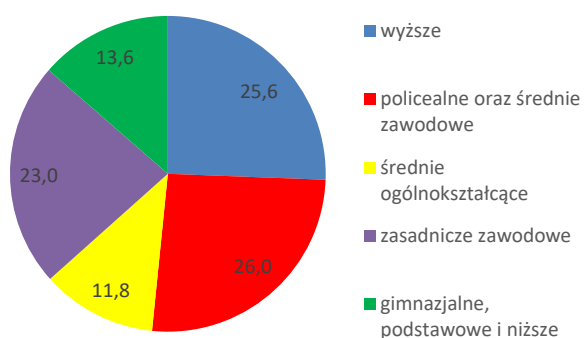
Pod względem **struktury wykształcenia** województwo łódzkie było zbliżone do średniej krajowej. Pomimo, że aż 63,5% mieszkańców łódzkiego legitymuje się co najmniej średnim i wyższym wykształceniem, to posiadane umiejętności nie zawsze odpowiadały zapotrzebowaniu pracodawców.

Z corocznych raportów Wojewódzkiego Urzędu Pracy wynika, że pracodawcy z województwa łódzkiego poszukują przede wszystkim pracowników o prostych kwalifikacjach zawodowych⁵¹. Tymczasem od wielu lat **spada zainteresowanie szkolnictwem zawodowym**. W latach 2010-2019 liczba uczniów zasadniczych szkół zawodowych, szkół branżowych I stopnia oraz szkół przysposabiających do pracy zawodowej specjalnych zmniejszyła się o 21% (5. pozycja w kraju pod względem tempa spadku). Brak odpowiedniej liczby pracowników z pożądanymi na rynku kwalifikacjami z jednej strony ogranicza konkurencyjność gospodarki, powodując problemy pracodawców z pozyskaniem pracowników, z drugiej zaś strony przyczynia się do podejmowania pracy na niższych stanowiskach osób o wyższych kwalifikacjach.

Od roku szkolnego 2019/2020 obowiązuje konieczność **współpracy szkoły z pracodawcą** przed uruchomieniem nowego zawodu⁵², co może pozytywnie wpłynąć na wprowadzanie kierunków zgodnych z zapotrzebowaniem pracodawców, a także na przygotowanie i realizację praktyk i staży zawodowych oraz upowszechnienie kształcenia dualnego⁵³. Problemem jest zapewnienie kadry nauczycielskiej, która kształciłaby uczniów zgodnie z potrzebami rynku, zwłaszcza w zakresie praktycznej nauki zawodu oraz brak nowoczesnej i funkcjonalnej bazy infrastrukturalnej szkół.

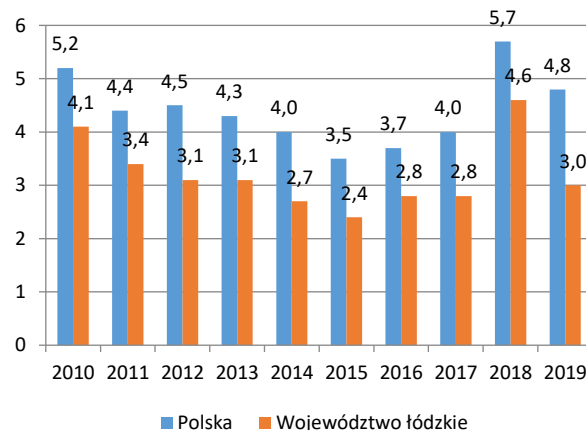
Rys. 12. Struktura wykształcenia w województwie łódzkim w 2019 r. (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 13. Osoby dorosłe w wieku 25-64 lata uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu w latach 2010-2019 [%]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W kontekście rozwoju Gospodarki 4.0 dodatkowym wyzwaniem staje się zwiększenie odsetka osób posiadających podstawowe oraz ponadpodstawowe **kompetencje kluczowe**⁵⁴, w tym **cyfrowe**. Zachodzące zmiany na rynku pracy powodują, że szczególnego znaczenia nabierają kompetencje, dzięki którym rozróżnia się pracę człowieka od pracy systemów informatycznych, robotów czy sztucznej inteligencji. Cyfrowa edukacja wspomaga proces kształcenia. Obecnie, m.in. w związku z zagrożeniem COVID-19, zdalne nauczanie jest jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się dziedzin związanych z edukacją.

Osobny problem stanowi niskie uczestnictwo mieszkańców województwa w **kształceniu ustawicznym**, które wzmacnia kompetencje na rynku pracy. Jest ono efektem m.in. niskiej świadomości społeczeństwa dotyczącej

⁵¹ Barometr zawodów 2020. Raport podsumowujący badanie w województwie łódzkim, Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi.

⁵² Prawo oświatowe (Dz. U. z 2020 r. poz. 910) art. 68 ust. 7 pkt. 1 i 2.

⁵³ Kształcenie zawodowe dualne jest to kształcenie zawodowe teoretyczne w szkole oraz kształcenie zawodowe praktyczne u pracodawcy (zgodnie z definicją Ministerstwa Edukacji Narodowej zawartą w dokumencie „Kształcenie dualne w polskim modelu szkolnictwa zawodowego”).

⁵⁴ Kompetencje kluczowe – dzielone są na podstawowe i przekrojowe. Wyróżnia się 4 podstawowe (rozumienie i tworzenie informacji; wielojęzyczność; matematyczne; w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii) oraz 10 przekrojowych (w zakresie przedsiębiorczości; osobiste, społeczne i w zakresie uczenia się; cyfrowe; w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej; związane z wielokulturowością; w zakresie pracy zespołowej; zdolności adaptacji do nowych warunków; przywódcze; w zakresie myślenia krytycznego i kompleksowego rozwiązywania problemów; obywatelskie). (Źródło: zalecenie Rady w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Komisja Europejska, Bruksela, dnia 17.01.2018).

korzyści płynących z podnoszenia kwalifikacji i uczenia się przez całe życie oraz niewystarczającej oferty kształcenia w odniesieniu do potrzeb rynku pracy. W 2019 r. w województwie łódzkim 3,0% osób w wieku 25-64 lata uczestniczyło w kształceniu lub szkoleniu, a wartość wskaźnika była znacząco niższa od średniej dla Polski (4,8%).

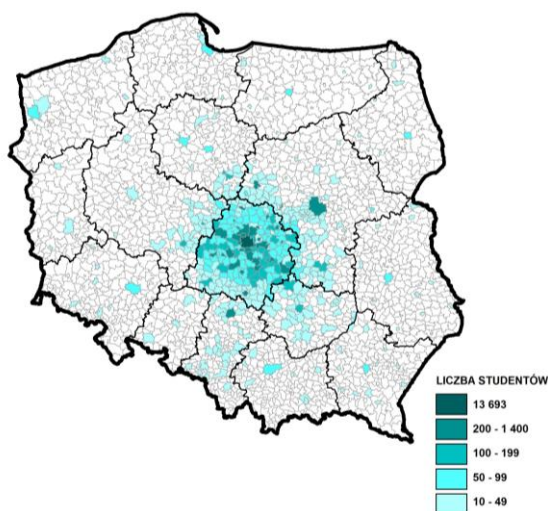
Coraz częściej mamy do czynienia z nowymi środowiskami nauczania, takimi jak **kształcenie na odległość** i **kształcenie hybrydowe**⁵⁵, które wspierane technologiami informacyjno-komunikacyjnymi pomagają w samokształceniu i zapobiegają wykluczeniu społecznemu. Jedną z form kształcenia jest również e-learning.

Szkolnictwo wyższe

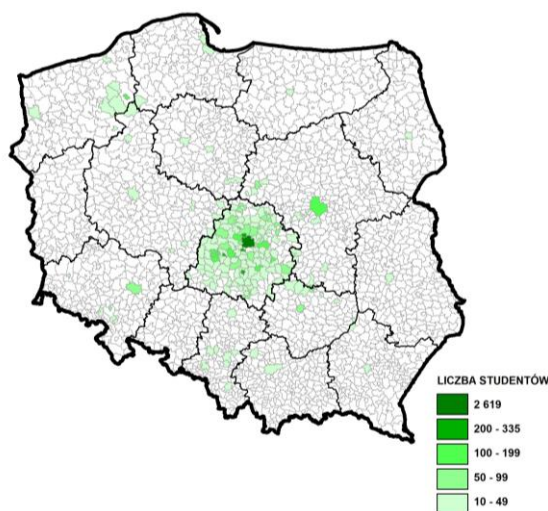
Wyzwanie: Niewykorzystany potencjał łódzkich uczelni

Istotny wpływ na jakość kapitału ludzkiego ma również kształcenie na poziomie wyższym. **Województwo łódzkie jest znaczącym w kraju ośrodkiem akademickim**, w którym zgodnie z danymi GUS w roku akademickim 2018/19 funkcjonowały **23 uczelnie wyższe**, w tym 7 uczelni publicznych. Szkoły wyższe stanowią istotny czynnik przyciągający młodych ludzi do miast. Analiza zasięgu oddziaływania łódzkich uczelni⁵⁶ wykazała, że studentów spoza województwa łódzkiego przyciąga zwłaszcza Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna. Zarówno w przypadku Uniwersytetu Łódzkiego, jak również Politechniki Łódzkiej, udział studentów pochodzących z Łódzkiego przekracza 80%.

Rys. 14. Gminy zameldowania studentów uczelni publicznych w województwie łódzkim w roku akademickim 2018/2019
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Rys. 15. Gminy zameldowania studentów uczelni niepublicznych w województwie łódzkim w roku akademickim 2018/2019
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Pod względem lokat w rankingu szkół wyższych w 2020 r. pozycje łódzkich uczelni publicznych wahały się od 8. (Politechnika Łódzka) do 15. (Uniwersytet Łódzki) na około 90 szkół wyższych w kraju, zaś w rankingu uczelni niepublicznych od 10. (Społeczna Akademia Nauk) do 26. (Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna) na około 50 szkół wyższych⁵⁷. Warto jednak zauważyć, że poza rankingiem uczelni przygotowywany jest również ranking kierunków studiów, w którym niektóre kierunki prowadzone przez łódzkie uczelnie zajmują czołowe pozycje.

O niewykorzystanym potencjale łódzkich uczelni może świadczyć fakt, że zarówno Politechnika Łódzka, jak i Uniwersytet Łódzki nie znalazły się wśród wybranych uczelni badawczych w konkursie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach pierwszej edycji Programu „Inicjatywa doskonałości – uczelnie badawcze”

⁵⁵ W ramach modelu hybrydowego proces kształcenia związany z nabywaniem wiedzy o charakterze teoretycznym jest uzupełniany o praktyczne zajęcia prowadzone przez specjalistów w warunkach rzeczywistych, co w efekcie w lepszy sposób przygotowuje do pracy. Niewątpliwą korzyścią wynikającą ze stosowania modelu kształcenia hybrydowego jest uczenie się postaw i kompetencji cenionych przez pracodawców: przedsiębiorczości, szacunku do pracy, lojalności wobec zakładu pracy, odpowiedzialności za powierzone zadania, chęci dalszego kształcenia i podnoszenia kwalifikacji, co w kontekście zmian wywołanych transformacją technologiczną związaną z gospodarką 4.0 jest niezbędne.

⁵⁶ Badanie „Zakres oddziaływania łódzkich uczelni” zrealizowane przez BPPWŁ w 2019 r., w którym uczestniczyło 18 uczelni wyższych funkcjonujących w województwie łódzkim – 7 publicznych i 11 niepublicznych (z badania wyłączono seminaria duchowne).

⁵⁷ Ranking Szkół Wyższych Perspektywy 2020.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie w 2020 r. wyniosła 6,2% (7. miejsce w Polsce ex aequo z województwem lubuskim) i była identyczna jak średnia krajowa (6,2%)⁵⁹. W stosunku do roku 2019 zanotowano wzrost bezrobocia o 0,8 p.p. (1,0 p.p. w skali kraju), co wynika najprawdopodobniej z trudności gospodarczych spowodowanych pandemią COVID-19. Cechą charakterystyczną łódzkiego jest niewielkie zróżnicowanie wewnątrzregionalne (różnica pomiędzy powiatami o najniższym i najwyższym bezrobociu w 2020 r. wyniosła 4,6 p.p.).

Do osób pozostających poza rynkiem pracy, a znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji pod względem możliwości podjęcia zatrudnienia, zaliczyć należy przede wszystkim kobiety powracające na rynek pracy, osoby z niepełnosprawnościami, osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych, osoby 50+, młodzież do 25. roku życia, w tym z grupy NEET⁶⁰. Zgodnie z danymi Eurostatu w 2019 r. młodzież NEET, w wieku 15-24 lat, stanowiła 7,6% populacji województwa łódzkiego oraz 8,1% populacji Polski w tym wieku (średnio w Unii Europejskiej: 10,1%). Natomiast w kategorii wiekowej 20-34 lata było to już 16,1% (UE – 16,4%), czyli co szósty Polak w tym wieku nie uczył się ani nie pracował.

Istotnym zagrożeniem dla rynku pracy jest powstająca luka pokoleniowa, spowodowana starzeniem się społeczeństwa i powiększaniem grupy ludności w wieku poprodukcyjnym. Według szacunków **do 2025 r. w Polsce na rynku pracy może brakować nawet 1,5 mln pracowników**⁶¹. Ze względu na zaawansowanie niekorzystnych procesów demograficznych problem ten w szczególnym stopniu może dotknąć województwa łódzkiego.

Kapitał społeczny

Wyzwanie: Niski poziom zaufania, więzi społecznych, kapitału relacyjnego i poczucia tożsamości

Województwo charakteryzuje się **tendencją wzrostową poziomu zaufania społecznego i zdolności do współpracy**, jednak nadal w wielu jego aspektach łódzkie plasuje się znacznie poniżej średniego poziomu w kraju. Z badań spójności społecznej⁶² wynika, że mieszkańcy województwa łódzkiego deklarują zaufanie do innych osób na poziomie 78,4% (12. miejsce w kraju, awans z 16. pozycji w 2015 r.). Wzrósł także poziom kapitału stowarzyszeniowego (uczestnictwa w różnego typu organizacjach) z poziomu 14% w 2015 r. do 20,2% w 2018 r. (awans z pozycji 15. na 7.). Wysoki poziom kapitału rodzinnego charakteryzował 30% mieszkańców województwa (11. miejsce w kraju), a kapitału towarzysko-sąsiedzkiego 24,1% (12. miejsce w kraju)⁶³.

Jednym ze wskaźników służących ocenie **poziomu aktywności obywatelskiej** jest wysokość frekwencji w wyborach. W 2018 r. w wyborach samorządowych w województwie łódzkim odnotowano **jedną z najwyższych frekwencji** w kraju – 57,0% (2. miejsce, średnia dla Polski 54,9%)⁶⁴. Kolejnym wskaźnikiem jest liczba organizacji pozarządowych. W 2019 r. w województwie zarejestrowanych było 35 **organizacji pozarządowych** na 10 tys. mieszkańców (14. miejsce w kraju, Polska 38). Słabością trzeciego sektora jest jego nierównomierny rozwój, mała liczba członków organizacji i stowarzyszeń oraz wolontariuszy.

W ciągu ostatnich lat obserwuje się powrót do **tradycji ludowych** i ich kultywowanie. Odnotować można rosnącą popularność regionalnych świąt ludowych oraz produktów regionalnych. Podregionami kulturowymi, w których działa najbardziej liczna grupa przedstawicieli folkloru, są łowicki i opoczyński. Ważną rolę w rozwoju tożsamości regionalnej pełni tradycyjna sztuka kulinarna i wyroby spożywcze. W ciągu ostatnich lat liczba

⁵⁹ Dane GUS na koniec grudnia 2020 roku.

⁶⁰ NEET (ang. *not in employment, education or training*) to osoba młoda w wieku 15-29, która spełnia łącznie trzy warunki, czyli nie pracuje, nie kształci się ani nie szkoli.

⁶¹ <https://www.pwc.pl/pl/media/2019/2019-01-22-luka-rynek-pracy-2025-pwc.html>

⁶² Regionalne zróżnicowanie jakości życia w 2018 r. Wyniki Badania spójności społecznej. GUS, 2018.

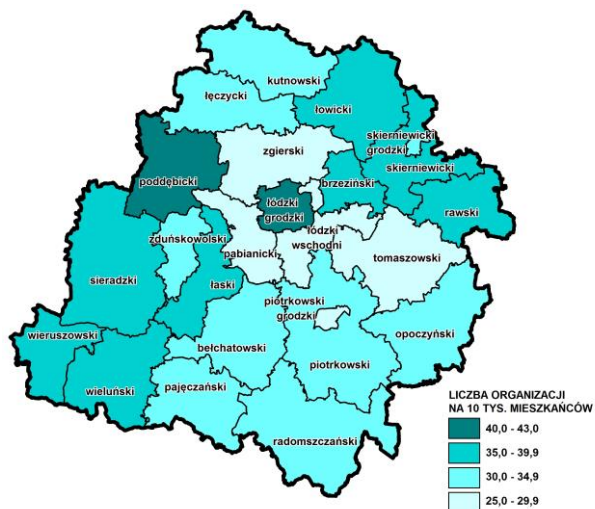
⁶³ Wskaźnik kapitału stowarzyszeniowego mówi o poziomie uczestnictwa we wszelkiego typu organizacjach. Wartość wskaźnika wysokiego kapitału rodzinnego mówi o najsilniejszych kontaktach rodzinnych, zaś wysokiego kapitału towarzysko-sąsiedzkiego o najwyższym poziomie kontaktów rodzinnych/towarzysko-sąsiedzkich, dających możliwość uzyskania wsparcia materialnego i duchowego. W 2018 r. 24,1% mieszkańców województwa reprezentowało wysoki lub bardzo wysoki poziom kapitału towarzysko-sąsiedzkiego, 34,1% średni poziom, 30,1% niski poziom, a 11,6% bardzo niski poziom lub brak relacji. Wysoki poziom kapitału rodzinnego charakteryzował 30% mieszkańców województwa, średni poziom 46,4%, niski 20,1%, a bardzo niski lub w ogóle brak relacji rodzinnych 3,6%.

⁶⁴ <https://wybory2018.pkw.gov.pl/pl/frekwencja/2110#f1000000>

tradycyjnych produktów z województwa łódzkiego wzrosła. Na Liście Produktów Tradycyjnych⁶⁵ znajduje się łącznie 1 996 produktów, w tym 151 specjałów z łódzkiego (7,6% ogółu, 6. miejsce w kraju).

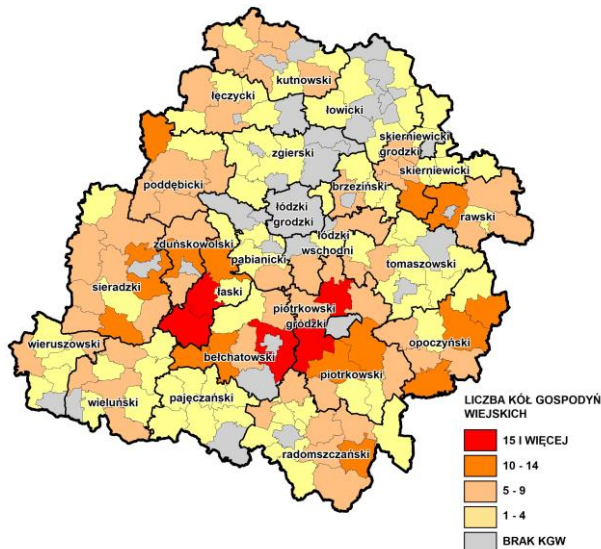
Rys. 17. Liczba organizacji pozarządowych na 10 000 mieszkańców w powiatach w 2019 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 18. Koła Gospodyń Wiejskich prowadzące działalność gospodarczą w 2019 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KRKGW

Działalność Kół Gospodyń Wiejskich służy m.in. kultywowaniu folkloru i tradycji, integrowaniu lokalnej społeczności, rozwijaniu przedsiębiorczości kobiet⁶⁶. W 2020 r.⁶⁷ w Krajowym Rejestrze Kół Gospodyń Wiejskich zarejestrowano ogółem 9 009 kół, z czego 787 w województwie łódzkim (5. miejsce w kraju). Poza KGW istotną rolę w kultywowaniu folkloru i tradycji odgrywa **Ochotnicza Straż Pożarna**, która poza swoją podstawową funkcją – ochrony mieszkańców i przeciwdziałania zagrożeniom, bardzo mocno integruje ze sobą mieszkańców z każdej grupy wiekowej. W 2019 r. w województwie działało 1 451 jednostek OSP.

Istotny wpływ na rozwój kapitału społecznego ma wzmacnianie poczucia **tożsamości regionalnej i lokalnej**. Na jej podstawy składają się tradycje i dziedzictwo ziem historycznych, w których obrębie wykształciły się etnograficzne podregiony kulturowe: łęczycki, łowicki, opoczyński, radomski oraz sieradzki (z piotrkowskim) i wieluński – z charakterystycznymi przejawami folkloru; a także podregion łódzki, o swoistej specyfice, wynikającej z XIX-wiecznych tradycji przemysłowych opartych na wielokulturowym potencjale. Ich historia, tradycje i kultura przyczyniają się do rozwoju tożsamości ich mieszkańców, a tym samym do budowania więzi z zamieszkiwanym obszarem. Tak bogata kultura oraz tradycje wymagają ochrony, upowszechniania i promowania.

Cenną inicjatywą angażującą mieszkańców w sprawy lokalnych społeczności jest **budżet obywatelski**. W 2020 r. odbyła się czwarta edycja budżetu obywatelskiego Województwa Łódzkiego – „ŁÓDZKIE NA PLUS” na 2021 r. W ramach ostatniej edycji budżetu zgłoszono 59 546 osób, wybierając 6 zadań do realizacji z puli wojewódzkiej na łączną kwotę 3 mln zł oraz 105 projektów z puli powiatowych na łączną kwotę 3 mln zł⁶⁸. Budżet obywatelski jest realizowany również na poziomie miast – w latach 2013-2019 w Łodzi realizowało go 21 ośrodków miejskich.

Fundusz sołecki obejmuje środki gwarantowane w budżecie gminy na realizację przedsięwzięć służących poprawie warunków życia mieszkańców, jednak jego tworzenie nie jest obligatoryjne. Województwo pod względem wydanej kwoty w ramach funduszu sołeckiego w 2019 r. znajdowało się na 10. miejscu w skali kraju. Granty sołeckie to program Samorządu Województwa Łódzkiego, polegający na przyznaniu pomocy finansowej

⁶⁵ <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/woj-lodzkie>

⁶⁶ Zgodnie z ustawą z dnia 09.11.2018 r. o kołach gospodyń wiejskich (Dz.U. 2018 poz. 2212).

⁶⁷ <https://krkgw.arimr.gov.pl/#>, (stan na dzień 04.03.2020 r.).

⁶⁸ <https://bo.lodzkie.pl/wyniki-glosowania/>

z budżetu Województwa Łódzkiego dla jednostek samorządu terytorialnego województwa łódzkiego. Dotację udzielono 302 projektom (w łącznej kwocie 3 mln zł), które będą realizowane 154 gminach⁶⁹.

Na budowanie zaufania, więzi społecznych i kapitału relacyjnego⁷⁰ przekłada się **poczucie bezpieczeństwa mieszkańców**, które należy rozpatrywać nie tylko poprzez działalność służb mundurowych (m.in. policja, straż pożarna), ale też poziom przestępczości, bezpieczeństwa w ruchu drogowym, ochrony przeciwpożarowej. Jak podaje GUS w 2019 r. pod względem wykrywalności przestępstw województwo łódzkie, ze wskaźnikiem 5,7%, uplasowało się na 8. miejscu w skali kraju, a pod względem liczby wypadków drogowych (3 351) na 2. miejscu⁷¹. W zakresie ochrony przeciwpożarowej w 2019 r. na terenie województwa łódzkiego odnotowano ogółem 34 039 zdarzeń⁷² (6. miejsce w kraju).

Kultura i rekreacja

Wyzwanie: Niewystarczający poziom wykorzystania oferty kulturalnej i oferty spędzania czasu wolnego

Kultura i jej instytucje pełnią funkcję kreacyjną w stosunku do kapitału społecznego. Duże znaczenie dla jego budowania ma uczestnictwo w wydarzeniach i inicjatywach o charakterze kulturalnym, bowiem **wzmacnia to poczucie wspólnoty i tożsamości**. Organizacja **wydarzeń kulturalnych** może się odbywać m.in. za pośrednictwem bibliotek, domów kultury, teatrów, kin, muzeów, tworzących przestrzeń do poszukiwań i inspiracji, jak też miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych.

W 2019 r. działalność muzealną prowadziło 46 muzeów łącznie z oddziałami (9. miejsce w kraju). Pomimo coraz atrakcyjniejszej oferty tych instytucji i zwiększającej się liczby zwiedzających województwo łódzkie plasowało się pod tym względem na 10. miejscu w Polsce.

Działalność sceniczną prowadziło 11 teatrów i instytucji muzycznych (7. miejsce w kraju), lecz mimo wzrostu liczby widzów i słuchaczy województwo plasowało się pod tym względem na 10. miejscu w kraju.

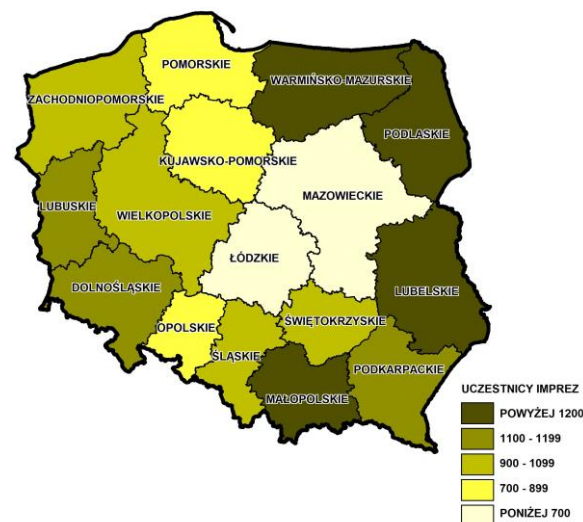
W województwie łódzkim w 2019 r. działały 204 centra, domy, **ośrodki kultury**, kluby i świetlice (12. miejsce w kraju), jednak województwo zajmowało ostatnią pozycję w kraju pod względem liczby **uczestników imprez** organizowanych przez te instytucje w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (łódzkie 657, Polska 977). Ponadto w 2019 r. działało 500 **bibliotek** i filii (8. pozycja w kraju) z liczbą **czytelników** wynoszącą 149 osób na 1000 mieszkańców (8. miejsce w kraju).

Największą dostępność do instytucji kultury mają mieszkańcy dużych miast. Mieszkańcy spozza dużych aglomeracji mają ograniczone możliwości uczestnictwa w instytucjonalnym życiu kulturalnym, a przeszkodą są tu m.in. problemy z transportem na miejsce wydarzeń oraz brak środków finansowych.

Poza tradycyjnym uczestnictwem w wydarzeniach organizowanych przez instytucje kultury coraz większego znaczenia nabierają obecnie inne **formy aktywności kulturalnej**. Są one związane m.in. z rozwojem technologii cyfrowych (np. przeglądanie zbiorów muzeów w wersji online, słuchanie audiobooków, pisanie bloga), jak również zachodzącymi zmianami społecznymi i kulturowymi. W środowiskach lokalnych coraz większą rolę odgrywają działania grup rekonstruktorów historycznych, spotkania grup osiedlowych czy kół

Rys. 19. Uczestnicy imprez w centrach, ośrodkach, domach kultury, klubach i świetlicach na 1000 mieszkańców w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

⁶⁹ <https://www.lodzkie.pl/rolnictwo/dotacje-dla-gmin-projekty-w-so%28ectwach/dotacje-w-2020-roku>

⁷⁰ Kapitał relacyjny należy rozumieć jako umiejętność budowania, utrzymywania i wzmacniania relacji i współpracy.

⁷¹ Raport roczny „Wypadki drogowe w Polsce w 2019 r.”, Komenda Główna Policji, Biuro Ruchu Drogowego, s. 8.

⁷² Wśród 34 039 zdarzeń 28,4% stanowiły pożary, 63% miejscowe zagrożenia, związane m.in. z transportem drogowym, silnymi wiatrami i zdarzeniami medycznymi oraz 8,6% fałszywe alarmy. (Działalność służb ratowniczych w 2019 r., GUS).

gospodyń wiejskich. Poza tym mieszkańcy chętnie uczestniczą w festynach (dożynki, święta miast i gmin) czy koncertach plenerowych.

W tworzeniu oferty spędzania czasu wolnego istotną rolę odgrywa **działalność sportowa, rekreacyjna i turystyczna**. Rośnie popularność aktywnego wypoczynku wśród mieszkańców województwa, co ma istotny wpływ na rozwój infrastruktury sportowej. W latach 2010-2018 liczba obiektów sportowych⁷³ w województwie zwiększyła się z 655 do 987, zajmując 9. miejsce w kraju. Znaczna część obiektów sportowych dostosowana została do potrzeb osób niepełnosprawnych, zarówno dla ćwiczących jak i widzów⁷⁴. Zwiększyła się także liczba klubów sportowo-rekreacyjnych (z 794 do 904) oraz liczba ćwiczących (z 49 539 do 62 861), plasując województwo łódzkie na 7. miejscu w kraju.

Kryzys spowodowany pandemią COVID-19 wpłynął zarówno na poziom udziału, jak i na sposób uczestnictwa w kulturze, turystyce, sporcie i rekreacji. Zdecydowanie wzrosło wykorzystanie narzędzi internetowych, co stworzyło nowe możliwości uczestnictwa w kulturze i zwiększyło dostępność kultury w Internecie.

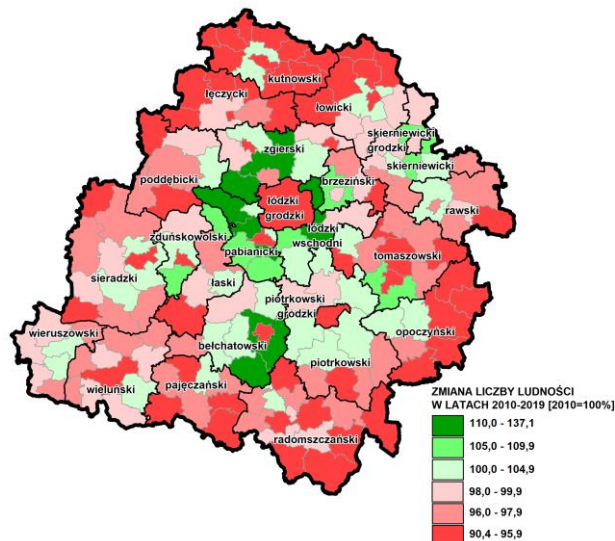
Demografia

Wyzwanie: Starzenie się społeczeństwa i postępujący proces depopulacji

Województwo łódzkie charakteryzuje się bardzo trudną sytuacją demograficzną. Od 2010 r.⁷⁵ liczba ludności w województwie spadła o 97,8 tys. osób (3,8%), a tempo wyludniania się jest jednym z najwyższych w kraju. Główną przyczyną ubytku ludności województwa jest **ubytek naturalny** (Łódzkie -3,6‰; Polska -0,9‰), będący wynikiem wysokiej liczby zgonów i niskiej liczby urodzeń. Po okresie spadku liczby urodzeń na przestrzeni lat 2010-2015, począwszy od 2016 r. odnotowano ich wzrost, którego przyczyn można upatrywać m.in. we wprowadzeniu programu 500+. Województwo charakteryzuje się również znacznym odpływem ludności na skutek **migracji** (Łódzkie -1,0‰; Polska 0,2‰).

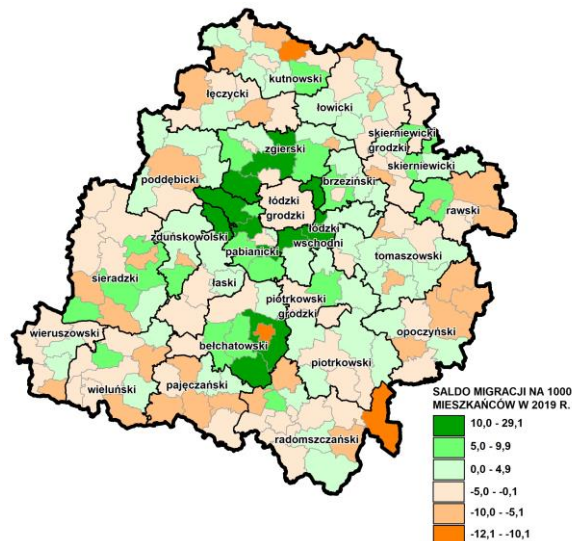
Rys. 20. Procentowa zmiana liczby ludności w gminach w latach 2010-2019 [2010=100%]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 21. Saldo migracji w gminach w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W okresie 2010-2019 spośród 177 gmin województwa aż w 129 odnotowano spadek liczby mieszkańców. Najszybciej wyludniają się miasta – na koniec 2019 r. liczba mieszkańców miast w województwie zmniejszyła się w stosunku do 2010 r. o 5,7%, a wyludnieniu uległy prawie wszystkie miasta.

⁷³ Na liczbę obiektów sportowych w 2018 r. składają się stadiony (120), boiska (616): piłkarskie (354), w tym: do koszykówki (45), do piłki ręcznej (6), do piłki siatkowej (29) oraz boiska uniwersalne – wielozadaniowe (182), hale sportowe o wymiarach od 36x19 m (62), korty tenisowe – otwarte i kryte (160) oraz pływalnie kryte (29).

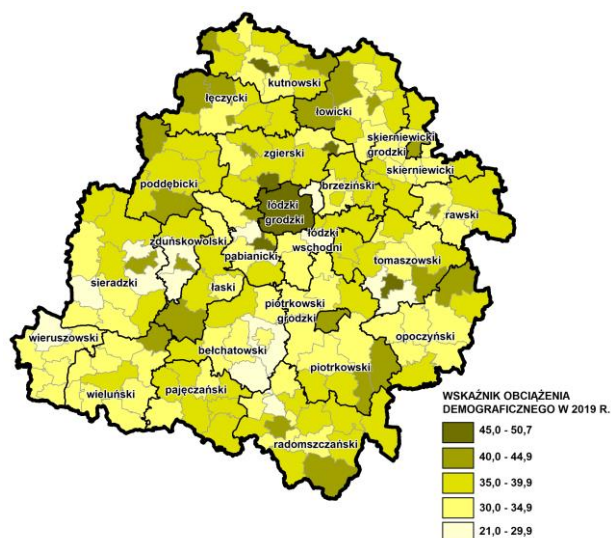
⁷⁴ Obiekty sportowe w 2018 r. dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych – ćwiczących/widzów: stadiony 36/55, hale sportowe o wymiarach (od 36x19 m) 42/37, pływalnie kryte 13/12.

⁷⁵ Dane za I półrocze 2010 i 2020 roku.

Prognoza demograficzna GUS wskazuje, że proces wyludniania województwa łódzkiego będzie się pogłębiał i do 2030 r. liczba ludności zmniejszy się o kolejne 117,7 tys. osób (4,8%), a jego tempo będzie jednym z najwyższych w Polsce. Największą bezwzględną liczbę ludności straci Łódź (59,2 tys. osób), znaczące zmiany zauważalne będą także w Bełchatowie (6,7 tys.), Pabianicach (5,4 tys.) i Tomaszowie Mazowieckim (4,9 tys.), co oznacza spadki liczby ludności w granicach 8-12% w stosunku do 2019 r. Wyludnianie się miast w dużej mierze będzie się odbywało na korzyść przyległych do nich obszarów wiejskich. Prognozuje się, że do 2030 r. liczba mieszkańców miast i gmin miejsko-wiejskich województwa spadnie o około 118,3 tys. osób (6,9% ogółu ludności miast i gmin miejsko-wiejskich), zaś gmin wiejskich wzrośnie, ale jedynie o 600 osób (0,1% ogółu ludności wiejskiej).

Rys. 22. Wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 23. Gminy o najtrudniejszej sytuacji demograficznej w 2030 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Województwo charakteryzuje się także **niekorzystnymi zmianami struktury wiekowej** mieszkańców związanymi ze starzeniem się. Notuje się tu jeden z najniższych w kraju udział ludności w wieku przedprodukcyjnym (17,0%; 14. miejsce w Polsce w 2019 r.) oraz najwyższy udział ludności w wieku poprodukcyjnym (24,3%; 1. miejsce), czego skutkiem jest **najwyższa w kraju wartość wskaźnika obciążenia demograficznego**, wynosząca w 2019 r. 41,3 osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (Polska 36,5). Najgorszą sytuacją pod tym względem charakteryzuje się Łódź (50,7), najlepszą zaś powiat bełchatowski (32,2), gdzie mieszka największy odsetek osób w wieku produkcyjnym.

Według prognozy demograficznej GUS sytuacja ulegnie dalszemu pogorszeniu. Wskaźnik obciążenia demograficznego w 2030 r. w województwie wyniesie 49,1, przy czym najgorszej sytuacji możemy spodziewać się w miastach, zaś najmniejsze wartości wskaźnika obciążenia demograficznego wystąpią na terenach wiejskich południowej i wschodniej części województwa. Największe problemy w perspektywie 2030 r. ujawniają się w tych gminach, w których nastąpi najwyższy prognozowany spadek liczby ludności i najwyższy wskaźnik obciążenia demograficznego. Szczególnie zagrożone są peryferyjne obszary województwa, zwłaszcza na północy oraz południowym wschodzie, a także największe miasta – Łódź i Piotrków Trybunalski. Warto również zwrócić uwagę na sytuację w Bełchatowie, który w perspektywie lat 2010-2030 odnotuje największe negatywne zmiany w zakresie wartości wskaźnika obciążenia demograficznego, gdyż wartość wskaźnika wzrośnie z 13 osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w roku 2010 do 57 osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w roku 2030.

Zdrowie

Wyzwanie: Zły stan zdrowia mieszkańców województwa łódzkiego

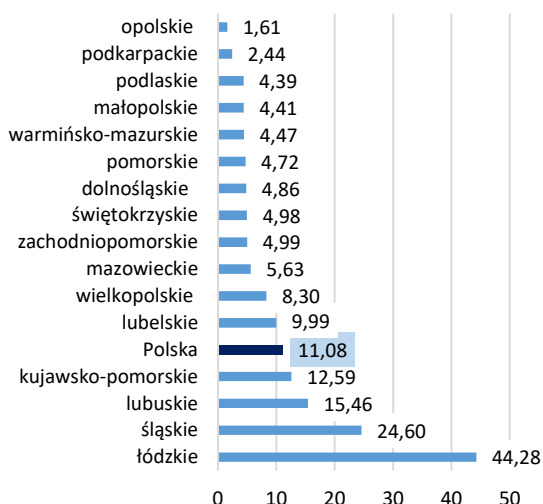
Województwo łódzkie charakteryzuje się złym stanem zdrowia mieszkańców, czego odzwierciedleniem są jedne z najwyższych w skali kraju współczynniki zgonów z powodu chorób cywilizacyjnych. Jednym z czynników wpływających na taki stan rzeczy jest sytuacja demograficzna, a szczególnie zjawisko „starości demograficznej”. Najwyższy w kraju odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym w województwie łódzkim przyczynia się do wysokich współczynników zgonów, bo to przede wszystkim seniorzy chorują i umierają na choroby cywilizacyjne. W 2018 r. pod względem zgonów z powodu **nowotworów** województwo łódzkie zajmowało 1. miejsce w kraju (łódzkie 316,3/100 tys.; Polska 284,5), z powodu **chorób układu krążenia** 3. miejsce (łódzkie – 488,8/100 tys.; Polska 437,2). W 15 spośród 24 powiatów umieralność na nowotwory była wyższa od ogólnopolskiej. W tym samym 2018 r. województwo łódzkie zajmowało także czołowe miejsca pod względem zgonów z powodu: **przyczyn zewnętrznych** (1. miejsce w kraju), **chorób układu oddechowego** (1. miejsce), **chorób układu pokarmowego** (2. miejsce) oraz z przyczyn niewyjaśnionych (5. miejsce). Pomimo odnotowanego w latach 2010-2018 spadku liczby zgonów w łódzkiem z powodu **chorób układu krążenia** (o 15,0%) wzrosła jednak liczba zgonów z powodu nowotworów o 8,9%.

Bardzo istotną przyczyną zgonów były **choroby neurologiczne wieku podeszłego**, które stanowiły trzecią najważniejszą przyczynę zgonów⁷⁶ w łódzkiem. Znaczący wzrost liczby osób starszych, które często doświadczają wielu problemów zdrowotnych i niepełnosprawności, powoduje zwiększenie zapotrzebowania na różnego rodzaju usługi i świadczenia zdrowotne dla tej części populacji, a także wymaga reorganizacji opieki zdrowotnej w tym zakresie.

Poważnym problemem zdrowotnym w województwie łódzkim są zaburzenia psychiczne – województwo zajmuje 4. miejsce w Polsce pod względem **zachorowań na choroby oraz zaburzenia psychiczne** i przoduje w kraju pod względem absencji chorobowej pracowników z tego tytułu. Ogółem w 2018 r. w województwie łódzkim w poradniach zdrowia psychicznego leczono 90 340 osób. Obok zaburzeń psychicznych problemem jest także **nadużywanie substancji psychoaktywnych**, a szczególnie tzw. dopalaczy. W 2018 r. liczba podejrzeń zatruc dopalaczami wyniosła 1 094, co w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców dawało województwu 1. miejsce w Polsce.

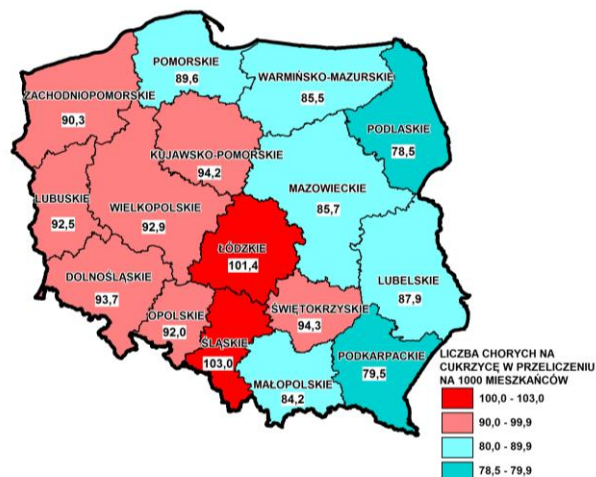
Rys. 24. Liczba podejrzeń zatruc dopalaczami na 100 tys. mieszkańców w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Inspektora Sanitarnego

Rys. 25. Liczba chorych na cukrzycę w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „NFZ o zdrowiu. Cukrzyca”, Warszawa 2019

Kolejną chorobą, która dotyka coraz większej grupy osób, jest **cukrzyca**. Cukrzyca należy do grupy chorób cywilizacyjnych, a nieleczona lub źle leczona prowadzi do poważnych powikłań zdrowotnych. W Polsce populacja

⁷⁶ Dane na podstawie „Mapy potrzeb zdrowotnych w zakresie leczenia szpitalnego dla województwa łódzkiego”.

dorosłych chorych na cukrzycę wzrosła z 7,9% w 2013 r. do 9,1% ogółu mieszkańców powyżej 18. roku życia w 2018 r. W 2018 r. relatywnie najwięcej chorych na cukrzycę mieszkało w województwie śląskim (103/1000 mieszkańców) oraz łódzkim (101,4/1000 mieszkańców), natomiast najmniej w podlaskim (78,5/1000).

Województwo łódzkie cechuje się wysoką **nadumieralnością mężczyzn** w wieku produkcyjnym, szczególnie na obszarach wiejskich, oraz **dużą różnicą w długości trwania życia mężczyzn i kobiet**. Według danych za 2019 r. zarówno mężczyźni, jak i kobiety w województwie łódzkim żyją najkrócej w kraju: mężczyźni 72,5 lata (Polska – 74,1 lat), kobiety – 81,0 lat (Polska – 81,8 lat). Wśród 25 powiatów Polski o najkrótszym trwaniu życia mężczyzn, aż 7 jest z województwa łódzkiego (Piotrków Trybunalski, kutnowski, piotrkowski, zduńskowski, łaski, radomszczański, tomaszowski), w odniesieniu do kobiet są to 2 powiaty (m. Łódź, m. Piotrków Trybunalski).

Problemy zdrowotne mieszkańców łódzkiego w wieku produkcyjnym przekładają się niekorzystnie na rynek pracy. Problemy te dotyczą zwłaszcza osób powyżej 50. roku życia, wśród których aż 83% cierpi przynajmniej na jedną chorobę przewlekłą. W 2018 r. wskaźnik liczby **dni absencji chorobowej** w przeliczeniu na 1 ubezpieczonego zdrowotnie w województwie łódzkim wyniósł 18,4 dnia i była to najwyższa absencja chorobowa w skali kraju⁷⁷.

Coraz częściej podkreśla się **wpływ zanieczyszczenia powietrza na sytuację zdrowotną ludności i wskaźnik zgonów**. Dla zdrowia szczególnie niebezpieczny jest smog (nisko zawieszony pył) wydostający się z kominów domów opalanych paliwem złej jakości. Wśród 50 najbardziej zanieczyszczonych miast Unii Europejskiej najwięcej jest z Polski, z czego 7 z województwa łódzkiego (Opoczno, Rawa Mazowiecka, Radomsko, Tomaszów Mazowiecki, Piotrków Trybunalski, Zduńska Wola, Brzeziny)⁷⁸.

OECD szacuje, że około jednej trzeciej całkowitego obciążenia zdrowotnego można przypisać behawioralnym czynnikom ryzyka związanym ze stylem życia. Mieszkańcy województwa łódzkiego, jeśli chodzi o **zdrowy styl życia i zachowania prozdrowotne**, wypadali gorzej niż przeciętnie w kraju pod względem takich zachowań, jak: palenie papierosów, zbyt niskie spożycie warzyw i owoców oraz niska zgłaszalność na populacyjne badania przesiewowe finansowane z NFZ. Nadwagę i otyłość miało 49,8% mieszkańców łódzkiego (Polska 45,7%), natomiast mniejszy niż średnio w kraju odsetek ludności nadużywał alkoholu i więcej było abstynentów.

Kluczowy wpływ na stan zdrowia fizycznego i psychicznego ma **aktywność fizyczna**, jednak dorośli Polacy są mniej aktywni fizycznie niż większość obywateli UE. Jedynie 28% z nich uprawia sport (UE – 40%), a ok. 60% deklaruje całkowity brak aktywności fizycznej poza pracą.

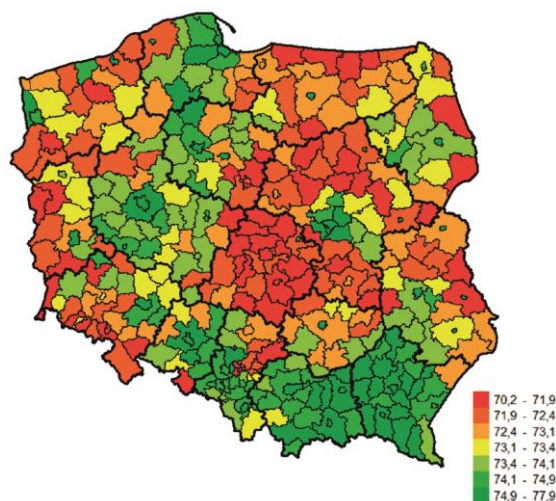
Usługi ochrony zdrowia

Wyzwanie: Nierówna i nieadekwatna do potrzeb dostępność usług ochrony zdrowia

Województwo wyróżnia się na tle kraju stosunkowo dobrym **wyposażeniem w infrastrukturę ochrony zdrowia oraz liczebnością kadr pracujących** w tym sektorze. Według GUS na koniec 2019 r. w województwie łódzkim funkcjonowały 63 szpitale ogólne, w tym 10, dla których organizatorem był Samorząd Województwa. Pod względem liczby łóżek szpitalnych łódzkie ze wskaźnikiem 47 łóżek na 10 tys. mieszkańców plasowało się na 3. miejscu w kraju (Polska – 43,0). Korzystnie wypadały również wskaźniki związane z liczbą przychodni na 10 tys.

Rys. 26. Oczekiwana długość trwania życia mężczyzn w latach 2015-2017 według powiatu zamieszkania

Źródło: „Sytuacja zdrowotna ludności Polski i jej uwarunkowania” pod redakcją Bogdana Wojtyniaka, Pawła Goryńskiego; Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny, 2018 r.

⁷⁷ Absencja chorobowa w 2018 r. Departament Statystyki i Prognoz Aktuariatycznych ZUS, Warszawa 2019.

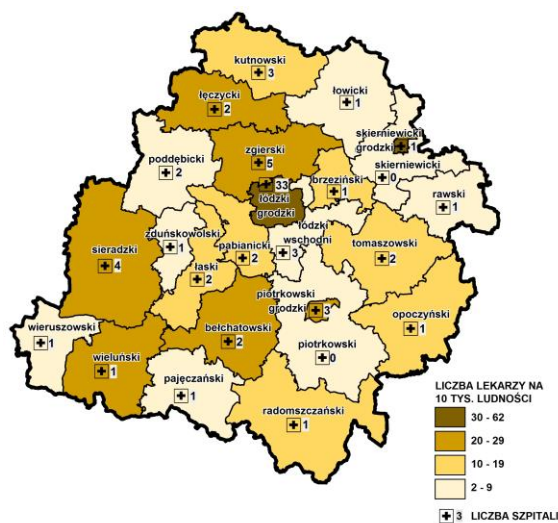
⁷⁸ Źródło – WHO 2019 r.

ludności (1. miejsce), a także dostępem do aptek (4. miejsce). Problemem jest nierównomierne rozmieszczenie zasobów ochrony zdrowia, w tym personelu medycznego i infrastruktury.

W świetle zachodzących zmian demograficznych związanych ze starzeniem się społeczeństwa kluczowa staje się **dostępność opieki długoterminowej**. Jedynie 12,3% Polaków w wieku 65+ ocenia swoje zdrowie jako dobre (średnia OECD – 44%). Łódzkie, z najstarszą strukturą wiekową, zajmowało w 2019 r. dopiero 9. miejsce w kraju pod względem liczby łóżek w zakładach pielęgnacyjno-opiekuńczych i opiekuńczo-leczniczych oraz hospicjach na 100 tys. ludności. Żadnych placówek opieki długoterminowej nie posiadało 7 powiatów. W województwie istnieją także duże potrzeby związane z zapewnieniem dostępu do różnych form opieki środowiskowej, w tym długoterminowej opieki pielęgniarstwa świadczonej nad przewlekle chorymi w warunkach domowych.

Pod względem **liczby lekarzy** na 10 tys. mieszkańców województwo plasowało się w 2019 r. na 1. miejscu w kraju ze wskaźnikiem 29 (Polska 24), jednak braki kadrowe zarówno w odniesieniu do personelu lekarskiego, jak i pielęgniarek stają się coraz bardziej odczuwalne, a występująca obecnie pandemia COVID-19 tylko je uwypukliła. Bardzo źle, na tle potrzeb związanych z leczeniem zaburzeń psychicznych, wypadają statystyki dotyczące pracujących **lekarzy psychiatrów**. W 2019 w województwie łódzkim było ogółem jedynie 168 lekarzy psychiatrów (0,68 na 10 tys. ludności), 23 lekarzy psychiatrów dzieci i młodzieży (0,09 na 10 tys. ludności) oraz 753 psychologów (1,4 na 10 tys. ludności)⁷⁹. Istotnym problemem w województwie łódzkim jest również niewystarczająca liczba **lekarzy geriatrów**. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców województwa łódzkiego w 2019 r. przypadało 0,06 lekarza geriatry. Należy zaznaczyć, iż łóżka geriatryczne w 2019 r. znajdowały się jedynie na 2 oddziałach w szpitalach funkcjonujących w Łodzi i Zgierzu. Problemy z dostępnością do usług medycznych dotyczą przede wszystkim obszarów wiejskich oraz małych miast. W systemie usług ochrony zdrowia coraz większego znaczenia nabiera wykorzystanie technologii cyfrowych i upowszechnienie wykorzystania e-usług.

Rys. 27. Lekarze na 10 tys. ludności oraz liczba szpitali w 2019 r.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ubóstwo i wykluczenie społeczne

Wyzwanie: Utrzymywanie się obszarów ubóstwa i wykluczenia społecznego

Pomimo lepszej niż przeciętnie w kraju sytuacji dotyczącej ubóstwa, w województwie łódzkim występują obszary i grupy społeczne szczególnie dotknięte tym zjawiskiem. Według GUS w 2019 r. poniżej granicy skrajnego ubóstwa⁸⁰ żyło w województwie łódzkim 3,3% mieszkańców, tj. ok. 81 tys. osób (Polska – 4,2%). **Poniżej relatywnej granicy ubóstwa⁸¹ w 2019 r. żyło 10,0% mieszkańców województwa łódzkiego, czyli ok. 245 tys.** (Polska – 13,0%). W latach 2015-2019 w Łódzkiem odnotowano znaczący spadek ubóstwa skrajnego (z 5,4% do 3,3%) oraz ubóstwa relatywnego (z 12,3% do 10,0%). Było to możliwe m.in. dzięki dużym transferom społecznym (500+, „trzynaste emerytury”).

Poza stopą ubóstwa o kondycji ekonomicznej i warunkach życia mieszkańców świadczą również uzyskiwane przez ludność dochody oraz standard mieszkań i dostęp do usług publicznych. Pod względem sytuacji dochodowej w województwie łódzkim w 2019 r. odnotowano: niższą od średniej krajowej przeciętną wysokość wynagrodzenia (92,4% tej średniej), niższą od średniej dla kraju wysokość przeciętnej emerytury i renty (90,8%

⁷⁹ Informator Statystyczny Ochrony Zdrowia Województwa Łódzkiego 2019 s. 121.

⁸⁰ Odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków był niższy niż granica ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji) wyznaczająca poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego następuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka.

⁸¹ Relatywna granica ubóstwa – kwota równa 50% średnich miesięcznych wydatków gospodarstw domowych.

przeciętnej krajowej emerytury oraz 84,1% przeciętnej renty z pozarolniczego systemu ubezpieczeń), natomiast niższy od średniej krajowej odsetek ludności korzystającej ze świadczeń pomocy społecznej (łódzkie – 312,7/10 tys.; Polska – 314,0/10 tys.), ale największy w kraju odsetek osób, które z powodu braku środków finansowych rezygnowały z opieki medycznej (w 2014 r.)⁸².

Województwo łódzkie charakteryzuje się korzystnym wskaźnikiem liczby mieszkań na 1000 mieszkańców (łódzkie 420,5; Polska 385,9), jednak tempo oddawania nowych mieszkań jest niższe niż przeciętnie w Polsce – w 2019 r. wybudowano 2,0 mieszkania na 1000 mieszkańców (Polska 2,2). Problemem jest również **niski standard części mieszkań**. Dotyczy to w szczególności starych przedwojennych kamienic w miastach, zwłaszcza w Łodzi (ponad 37 tys. mieszkań bez łazienki – 10,7% i ponad 65 tys. bez centralnego ogrzewania – 19%) oraz na obszarach wiejskich, gdzie 25,3% mieszkań nie ma łazienki, a 35% centralnego ogrzewania. Problemy mieszkaniowe dotyczą głównie rodzin o niskich i przeciętnych dochodach oraz osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Istotnym problemem jest **ubóstwo energetyczne**, które w 2017 r. w skali całego województwa dotyczyło 12% jego mieszkańców (Polska 9,8%), a problem ten dotyczył głównie zamieszkujących domy jednorodzinne oraz mieszkańców starych kamienic. Ryzyko wielowymiarowego ubóstwa energetycznego jest znacznie wyższe wśród gospodarstw utrzymujących się ze świadczeń socjalnych, mieszkających w domach jednorodzinnych, częściej też dotyczy mieszkających na obszarach wiejskich⁸³. Aż jedno na dziesięć gospodarstw domowych w województwie łódzkim zmagają się z ubóstwem energetycznym, a najbardziej dotknięty jest nim podregion skierniewicki⁸⁴.

Kolejnym obszarem związanym z ubóstwem i wykluczeniem społecznym jest **wykluczenie transportowe**. Mieszkańcy, głównie wsi i małych miast, bez prawa jazdy i samochodu mają duże problemy z przemieszczaniem się i dostępem do usług, co stanowi szczególny problem w grupie osób starszych. Powodem tego stanu rzeczy jest m.in. niewystarczająca siatka połączeń transportu zbiorowego.

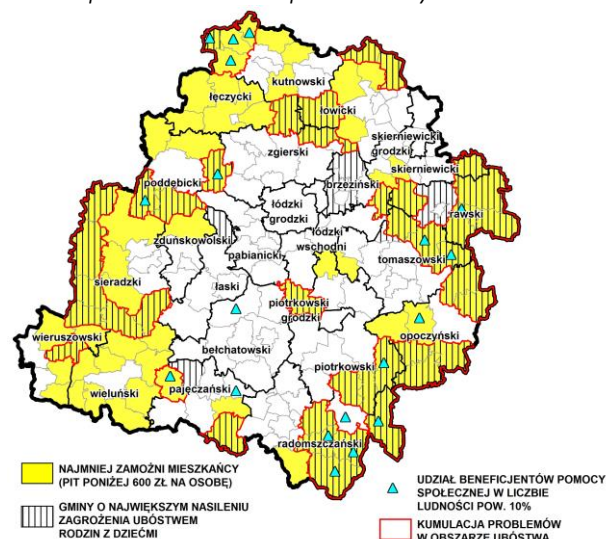
Seniorzy są także grupą społeczną najbardziej narażoną na **wykluczenie cyfrowe** – wśród osób w wieku 65 lat i więcej jedynie 26% w 2019 r. korzystało z Internetu⁸⁵.

Obszarami, na których występuje nasilenie problemów społecznych prowadzących do wykluczenia, są **obszary zdegradowane w miastach**, wymagające kompleksowej rewitalizacji, szczególnie społecznej. Kumulują się tam bowiem takie niekorzystne zjawiska, jak m.in.: trwałe bezrobocie, nałogi, bezradność i bierność, uzależnienie od pomocy społecznej.

W 2019 r. prawie 147,5 tys. mieszkańców województwa łódzkiego otrzymywało **wsparcie z pomocy społecznej**. Największą grupę stanowiły osoby wymagające wsparcia z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby (wsparcia udzielono 51,7% rodzin, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej), ubóstwa (41,5% spośród rodzin otrzymujących świadczenia), bezrobocia (39,6%) oraz niepełnosprawności (39,8%)⁸⁶.

Rys. 28. Gminy problemowe pod względem skali ubóstwa mieszkańców w 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

⁸² Zdrowie i zachowania zdrowotne mieszkańców Polski w świetle badania EHIS 2014, GUS 2015.

⁸³ Sokołowski J., Lewandowski P., Kiełczewska A., Bouzarovski S. 2019 Measuring energy poverty in Poland with the Multidimensional Energy Poverty Index, IBS Working Paper 07/2019.

⁸⁴ „Ubóstwo energetyczne w województwie łódzkim”, RCPS w Łodzi, Łódź 2020 r.

⁸⁵ Badanie CBOS z 2019 r.

⁸⁶ Podane wartości nie sumują się do 100%, ze względu na fakt, iż jedna rodzina/osoba mogła zostać objęta pomocą z kilku powodów (źródło: „Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za 2019 r.”).

Zasięg korzystania ze świadczeń pomocy społecznej w oparciu o kryterium dochodowe⁸⁷ pokazuje **skalę ubóstwa ekonomicznego** mieszkańców województwa łódzkiego. Powiaty i gminy o największym odsetku osób korzystających z pomocy społecznej skupiają się wzdłuż północno-zachodniej i południowo-wschodniej granicy województwa. Wprowadzenie w 2016 r. świadczenia wychowawczego 500+ znacznie ograniczyło skalę ubóstwa w kraju, zwłaszcza w rodzinach z dziećmi na utrzymaniu. W 2018 r. w województwie łódzkim świadczenie wychowawcze 500+ otrzymywało 219 787 dzieci, tj. 51,7% wszystkich dzieci i młodzieży poniżej 18. roku życia (Polska – 52,6%).

Wśród osób najbardziej narażonych na **wykluczenie społeczne** są m.in. osoby z niepełnosprawnościami, długotrwale chorzy, długotrwale bezrobotni, osoby potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu⁸⁸ oraz osoby będące w kryzysie bezdomności.

Jak wynika z Narodowego Spisu Powszechnego 2011 w województwie łódzkim zamieszkiwało ogółem 333,8 tys. osób z niepełnosprawnościami⁸⁹ (13% ogółu mieszkańców, Polska – 12%). Pomimo funkcjonującego w Polsce systemu wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami, ogromną większość stanowią osoby bierne zawodowo. Wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami w wieku 16-64 lata w 2019 r. wynosił dla województwa łódzkiego 30,1% (Polska – 24,8%).

Grupę **osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, szczególnie narażonych na wielowymiarowe wykluczenie**, tworzą dzieci niepełnosprawne od urodzenia, licząca wiele tysięcy osób grupa dorosłych poszkodowanych w wyniku ciężkich wypadków i urazów, ale przede wszystkim seniorzy obciążeni często wieloma chorobami przewlekłymi.

W celu przeciwdziałania wykluczeniu w 2018 r. rozpoczęto w Polsce realizację programu „Dostępność plus” 2018-2025. Program skierowany jest nie tylko do osób niepełnosprawnych, ale również do osób starszych, kobiet w ciąży oraz matek z dziećmi, a jego celem jest pomoc w usunięciu barier dostępności: infrastrukturalnych, architektonicznych i prawnych.

W 2019 r. w skali kraju odnotowano 30,3 tys. osób bezdomnych, z czego w województwie łódzkim przebywało ich ogółem 1 788⁹⁰. W 2019 r. w Łódzkiem funkcjonowały 23 placówki oferujące miejsca noclegowe dla osób bezdomnych, które dysponowały łącznie 984 miejscami.

Integracja społeczna

Wyzwanie: Niewystarczający dostęp do infrastruktury i usług na rzecz integracji społecznej

W 2019 r. w województwie łódzkim usługami opiekuńczymi objęte były 7 203 osoby⁹¹, tj. 1,5% osób w wieku 65+. Mimo postępującego procesu starzenia się społeczeństwa **liczba osób objętych usługami opiekuńczymi pozostaje na względnie stałym poziomie**. Szacuje się, że **w województwie mieszka ok. 140 tys. osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu**. Według danych Najwyższej Izby Kontroli prawie 27% gmin w Łódzkiem nie zapewnia osobom starszym opieki w miejscu zamieszkania, mimo iż należy to do ich obowiązków ustawowych⁹².

Jedną z form świadczenia usług w miejscu zamieszkania są placówki dziennego wsparcia. W województwie w 2019 r. działało 90 placówek dziennego wsparcia, w tym 47 środowiskowych domów samopomocy oraz 43 dzienne domy pomocy dla seniorów.

Dominującą formą opieki nad osobami potrzebującymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, od której odchodzi się w państwach europejskich z uwagi na proces deinstytucjonalizacji usług społecznych, są **placówki**

⁸⁷ Kryterium dochodowe uprawniające do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej w 2018 r. wynosiło dla osoby samotnie gospodarującej – 701 zł, a dla osoby w rodzinie – 528 zł.

⁸⁸ Osoba potrzebująca wsparcia w codziennym funkcjonowaniu (dawniej osoba niesamodzielna) – to osoba, która ze względu na wiek, stan zdrowia lub niepełnosprawność wymaga opieki lub wsparcia w związku z niemożnością wykonywania co najmniej jednej z podstawowych czynności dnia codziennego. Podstawowe czynności dnia codziennego to: spożywanie posiłków, ubieranie się i rozbieranie, higiena osobista, korzystanie z toalety, kontrolowanie czynności fizjologicznych, poruszanie się, komunikacja.

⁸⁹ Osoby niepełnosprawne prawnie i biologicznie. *Niepełnosprawni w województwie łódzkim*, Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź 2014.

⁹⁰ Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – Edycja 2019, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

⁹¹ „Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego w 2019 r.”, RCPS w Łodzi, Łódź 2020.

⁹² Informacja o wykonaniu kontroli NIK „Usługi opiekuńcze świadczone osobom starszym w miejscu zamieszkania”, 2018 r.

stacjonarne (domy pomocy społecznej – DPS-y). W województwie funkcjonowało 67⁹³ domów pomocy społecznej (wraz z filiami) oraz 32⁹⁴ placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym oraz w podeszłym wieku.

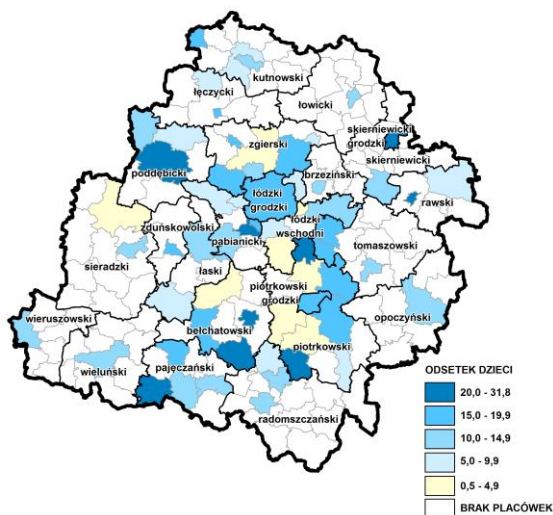
Stacjonarne placówki pomocy społecznej – z uwagi na fakt, że zamieszkują w nich osoby starsze, schorowane i o ograniczonej sprawności, okazały się szczególnie narażone na zakażenia i zgony wywołane wirusem SARS-CoV-2. W tym kontekście **deinstytucjonalizacja placówek pomocy społecznej** wydaje się być jeszcze bardziej uzasadniona i konieczna.

Proces deinstytucjonalizacji usług jest najbardziej zaawansowany w **obszarze opieki nad dziećmi**, a ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zakłada docelowo funkcjonowanie małych, kameralnych placówek opiekuńczo-wychowawczych, w których można umieścić w tym samym czasie, łącznie nie więcej niż 14 dzieci powyżej 10. roku życia. W 2019 r. w województwie funkcjonowało 2 848 podmiotów rodzinnej pieczy zastępczej (w tym rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka), sprawujących opiekę nad łącznie ponad 4 159 dziećmi. Natomiast w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w 2019 r. przebywało 990 dzieci.

Bardzo ważne jest wsparcie rodziny w wypełnianiu przez nią funkcji opiekuńczo-wychowawczych, m.in. poprzez rozwój usług świadczonych w środowisku. W województwie łódzkim w 2019 r. funkcjonowało 135 placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży.

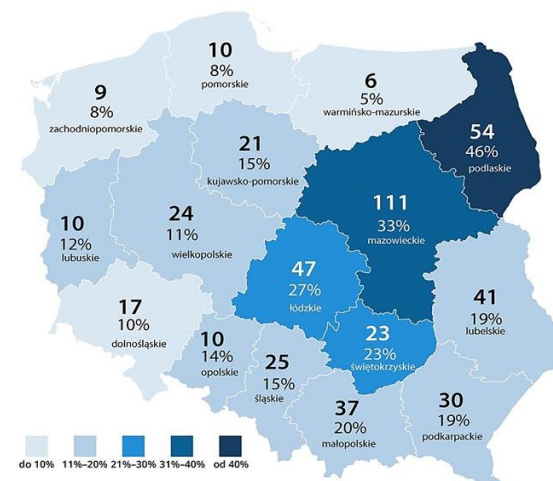
Rys. 30. Odsetek dzieci w wieku do lat 3 objętych opieką żłobkową w województwie łódzkim w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

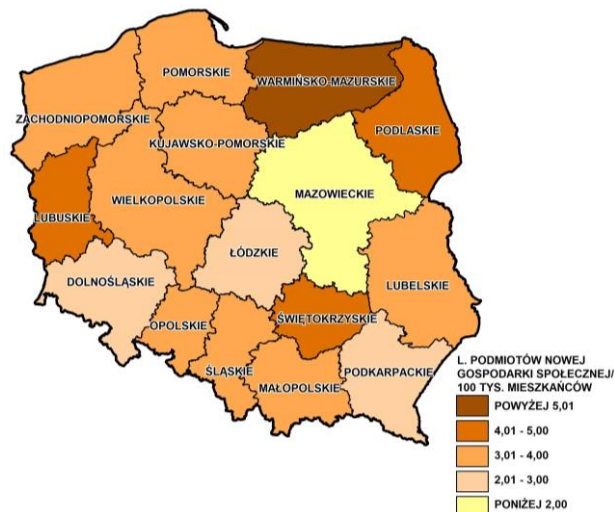
Rys. 29. Liczba i odsetek gmin niezapewniających usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania

Źródło: Opieka nad osobami starszymi w wybranych kontrolach NIK, 2019

Rys. 31. Jednostki reintegracji społeczno-zawodowej na 100 tys. mieszkańców w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Dostęp do placówek opieki nad najmłodszymi dziećmi do lat 3 i placówek wychowania przedszkolnego warunkuje uczestnictwo w rynku pracy, zwłaszcza kobietom. W województwie łódzkim w 2019 r. funkcjonowało 218 placówek opieki nad dziećmi do lat 3 (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe). Na przestrzeni lat 2017-

⁹³ Dziennik Urzędowy Wł z dnia 1 lipca 2020 r. poz. 3826 Obwieszczenie nr 21/2020 wojewody łódzkiego z dnia 30 czerwca 2020 w sprawie Rejestru domów pomocy społecznej funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego w 2020 r.

⁹⁴ Rejestr placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym oraz w podeszłym wieku. www.pomoc.lodzkie.eu dostęp: 06.11.2020 r.

2019 ich liczba zwiększyła się o 68 placówek, m.in. dzięki realizacji rządowego programu Maluch+. Deficyt infrastruktury żłobkowej najbardziej widoczny na obszarach wiejskich. W ocenie jest⁹⁵ jedną z przyczyn tej sytuacji może być niskie zainteresowanie rodziców umieszczaniem dzieci w żłobkach.

Kluczową rolę we wspieraniu integracji społecznej osób ubogich i narażonych na wykluczenie społeczne powinny odgrywać podmioty ekonomii społecznej i organizacje pozarządowe. **Sektor ekonomii społecznej** tworzą m.in. Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ), Zakłady Aktywizacji Zawodowej (ZAZ), Centra Integracji Społecznej (CIS) i Kluby Integracji Społecznej (KIS). W 2019 r. w województwie łódzkim działało 58 podmiotów reintegracji społecznej, a najpowszechniej występującym podmiotem reintegracyjnym były warsztaty terapii zajęciowej (41). Pod względem nasycenia podmiotami reintegracji społecznej w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców Łódzkie zajmowało 14. pozycję w kraju (Łódzkie – 2,36; Polska – 3,25). W województwie łódzkim działają również przedsiębiorstwa społeczne, które prowadzą działalność gospodarczą, ale służą zarazem integracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W 2020 r. w województwie działało 77 przedsiębiorstw społecznych, z czego 24 to spółdzielnie socjalne, a pozostałe funkcjonowały w takich formach prawnych, jak: fundacja, stowarzyszenie, spółka non-profit⁹⁶. Pomimo tak różnorodnych form sektor ekonomii społecznej nie jest jednak wystarczająco rozwinięty w stosunku do potrzeb.

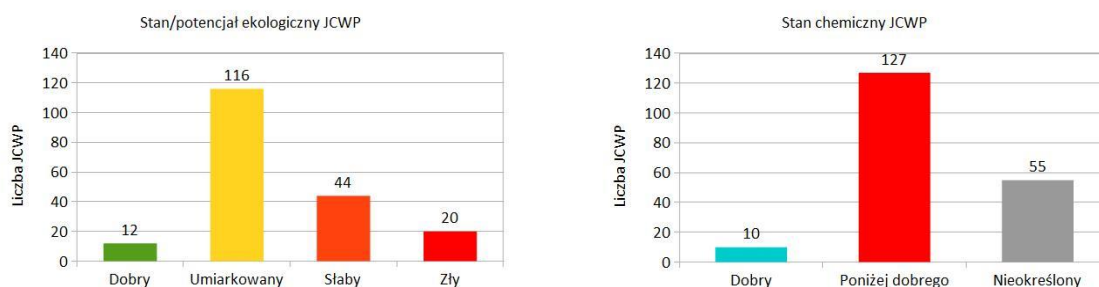
Wody powierzchniowe

Wyzwanie: Niska jakość wód powierzchniowych

Wody powierzchniowe województwa są **silnie zanieczyszczone**, a ich jakość w ostatnich latach uległa pogorszeniu. W latach 2014-2019 zły stan wód zdiagnozowano dla 95,3% spośród 192 ogółu badanych Jednolitych Części Wód Powierzchniowych (JCWP)⁹⁷. Zły stan większości rzek województwa wynika z ich niskiego stanu lub potencjału ekologicznego oraz stanu chemicznego. Najbardziej zanieczyszczone rzeki to m.in.: Bzura (stare koryto), Łódka, Jasień, Kanały: Łęka-Dobrogosty i Strzegociński, Ner (od Dobrzyńki do Zalewki), Pichna (od Urszulinki do ujścia), Pilica (od Zbiornika Sulejów do Wolbórki), Warta (od Zbiornika Jeziorsko do Siekiernika) oraz Wierznica. Spośród badanych JCWP zaledwie 12 charakteryzowało się dobrym stanem/potencjałem ekologicznym, 116 JCWP umiarkowanym, a pozostałe 64 słabym bądź złym. Większość JCWP w regionie charakteryzowała się stanem chemicznym poniżej dobrego (127), a dobrym zaledwie 10 (w przypadku 55 nie dokonano klasyfikacji)⁹⁸.

Rys. 32. Stan ekologiczny i chemiczny JCWP w latach 2014-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Ocena stanu jednolitych części wód rzek i zbiorników zaporowych w latach 2014-2019 na podstawie monitoringu”, GIOŚ 2019.

Mimo prowadzonych sukcesywnie prac związanych z budową i modernizacją oczyszczalni ścieków, nadal głównym źródłem zanieczyszczeń wód powierzchniowych są ścieki komunalne i przemysłowe ze źródeł

⁹⁵ Analiza dostępności opieki nad dziećmi do lat 3 w województwie łódzkim. Badanie wykonane na potrzeby Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020. Łódź, kwiecień 2017.

⁹⁶ <http://es.rcpslodz.pl/>

⁹⁷ Ocena stanu jednolitych części wód rzek i zbiorników zaporowych w latach 2014-2019 na podstawie monitoringu, GIOŚ 2019. Dla pozostałych 4,7% JCWP wystąpił brak możliwości wykonania oceny.

⁹⁸ Zgodnie z Planami gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy: Wisły, Odry (Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 18 października 2016 r., poz.: 1911, 1967) realizacja celów środowiskowych dla jednolitych części wód powierzchniowych (osiągnięcie dobrego stanu/potencjału ekologicznego i dobrego stanu chemicznego) oraz podziemnych (osiągnięcie dobrego stanu chemicznego i dobrego stanu ilościowego) powinna zachodzić w możliwie najkrótszym terminie. Jednakże z powodu występowania istotnych oddziaływań antropogenicznych wyznaczone cele środowiskowe mogą być niezrealizowane, dlatego przedłużenie terminu ich osiągnięcia zostało określone do 2021 r. lub 2027 r.

punktowych, ponadto zanieczyszczenia ze źródeł rozproszonych i obszarowych (spłukiwane opadami z terenów zurbanizowanych i rolnych, pochodzące od ludności niekorzystającej z systemu kanalizacji zbiorczej, a także z tzw. depozycji atmosferycznej)⁹⁹ oraz liniowe (pochodzenia komunikacyjnego).

Obecnie najistotniejszym problemem środowiskowym w województwie jest **eutrofizacja wód powierzchniowych**. Ze względu na ograniczone zdolności samooczyszczania szczególnie narażone na to zjawisko są zbiorniki wodne, w których dochodzi do kumulacji stężeń substancji biogennej i wystąpienia niekorzystnych warunków tlenowych. Stan wód dla trzech przebadanych w 2019 r. zbiorników (Sulejowski, Jezioro i Wąglanka-Miedzna) oceniono jako zły. Najgorszym potencjałem ekologicznym charakteryzuje się Zbiornik Sulejowski¹⁰⁰, gdzie eutrofizacja przyczyniła się do znacznej degradacji jego walorów przyrodniczych i turystycznych (m.in. do zakwitów sinic). Ponadto w Łódzkiem 121 JCWP uznano za wrażliwe na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych, odpowiedzialnymi za wysoki poziom eutrofizacji¹⁰¹.

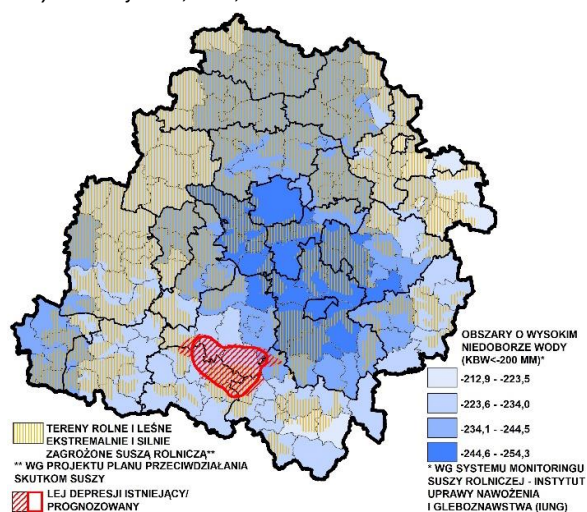
Zmiany klimatu

Wyzwanie: Wysokie zagrożenie występowaniem suszy oraz innych ekstremalnych zjawisk pogodowych i klimatycznych

Zmiany klimatu oraz związane z nimi ekstremalne zjawiska pogodowe (coraz wyższe temperatury powietrza, silne nasłonecznienie, deficyt opadów, ekstremalne susze) generują występowanie deficytów wody w glebie, zmniejszenie zasobów wód powierzchniowych, gruntowych i podziemnych. Znaczna część województwa charakteryzuje się wysokim niedoborem wody w sezonie wegetacyjnym, a zjawisko suszy to najważniejszy problem, jaki będzie występował w obszarze intensywnego rolnictwa¹⁰².

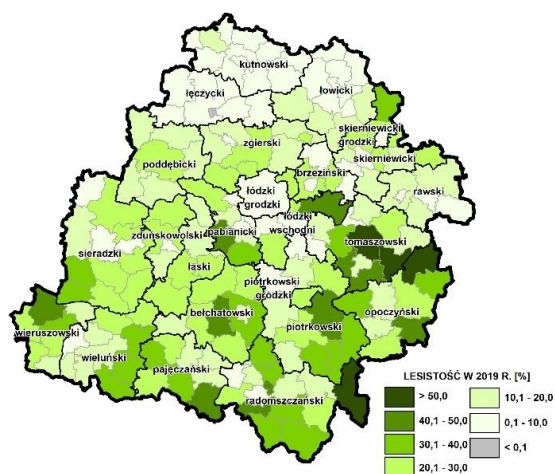
Rys. 33. Deficyt wód w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Systemu Monitoringu Suszy Rolniczej IUNG, PPSS, KWB Bełchatów

Rys. 34. Lesistość w województwie w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

⁹⁹ Wg Planów gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy: Wisły, Odry (Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 18 października 2016 r., poz.: 1911, 1967). Depozycja atmosferyczna – źródło zanieczyszczeń wód powierzchniowych przez wielocząsteczkowe węglowodory aromatyczne (WWA) pochodzące z niskiej emisji.

¹⁰⁰ Ocena stanu jednolitych części wód rzek i zbiorników zaporowych w latach 2014-2019 na podstawie monitoringu, GIOŚ 2019.

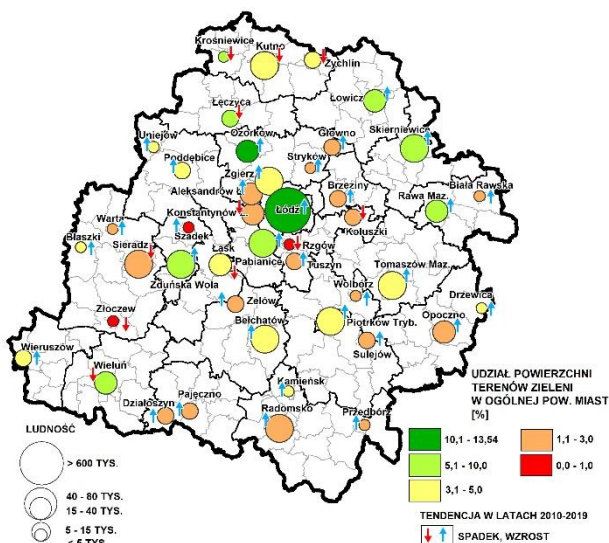
¹⁰¹ Jednolite części wód powierzchniowych (JCWP) wrażliwe na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych w regionach wodnych Warty oraz Środkowej Wisły na obszarze województwa łódzkiego zostały wykazane na podstawie:

- Rozporządzenia Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Poznaniu z dnia 28 lutego 2017 r. w sprawie określenia w regionie wodnym Warty wód powierzchniowych i podziemnych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszaru szczególnie narażonego, z którego odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć (Dz.Urz.W.Ł. z dnia 1 marca 2017 r., poz. 1077),
- Rozporządzenia Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Warszawie z dnia 29 marca 2017 r. w sprawie określenia wód powierzchniowych i podziemnych wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszaru szczególnie narażonego, z którego odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć w granicach regionów wodnych: Środkowej Wisły, Łyny i Węgorapy, Niemna, Świeżej oraz Jarft (Dz.Urz.W.Ł. z dnia 31 marca 2017 r., poz. 1668).

¹⁰² Według raportów Systemu Monitoringu Suszy Rolniczej w Polsce <http://www.susza.iung.pulawy.pl/tabele/10/> za okres od 1 czerwca 2019 r. do 31 lipca 2019 r. w województwie łódzkim największy deficyt wody zarejestrowano w gminie Moszczenica (kiedy to Klimatyczny Bilans Wodny – KBW osiągnął wartość -254,3 mm).

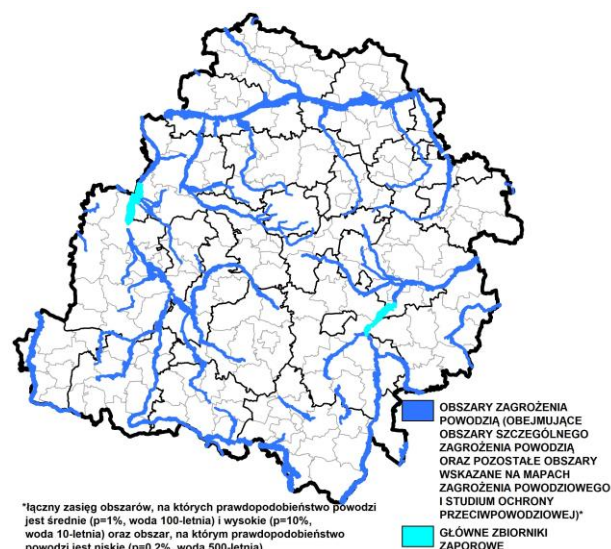
Rys. 35. Udział powierzchni terenów zieleni¹⁰³ w powierzchni miast w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 36. Zagrożenie powodziowe

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PGW Wody Polskie

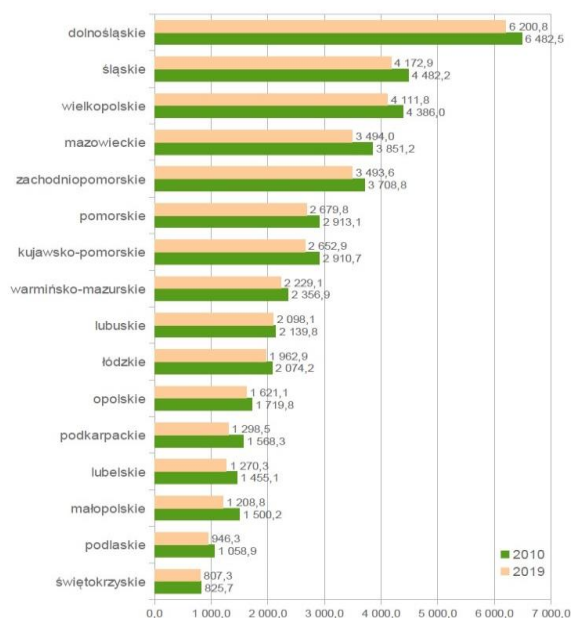

Na podstawie danych z wielolecia 1971-2000 stwierdza się, że w Łódzkiem wzrosła średnia roczna temperatura o 2 do 3°C, zwłaszcza w północnej i zachodniej jego części. Zanotowano także anomalie w rocznej sumie opadów atmosferycznych i ich spadek od 10 do 30%, skutkujący pojawieniem się **strefy niskich opadów (poniżej 400 mm na rok)**, obejmującej północno-zachodni oraz zachodni fragment województwa. Dodatkowym czynnikiem sprzyjającym suszy jest **najniższa w Polsce lesistość** oraz **bardzo mała zdolność retencyjna zlewni**. Ponadto problem niedoboru wód jest odczuwalny w rejonie **leja depresji** spowodowanego **działalnością Kopalni Węgla Brunatnego Bełchatów**¹⁰⁵.

Ośrodki miejskie, zwłaszcza te największe, w związku z ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi, takimi jak upały i deszcze nawalne oraz powodzie nagłe/miejskie, borykają się z koniecznością **adaptacji do zmian klimatycznych**. Skutkiem opadów o bardzo dużym natężeniu, krótkim czasie trwania i ograniczonej lokalnie przestrzeni¹⁰⁶ oraz utrudnionej infiltracji wody i często niedrożnych systemów, są podtopienia. Obszarem największej kumulacji problemów związanych ze zjawiskami ekstremalnymi są miasta powyżej 100 tys. mieszkańców. Dla Łodzi zdiagnozowano 3 spośród 10 głównych zagrożeń klimatycznych, tj. upały, intensywne opady i burze, powodzie miejskie¹⁰⁷. Ekstremalne zjawiska klimatyczne występują również na obszarach wiejskich, gdzie silne wiatry stają się przyczyną uszkodzeń budynków i napowietrznych elementów infrastrukturalnych.

Rys. 37. Powierzchnia rodzinnych ogrodów działkowych¹⁰⁴ wg województw ogółem w 2019 r. [ha]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

¹⁰³ W tym: parki, zieleńce, tereny zieleni osiedlowej, zieleń uliczna, cmentarze i lasy gminne.

¹⁰⁴ Przed zmianą nomenklatury występowały jako „pracownicze ogrody działkowe”.

¹⁰⁵ Stopień wykorzystania zasobów dyspozycyjnych wód podziemnych jest bardzo wysoki, a wartości poboru znacznie przekraczają wielkość zasobów dostępnych do zagospodarowania. Projekt planu przeciwdziałania skutkom suszy (wersja z dnia 19.01.2021 r.). Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie.

¹⁰⁶ Plan gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Odry (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 października 2016 r., poz. 1967).

¹⁰⁷ „Plany adaptacji do zmian klimatu 44 miast Polski – Publikacja podsumowująca”, Warszawa 2018 (www.44mpa.pl).

Ekstremalne zjawiska pogodowe sprzyjają powstawaniu powodzi. Na terenie województwa zidentyfikowano zagrożenie powodziowe¹⁰⁸, poziom zintegrowanego ryzyka powodziowego w regionach wodnych Warty oraz Środkowej Wisły określono na umiarkowany oraz wskazano województwo jako obszar o wzmożonych potrzebach wodnych (razem z województwami wielkopolskim i opolskim)¹⁰⁹.

Jednym z istotnych elementów sprzyjających adaptacji miast do zmian klimatu są tereny zieleni i inne powierzchnie zielone, budujące system błękitno-zielonej infrastruktury. W województwie w 2019 r. średni udział powierzchni terenów zieleni w miastach kształtował się na poziomie 5,97% (Polska 4,77%) i odnotowano niewielki wzrost¹¹⁰. Odwrotna tendencja widoczna jest w powierzchni rodzinnych ogrodów działkowych, która w latach 2010-2019 w regionie zmniejszyła się o 111,3 ha.

Powietrze

Wyzwanie: Bardzo niska jakość powietrza, szczególnie w miastach

Szczególnym problemem w województwie łódzkim, zwłaszcza w jego największych miastach, jest **niska i wciąż niezadowalająca jakość powietrza atmosferycznego** związana z emisją powierzchniową, liniową oraz punktową.

Emisja powierzchniowa (tzw. niska emisja) związana ze spalaniem paliw stałych w paleniskach domowych skutkuje przekroczeniami poziomu docelowego benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym PM₁₀, jak również dopuszczalnej wartości dobowej pyłu zawieszonego PM₁₀, dopuszczalnej wartości średniej rocznej pyłu zawieszonego PM_{2,5}, poziomu celu długoterminowego stężenia ozonu oraz powstawaniem smogu, przyczyniającego się do złego stanu zdrowia mieszkańców. Pod względem przekroczeń miasta województwa znajdują się w krajowej czołówce. Problem dotyczy nie tylko aglomeracji łódzkiej, ale również innych ośrodków miejskich (m.in. Brzezina, Piotrkowa Trybunalskiego, Opoczna, Radomska, Tomaszowa Mazowieckiego, Zduńskiej Woli¹¹¹).

W 2019 r. przekroczenia dopuszczalnej wartości średniodobowej stężenia pyłu zawieszonego PM₁₀ odnotowano w 12 ośrodkach (Łódź, Brzezina, Łowicz, Opoczno, Pabianice, Piotrkowie Trybunalskim, Radomsku, Rawie Mazowieckiej, Sieradzu, Tomaszowie Mazowieckim, Zduńskiej Woli, Zgierzu), przy czym najwyższe w Radomsku. Cztery miasta z województwa znalazły się w grupie 21 ośrodków z Polski, w których odnotowano co najmniej 60 dni ze stężeniem PM₁₀ większym niż 50 µg/m³.¹¹² Najdłuższy okres z wysokim poziomem zanieczyszczeń zaobserwowano w Zgierzu (60 dni), Piotrkowie Trybunalskim (60 dni), Radomsku (64 dni) i Zduńskiej Woli (61 dni). Poziom docelowy benzo(a)pirenu w pyłe PM₁₀ osiągnął wartości powyżej normy na 17 stanowiskach pomiarowych, w tym w Łodzi, Bełchatowie, Brzezina, Kutnie, Łowicz, Opoczno, Pabianice, Piotrkowie Trybunalskim, Radomsku, Rawie Mazowieckiej, Sieradzu, Skierniewicach, Tomaszowie Mazowieckim, Uniejowie, Wieluniu, Zduńskiej Woli. Zbyt wysoki poziom dopuszczalnego stężenia pyłu zawieszonego PM_{2,5} został odnotowany w strefie aglomeracji łódzkiej. Należy jednak zauważyć, że w większości miast, w których nie odnotowano przekroczeń w 2019 r., stacje pomiarowe wykazywały wysokie wartości stężeń¹¹³. Problem jakości powietrza dotyczy także obszarów wiejskich, gdzie głównym źródłem ciepła są indywidualne instalacje grzewcze opalane paliwami stałymi.

Na niską jakość powietrza ma również wpływ **emisja liniowa** z transportu drogowego. Wysokie natężenie ruchu przyczynia się do zwiększania stężenia tlenków azotu, tlenków węgla i metali ciężkich. W wyniku tego przy

¹⁰⁸ Na obszarach zagrożenia powodzią obejmujących obszary szczególnego zagrożenia powodzią oraz pozostałe obszary wskazane na mapach zagrożenia powodziowego i studium ochrony przeciwpowodziowej. Obszary, na których prawdopodobieństwo powodzi jest wysokie (p=10%, woda 10-letnia), średnie (p=1%, woda 100-letnia) i niskie (p=0,2%, woda 500-letnia). Na podstawie mapy zagrożenia powodziowego ustalono, że województwo łódzkie położone jest częściowo na obszarze narażonym na zalanie w przypadku zniszczenia lub uszkodzenia wału przeciwpowodziowego.

¹⁰⁹ Plan zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszarów dorzeczy Odry, Wisły (Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 18 października 2016 r., poz.: 1938, 1841).

¹¹⁰ W 2010 r. wskaźnik ten kształtował się na poziomie 5,52%.

¹¹¹ Roczna ocena jakości powietrza w województwie łódzkim – raport wojewódzki za rok 2019, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Łodzi, Łódź 2020.

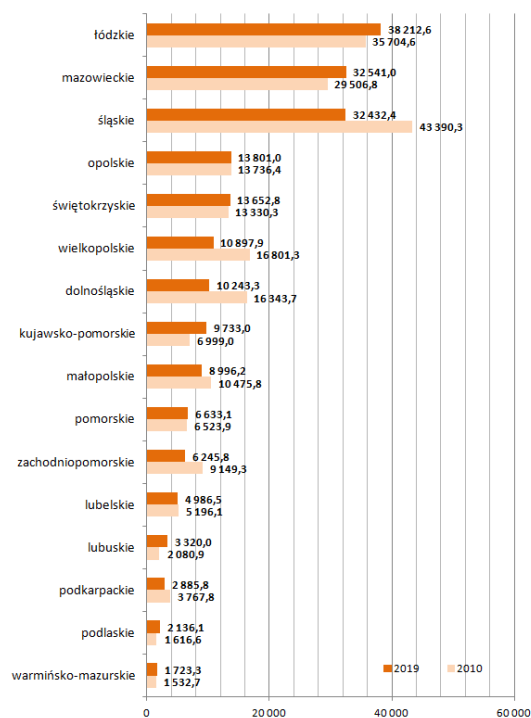
¹¹² <http://powietrze.gios.gov.pl>

¹¹³ Roczna ocena jakości powietrza w województwie łódzkim – raport wojewódzki za rok 2019, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Łodzi, Łódź 2020.

wysokiej temperaturze wzrasta stężenie ozonu. Największa koncentracja tej emisji związana jest z rejonami przebiegu autostrad A1 i A2, drogi ekspresowej S8, gęstej sieci drogowej w aglomeracji łódzkiej oraz drogami krajowymi ze wzmożonym ruchem pojazdów, w tym z ruchem tranzytowym na obszarach o zwartej zabudowie mieszkaniowej.

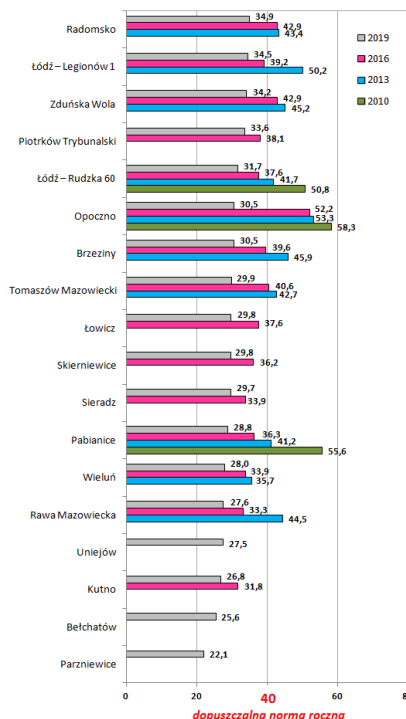
Rys. 38. Emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych według województw w 2010 i 2019 r. [tys. t/rok]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rys. 39. Wartości średnioroczne poziomu stężenia pyłu PM10 w województwie łódzkim odnotowane w stacjach pomiarowych w latach 2010-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GIOŚ zamieszczonych na stronie internetowej: <http://www.gios.gov.pl>

W zakresie **emisji punktowej** w 2019 r. łódzkie znajdowało się w grupie województw o najwyższych wskaźnikach emisji: dwutlenku siarki (36,2 tys. ton, 1. miejsce w kraju), tlenków azotu (30,8 tys. ton, 1. miejsce), pyłów (1,93 tys. ton, 4. miejsce), tlenków węgla (28,4 tys. ton, 3. miejsce), dwutlenku węgla (38 115,7 tys. ton, 1. miejsce). Emitentami przyczyniającymi się do takiego poziomu emisji są przede wszystkim zakłady szczególnie uciążliwe, które w 2019 r. wyemitowały ogółem 38 212,6 tys. ton zanieczyszczeń gazowych (1. miejsce w kraju), z czego 99,7% stanowiła emisja dwutlenku węgla. W porównaniu do 2010 r. emisja dwutlenku węgla wzrosła o 7,2 p.p., przy jednoczesnym spadku pozostałych zanieczyszczeń gazowych i pyłowych¹¹⁴. Należy zauważyć, że znaczna emisja punktowa w województwie łódzkim jest głównie pochodzenia energetycznego.

Problemem w zakresie bardzo niskiej jakości powietrza jest tempo wdrażania uchwały antysmogowej oraz programów ochrony powietrza¹¹⁵, niedostateczny monitoring zanieczyszczeń oraz niska świadomość ekologiczna mieszkańców. W dalszym ciągu wiele obiektów wymaga termomodernizacji, a sieci ciepłownicze nie są wystarczająco rozwinięte. W zakresie infrastruktury komunikacyjnej w wielu miejscowościach tranzytowy oraz wzmożony lokalny ruch samochodowy nadal jest prowadzony przez obszary zwartej zabudowy, a transport wymaga doinwestowania w kierunku zmniejszania jego emisyjności. Istniejące trasy rowerowe nie tworzą spójnej i bezkolizyjnej sieci. Ponadto problemem w zakresie przewietrzania terenów zurbanizowanych jest zabudowywanie korytarzy napowietrzających.

¹¹⁴ Wg GUS Ochrona Środowiska 2020. Wg Raportu o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2017 r. (WiOŚ) największymi emitentami gazów i pyłów w województwie łódzkim są: Elektrownia Bełchatów, Elektrociepłownie łódzkie, zakłady energetyczne produkujące ciepło na potrzeby innych miast województwa (w Zgierzu, Piotrkowie Trybunalskim, Pabianicach, Sieradzu, Zduńskiej Woli, Skierniewicach, Wieluniu i Radomsku), EUROGLAS POLSKA sp. z o.o., Os. Niewiadów gm. Ujazd, PFLEIDERER PROSPAN S.A., Wieruszów, Cementownia „WARTA” S.A., OPOCZNO I sp. z o.o. w Opocznie.

¹¹⁵ Dla stref, w których odnotowano przekroczenia poziomu dopuszczalnych stężeń zanieczyszczeń.

Urbanizacja

Wyzwanie: Postępująca presja urbanizacyjna

Obserwowana w ostatnich latach **postępująca presja urbanizacyjna**, zarówno w województwie łódzkim, jak i w całym kraju, jest wyraźnie zauważalna w przestrzeni. Jest ona efektem m.in. **migracji ludności miast na obszary wiejskie oraz rozwoju terenów inwestycyjnych**. Składają się na nią takie zjawiska, jak np. niekontrolowana suburbanizacja, wkraczanie zabudowy w obszary cenne przyrodniczo i krajobrazowo (np. doliny rzeczne) oraz rozwój obiektów infrastrukturalnych, przemysłowych i reklamowych.

Powierzchnia terenów zabudowanych i zurbanizowanych w 2019 r. wynosiła 111 002 ha (6,1% powierzchni województwa) i w stosunku do 2010 r. wzrosła o 17 690 ha. O presji urbanizacyjnej świadczy m.in. ilość wydanych pozwoleń na budowę, wzrost zasobów mieszkaniowych oraz zwiększenie liczby ludności w gminach podmiejskich.

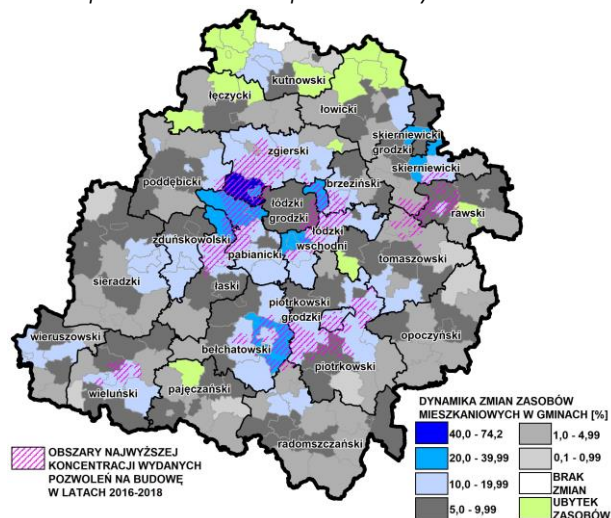
Polityka przestrzenna prowadzona przez samorządy lokalne skutkuje rozpraszaniem zabudowy i brakiem ładu przestrzennego. Wszystkie gminy, szczególnie wiejskie, niezależnie od istniejącej i prognozowanej sytuacji demograficznej i procesów depopulacji, przewidują wzrost powierzchni terenów przeznaczonych na funkcję mieszkaniową. W latach 2010-2018 wyznaczona powierzchnia pod tereny mieszkaniowe w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin wzrosła o 15 458 ha, a przeszacowania powierzchni przyszłych terenów mieszkaniowych (9,2-krotne w stosunku do istniejących) znacznie przekraczają rzeczywiste i prognozowane potrzeby mieszkańców gmin. W 2018 r. całkowita pojemność demograficzna¹¹⁶ wyznaczonych w województwie terenów mieszkaniowych wyniosła 9 061 560 osób i była 3,67-krotnie większa od liczby mieszkańców województwa (2 466 322 osób w 2018 r.)¹¹⁷.

Nowa zabudowa rozprzestrzenia się w sposób niekontrolowany, w sytuacji braku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na zasadach określanych w pojedynczych decyzjach o warunkach zabudowy. Skutkuje to rozpraszaniem zabudowy, powstawaniem osiedli mieszkaniowych bez odpowiedniej infrastruktury i dostępu do podstawowych usług. Niekorzystnym zjawiskiem jest wkraczanie zabudowy na tereny cenne przyrodniczo i krajobrazowo, w tym w doliny rzeczne i na tereny zalewowe, co skutkuje degradacją środowiska i sprawia, że równowaga pomiędzy obszarami otwartymi a zagospodarowanymi zostaje zachwiana. W efekcie obniża się jakość życia, podwyższają się koszty funkcjonowania i presja na środowisko przyrodnicze, w tym zanieczyszczenie powietrza.

Rozwój gospodarczy wyraźnie zaznacza się w fizjonomii krajobrazu. Związane z zainwestowaniem infrastrukturalnym i przemysłowym obiekty są niezbędne, lecz powstają bez analizy ich wpływu na przestrzeń, powodując przeładowanie krajobrazu elementami infrastruktury technicznej i reklamami, a w efekcie dysharmonię wywołaną przez obiekty dominujące wysokościowo lub obszarowo. Efektem jest nie tylko degradacja cennych krajobrazów kulturowych oraz przyrodniczych, ale dochodzi również do zakłócania walorów ekspozycyjnych obszarów cennych widokowo (m.in. zabytków i panoram historycznych jednostek osadniczych).

Rys. 40. Dynamika zasobów mieszkaniowych w gminach w latach 2010-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

¹¹⁶ Wartość pojemności demograficznej przyjęto zgodnie z propozycją założeń w *Raporcie o ekonomicznych stratach i społecznych kosztach niekontrolowanej urbanizacji w Polsce*, przygotowanej przez PAN, przyjmując podstawowy poziom intensywności zamieszkania (40 osób/1 ha dla terenów mieszkaniowych jednorodzinnych oraz 200 osób dla terenów mieszkaniowych wielorodzinnych).

¹¹⁷ Raport roczny z monitoringu procesów planowania przestrzennego na poziomie lokalnym w województwie łódzkim za rok 2019, BPPWŁ.

Dziedzictwo kulturowe

Wyzwanie: Degradacja układów i struktur funkcjonalno-przestrzennych w ośrodkach historycznych

Zachowaną spuściznę kulturową województwa cechuje różnorodność, wynikająca przede wszystkim z wielokulturowych tradycji historycznych. Najpełniejszy obraz zasobu przedstawia wojewódzka ewidencja zabytków nieruchomych (WEZ), której stan na 2019 r. liczył 6 777¹¹⁸ pozycji, z czego 38% stanowiły obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków (2 551). Pod względem ilościowym zasób lokuje Łódźkę na 14. pozycji w skali kraju¹¹⁹.

Koncentracja najwyższych wartości zabytkowych występuje w historycznych jednostkach osadniczych. Jednak spośród około 100 jednostek osadniczych o potwierdzonym rodowodzie miejskim tylko 47 jest uwzględnionych w WEZ, a jedynie 16 wpisano (w całości lub w części) do rejestru zabytków. Specyficzne cechy zachowanych historycznych układów przestrzennych tworzą wyjątkowy charakter krajobrazu kulturowego, w ramach którego wskazano 66 jednostek tworzących sieć ośrodków historycznych¹²⁰.

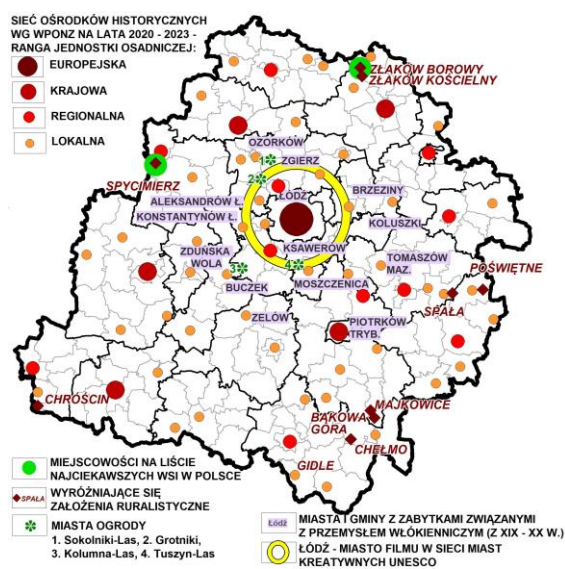
Rys. 41. Procesy rewitalizacji w ośrodkach historycznych na tle zabytków o najwyższych walorach kulturowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Rys. 42. Specyficzne komponenty dziedzictwa kulturowego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Najwyższymi walorami urbanistycznymi odznaczają się jednostki o genezie średniowiecznej, zwłaszcza Łęczyca, Sieradz, Rawa Mazowiecka¹²¹, a także Piotrków Trybunalski, Łowicz i Wieluń. Specyficzne dla województwa są ponadto miejscowości o tradycjach wielokulturowych i przemysłowych, związanych głównie z rozwojem XIX-wiecznego włókiennictwa, przede wszystkim Łódź z krajobrazem wielkomiejskim i rozlokowane wokół niej ośrodki (m.in. Aleksandrów Łódzki, Konstantynów Łódzki, Ozorków, Pabianice, Tomaszów Mazowiecki, Żelów i Żgierz).

Odzwierciedleniem regionalnej specyfiki są obszary i obiekty wyróżniające się krajobrazowo¹²², wśród których najcenniejszymi wartościami odznaczają się 4 pomniki historii: w Łodzi, Łowiczu, Nieborowie-Arkadii

¹¹⁸ Dane WUOZ w Łodzi – stan na 31.12.2019 r.

¹¹⁹ Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C), Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa 2017.

¹²⁰ W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2020-2023 wskazano 1 ośrodek o randze europejskiej: Łódź; 5 ośrodków o randze krajowej: Łęczyca, Łowicz, Piotrków Trybunalski, Sieradz, Wieluń; 11 ośrodków o randze regionalnej: Kutno, Opoczno, Pabianice, Radomsko, Rawa Mazowiecka, Skierniewice, Tomaszów Mazowiecki, Uniejów, Wieruszów, Wolbórz, Żgierz; oraz 49 ośrodków rangi lokalnej.

¹²¹ Stołeczne ośrodki najważniejszych ziem historycznych, stanowiących zasadniczy zrąb współczesnego regionu, których godła znalazły się w herbie współczesnego województwa łódzkiego.

¹²² W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego wskazano obiekty i obszary o najwyższych wartościach kulturowych wymagające wzmocnienia obszarowej ochrony prawnej (w tym układ przestrzenny Nowosolnej, którego walory zakwestionowano, z zamiarem wyłączenia z ewidencji zabytków), które uwzględniono również w rozszerzonym katalogu rekomendacji, zawartym w WPOnZ na lata 2020-2023.

i Sulejowie-Podklasztorzu (plasując województwo na 13. pozycji w kraju)¹²³ oraz 4 parki kulturowe (3. miejsce w Polsce)¹²⁴ w Leszczynku, Łodzi, Sieradzu i Zgierzu.

Pomimo podejmowanych działań sanacyjnych w historycznych jednostkach osadniczych wciąż występują **liczne problemy w sferze ochrony zachowanej spuścizny**. W procesie rozwoju przestrzennego zabudowę struktury o zachowanych historycznych układach rozplanowania narażone są na szereg niekorzystnych oddziaływań, w których efekcie następuje **sukcesywny zanik czytelności ich cech specyficznych** (w tym także będących świadectwem historycznej obecności w przestrzeni **mniejszości narodowych** oraz wyznaniowych), głównie za sprawą: chaotycznego rozprzestrzeniania się zabudowy i braku harmonii w sposobie jej komponowania, powodującego dysharmonię w strukturze historycznych miejscowości i prowadzącego do stopniowego **zaniku lokalnych form architektonicznych oraz tradycyjnych form zagospodarowania**, a ostatecznie do **zubożenia krajobrazu kulturowego**. Negatywne zjawiska szczególnie mocno dotyczą nieliczne zachowanych cennych **założeń ruralistycznych**¹²⁵, w obrębie których postępuje zanik **tradycyjnego budownictwa wiejskiego** (wykazującego specyficzne odrębności – szczególnie w rejonie łowicza i Opoczna).

Dla większości ośrodków zdiagnozowano **zagrożenia dla możliwości zachowania panoram widokowych**, zwłaszcza w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego i fizjonomii krajobrazu¹²⁶. Chaos przestrzenny i wizualny pogłębia wprowadzanie nowych dominant wysokościowych i wielkogabarytowych oraz obecność licznych lub wielkopowierzchniowych reklam.

Do **negatywnych przekształceń krajobrazu kulturowego** przyczynił się również m.in. gwałtowny zanik funkcji przemysłowych w wyniku transformacji gospodarczej. W konsekwencji w zdegradowanych historycznych strukturach postindustrialnych występuje koncentracja problemów przestrzennych i społecznych.

Słabą stroną jest wciąż **niewystarczająca skuteczność ochrony**, zwłaszcza najcenniejszych form dziedzictwa kulturowego. Przyczynia się do tego niedostateczne wykorzystanie dostępnych narzędzi (np. ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i uchwał reklamowych), niepełna synchronizacja współpracy instytucjonalnej i brak zintegrowanego systemu informacji, a także niedostateczna świadomość społeczna znaczenia zachowania walorów krajobrazu kulturowego.

Pozytywnym zjawiskiem w zakresie poprawy stanu zachowania struktur przestrzennych są **działania rewitalizacyjne**, realizowane w wielu ośrodkach, a w odniesieniu do dziedzictwa postindustrialnego prowadzone na dużą skalę głównie w Łodzi, a także m.in. w Pabianicach i Zgierzu. Mimo to nadal skala zdegradowanych obiektów i obszarów wymagających rewitalizacji jest znacząca.

Zachowane dziedzictwo kulturowe wpisuje łódzkie w system Europejskich Szlaków Kulturowych (Bursztynowy, Cysterski, Romański, Droga Św. Jakuba, Szlak Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej) i wraz z tradycjami postindustrialnymi oraz filmowymi stanowi podstawę dla rozwoju turystyki kulturowej, poznawczej i festiwalowej.

Walory przyrodnicze

Wyzwanie: Niewystarczająca ochrona i zrównoważone wykorzystanie walorów przyrodniczych, w tym różnorodności biologicznej

Województwo łódzkie charakteryzuje się stosunkowo niewielką powierzchnią **obszarów prawnie chronionych**¹²⁷. W 2019 r. ich udział stanowił 19,5% powierzchni łódzkiego (15. miejsce w kraju, Polska 32,3%) i w stosunku do roku 2010 zmniejszył się o 0,1 p.p. Na 1 mieszkańca przypadało 1 450 m² obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych (14. miejsce, Polska 2 633 m²)¹²⁸.

¹²³ Dane na 2020 r., www.prezydent.pl

¹²⁴ Pozycja ex aequo z województwami: małopolskim, mazowieckim, śląskim i pomorskim. Opracowanie własne BPPWŁ na podstawie: danych NID – Wykaz parków kulturowych w Polsce stan na 29.11.2019 r.; oraz Myczkowski Z., Marcinek R., Siwek A., „Park kulturowy jako forma ochrony krajobrazu kulturowego”, OT NID Kraków, 2017 r.

¹²⁵ Identyfikacja układów ruralistycznych o istotnych wartościach krajobrazowych i kulturowych w skali województwa łódzkiego i ich waloryzacja pod kątem rekomendacji do wyznaczania krajobrazów priorytetowych, Wójcik M., Dmochowska-Dudek K., Łódź, grudzień 2018.

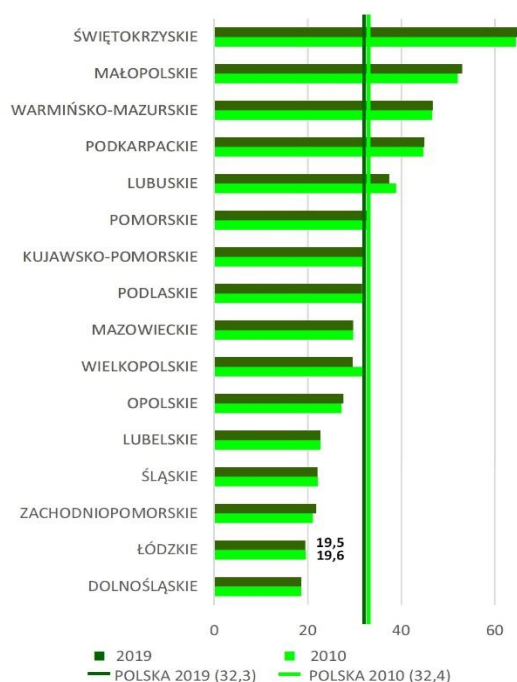
¹²⁶ Diagnoza walorów widokowo-kompozycyjnych oraz zagrożeń dla możliwości ich zachowania w województwie łódzkim; Pracownia Projektowa URBIOŚIS Agnieszka Kowalewska, grudzień 2018.

¹²⁷ W myśl ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2020 r., poz. 55, 471, 1378).

¹²⁸ Ochrona środowiska 2020, GUS. Warszawa 2020.

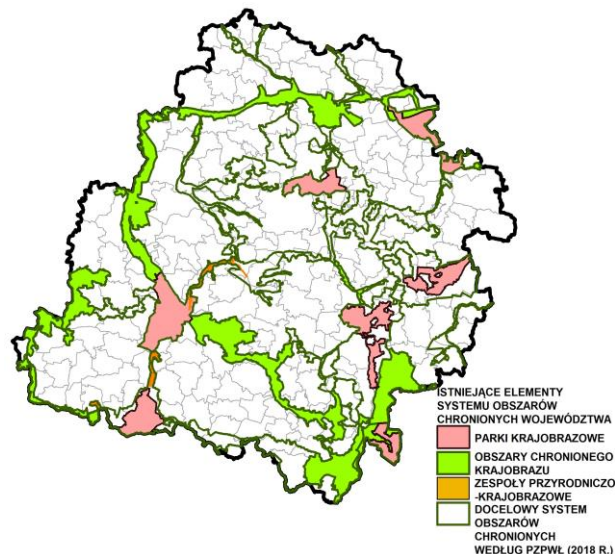
Rys. 43. Udział powierzchni obszarów chronionych według województw w latach 2010-2019 r. [%]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

Rys. 44. Istniejące elementy systemu obszarów chronionych w województwie łódzkim w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDOT, CRFOP

Obszary Natura 2000 to odrębny system ochrony przyrody, którego głównymi celami jest zachowanie określonych typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków uznanych za cenne i zagrożone w skali całej Europy, a także ochrona różnorodności biologicznej. W 2019 r. na terenie województwa łącznie znajdowało się 41 obszarów Natura 2000 (5 obszarów specjalnej ochrony ptaków, 7 specjalnych obszarów ochrony siedlisk, 29 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty), zajmujących 5,8% jego powierzchni.

Problemami w zakresie zwiększania udziału powierzchni obszarów prawnie chronionych są: niedostatecznie uporządkowany status prawny, niechęć samorządów do powoływania nowych form ochrony przyrody¹²⁹, brak planów ochrony dla niektórych parków krajobrazowych¹³⁰ oraz brak kompleksowego monitoringu krajobrazowego. Skutkuje to **niespójnością systemu obszarów chronionych** oraz słabymi powiązaniem przyrodniczymi w skali regionalnej i ponadregionalnej. Zagrożeniem dla zachowania różnorodności biologicznej są m.in.: inwazje obcych gatunków roślin i zwierząt, spadek poziomu wód gruntowych, szczególnie na siedliskach hydrogenicznych, sukcesja wtórna w ekosystemach nieleśnych, obniżanie się kondycji zdrowotnej drzew w wyniku zmian klimatycznych, a także najniższa w kraju lesistość, dominacja monokultur sosnowych, presja inwestycyjna na obszary cenne przyrodniczo, zanieczyszczenie środowiska i niska świadomość ekologiczna społeczeństwa.

Część obszarów o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych została objęta ochroną prawną i wykorzystana do kształtowania regionalnego systemu obszarów chronionych¹³¹. W 2019 r. jego istniejące elementy stanowiły niewiele ponad 16,0% powierzchni województwa, a docelowo obejmie on około 29,0%.

Walory przyrodnicze Łódzkiego, w tym zasoby wód termalnych i leczniczych, stanowią duży, ale nie do końca wykorzystany potencjał na potrzeby rozwoju sportu, turystyki i rekreacji, a także balneologii¹³².

¹²⁹ W latach 2010-2020 Sejmik Województwa Łódzkiego podjął 9 uchwał porządkujących status prawny istniejących obszarów chronionego krajobrazu (Brąszewicki, Przedborski, Doliny Wolbórki, Nadwarciański, Dolina Chojnarki, Piliczański, Doliny Widawki, Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej, Dolina Prosnego).

¹³⁰ Załęczański i Spalski Park Krajobrazowy nie posiadają planów ochrony.

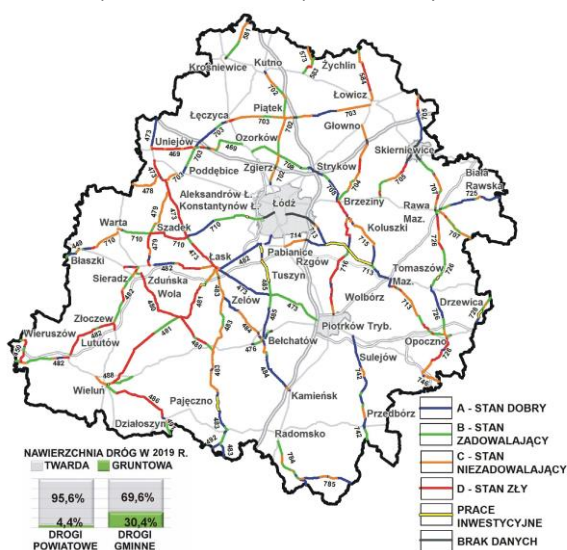
¹³¹ Zaproponowany w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego System obszarów chronionych (SOCh) obejmuje: 7 istniejących parków krajobrazowych, 26 obszarów chronionego krajobrazu (w tym: 9 istniejących, 7 do weryfikacji oraz 10 nowych obszarów chronionego krajobrazu), 3 istniejące zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. Istniejący Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina Miazgi pod Andrespołem nie znalazł się w obrębie proponowanego systemu obszarów chronionych województwa łódzkiego.

¹³² Potencjałem do rozwoju turystyki zdrowotnej, w tym uzdrowiskowej i rehabilitacyjnej, mogą być m.in. zasoby wód geotermalnych w Kleszczowie, Łodzi, Poddębicach, Rogoźnie, Sieradzu, Skierniewicach, Uniejowie.

Istotny problem dla województwa stanowi niedopełniony strategiczny układ autostrad i dróg ekspresowych. Pomimo dynamicznego w ostatnich latach przyrostu dróg szybkiego ruchu w łódzkim, sieć drogowa nadal wymaga uzupełnień na kierunku południowo-wschodnim (S12, S74, łącznik A1-S8), rozbudowy A2 na odcinku Łódź – Warszawa dla zwiększenia przepustowości w kontekście budowy Centralnego Portu Komunikacyjnego i wzmocnienia układu bipolarnego metropolii Warszawy i Łodzi oraz zakończenia trwających prac przy realizacji autostrady A1 Tuszyn – Częstochowa i Zachodniej Obwodnicy Łodzi (S14). Dodatkowo w kontekście pełnego wykorzystania atutu wynikającego z przebiegu autostrad i dróg ekspresowych zauważalny jest niedobór wysokiej jakości dojazdów do punktów węzłowych, szczególnie w rejonie Łodzi, gdzie układ dróg dojazdowych wymaga uzupełnienia, a istniejące powiązania z węzłami rozbudowy i dostosowania do prognozowanego natężenia ruchu.

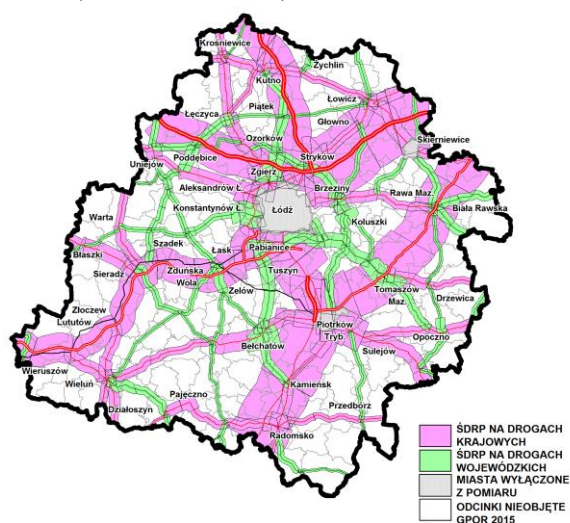
Rys. 46. Stan nawierzchni dróg wojewódzkich w województwie łódzkim w 2020 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ZDW w Łodzi

Rys. 47. Średni dobowy ruch roczny pojazdów w województwie łódzkim w 2015 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GPR 2015

Pomimo rosnących w ostatnich latach nakładów na modernizację sieci drogowej problemem województwa nadal jest **niedostateczny standard dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych (w tym obiektów mostowych i wiaduktów kolejowych)**. Z przeglądów technicznych wynika, że 28,6% dróg krajowych¹³⁶ i 45,1% dróg wojewódzkich¹³⁷ było w stanie złym i niezadowalającym, wymagającym podjęcia prac modernizacyjnych. Problem stanowi również wysoki udział dróg gminnych i powiatowych o nawierzchni gruntowej w ogólnej długości tych dróg, wynoszący w 2019 r. 21,7% (o 8,3 p.p. mniej niż w 2010 r.).

Duży problem stanowi **brak obwodnic, szczególnie w świetle wysokiego poziomu kongestii i obciążenia ruchem tranzytowym**. W 2015 r. średni dobowy ruch¹³⁸ na drogach krajowych w województwie wynosił 13 415 pojazdów/dobę (3. miejsce w kraju) i był wyższy niż w kraju (11 178 pojazdów/dobę). Wzrost ruchu w porównaniu z 2010 r. był największy w kraju (o 26,0%; Polska 14,0%). Średni dobowy ruch pojazdów na drogach wojewódzkich w 2015 r. wynosił 4 252 pojazdów/dobę (3. miejsce w kraju; średnia krajowa 3 520 pojazdów/dobę). Zgodnie z wynikami Generalnego Pomiaru Ruchu 2015, miejscowości, których centra są najbardziej obciążone ruchem tranzytowym, ze znaczącym udziałem samochodów ciężarowych to:

- w ciągu dróg krajowych: Radomsko (DK91/42), Aleksandrów Łódzki (DK72), Wieluń (DK45/43), Błaszki (DK12), Brzeziny (DK72), Sroć (DK91), Łowicz (DK70) i Poddębice (DK72), Sulejów (DK12/DK74);

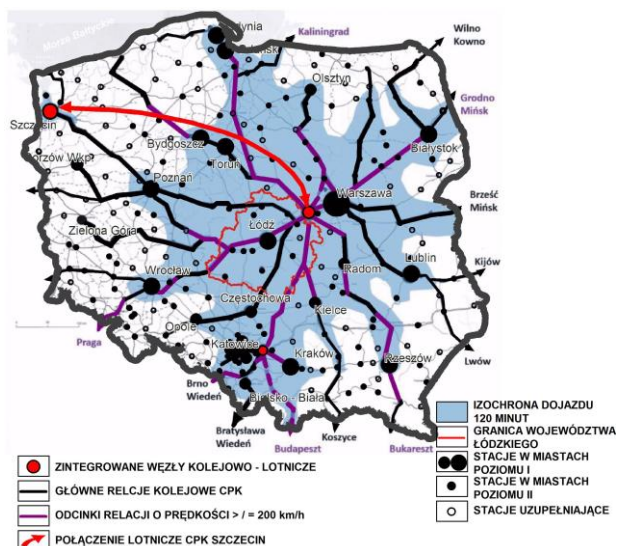
¹³⁶ Na podstawie Raportu o stanie technicznym nawierzchni sieci dróg krajowych na koniec 2019 r., GDDKiA, Warszawa 2020.

¹³⁷ Na podstawie corocznego przeglądu przeprowadzonego w II kw. 2020 r. na sieci dróg wojewódzkich, będących w zarządzie ZDW w Łodzi.

¹³⁸ Generalny Pomiar Ruchu przeprowadza się w cyklach 5-letnich na istniejącej sieci dróg krajowych i wojewódzkich z wyłączeniem odcinków zarządzanych przez prezydentów miasta na prawach powiatu (Łódź, Piotrków Trybunalski, Skierniewice). Ostatni opublikowany wynik pomiaru ruchu pochodzi z 2015 r. Ze względu na pandemię COVID-19 w 2020 r. część zaplanowanych pomiarów ruchu w ramach Generalnego Pomiaru Ruchu 2020 zostało przeniesionych na 2021 r. Publikacja wyników dostępna będzie w IV kwartale 2021 r.

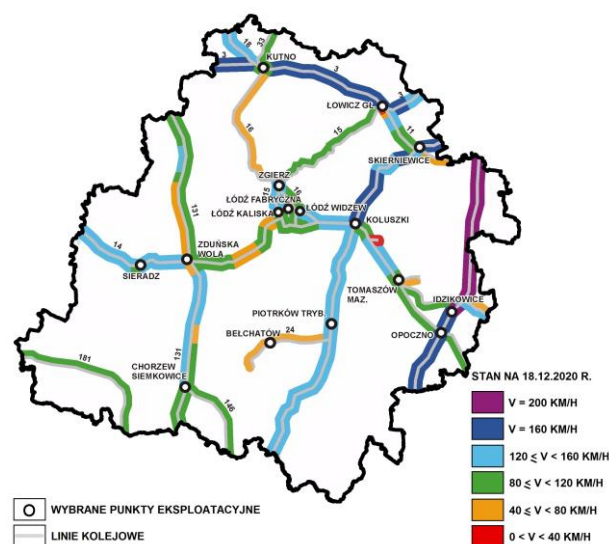
Jakość infrastruktury kolejowej w województwie poprawia się dzięki trwającemu procesowi inwestycyjnemu, co wpłynęło na poprawę syntetycznego wskaźnika kolejowej dostępności transportowej. Na przestrzeni ostatnich kilku lat dzięki inwestycjom o charakterze punktowym następowała również poprawa infrastruktury służącej pasażerom. Budowano nowe i modernizowano istniejące **stacje i przystanki kolejowe**, w tym przede wszystkim podziemną stację Łódź Fabryczna wraz z multimodalnym węzłem komunikacyjnym, przystosowaną do obsługi kolei dużych prędkości. W ostatnim czasie wzrósł także **poziom bezpieczeństwa** sieci kolejowej.

Rys. 49. Centralny Port Komunikacyjny. Ogólnopolska sieć połączeń kolejowych wraz z izochroną 120 minut dojazdu do CPK.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Koncepcji CPK

Rys. 50. Maksymalne prędkości na liniach kolejowych, stan na 18.12.2020 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKP PLK S.A.

Istotnym problemem województwa jest **niedokończony układ kolejowy o wysokich parametrach**. Pomimo trwającego procesu modernizacyjnego, nadal barierą dla przepustowości infrastruktury kolejowej stanowią odcinki charakteryzujące się **obniżonymi prędkościami szlakowymi** oraz linie **jednotorowe**¹⁴⁵, których długość w 2019 r. wyniosła 399,0 km (36,8%). Peryferyjny względem Łodzi i części województwa przebieg magistralnych linii kolejowych o znaczeniu międzynarodowym (Nr 1, 3, 4, 131) oraz niezrealizowana linia kolei dużych prędkości, będąca w sieci TEN-T, skutkują **ograniczonymi powiązaniami z wieloma ośrodkami miejskimi** w kraju oraz w ramach połączeń międzynarodowych (Praga, Berlin). Dodatkowo wyłączenie z eksploatacji linii kolejowej Nr 24 Piotrków Trybunalski – Bełchatów oraz brak powiązania Wielunia z siecią kolejową województwa sprawia, że południowo-zachodnia część województwa wykluczona jest z obsługi kolejowymi połączeniami pasażerskimi¹⁴⁶. Szansą dla rozwoju kolejowych powiązań o najwyższych parametrach technicznych jest realizacja odcinków stanowiących **ciągi doprowadzające do Centralnego Portu Komunikacyjnego**¹⁴⁷, w tym linii kolei dużych prędkości Warszawa – Centralny Port Komunikacyjny – Łódź – Wrocław/Poznań, umożliwiającej prowadzenie szybkiego ruchu regionalnego, oraz **rozwój nowych elementów układu kolejowego** wpływających na zmniejszenie wykluczenia komunikacyjnego w województwie, w tym m.in. budowa nowych linii: Bełchatów – Wieluń, Łódź – Piotrków Trybunalski / Bełchatów, Skierniewice – Rawa Mazowiecka.

Ponadto układ linii w Łódzkim Węźle Kolejowym (ŁWK) jest nieefektywny i w małym stopniu zaspokaja potrzeby mieszkańców. Przez lata problemem w zakresie obsługi kolejowej Łodzi był **brak jednego, centralnie położonego dworca, skupiającego wszystkie potoki pasażerskie**, obecnie do tej roli przygotowany jest dworzec

¹⁴⁵ Nr 15, 16, 22, 24, 25, 33, 53, 146, 181.

¹⁴⁶ W ramach I etapu naboru do Programu Uzupełniania Lokalnej i Regionalnej Infrastruktury Kolejowej – Kolej+ do 2028 roku, z obszaru województwa łódzkiego zgłoszono 3 projekty: „Modernizacja i elektryfikacja linii kolejowej Nr 24 na odcinku Piotrków Trybunalski – Bełchatów z wydłużeniem do Bogumiłowa”, „Budowa linii łączącej linią kolejową Nr 131 (Chorzew Siemkowice) z linią kolejową Nr 181 (Wieluń)”, „Modernizacja i elektryfikacja linii kolejowej Nr 25 na odcinku Tomaszów Mazowiecki - Skarżysko Kamienna” (jako partner województwa świętokrzyskiego). Wszystkie 3 przedsięwzięcia zakwalifikowały się do II etapu naboru, co skutkuje opracowaniem dla ww. projektów studiów planistyczno-prognostycznych, które stanowią będą podstawę do kwalifikacji projektów do dofinansowania w ramach programu.

¹⁴⁷ Zgodnie z „Konsepcją przygotowania i realizacji inwestycji Port Solidarność – Centralny Port Komunikacyjny dla Rzeczypospolitej Polskiej”, przyjętą Uchwałą nr 173/2017 Rady Ministrów z dnia 7 listopada 2017 r.

Łódź Fabryczna. Szansą na integrację ŁWK i pełniejsze wykorzystanie stacji Łódź Fabryczna jest trwająca realizacja tunelu średnicowego pod centrum Łodzi wraz z przystankami pośrednimi, które będą powiązane funkcjonalno-przestrzennie z siecią komunikacyjną miasta¹⁴⁸. Do istotnych problemów ŁWK w kontekście zwiększających się przewozów pasażerskich (m.in. rozwój Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej), skrócenia czasu podróży (w tym w pasażerskich podróżach multimodalnych), poprawy dostępności transportu kolejowego oraz minimalizacji ryzyka opóźnień i zatrzymań ruchu, należą także: ograniczony zakres funkcjonowania stacji Łódź Kaliska, wynikający m.in. z braku przejeźdnosci wiaduktu wschodniego¹⁴⁹, niewystarczająca ilość przystanków kolejowych szczególnie w obszarach silnie zurbanizowanych¹⁵⁰, brak łącznic kolejowych spinających kolejowy układ obwodowy oraz niewielka ilość bezkolizyjnych przekroczeń dróg z liniami kolejowymi.

Transport lotniczy

Wyzwanie: Niska lotnicza dostępność województwa

W województwie zlokalizowane jest jedno regionalne lotnisko o znaczeniu międzynarodowym – Port Lotniczy Łódź im. W. Reymonta – PL Łódź, znajdujący się jako jeden z ośmiu w kraju w sieci bazowej TEN-T. Lotnisko ma przepustowość ok. 2 mln pasażerów rocznie i wyposażone jest w system ILS¹⁵¹.

Pomimo rozbudowy lotniska i zwiększenia jego przepustowości notowany jest **spadek liczby operacji lotniczych** pax¹⁵². W 2019 r. w PL Łódź zrealizowano 1 664 operacje (12. miejsce w kraju), tj. o ok. 49,0% mniej niż w 2010 r. – 3 268 operacji (7. miejsce w kraju). W tym samym okresie w Polsce liczba operacji lotniczych wzrosła o ok. 66,0%.

Oferta regularnych połączeń pasażerskich jest niewielka, a usługi przewozowe świadczy ograniczona liczba przewoźników, głównie niskokosztowych. Konkurencyjna nie jest również oferta lotów czarterowych. Na lotnisku obsługiwane są loty szkoleniowe i biznesowe, transport ładunków i poczty oraz loty medyczne.

Ogromną szansą na poprawę dostępności lotniczej województwa łódzkiego jest Centralny Port Komunikacyjny, w którym dzięki dogodnemu skomunikowaniu planowanym szybkim połączeniem kolejowym oraz rozbudowaną autostradą A2 założono zapewnienie obsługi lotniczej kraju, w tym województwa łódzkiego, w powiązaniach europejskich oraz międzykontynentalnych.

Rys. 51. Operacje lotnicze pax w PL Łódź na tle portów lotniczych w kraju w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ULC

Transport zbiorowy

Wyzwanie: Niepełne wykorzystanie publicznego transportu zbiorowego

Transport pasażerski w województwie oparty jest na kolejowej i autobusowej komunikacji o charakterze lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym, a także na systemach komunikacji miejskiej występującej w 26 miastach. W ostatnich latach zauważalne jest zmniejszenie długości linii komunikacji miejskiej, która w 2019 r. wyniosła 3 611,9 km (7. miejsce w kraju), jednocześnie nastąpił nieznaczny wzrost przewozów pasażerskich

¹⁴⁸ W ramach projektu pn. „Udrożnienie Łódzkiego Węzła Kolejowego (TEN-T), etap II, odcinek Łódź Fabryczna – Łódź Kaliska/Łódź Żabieniec”, zakładającego również realizację 3 przystanków kolejowych: Łódź Śródmieście, Łódź Polesie, Łódź Koziny.

¹⁴⁹ Obecnie w ramach projektu pn. „Zwiększenie dostępności magistrali E20 i C-E 20 poprzez poprawę stanu technicznego przyległych linii kolejowych” realizowana jest modernizacja stacji Łódź Kaliska uwzględniająca odbudowę wiaduktu wschodniego.

¹⁵⁰ Rozwiązaniem problemu będzie realizacja zadań wynikających z „Programu budowy/modernizacji przystanków kolejowych na lata 2020-2025”.

¹⁵¹ Kategoria nawigacyjna pozwalająca na bezpieczne wykonywanie operacji lotniczych przy niesprzyjających warunkach atmosferycznych.

¹⁵² Operacja lotnicza w pasażerskim ruchu lotniczym.

w województwie do 255,9 mln pasażerów w 2019 r. Dzięki inwestycjom w infrastrukturę kolejową, tabor oraz poprawę oferty przewozowej coraz większą rolę w województwie zaczął pełnić **kolejowy transport pasażerski**. Działająca od 2014 r. Łódzka Kolej Aglomeracyjna wprowadziła nową jakość w systemie regionalnych przewozów kolejowych, a dzięki zdynamizowaniu działań w ostatnich latach, przewiozła w 2019 r. 6 005 tys. pasażerów. W ostatnich latach podjęto również szereg działań w kierunku **integracji taryfowej**, m.in. Wspólny Bilet Aglomeracyjny, Bilet Zintegrowany ŁKA+PKS oraz Polregio+PKS, wzajemne honorowanie biletów kolejowych przewoźników regionalnych (ŁKA, Polregio) i MPK Łódź, co pozwoliło na włączenie kolei do systemu transportu miejskiego. Jednak największym przedsięwzięciem w kierunku integracji było utworzenie w 2019 r. „Biletu Zintegrowanego ŁKA+PKS”, czyli wspólnego biletu kolejowo-autobusowego dla połączeń realizowanych przez ŁKA i przewoźników autobusowych wykonujących kursy na liniach utworzonych w ramach Funduszu rozwoju przewozów autobusowych o charakterze użyteczności publicznej. Ponadto niewielkie znaczenie dla **pasażerskich przewozów lotniczych** ma PL Łódź, który w 2019 r. obsłużył 241 707 osób (11. miejsce w kraju) – ok. 0,5% ruchu krajowego.

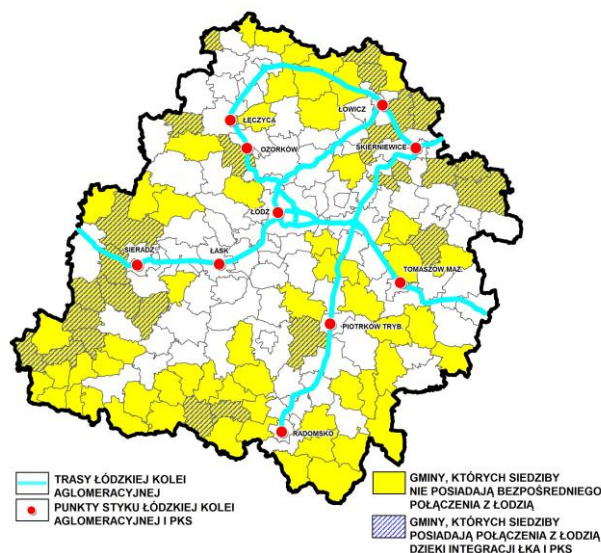
Rys. 52. Publiczny transport zbiorowy w województwie łódzkim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Rys. 53. Dostępność publicznym transportem zbiorowym (kolejowym i autobusowym) do Łodzi w 2020 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Pomimo realizacji wielu inwestycji w infrastrukturę publicznego transportu zbiorowego¹⁵³, nadal istotny problem stanowi jej **niedostateczna jakość**. W województwie występuje **niewielka liczba w pełni funkcjonalnych zintegrowanych węzłów przesiadkowych**¹⁵⁴, szczególnie stanowiących powiązanie transportu kolejowego oraz autobusowego z transportem miejskim. Dużym mankamentem jest także niedobór w zakresie funkcjonowania systemu Park&Ride, w szczególności na obszarze Aglomeracji Łódzkiej oraz niewystarczające uprzywilejowanie transportu zbiorowego w ruchu miejskim – długość buspasów w województwie wyniosła w 2019 r. jedynie 24,2 km. Ponadto niedostateczna jakość charakteryzuje **powiązania funkcjonalno-przestrzenne układu kolejowego z siecią komunikacyjną**. W Łodzi i części jednostek Aglomeracji Łódzkiej funkcjonuje komunikacja tramwajowa, której długość linii od 2010 r. spadła o 18,3 km i w 2019 r. wyniosła 277,7 km (4. miejsce w kraju). Mimo dużego znaczenia komunikacji tramwajowej w ruchu lokalnym

¹⁵³ W tym m.in.: inwestycje w infrastrukturę transportu miejskiego, modernizacja infrastruktury dworcowej oraz realizowane przez PKP PLK S.A. w oparciu o dokumentację UMWŁ inwestycje w zakresie budowy węzłów multimodalnych i doposażenia infrastruktury służącej obsłudze podróży.

¹⁵⁴ Zintegrowany węzeł przesiadkowy – miejsce umożliwiające dogodną zmianę środka transportu wyposażone w niezbędną dla obsługi podróży infrastrukturę, w szczególności: miejsca postojowe, przystanki komunikacyjne, punkty sprzedaży biletów, systemy informacyjne umożliwiające zapoznanie się zwłaszcza z rozkładem jazdy, linią komunikacyjną lub siecią komunikacyjną.

i aglomeracyjnym, jej **stan techniczny** jest niezadowalający i wymaga przebudowy. Interwencji wymagają zwłaszcza linie łączące Łódź z miastami Aglomeracji¹⁵⁵.

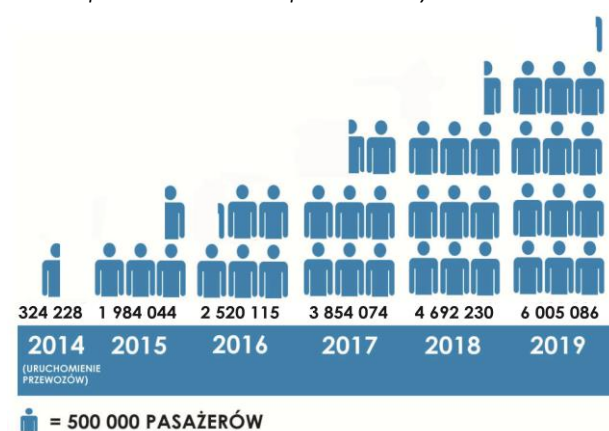
Problem stanowi także **niedobór nowoczesnego taboru**, zero- lub niskoemisyjnego i dostępnego dla osób o ograniczonej sprawności. W 2010 r. w województwie do przewozu osób z niepełnosprawnościami przystosowanych było 57,6% autobusów (spośród 886 pojazdów) i 6,0% tramwajów (spośród 514 składów), natomiast w 2019 r. odpowiednio ok. 76,6% autobusów (spośród 795 pojazdów) (Polska 91,5%) i jedynie 21,5% tramwajów (spośród 493 składów) (Polska 38,3%). Zdecydowanie **najlepiej kształtował się stan taboru kolejowego**, szczególnie obsługującego połączenia regionalne (stanowiący własność województwa, w tym ŁKA) oraz o charakterze ponadregionalnym (PKP Intercity). Największy wpływ na wzrost jakości regionalnego taboru kolejowego miały zakupy nowoczesnych pojazdów dla ŁKA (Stadler Flirt 3, Newag Impuls 2), a dodatkowo w trakcie realizacji jest projekt polegający na przedłużeniu 10 pojazdów typu Flirt o trzeci człon oraz zakup trzech nowych pojazdów o napędzie hybrydowym (spalinowo-elektrycznym).

Czynnikiem obniżającym atrakcyjność komunikacji zbiorowej jest także **niezadowalająca oferta przewozów publicznym transportem zbiorowym**, w tym zmniejszająca się siatka połączeń i częstotliwość niedostosowana do potrzeb pasażerów, przede wszystkim w zakresie połączeń autobusowych, skutkująca powstawaniem białych plam dostępności transportowej¹⁵⁶. Na przestrzeni lat spada całkowita długość linii regularnej komunikacji autobusowej (w tym połączeń dalekobieżnych, regionalnych oraz o charakterze miejskim) i w 2019 r. wyniosła 28 323,0 km (5,3% sieci krajowej; 10. miejsce w kraju). Szansę na zmniejszenie obszarów wykluczonych komunikacyjnie oraz poprawę w zakresie lokalnych połączeń autobusowych daje uruchomienie w 2019 r. nowych linii finansowanych ze źródeł krajowych w ramach Funduszu Rozwoju Przewozów Autobusowych¹⁵⁷, których oferta będzie dynamicznie dostosowywana do potrzeb komunikacyjnych mieszkańców. W 2021 r. utworzono 39 takich linii na obszarze całego województwa. Dodatkowo dla podniesienia jakości obsługi **zintegrowano połączenia autobusowe z kolejowymi** w 10 punktach opartych o stacje kolejowe w Łasku, Łęczycy, Łowiczu, Ozorkowie, Piotrkowie Trybunalskim, Radomsku, Sieradzu, Skierniewicach, Tomaszowie Mazowieckim oraz Łodzi.

Nadal niewystarczająca oferta występuje w zakresie regularnych kolejowych połączeń międzynarodowych, których stolica województwa jest pozbawiona, a jedyne połączenia oferowane są z Opoczna i Kutna. Przeprowadzone analizy **dostępności publicznym transportem zbiorowym** wykazały, że najgorszą dostępnością charakteryzują się obszary: peryferyjnie położone względem miast i słabo zurbanizowane, oddalone od najważniejszych szlaków komunikacyjnych oraz rejony nieobjęte działalnością dużych przewoźników (PKS). Ponadto analizy **obsługi publicznym transportem zbiorowym**¹⁵⁸ do Łodzi wykazały, że w 2020 r. bezpośrednich połączeń z Łodzią nie posiadały 84 gminy województwa (ok. 51%) – o 18 gmin więcej niż w 2019 r., na co niewątpliwie wpływ miały ograniczenia w poruszaniu się związane z pandemią SARS-CoV-2. Obszary wymagające likwidacji wykluczenia komunikacyjnego, charakteryzujące się najniższą dostępnością w 2020 r., zlokalizowane były peryferyjnie, przede wszystkim w południowej, południowo-zachodniej i północno-wschodniej części województwa.

Rys. 54. Liczba pasażerów przewiezionych przez Łódzką Kolej Aglomeracyjną w latach 2014-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ŁKA

¹⁵⁵ W ramach modernizacji i odbudowy Tramwaju Regionalnego trwa realizacja przedsięwzięć na odcinkach: Łódź (gr. miasta) – Pabianice i Łódź (gr. miasta) – Zgierz (Pl. Kilińskiego), a dla odcinków Łódź (gr. miasta) – Konstantynów Łódzki (Pl. Wolności) i Łódź (Zdrowie) – Łódź (gr. miasta) trwają prace przygotowawcze.

¹⁵⁶ Dodatkowy wpływ na zmniejszenie siatki połączeń pasażerskich miały ograniczenia wynikające z trwającej w 2020 r. pandemii SARS-CoV-2.

¹⁵⁷ Wprowadzony w 2019 r. rządowy fundusz, w ramach którego dofinansowywane jest przywracanie lokalnych połączeń autobusowych na obszarach wykluczonych komunikacyjnie.

¹⁵⁸ Na podstawie rozkładów jazdy regularnych linii autobusowych (PKS, BUS) oraz regularnych linii kolejowych.

Istotnym problemem w kontekście rosnącej presji motoryzacyjnej, szczególnie w obszarach centralnych miast, i jej negatywnych skutków związanych z kongestią, niską jakością powietrza oraz zanieczyszczeniem hałasem, jest **niewystarczająca świadomość społeczna** w zakresie zasad zrównoważonej mobilności i rozwoju. Pomimo realizacji wielu inwestycji w publiczny transport zbiorowy oraz **rozwój transportu rowerowego**¹⁵⁹, w tym systemy rowerów publicznych¹⁶⁰, nadal stopień wykorzystania indywidualnego transportu samochodowego jest wysoki.

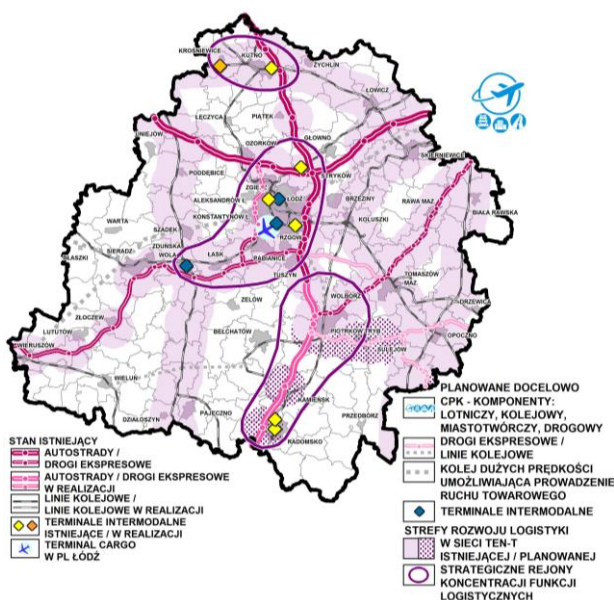
Transport towarowy i usługi logistyczne

Wyzwanie: Rosnące zapotrzebowanie na intermodalność transportu towarowego i usługi logistyczne

Położenie województwa na przecięciu dwóch korytarzy bazowej transeuropejskiej sieci transportowej TEN-T, a także realizowane w ostatnich latach inwestycje w infrastrukturę transportową, zwiększyły atrakcyjność gospodarczą łódzkiego, dając mu impuls dla zaistnienia na światowej i europejskiej mapie przepływów towarowych.

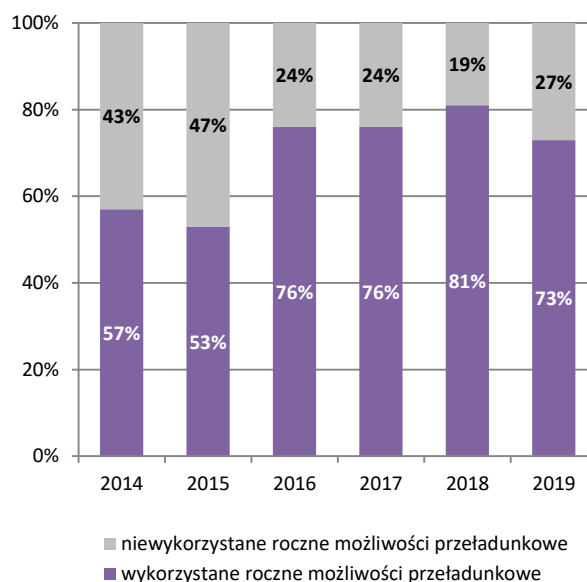
Rys. 55. Transport towarowy i logistyka w województwie łódzkim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWL

Rys. 56. Wykorzystanie możliwości przeładunkowych terminali intermodalnych [%] w województwie łódzkim w latach 2014-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych od operatorów terminali

Kolejowy transport towarowy w województwie realizowany jest na liniach objętych międzynarodowymi umowami AGTC¹⁶¹: CE65, C65/1, CE20 (sieć bazowa TEN-T) oraz C65/2. Ponadto przez województwo przebiegają dwa **Międzynarodowe Korytarze Transportu Towarowego (RFC-Rail Freight Corridors)**: RFC5 Bałtyk-Adriatyk (linie Nr 131 i 146) i RFC8 Morze Północne-Bałtyk (linie Nr 1, 3, 11, 12, 14, 17, 25 i 539), dzięki czemu łódzkie posiada potencjał do dalszego rozwoju rynku przewozów towarowych. W Łódzkiem funkcjonuje 6 **terminali drogowo-kolejowych** (w tym obiekty uwzględnione w sieci TEN-T¹⁶²) oferujących rozbudowaną siatkę **regularnych połączeń intermodalnych europejskich i międzykontynentalnych**¹⁶³.

¹⁵⁹ Długość dróg rowerowych sukcesywnie rośnie, z 287,4 km w 2011 r. do 769,2 km w 2018 r. (8. miejsce w kraju)

¹⁶⁰ Na obszarze województwa zrealizowano system Wojewódzkiego Roweru Publicznego („Rowerowe Łódzkie”) obejmującego: Koluszki, Kutno, Łask, Łowicz, Łódź, Pabianice, Sieradz, Skierniewice, Zduńską Wolę, Zgierz. Ponadto na obszarze łódzi i Piotrkowa Trybunalskiego funkcjonują systemy rowerów miejskich.

¹⁶¹ Umowa o głównych międzynarodowych liniach kolejowych transportu kombinowanego i obiektach towarzyszących.

¹⁶² Sieć bazowa TEN-T – 2 obiekty w Łodzi, sieć kompleksowa TEN-T – obiekt w Strykowie. Dodatkowy potencjał stanowią: budowany obecnie terminal Morawce-Krzewie oraz kolejne 3 obiekty planowane do realizacji (dwa w Łodzi oraz jeden w Zduńskiej Woli Karsznicach).

¹⁶³ Najwięcej kursów wewnątrz krajowych oferowanych jest do bałtyckich terminali morskich oraz do obiektów: w Małaszewiczach (gr. z Białorusią), Poznaniu, Brzegu Dolnym, Gliwicach i Kolbuszowej, natomiast w ramach połączeń międzynarodowych realizowane są kursy do Niemiec, Holandii, Belgii, Białorusi, Czech, Słowacji, Rumunii, Rosji, Chin, Korei Południowej, Wietnamu, Mongolii, Kazachstanu oraz poprzez terminale w Brześciu do Uzbekistanu, Turkmenistanu, Kirgistanu, Mongolii, Japonii oraz na Ukrainę.

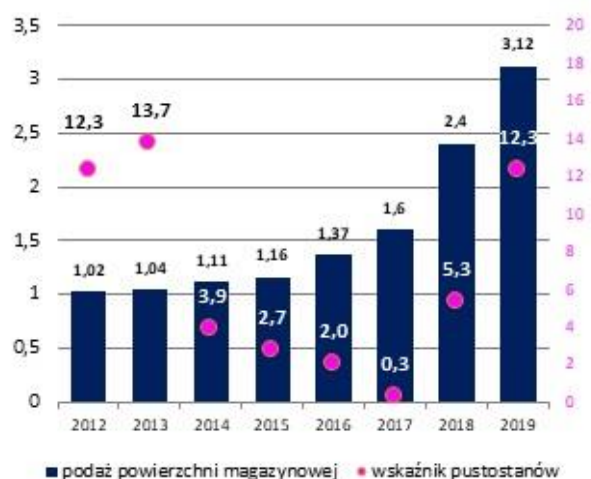
W latach 2014-2019 roczne **możliwości przeładunkowe terminali**¹⁶⁴ w województwie łódzkim wzrosły o ponad 28,0%, z poziomu 528 452 TEU do 680 000 TEU (tj. ok. 18,5% rocznych możliwości przeładunkowych terminali lądowych w Polsce). Wielkość **zrealizowanych przeładunków** w latach 2014-2019 wzrosła o 65,0%, z 298 999 TEU do 494 129 TEU. Wykorzystanie dostępnej **przepustowości terminali** systematycznie wzrasta: w 2014 r. zrealizowano przeładunki stanowiące ok. 57,0% możliwości przeładunkowych terminali, a w 2019 r. na poziomie ok. 73,0%. Wzrastające wielkości wykonanych przeładunków prowadzą do **wyczerpania przepustowości terminali intermodalnych**, co może stanowić barierę infrastrukturalną dla dalszego rozwoju intermodalnego transportu towarowego w województwie. Ponadto barierą w rozwoju jest ograniczona przepustowość linii kolejowych prowadzących do terminali kontenerowych, a także infrastruktura „ostatniej mili”.

Od 2009 r. w PL Łódź funkcjonuje także **terminal cargo**, w którym problemem jest transport odprawianych ładunków siecią drogową do hubów międzykontynentalnych (RFS – Road Feeder Service).

Województwo jest jednym z największych **obszarów działalności logistycznej** w Polsce. Funkcjonują tu parki magazynowe dedykowane wielu najemcom (multi-tenant¹⁶⁵), których najwyższa koncentracja występuje w rejonie Łodzi, Strykowa, Kutna, Radomska i Piotrkowa Trybunalskiego. Łączna powierzchnia **parków magazynowych zrealizowanych w formułach multi-tenant i build-to-suit (BTS)**¹⁶⁶ na koniec 2019 r. wynosiła 3,12 mln m² (3. miejsce) i stanowiła ok. 16% powierzchni zasobów magazynowych w kraju, a wskaźnik pustostanów kształtował się na poziomie 12,3%¹⁶⁷. W okresie 2012-2019 podaż powierzchni tych parków w Łódzkiem wzrosła o 2,1 mln m², czyli o około 206%, w tym tylko w latach 2018-2019 deweloperzy oddali do użytku około 1,52 mln m² nowoczesnych powierzchni magazynowych, odpowiadających na potrzeby szerokiego grona najemców¹⁶⁸.

Rys. 57. Podaż powierzchni magazynowej multi-tenant i BTS [mln m²] i wskaźnik pustostanów [%] w województwie łódzkim w latach 2012-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Coliers International

W oparciu o potencjał związany z koncentracją usług logistycznych (w tym obiektów magazynowych multi-tenant i build-to-suit), lokalizacją terminali intermodalnych oraz nasyceniem w pozostałą infrastrukturę transportową dla obsługi łańcuchów logistycznych i dystrybucji towarów, w województwie można wyróżnić 3 **strategiczne rejony koncentracji funkcji logistycznych**: Stryków – Łódź – Zduńska Wola, Kutno oraz Piotrków Trybunalski – Radomsko. Jednak mimo dużej dynamiki inwestycyjnej ogromny popyt na usługi logistyczne sprawia, że w dalszej perspektywie problemem łódzkiego może być **sprostanie wysokiemu zainteresowaniu powierzchniami magazynowymi**.

Elektroenergetyka i odnawialne źródła energii

Wyzwanie: Ograniczenie produkcji energii ze źródeł konwencjonalnych oraz dostarczenie czystej, przystępnej cenowo i bezpiecznej energii

Na system elektroenergetyczny województwa składają się: jednostki wytwarzające energię, głównie Elektrownia Bełchatów, uzupełniana m.in. przez mniejsze elektrociepłownie łódzkie, elektrownie wodne,

¹⁶⁴ Drogowo-kolejowych.

¹⁶⁵ Parki magazynowe udostępnione przed dewelopera i przeznaczone pod wynajem na wolnym rynku.

¹⁶⁶ Obiekty magazynowe realizowane dla dedykowanego odbiorcy, dzięki czemu najemca może dowolnie skomponować moduły powierzchni magazynowych.

¹⁶⁷ Cushman&Wakefield, Rynek magazynowy w Polsce – podsumowanie 2019 r.

¹⁶⁸ Coliers International, Raporty roczne 2014-2019 Market Insights.

przemysłowe oraz liczne instalacje wykorzystujące OZE, a także rozbudowana sieć linii najwyższych i wysokich napięć.

Województwo wyróżnia się na tle kraju w **produkcji energii elektrycznej**, głównie ze źródeł konwencjonalnych. Od 2010 r. **moc osiągalna** urządzeń produkujących energię elektryczną (w tym z OZE) w Łódzkiem wzrosła o 1 525,7 MW i w 2019 r. wynosiła 6 621,5 MW (3. miejsce w kraju). W latach 2010-2019 nastąpił także znaczny wzrost **produkcji energii elektrycznej** do poziomu 33 257,1 GWh (ok. 20,3% produkcji krajowej) (1. miejsce w kraju). Głównym producentem energii jest **Elektrownia Bełchatów**, gdzie w 2020 r. łączna moc osiągalna bloków energetycznych wynosiła 5 102 MW. Produkcja energii elektrycznej w II kw. 2020 r. wyniosła 6 306 GWh i zmalała o 750 GWh (12%) w porównaniu do II kw. 2019 r.

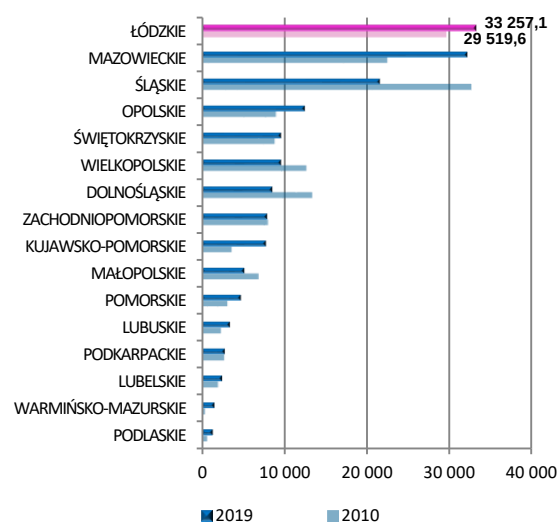
Rys. 58. System elektroenergetyczny w województwie łódzkim 2020 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z zakładów energetycznych

Rys. 59. Produkcja energii elektrycznej w województwie łódzkim na tle pozostałych województw w 2010 r. i 2019 r. [GWh]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Produkcja energii w województwie ze źródeł konwencjonalnych oparta na eksploatowanych złożach węgla brunatnego w polach Bełchatów i Szczerców stanowi **duży problem w obliczu zachodzących zmian klimatycznych** oraz zobowiązań Polski w zakresie obniżenia do 2030 r. udziału węgla w wytwarzaniu energii elektrycznej do poziomu ok. 56% (przy zrównoważonych cenach za emisję CO₂) lub 37% (przy wysokich). Jednocześnie Polska zobowiązała się do zwiększenia udziału energii z OZE w zużyciu energii ogółem do 15% w 2020 r. i do 21% w 2030 r. Obecnie Łódzkie, podobnie jak cały kraj, charakteryzuje **relatywnie niski stopień wykorzystania OZE**.

W 2019 r. województwo zajmowało 6. miejsce w kraju pod względem **mocy zainstalowanej** w elektrowniach wykorzystujących OZE (707 MW). W stosunku do 2010 r. (429,8 GWh) **produkcja energii z OZE** w Łódzkiem wzrosła kilkunastokrotnie i w 2019 r. wynosiła 1 805,3 GWh (6. miejsce w kraju). **Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem** w województwie wyniósł zaledwie 5,4% (14. miejsce w kraju), co wynikało z dużego udziału produkcji energii ze źródeł konwencjonalnych.

Obecnie największy udział w energetyce wykorzystującej odnawialne źródła energii w Łódzkiem ma **energetyka wiatrowa**. W 2019 r. elektrownie wiatrowe generowały **moc** ok. 581 MW, jednak ze względu na ich negatywne oddziaływanie na tereny zurbanizowane (obniżenie wartości gruntów, uciążliwy hałas) oraz obniżenie walorów krajobrazowych, a także równinny charakter województwa stwarzający przeciętne warunki dla tego typu rozwiązań, przewiduje się, że dynamika lokalizacji elektrowni lądowych będzie mniejsza w skali kraju na rzecz skupienia produkcji na terenach o najbardziej korzystnych warunkach wiatrowych (na morzu), a w skali województwa na rzecz wykorzystywania innych gałęzi OZE.

Zauważalną mocą charakteryzowały się również elektrociepłownie wykorzystujące **biomasę** (w Łodzi – EC4, Rawie Mazowieckiej i Opocznie) oraz liczne małe kotłownie, w których w 2019 r. **moc** zainstalowana wynosiła ok. 60 MW. Województwo wykazuje potencjał dla produkcji biomasy, który stanowią gleby o niskiej klasie bonitacyjnej położone w południowej części województwa.

W zakresie **energetyki geotermalnej** województwo dotychczas nie wykorzystało w pełni posiadanego potencjału, występującego m.in. w powiatach: poddębickim, łęczyckim, skierniewickim, skierniewickim grodzkim, rawskim i sieradzkim. Obecnie wody geotermalne wykorzystywane są do celów ciepłowniczych i rekreacyjno-leczniczych w Uniejowie, Poddębicach i Kleszczowie, instalacja tego typu realizowana jest w Sieradzu, a badania nad dalszym ich wykorzystaniem prowadzone są m.in. w Łodzi, Konstancynie Łódzkiej, Skierniewicach, Radomsku, Tomaszowie Mazowieckim i Zduńskiej Woli¹⁶⁹.

Dużego znaczenia w udziale produkcji energii z OZE zaczyna nabierać w województwie **energia fotowoltaiczna**, wielkopowierzchniowa i prosumencka. W 2019 r. moc instalacji wynosiła 43,6 MW. Podobnie jak dla biomasy potencjał dla jej produkcji w województwie stanowią gleby o niskiej klasie bonitacyjnej lub zdegradowane tereny przemysłowe w rejonie Bełchatowa.

Energia z biogazu w województwie odzyskiwana jest na składowiskach oraz oczyszczalniach (ok. 12,9 MW), jednak wykorzystywana jest głównie do produkcji energii na cele własne.

Energia wodna pozyskiwana jest głównie w elektrowniach na zbiornikach Sulejów i Jezioro oraz w niewielkim stopniu na rzekach województwa (11,1 MW). Z uwagi na nizinny charakter Łódzkiego (mały spadek rzek) oraz stałe obniżanie się poziomu wód powierzchniowych i coraz częściej występujące susze, energetyka wodna ma niewielki potencjał rozwojowy.

W zakresie obsługi energetycznej województwa rozbudowana **sieć linii najwyższych i wysokich napięć** stanowi jego silną stronę. Problemem jest jednak starzenie się i niewystarczający rozwój systemu elektroenergetycznego, głównie w zakresie wdrażania inteligentnych rozwiązań oraz przystosowania do przyłączania nowych mocy z OZE. Obecnie działający system nie jest również wyposażony w magazyny energii, kluczowe dla dynamicznego zwiększania produkcji czystej energii.

Sieć gazowa i ciepłownictwo

Wyzwanie: Niewystarczająca dostępność do sieci gazowej i ciepłowniczej

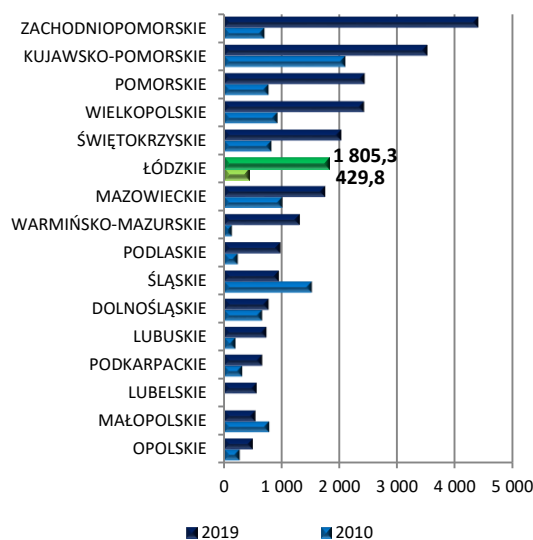
Województwo charakteryzuje się dość gęstą siecią **dystrybucyjnych gazociągów wysokiego ciśnienia**, głównie w centralnej części. Gazyfikacja koncentruje się wzdłuż tras istniejących gazociągów, a większość dużych miast jest wyposażona w **dystrybucyjne sieci gazowe**. Stan techniczny sieci gazowej sukcesywnie się poprawia, **jednak nadal istotnym problemem jest starzenie się i niewystarczający rozwój systemu gazociągów wysokiego ciśnienia**. Problem ten dotyczy również dystrybucyjnej sieci gazowej i wynika z niskiej opłacalności ekonomicznej włączania nowych odbiorców na terenach o rozproszonej zabudowie, w tym wiejskich.

Z gazu sieciowego w 2019 r. w województwie korzystało 39,6% ludności (14. miejsce w kraju), z czego w miastach 59,7% (15. miejsce w kraju), a na obszarach wiejskich tylko 6,2% (14. miejsce w kraju).

Łódzkie charakteryzuje się również **niewystarczającym rozwojem gazyfikacji metodą LNG¹⁷⁰**, która umożliwiłaby obsługę terenów o niskiej opłacalności rozbudowy sieci gazowej. W 2019 r. istniały 4 stacje w Rogowcu, Rogowie, Tomaszowie Mazowieckim i Dobryszkach. Szansą na poprawę sytuacji w tym zakresie jest 7 powstających obecnie stacji w: Budziszewicach, Cielądzu, Drzewicy, Osjakowie, Piątku, Szadku i Żychlinie.

Rys. 60. Produkcja energii z OZE w województwie łódzkim na tle pozostałych województw w 2010 i 2019 r. [GWh]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

¹⁶⁹ wg Atlasu Zasobów Geotermalnych Formacji Mezozoicznej na Niżu Polskim.

¹⁷⁰ Liquefied Natural Gas – gaz ziemny w ciekłym stanie skupienia.

W zakresie ciepłownictwa zauważalna jest **niewystarczająca dostępność do sieci ciepłowniczych**, a także niedostateczna obsługa dystrybucyjną siecią gazową, która może stanowić uzupełnienie, w zakresie grzewczym, dla systemów ciepłowniczych.

Gospodarka wodno-ściekowa

Wyzwanie: Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej

Rosnące oczekiwania dotyczące standardów życia ludności determinują rozwój **gospodarki wodno-ściekowej**, zgodny z wymogami ochrony środowiska.

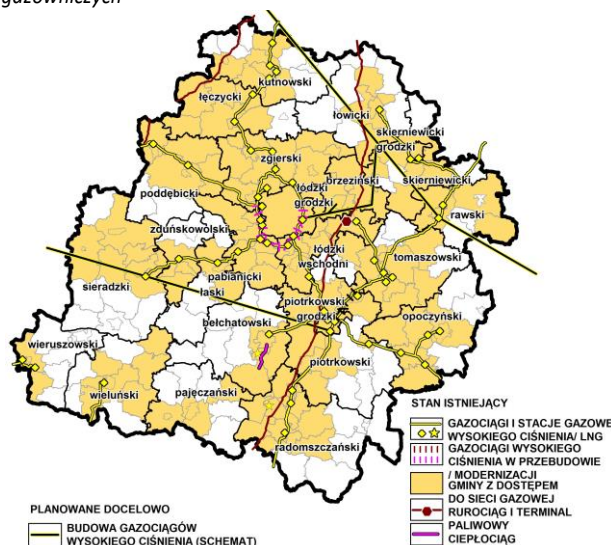
Systemy wodociągowe, oparte na dobrych jakościowo wodach głębinowych, są sukcesywnie rozbudowywane, zwłaszcza na obszarach wiejskich, gdzie w 2019 r. 92,8% ludności korzystało z sieci wodociągowej (5. miejsce w kraju; średnia krajowa 85,5%). Odsetek ludności obsługiwanej przez tę sieć w miastach województwa wyniósł 95,3% (13. miejsce w kraju; średnia krajowa 96,6%). Problem stanowią **przestarzałe sieci wodociągowe i stacje uzdatniania wraz z ujęciami wody**, które wymagają rozbudowy i modernizacji w celu zapewnienia mieszkańcom stałych dostaw wody pitnej z uwzględnieniem ochrony jej zasobów.

W zakresie **gospodarki ściekami komunalnymi** w 2019 r. w województwie funkcjonowały 204 mechaniczno-biologiczne oczyszczalnie ścieków komunalnych. Największą działającą w Łódzkiem oczyszczalnią jest Grupowa Oczyszczalnia Ścieków (GOŚ) Łódzkiej Aglomeracji Miejskiej, obsługująca Łódź, Pabianice, Konstantynów Łódzki oraz gminę Ksawerów.

Obecnie wszystkie miasta województwa odprowadzają ścieki do **mechaniczno-biologicznych oczyszczalni ścieków**, z których w 2019 r. ok. 60% posiadało technologię PUB¹⁷¹. Istotny wpływ na rozwój systemów kanalizacyjnych ma realizacja inwestycji w ramach KPOŚK¹⁷², w 66 aglomeracjach ściekowych¹⁷³ z województwa (w tym 26 o wielkości powyżej 10 000 RLM¹⁷⁴, wymagających zastosowania na oczyszczalniach technologii PUB). Problemem nadal pozostają **niewystarczająco rozbudowane systemy kanalizacji**, szczególnie niespełniające warunku pełnej obsługi siecią mieszkańców w niektórych aglomeracjach ściekowych ujętych w KPOŚK oraz na obszarach wiejskich. W 2019 r. w województwie 22 gminy nie były wyposażone w sieci kanalizacyjne. Największe

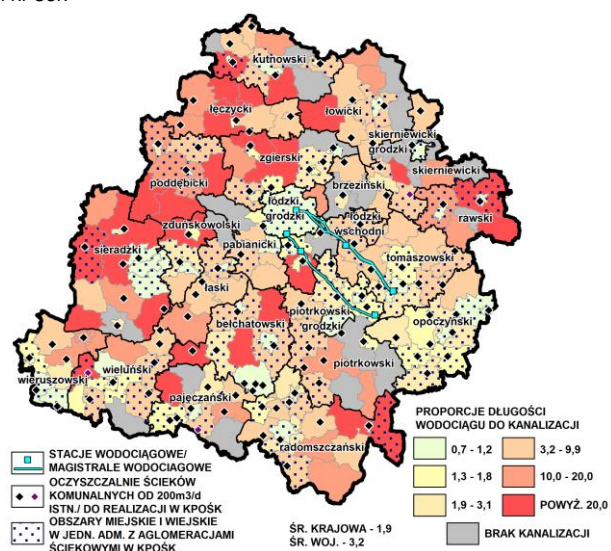
Rys. 61. System paliwowy w województwie łódzkim w 2020 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze spółek gazowniczych

Rys. 62. Gospodarka wodno-ściekowa w woj. łódzkim w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWt, GUS i KPOŚK

¹⁷¹ PUB – technologia oczyszczania ścieków z podwyższonym usuwaniem biogenów, tzn. związków azotu i fosforu.

¹⁷² Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych.

¹⁷³ Aglomeracja (ściekowa) – teren, na którym zaludnienie lub działalność gospodarcza są wystarczająco skoncentrowane, aby ścieki komunalne były zbierane i przekazywane do oczyszczalni ścieków albo końcowego punktu zrzutu tych ścieków – art. 86 ust. 3 pkt. 1 ustawy Prawo wodne.

¹⁷⁴ Równoważna Liczba Mieszkańców (RLM) – liczba oznaczająca wielokrotność ładunku zanieczyszczeń w ściekach odprowadzanych z zakładów przemysłowych i usługowych w stosunku do jednostkowego ładunku zanieczyszczeń w ściekach z gospodarstw domowych, odprowadzanych od jednego mieszkańca w ciągu doby.

dysproporcje sieci wodociągowej w stosunku do kanalizacyjnej występowały na obszarach wiejskich¹⁷⁵, w 28 gminach długość wodociągu przekraczała 20-krotnie długość kanalizacji.

W latach 2010-2019 **odsetek ludności obsługiwanej siecią kanalizacyjną** w miastach województwa wzrósł do 87,2% (15. miejsce w kraju; średnia krajowa 90,5%), na obszarach wiejskich do 26,4% (14. miejsce w kraju; średnia krajowa 42,2%). **Dysproporcje między długościami sieci wodociągowych i kanalizacyjnych** zmniejszyły się z 4,6 w 2010 r. do 3,2 w 2019 r. (15. miejsce; średnia krajowa 1,9).

W zakresie **produkcji ścieków przemysłowych** w latach 2010-2019 nastąpił ok. 57% spadek ilości ścieków odprowadzanych ogółem (zamknięcie wielu zakładów przemysłowych). W zakładowych oczyszczalniach poprawiła się jakość technologii oczyszczania ścieków, w 2010 r. udział ścieków oczyszczonych biologicznie stanowił jedynie 16,1%, w 2019 r. 85,4%. Problem nadal stanowi **niewielki udział zakładów przemysłowych ponownie wykorzystujących oczyszczone ścieki do celów produkcyjnych** (wyposażonych w zamknięte obiegi wody). W latach 2010-2019 udział ścieków ponownie wykorzystywanych w procesach produkcyjnych w ściekach odprowadzanych wzrósł zaledwie o 1,2 p.p. do wysokości 1,6% (Polska – o 0,2 p.p. do 1,4%).

Gospodarka odpadami

Wyzwanie: Usprawnienie systemu gospodarowania odpadami

W 2019 r. w województwie wytworzone odpady komunalne stanowiły 9,0% odpadów wytworzonych ogółem. Utrzymywał się korzystny trend **zmniejszania udziału odpadów komunalnych deponowanych na składowiskach w ilości odpadów zebranych zmieszanych** i wyniósł 38,8% (średnia krajowa – 40,5%), co lokowało Łódzkie na 6. miejscu w kraju.

Problemem pozostaje **niski poziom efektywności systemów selektywnego zbierania odpadów**. Mimo wzrostu w Łódzkiem **udziału odpadów komunalnych zebranych selektywnie** w ogólnej masie zebranych odpadów do poziomu 32,6% w 2019 r. (5. miejsce w kraju) oraz **udziału odpadów komunalnych przeznaczonych do recyklingu** do wartości 16,4% w 2019 r. (średnia krajowa – 25,0%), wartości te były nadal niskie zarówno dla województwa, jak i kraju.

Na terenie województwa łódzkiego brak jest instalacji do termicznego przekształcania odpadów komunalnych oraz odpadów pochodzących z przetworzenia odpadów komunalnych. Brak tych instalacji nie pozwala na zagospodarowanie tzw. frakcji podsitowej, która ze względu na swoją wysoką kaloryczność nie może być bezpośrednio deponowana na składowiskach odpadów. Frakcja energetyczna jest niezagospodarowana.

Przeważającą masę odpadów wytwarzanych ogółem stanowią odpady przemysłowe (91,0%), dlatego problemem jest **wysoki udział odpadów przemysłowych składowanych w odpadach wytworzonych**, przy jednoczesnym **spadku udziału odpadów poddanych odzyskowi** z 14,7% w 2010 r. do 5,4% w 2019 r. (Polska – z 74,3% do 20,4%).

Problemem jest również rosnąca – z racji rozbudowy systemów kanalizacyjnych – masa komunalnych osadów ściekowych powstających w procesie oczyszczania ścieków. W 2019 r. w województwie masa wytworzonych osadów zwiększyła się o 11,7 p.p. w stosunku do 2010 r. Natomiast korzystnym trendem obserwowanym w tym okresie był wzrost zagospodarowanej¹⁷⁶ ilości tych osadów – o 15,5

Rys. 63. Gospodarka odpadami komunalnymi w województwie łódzkim w 2020 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: WIOŚ, projektu PGOWŁ na lata 2019-2025 z uwzględnieniem lat 2026-2031

¹⁷⁵ Obszary wiejskie w gminach miejsko-wiejskich i gminy wiejskie.

p.p. do wartości 51,7% wytworzonych osadów, pozycjonując województwo na 7. miejscu w kraju (w 2010 r. – 11. miejsce).

Ponadto problem stanowią niezrekultywowane zamknięte składowiska odpadów (w 2019 r. było ich 20, w tym 15 w trakcie rekultywacji) oraz miejsca nielegalnego deponowania odpadów (tzw. dzikie wysypiska, zdegradowane tereny przemysłowe, wyrobiska poeksploatacyjne), stanowiące potencjalne zagrożenie dla środowiska (m.in. pożary, skażenie chemiczne) oraz zdrowia i życia ludzi.

Na terenie województwa łódzkiego brak jest wystarczających mocy przerobowych do unieszkodliwiania odpadów medycznych i weterynaryjnych.

Kontynuowana była inwentaryzacja **wyrobów zawierających azbest** i ich unieszkodliwianie przez składowanie¹⁷⁷. W latach 2010-2019 nastąpił ponad 44-krotny wzrost ilości unieszkodliwionych odpadów azbestowych, ale równoczesny 50-procentowy wzrost ilości odpadów zinwentaryzowanych powodował, że nadal do unieszkodliwienia pozostało ich ponad 94% (16. miejsce w kraju), co wskazuje na relatywnie **niską skuteczność usuwania tych odpadów**. Dodatkowym utrudnieniem w przebiegu procesu oczyszczania województwa z azbestu są zbyt duże koszty odtworzenia pokryć dachowych po demontażu eternitu dla przeciętnego mieszkańca.

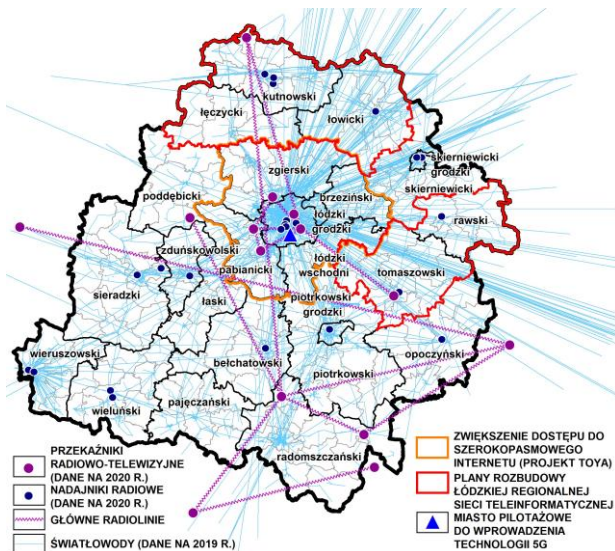
Teleinformatyka

Wyzwanie: Rosnące zapotrzebowanie na usługi teleinformatyczne

Zidentyfikowane potrzeby wielu firm, instytucji, placówek edukacyjnych i innych podmiotów województwa łódzkiego związane z procesem cyfryzacji, rozwojem Internetu i społeczeństwa informacyjnego (w tym potrzebą podnoszenia kompetencji cyfrowych, świadczenia i korzystania z e-usług) wymuszają nadążenie z rozwojem infrastruktury teleinformatycznej, przy jednoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa sieci i systemów teleinformatycznych.

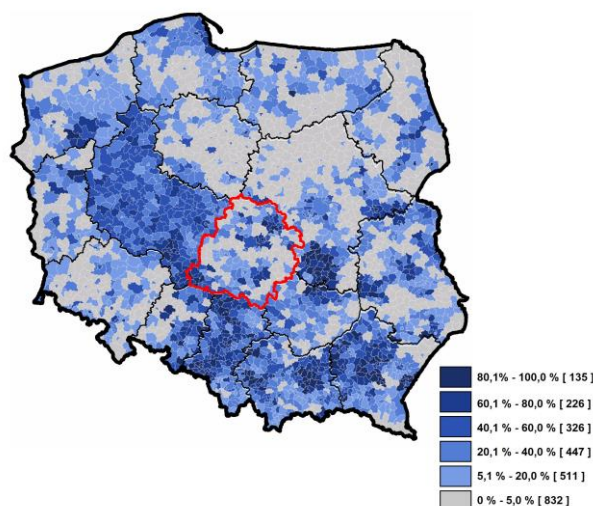
Rys. 64. Infrastruktura telekomunikacyjna i teleinformatyczna w województwie łódzkim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UKE

Rys. 65. Pokrycie zasięgami Internetu stacjonarnego o prędkości co najmniej 100 Mb/s w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UKE

Rozwój usług teleinformatycznych w województwie realizowany jest przez operatorów komercyjnych oraz dzięki projektom¹⁷⁸, m.in.: „Miejska sieć komputerowa LODMAN”, „Łódzka Regionalna Sieć Teleinformatyczna”, „Regionalny System Informacji Medycznej”, „Regionalny System Informacji Przestrzennej (RSIP)”. Realizację tych

¹⁷⁶ zastosowanie w rolnictwie, do rekultywacji terenów, w tym gruntów na cele rolne, do uprawy roślin przeznaczonych do produkcji kompostu oraz przekształcone termicznie.

¹⁷⁷ Do unieszkodliwiania wyrobów z azbestu wyznaczono w województwie 3 składowiska z kwaterami do deponowania wyrobów z azbestu: w Płoszowie – gm. Radomsko i Kukinie – gm. Rawa Mazowiecka oraz w miejscowości Młyńsko Wieś – gm. Biała.

¹⁷⁸ W ramach tych projektów świadczone są e-usługi dla studentów i mieszkańców miast w zakresie wiedzy akademickiej, opieki zdrowotnej, wymiany danych między samorządami, urzędami administracji państwowej, innymi instytucjami publicznymi oraz podmiotami gospodarczymi.

projektów umożliwia **sieć światłowodowa**¹⁷⁹ (przewodowa), łącząca głównie miasta. Problemem jest jej **niewystarczająca rozbudowa** w kontekście rosnącego zapotrzebowania na usługi teleinformatyczne, wyrażanego przez mieszkańców, przedsiębiorców, administrację publiczną oraz inne podmioty z różnych sfer i sektorów gospodarki. W 2019 r. ok. 3/4 gmin w województwie nie osiągało 20% pokrycia zasięgami Internetu stacjonarnego o prędkości co najmniej 100 Mb/s (UKE), a tylko 95,9% przedsiębiorstw w województwie posiadało **szerokopasmowy**¹⁸⁰ **dostęp do Internetu** (12. miejsce w kraju). Ponadto potwierdzeniem niekorzystnej sytuacji jest fakt, że w 2019 r. w województwie jedynie 78,2% gospodarstw domowych było wyposażonych w **urządzenie z dostępem do Internetu** (11. miejsce w kraju).

Wyzwaniem jest również niewystarczający rozwój telekomunikacji przy użyciu technologii komórkowych (beziprzewodowych), głównie 5G. W 2019 r. w województwie udział gospodarstw domowych wyposażonych w telefon komórkowy wynosił 97,8% (4. miejsce w kraju), z czego smartfony stanowiły 70,5% (8. miejsce w kraju). W 2019 r. dostępu do Internetu LTE¹⁸¹ pozbawionych było ok. 12% budynków w Polsce, a w Łódzkiem 10,5% (8. miejsce w kraju)¹⁸².

Obecnie w Europie, jak i w Polsce, trwa wdrażanie i upowszechnianie technologii Internetu 5G. Miasto Łódź zostało rekomendowane przez Ministra Cyfryzacji jako pierwsze miasto do pilotażu i wdrożenia sieci 5G w Polsce.

Spójność terytorialna

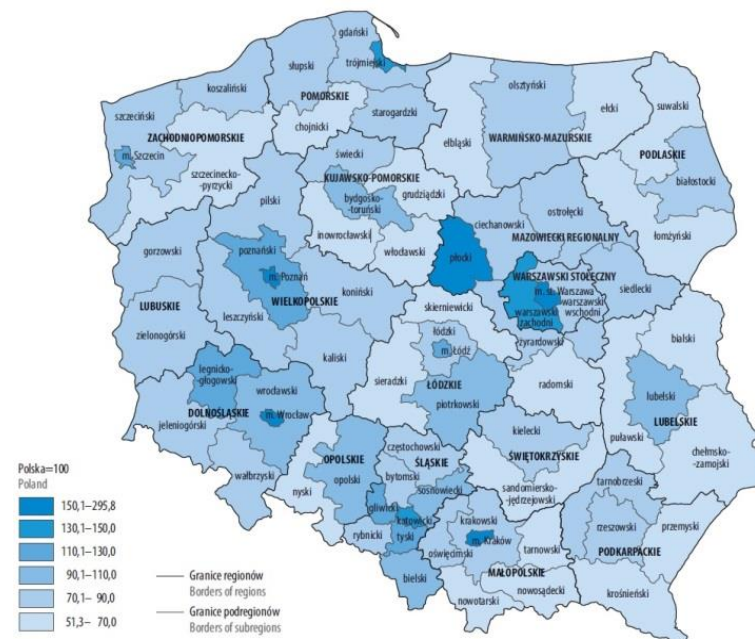
Wyzwanie: Przeciwdziałanie nierównościom terytorialnym i przestrzennej koncentracji problemów rozwojowych

Województwo łódzkie jest zróżnicowane pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego. Miarą tego zróżnicowania jest wielkość i dynamika zmian PKB, osiągana zarówno przez województwo, jak i poszczególne podregiony.

Według wstępnych szacunków GUS w 2019 r. województwo łódzkie uzyskało wskaźnik PKB na 1 mieszkańca na poziomie 94,2% średniej dla Polski, co jest najlepszym wynikiem w historii. Było to efektem wyższej od średniej krajowej dynamiki PKB w porównaniu z 2018 r. (Łódzkie 108,7%, Polska 107,8%). W latach 2014-2018 województwo łódzkie rozwijało się w tempie wolniejszym niż przeciętnie w Polsce, przez co PKB per capita spadł z 93,7% w 2014 r. do 93,1% średniej krajowej w 2018 r. Głównym czynnikiem wzrostu gospodarczego pozostawał popyt wewnętrzny, wspierany przez poprawiającą się sytuację na rynku pracy i rosnące płace realne.

Rys. 66. Produkt Krajowy Brutto na 1 mieszkańca według podregionów w 2018 r. (ceny bieżące)

Źródło: Produkt Krajowy Brutto – rachunki regionalne w latach 2016-2018, GUS

¹⁷⁹ Światłowód – przezroczysta zamknięta struktura z włókna szklanego wykorzystywana do propagacji światła jako nośnika informacji.

¹⁸⁰ Internet szerokopasmowy – umożliwia korzystanie z usług polegających na łączeniu z Internetem za pomocą szybkiego łącza lub medium o dużej przepustowości. Połączenie szerokopasmowe pozwala na równoległe przysyłanie danych cyfrowych łącznie z analogową lub cyfrową komunikacją głosową.

¹⁸¹ LTE – Long Term Evolution – standard bezprzewodowego przesyłu danych będący następcą systemów trzeciej generacji. Zakłada zwiększenie możliwości telefonii komórkowej poprzez zwiększenie prędkości przysyłania danych, zmniejszenie opóźnień, zmniejszenie kosztów transmisji danych, uproszczenie architektury. LTE może osiągnąć prędkość nawet 300 Mb/s.

¹⁸² Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2019 r., UKE.

W 2018 r. PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca województwa łódzkiego wyniósł 51 397 zł. Spośród 5 podregionów najwyższy poziom rozwoju gospodarczego odnotowała Łódź, gdzie PKB na mieszkańca wyniosło 70 846 zł (9. miejsce na 73 podregiony w kraju). **Podregion łódzki w 2018 r. osiągnął przeciętny w skali kraju poziom PKB na mieszkańca w wysokości 45 623 zł (31. miejsce w kraju).**

Dość **wysoki poziom rozwoju gospodarczego odnotował również podregion piotrkowski**, gdzie PKB na mieszkańca wyniosło w 2018 r. 51 557 zł (19. miejsce). Niestety, z uwagi na spadający potencjał kompleksu górniczo-energetycznego zauważalny jest spadek dynamiki zmian PKB – w latach 2013-2018 podregion z wartością 124,7% uplasował się na 55. miejscu. Kolejne dwa podregiony – **skierniewicki i sieradzki – charakteryzują się relatywnie niskim poziomem rozwoju gospodarczego**, właściwym obszarom o niewielkim uprzemysłowieniu i bez dużych miast. W 2018 r. podregion skierniewicki wypracował 38 639 zł PKB na osobę (52. miejsce), a podregion sieradzki 36 621 zł (56. miejsce). Pod względem dynamiki rozwoju w latach 2013-2018 podregion sieradzki osiągnął 126% (44. miejsce), zaś dynamika rozwoju podregionu skierniewickiego wyniosła w tym czasie jedynie 122,7% (63. miejsce).

Budowaniu spójności terytorialnej sprzyja **zrównoważona sieć osadnicza, a kluczową rolę odgrywają w niej miasta**. Miasta są ogniskami rozwoju społeczno-gospodarczego, zlokalizowane w nich funkcje i instytucje oraz zasoby są podstawą organizacji przestrzennej, w tym tworzenia i istnienia relacji miasto-otoczenie na różnych poziomach – regionalnym, subregionalnym i lokalnym.

Łódź – ośrodek metropolitalny o znaczeniu krajowym i stolica województwa cechuje się największym w skali regionu potencjałem ludnościowym, usługowym, gospodarczym i administracyjnym. Jednocześnie Łódź jest miastem, gdzie koncentrują się negatywne zjawiska związane m.in. z silną depopulacją i starzeniem się społeczeństwa, degradacją terenów miejskich przejawiającą się przede wszystkim złym stanem technicznym budynków oraz kumulacją problemów społecznych. Odpowiedzią na problemy związane z degradacją jest trwający proces rewitalizacji.

Istotną rolę w osiąganiu spójności terytorialnej województwa łódzkiego odgrywają również **miasta średnie**¹⁸³, stanowiące bieguny rozwoju społecznego i gospodarczego. Są to: Aleksandrów Łódzki, Bełchatów, Kutno, Łask, Łowicz, Ozorków, Opoczno, Pabianice, Piotrków Trybunalski, Radomsko, Rawa Mazowiecka, Sieradz, Skierniewice, Tomaszów Mazowiecki, Wieluń, Zduńska Wola i Zgierz. Jednak również te miasta borykają się z wieloma problemami, większość z nich doświadcza niekorzystnych procesów demograficznych, związanych ze spadkiem liczby mieszkańców i starzeniem się społeczeństwa. Czynnikiem obniżającym ich atrakcyjność osadniczą są m.in. niewystarczający poziom dostępności do usług publicznych, niska jakość przestrzeni publicznych, niezadowalająca jakość środowiska przyrodniczego, w tym głównie związana z jakością powietrza. Część z wymienionych miast wytwarza zauważalne powiązania funkcjonalno-przestrzenne ze swoim najbliższym otoczeniem, jednak są to procesy we wczesnej fazie rozwoju i wymagają wsparcia. Zgodnie z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030) **9 miast średnich zostało uznanych za tracące funkcje społeczno-gospodarcze** (Kutno, Łask, Opoczno, Ozorków, Radomsko, Sieradz, Tomaszów Mazowiecki, Wieluń, Zduńska Wola)¹⁸⁴.

W strukturze osadniczej ważną rolę odgrywają **również pozostałe miasta, w tym powiatowe**: Łęczyca, Poddębice, Brzeziny, Pajęczno, Wieruszów. Miasta te są zróżnicowane pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego i skali problemów, których doświadczają. Generalnie są to problemy związane z niską atrakcyjnością osadniczą, słabszym dostępem do usług publicznych, w tym szczególnie do transportu zbiorowego, niezadowalającym poziomem rozwoju przedsiębiorczości, niższą jakością życia.

Obszary wiejskie są bardzo zróżnicowane gospodarczo. Wiele z nich zachowało typowo rolniczy charakter, a wyróżniające się pasmo gmin o takim profilu występuje w północnej części województwa. Wysoko wyspecjalizowane rolnictwo rozwija się także w paśmie od Brzeziny i Łowicza, przez Skierniewice do Rawy Mazowieckiej (rejon upraw sadowniczych). W północnej i zachodniej części województwa ma miejsce koncentracja obsady bydła, a gminy położone w pasie od Rawy Mazowieckiej do Piotrkowa Trybunalskiego to

¹⁸³ Zgodnie z KSRR za miasta średnie uznaje się miasta powyżej 20 tys. mieszkańców, z wyłączeniem miast wojewódzkich oraz miasta z liczbą ludności pomiędzy 15-20 tys. będące stolicami powiatów.

¹⁸⁴ Źródło KSRR 2030 i Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (Śleszyński P., Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa, 2019).

rejonów koncentracji hodowli trzody chlewnej. Istotnym problemem obszarów intensywnego rolnictwa jest niedobór wody, zwłaszcza w sezonie wegetacyjnym.

Część gmin wiejskich wyróżnia się wysokimi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi i bogatym dziedzictwem kulturowym. Najcenniejsze tereny objęte są ochroną prawną w postaci parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. Gminy te posiadają największe predyspozycje do rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych.

Istnieje również duża grupa gmin wiejskich o charakterze wielofunkcyjnym, charakteryzujących się stosunkowo dobrze rozwiniętym sektorem przemysłu lub usług. Są to w dużej mierze gminy otaczające miasta i tworzące z nimi układy funkcjonalno-przestrzenne. Występujące w tych gminach zjawisko suburbanizacji skutkuje często konfliktami przestrzennymi i degradacją obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo.

Wg Monitoringu rozwoju obszarów wiejskich¹⁸⁵ większość terenów rolniczych w województwie łódzkim

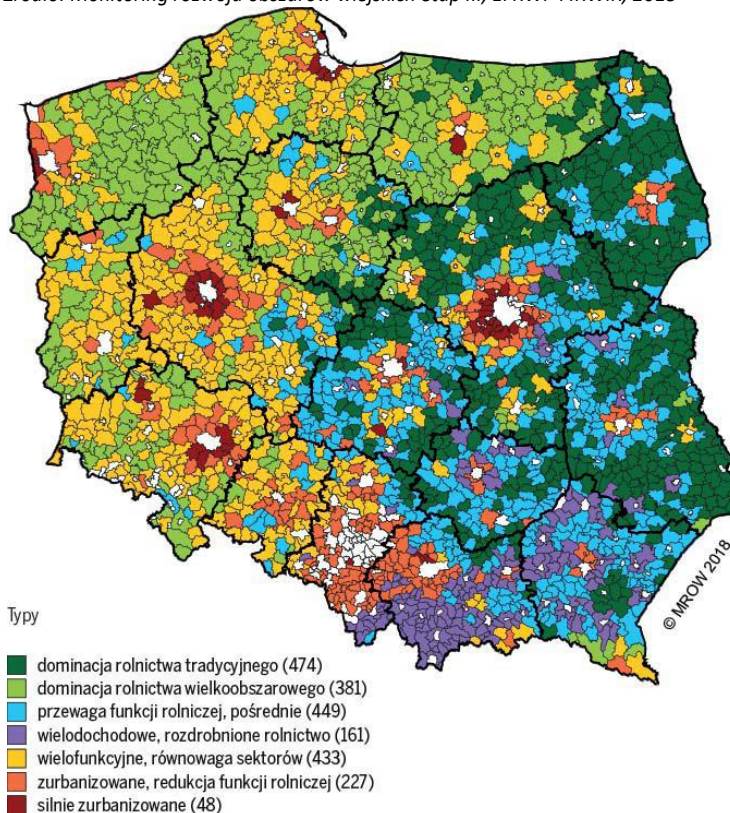
należy do klasy rolnictwa tradycyjnego bądź pośredniego, z przewagą funkcji rolniczej. Nie zidentyfikowano ani jednej gminy z grupy rolnictwa wielkoobszarowego. W sąsiedztwie ośrodków miejskich dość często występują gminy wielofunkcyjne, zrównoważone sektorowo. Mniej liczne są gminy wielodochodowe z rozdrobnionym rolnictwem. Gminy zurbanizowane występują głównie w sąsiedztwie Łodzi, zaś dwie gminy (Kleszczów i Nowosolna) zostały zakwalifikowane do grupy silnie zurbanizowanych. Gmina Nowosolna od wielu lat stanowi jeden z najatrakcyjniejszych kierunków migracji z Łodzi, zaś gmina Kleszczów jest najbogatszą gminą w Polsce z uwagi na funkcjonującą tam elektrownię.

Za krajowe obszary problemowe, zagrożone trwałą marginalizacją¹⁸⁶ uznano w Łódzkiem 18 gmin wiejskich, położonych na obrzeżach województwa, a ich delimitacja w pełni pokrywa się z analizami prowadzonymi na poziomie regionalnym¹⁸⁷. Są to: Burzenin, Błaszki, Grabów, Goszczanów, Daszyna, Dąbrowice, Klonowa, Krośnice, Łanięta, Masłowice, Nowe Ostrowy, Oporów, Przedbórz, Sadkowice, Uniejów, Wielgomłyny, Żychlin, Żytno.

Dodatkowo na poziomie regionalnym wyznaczono 7 gmin wiejskich, które zostały uznane za obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Są to: Aleksandrów, Budziszewice, Czerniewice, Łęki Szlacheckie, Ręčno, Żarnów, Żelechlinek.

Rys. 67. Rozkład przestrzenny typów obszarów wiejskich według struktury składowych rozwoju w III etapie badań

Źródło: Monitoring rozwoju obszarów wiejskich etap III, EFRWP i IRWiR, 2018

¹⁸⁵ Monitoring rozwoju obszarów wiejskich etap III, struktury społeczno-gospodarcze, ich przestrzenne zróżnicowanie i dynamika, Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej i Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa 2018.

¹⁸⁶ KSRR 2030 i Aktualizacja delimitacji obszarów problemowych na rok 2018 (Śleszyński P., Bański J., Degórski M., Komornicki T. i in., Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa, 2019).

¹⁸⁷ Potencjał rozwoju obszarów wiejskich, BPPWŁ 2015, aktualizacja 2020.

łącznie w województwie łódzkim wyznaczono 25 gmin zagrożonych trwałą marginalizacją w których kumulują się zarówno problemy społeczne, jak i gospodarcze; gminy te charakteryzują się również słabszą dostępnością transportową.

Obszary miejskie i wiejskie położone w **dolinach największych rzek województwa Pilicy, Warty i Bzury** oraz w ich bezpośrednim sąsiedztwie, obejmują tereny o wyróżniających się walorach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych. W połączeniu z infrastrukturą turystyczną stanowią potencjał dla rozwoju różnorodnych form wypoczynku, rekreacji i sportu, w tym turystyki aktywnej (m.in.: rowerowej, pieszej, konnej, kajakowej), kulturowej, konferencyjno-biznesowej, zdrowotnej (w tym uzdrowiskowej i rehabilitacyjnej), przyrodniczej, edukacyjnej, rodzinnej i kulinarnej. Zbiornik Sulejowski na rzece Pilicy i Zbiornik Jezioro na rzece Warcie predysponują obszar do rozwoju wielu form spędzania wolnego czasu (w tym m.in.: żeglarstwa, kajakarstwa i windsurfingu), jednak są dotknięte problemem znacznej eutrofizacji wód. W dolinie Pilicy znajdują się m.in. Ośrodek Przygotowań Olimpijskich – Centralny Ośrodek Sportu w Spale i Arena Lodowa w Tomaszowie Mazowieckim, a w dolinie Warty – Uzdrowisko Termalne Uniejów. Ww. obszary charakteryzują się wysokimi walorami dziedzictwa kulturowego, posiadając unikatowe w skali kraju zabytki architektury sakralnej (m.in.: w Łowiczu oraz romańskiej w Tumie, Inowłodzu i Sulejowie-Podklasztorzu), drewnianej (kościół typu wieluńskiego), obronnej (m.in. zamki: w Łęczycy, Uniejowie, Piotrkowie Trybunalskim), a także tradycje związane z folklorem łowickim i opoczyńskim. Wyraźnie zaznaczają się na turystycznej mapie Polski dzięki kulturowym szlakom turystycznym¹⁸⁸ oraz produktom turystycznym z certyfikatem Polskiej Organizacji Turystycznej¹⁸⁹.

Specyficznym obszarem problemowym, a zarazem jednym z największych wyzwań rozwojowych w zakresie spójności terytorialnej województwa łódzkiego, jest **obszar Zagłębia Bełchatowskiego**. Rozwój Zagłębia Bełchatowskiego jest od kilkudziesięciu lat oparty na wydobywaniu węgla brunatnego i produkcji energii elektrycznej na bazie tego surowca. Kopalnia Węgla Brunatnego Bełchatów jest największą kopalnią odkrywkową w Polsce i jedną z największych w Europie. Na koniec 2019 r. wydobywanie węgla ze złoża Bełchatów (pole Szczerców i pole Bełchatów) wynosiło łącznie 40 788¹⁹⁰ tys. ton, tj. 77,2% krajowego rocznego wydobycia tego surowca.

Na tym terenie zlokalizowana jest także największa elektrownia systemowa w kraju o mocy 5 GW. Roczna produkcja energii elektrycznej netto osiąga 30 TWh, co stanowi około 20% energii wyprodukowanej w Krajowym Systemie Elektroenergetycznym. Elektrownia Bełchatów zaliczana jest do największych emitentów CO₂ w Unii Europejskiej, w 2019 r. roczna emisja CO₂ wyniosła 32,7¹⁹¹ mln Mt (ton metrycznych). PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna Bełchatów jest największym pracodawcą w regionie zatrudniającym ponad 8 tys. osób, w tym 4,7 tys. w Kopalni i 3,0 tys. w Elektrowni (stan na 30.06.2020 r.). Dodatkowe zatrudnienie na poziomie 5,5 tys. osób gwarantują spółki zależne od PGE¹⁹². Na rzecz Kompleksu Górniczo-Energetycznego pracują również firmy zlokalizowane w Zagłębiu Bełchatowskim, jak również poza jego granicami. W zakresie dostaw i usług w 2020 r. Elektrownia i Kopalnia współpracowały z ponad 800 firmami. Szacuje się, że łącznie w Kompleksie Górniczo-Energetycznym Bełchatów i sektorach powiązanych zatrudnionych może być ponad 20 tys. osób.

Problemem tego obszaru jest uzależnienie jego gospodarki od sektora górniczo-energetycznego, który odpowiada za około połowę PKB podregionu piotrkowskiego, czyli 12% PKB województwa łódzkiego. PGE GiEK S.A., poza tym, że jest największym pracodawcą w rejonie Bełchatowa, wnosi bezpośrednio i pośrednio znaczące środki finansowe na rzecz jednostek samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa tytułem podatków i opłat lokalnych.

Przejście na gospodarkę neutralną dla klimatu może wywołać szeroko zakrojone skutki społeczne i gospodarcze dla obszaru objętego procesem transformacji, w tym m.in.: odpływ ludności, spadek zatrudnienia,

¹⁸⁸ Bursztynowy, Romański, Cysterski i Grunwaldzki.

¹⁸⁹ Trasa Turystyczna „Bunkier w Konewce”, Skansen Rzeki Pilicy „Muzeum bez Kapci” w Tomaszowie Mazowieckim, Spalski Jarmark Antyków i Rękodzieła, Zoo Safari Borysew, Uniejów – Pierwsze w Polsce Uzdrowisko Termalne.

¹⁹⁰ Źródło: Bilans zasobów złóż kopalni w Polsce wg stanu na 31.12.2019 r. Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa 2020 r.

¹⁹¹ Źródło: Europejska Federacja Transportu i Środowiska.

¹⁹² Źródło: PGE GiEK S.A. Oddział Bełchatów, grudzień 2020 r.

spadek PKB, spadek zamożności jednostek samorządu terytorialnego oraz mieszkańców, spadek stopy inwestycji, ograniczenie popytu wewnętrznego. Zdefiniuje to obszar na najbliższe lata jako Obszar Transformacji.

Obszar Transformacji charakteryzuje się niekorzystnymi trendami demograficznymi związanymi ze spadkiem liczby ludności i procesem starzenia. Proces szybkiego starzenia się mieszkańców dotknie szczególnie miasto Bełchatów. Spadek liczby ludności determinowany jest w coraz większym stopniu migracjami (odpływem ludności, szczególnie młodych ludzi), dodatkowo pogłębia go ujemny przyrost naturalny. Ograniczanie zatrudnienia w kompleksie górniczo-energetycznym może wpłynąć nie tylko na pogorszenie sytuacji materialnej mieszkańców Obszaru Transformacji, ale pośrednio też na rynek dóbr konsumpcyjnych i usług oraz wzrost bezrobocia, ubóstwa (w tym ubóstwa energetycznego) i wykluczenia społecznego. Wyzwaniem dla obszaru, a szczególnie dla powiatu bełchatowskiego i miasta Bełchatowa, jest słabo zdywersyfikowana i mało innowacyjna gospodarka. Problemem jest także niezadawalający poziom kapitału społecznego, w tym małe przywiązanie do regionu, wynikające z faktu znacznego udziału ludności napływowej.

Obszar Transformacji charakteryzuje się największymi w Polsce i jednymi z największych w Europie przekształceniami litosfery, powstałymi w wyniku odkrywkowej eksploatacji węgla brunatnego. W wyniku inwestycji na obszarze Pola Bełchatów powstała odkrywka o długości 18,0 km i głębokości 250,0-280,0 m, a zwałowisko zewnętrzne ma formę nasypu o wysokości dochodzącej do 180,0 m. W 2019 r. powierzchnia wyrobiska Pola Bełchatów wynosiła około 1300 ha, natomiast Pola Szczerców 1600 ha. Skutki negatywnego oddziaływania na środowisko eksploatacji węgla brunatnego są odczuwalne nie tylko w granicach powiatu bełchatowskiego, ale również na obszarach sąsiadujących. Lej depresji w rejonie odkrywek Bełchatów i Szczerców obejmuje swoim zasięgiem 482 km². Stanowi on główne zagrożenie dla poziomu wód podziemnych. Znaczące przekształcenia krajobrazu tego obszaru związane są m.in. z powstaniem wyrobisk i zwałowisk zewnętrznych, wylesieniami, wyłączeniami znacznych obszarów z rolniczego użytkowania oraz ingerencją w system hydrograficzny (przesunięcia koryt rzek Widawki i Krasówki). Przewiduje się, że zakończenie trwającej obecnie eksploatacji złóż węgla brunatnego w Polu Bełchatów nastąpi w roku 2026, a w Polu Szczerców w roku 2038.

Istotnym problemem w zakresie mobilności na Obszarze Transformacji Górniczo-Energetycznej jest niska dostępność do pasażerskiego transportu kolejowego, wpływająca na wykluczenie komunikacyjne jego mieszkańców. Połączenia pasażerskie obejmują jedynie linię kolejową Nr 1, obsługując ciąg Piotrków Trybunalski – Radomsko, natomiast na pozostałych odcinkach prowadzony jest wyłącznie ruch towarowy (Nr 131 i Nr 146). Ponadto z uwagi na zły stan techniczny infrastruktury (niezelektryfikowany i jednotorowy odcinek o niskich parametrach) z ruchu pasażerskiego wyłączona jest linia kolejowa Nr 24 Piotrków Trybunalski – Zarzecze.

Nowe uwarunkowania, nakreślone przez strategię Europejski Zielony Ład i związane z dążeniem do osiągnięcia neutralności klimatycznej w perspektywie roku 2050, wpływają na konieczność ograniczenia emisji CO₂. Będzie to wymagało stopniowego ograniczania wydobycia węgla brunatnego i produkcji energii elektrycznej z tego surowca, co przełoży się na zmniejszanie zatrudnienia zarówno w kopalni, jak i elektrowni oraz w sektorze okołogórnictwa. Do takich działań przygotowuje się główny producent energii w województwie PGE GiEK S.A.

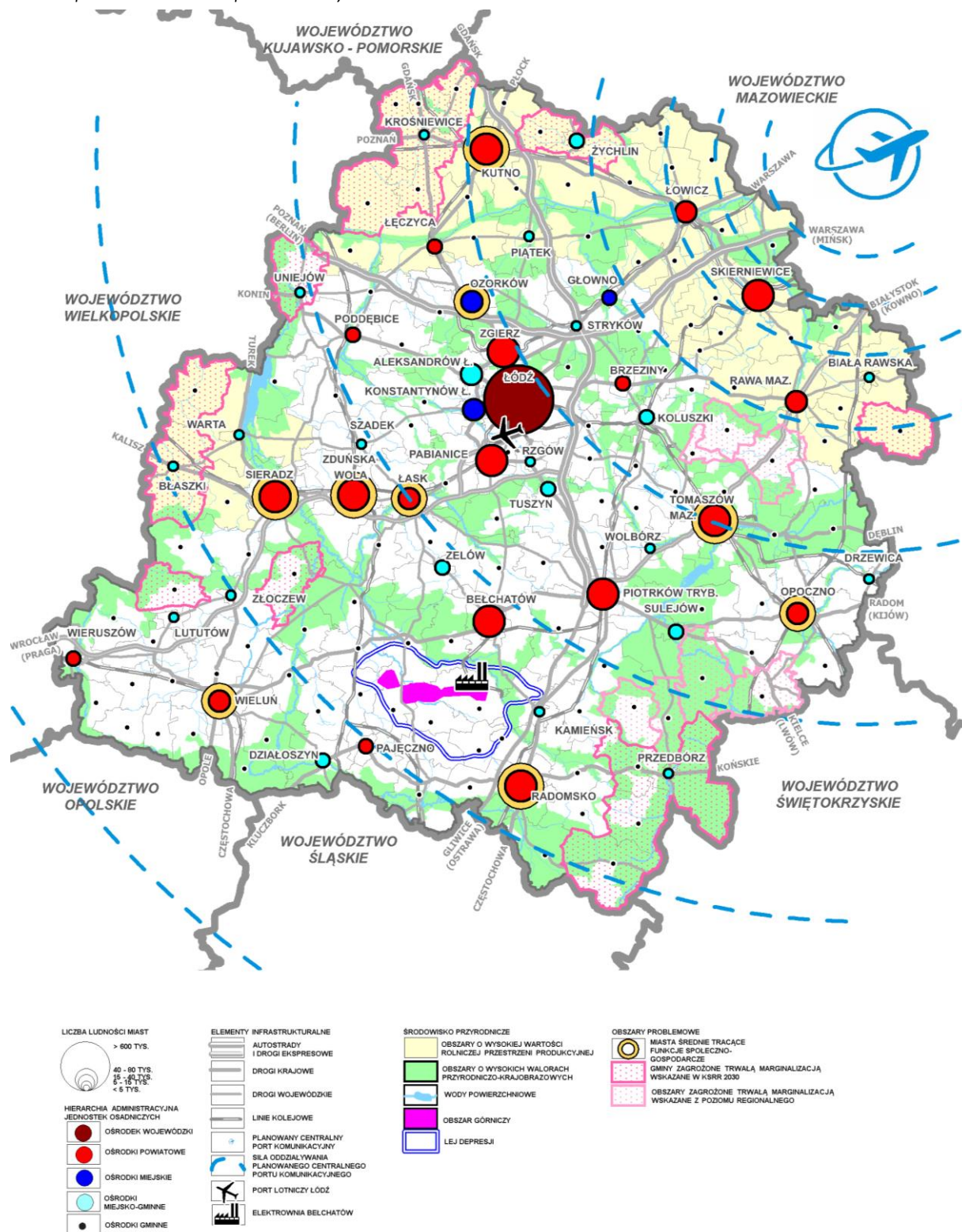
Głównymi wyzwaniami dla tego obszaru są rozwój innowacyjnej i zdywersyfikowanej gospodarki, przyciągnięcie nowych inwestorów i stworzenie atrakcyjnych miejsc pracy dla odchodzących z sektora górniczo-energetycznego, kobiet oraz osób młodych i wykształconych, rozwój sektora przemysłu na rzecz czystej gospodarki o obiegu zamkniętym. W sferze społecznej najważniejsze wyzwania to rozwój i wsparcie kapitału ludzkiego, w tym przebranżowienie, podnoszenie kwalifikacji i kompetencji zawodowych pracowników i tworzenie stabilnych miejsc pracy w nowych sektorach gospodarki. W sferze przestrzennej główne wyzwania to racjonalne wykorzystanie złóż surowców naturalnych i rekultywacja terenów pogórnictwa, przyspieszenie przejścia na zrównoważoną i inteligentną mobilność¹⁹³.

¹⁹³ Projekt Terytorialny Plan Sprawiedliwej Transformacji Województwa Łódzkiego: Człowiek – Gospodarka – Przestrzeń, kwiecień 2021 r.

Istotnym bodźcem rozwojowym, szczególnie dla gmin zlokalizowanych w północno-wschodniej części województwa, może być realizacja **Centralnego Portu Komunikacyjnego (CPK)**. Poza rozwojem nowych linii kolejowych i sieci drogowych służących poprawie dostępności komunikacyjnej i zwiększaniu mobilności, CPK będzie oddziaływał na powstawanie nowych miejsc pracy, zwiększenie wpływów podatkowych, pobudzenie innowacji i nowych technologii, rozwój przemysłu i biznesu, a także rozwój turystyki.

Rys. 68. Kluczowe elementy struktury funkcjonalno-przestrzennej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWL.

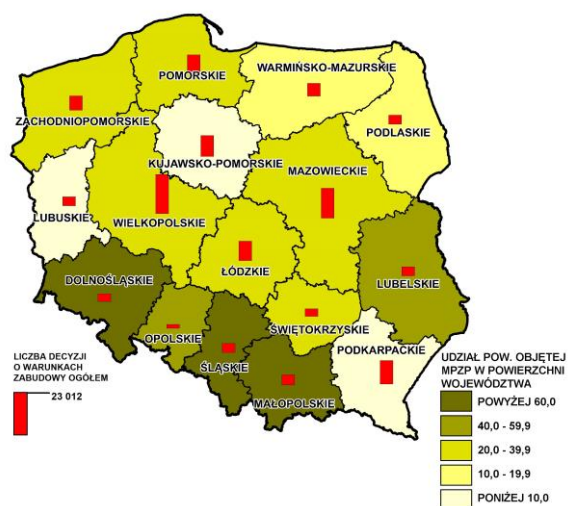

zarówno zielone zamówienia publiczne, jak też zamówienia uwzględniające klauzule społeczne, nie są powszechną praktyką w administracji publicznej.

O efektywności zarządzania rozwojem świadczy również **racjonalne gospodarowanie przestrzenią**. Zapewnienie ładu przestrzennego i gospodarka terenami jest zadaniem własnym gminy, realizowanym m.in. poprzez uchwalanie **miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego**. W 2019 r. planami pokryte było 33,0% powierzchni województwa (7. miejsce w kraju; Polska 31,2%). Pomimo stopniowego przyrostu powierzchni pokrytej planami miejscowymi jedynie w 38 gminach planami objęto 100% powierzchni gminy, a 6 gmin nie uchwaliło żadnego planu. Problemem w zakresie racjonalnego gospodarowania przestrzenią jest pomijanie ustaleń planów przy realizacji strategicznych inwestycji w trybie specustaw i stosowanie decyzji administracyjnej o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu w przypadku braku planu, co prowadzi do rozpraszania zabudowy i chaosu przestrzennego. Niekontrolowana suburbanizacja generuje koszty związane z koniecznością zapewnienia usług publicznych oraz rozbudową infrastruktury technicznej. Stanowi także duże obciążenie dla budżetu gminy oraz wpływa niekorzystnie na środowisko i aspekty społeczne.

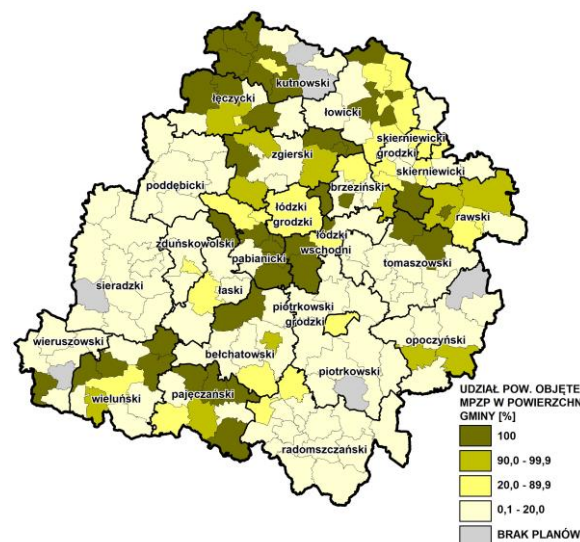
Rys. 70. Stan opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego według województw w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Rys. 71. Stan opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego według gmin w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jedną z przyczyn nieefektywnego planowania przestrzennego i strategicznego oraz zarządzania rozwojem są **niewystarczające kompetencje kadr**, w tym również w zakresie prowadzenia dialogu społecznego i zachęcania społeczności lokalnych do partycypacji w decyzjach dotyczących spraw publicznych. Nadal w procesie zarządzania w niezadowalającym stopniu wykorzystywane są technologie informacyjno-komunikacyjne, co przekłada się na **niedostateczny stopień świadczenia e-usług publicznych**. Pomimo odnotowanego postępu w zakresie udziału osób korzystających z usług administracji publicznej za pośrednictwem Internetu z 26,1% w roku 2014 do 38,2% w roku 2020, województwo plasowało się pod tym względem dopiero na 9. miejscu w kraju (Polska – 41,9%).

Poziom współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego na rzecz rozwoju regionalnego wciąż **jest niewystarczający**. Wyniki ewaluacji¹⁹⁸ dotychczas obowiązującej Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 wskazują jako jedną z przyczyn słabszych efektów realizacji polityki terytorialno-funkcjonalnej niewystarczający poziom współpracy jednostek samorządu terytorialnego w celu tworzenia i realizacji projektów zintegrowanych.

W ramach perspektywy finansowej 2014-2020 z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego uruchomiono środki na Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) dla Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego, obejmującego gminy i miasta zrzeszone w ramach Stowarzyszenia Łódzki Obszar

¹⁹⁸ „Ewaluacja mid-term Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020” – raport końcowy z badania, Łódź, listopad 2017.

Metropolitalny¹⁹⁹. Dzięki temu instrumentowi możliwe było zapoczątkowanie współpracy między JST tworzącymi ŁOM.

Na obszarach wiejskich wykorzystywany był instrument terytorialny opierający się na zasadzie partnerstwa – **Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność** (RLKS) w ramach Inicjatywy LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 oraz PO Rybactwo i Morze na lata 2014-2020. Pozwolił on na rozwój współpracy samorządów i społeczności na poziomie lokalnym w ramach Lokalnych Grup Działania.

Nadal jednak konieczne są działania związane z podnoszeniem świadomości dotyczącej znaczenia wzajemnej współpracy i rozwoju kompetencji wśród pracowników jst, w tym poszerzenie współpracy z instytucjami wspierającymi (m.in. uczelnie, IOB), co przełoży się na wykreowanie liderów, którzy taką współpracę będą inicjowali, a następnie podtrzymywali i kontynuowali.

Pojawienie się na początku 2020 r. epidemii COVID-19 uwidocznilo nowe potrzeby w zakresie sprawności zarządzania, związane z zapewnieniem bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego i przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym. W związku z powyższym konieczne będzie podejmowanie działań podnoszących poziom tego bezpieczeństwa, koordynację współpracy służb ratowniczych, zwiększanie świadomości społeczeństwa.

¹⁹⁹ Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny powstało w 2014 r. i zrzesza Łódź i powiaty: brzeziński, łódzki wschodni, pabianicki i zgierski.

IV. WIZJA ROZWOJU

Wizja regionu odzwierciedla pożądany stan województwa w perspektywie 2030 r., w trzech strategicznych wymiarach rozwoju, tj. gospodarczym, społecznym i przestrzennym, który jest **odpowiedzią na sformułowane wyzwania rozwojowe**. Uwzględnia zachodzące w świecie zmiany i globalne megatrendy, które będą w najbliższych latach kształtować społeczeństwa i gospodarki.

**HARMONIJNIE ROZWIJAJĄCE SIĘ WOJEWÓDZTWO W CENTRUM POLSKI,
PRZYJAZNE RODZINOM, MIESZKAŃCOM MIAST I OBSZARÓW WIEJSKICH.
REGION, W KTÓRYM NOWOCZESNA GOSPODARKA IDZIE W PARZE
Z OCHRONĄ WALORÓW KULTUROWYCH I PRZYRODNICZYCH.**

NOWOCZESNA I KONKURENCYJNA GOSPODARKA

Województwo łódzkie efektywnie wykorzystuje swój potencjał endogeniczny oraz szanse wynikające z rozwoju **przemysłu 4.0**, budując **przewagę konkurencyjną** na arenie krajowej i międzynarodowej. Istotną rolę pełni dominujący w województwie sektor MŚP.

Wzrasta potencjał innowacyjny, pozwalając na dynamiczne dostosowanie struktury gospodarczej do wysoce zmiennych wymogów otoczenia i globalnych trendów związanych z rozwojem przemysłu 4.0, technologii 5G oraz **biogospodarki**.

Następuje trwałe **umiędzynarodowienie** podmiotów gospodarczych, rozwijają się **silne centra B+R**. Uczelnie wyższe i sektor naukowo-badawczy uzyskują zdolność do elastycznego i szybkiego reagowania, w szczególności na potrzeby **sieciowej gospodarki o obiegu zamkniętym, wiodących regionalnych specjalizacji** i potrzeb nowoczesnego sektora usług.

Uczelnie wyższe i inne jednostki naukowe zyskują międzynarodową rangę. Wzmocniony zostaje wizerunek województwa jako **centrum nauk** stanowiących naturalne zaplecze dla wiodących obecnie i perspektywicznych głównych dziedzin gospodarki regionu i kraju. Znacząco wzrasta atrakcyjność łódzkiego dla nowych inwestorów oraz **produktywność gospodarki**.

Następuje wzrost jakości **kapitału ludzkiego**, mieszkańcy, w tym również seniorzy, są aktywni zawodowo, a województwo jest liderem w rozwoju **silver economy**.

Funkcjonuje **rozwinęty system kształcenia ustawicznego i zawodowego**, stale wzmacniający kompetencje kluczowe zasobów pracy. Wyhamowaniu ulegają **procesy depopulacyjne**, a województwo staje się atrakcyjnym miejscem dla napływu nowych mieszkańców.

OBYWATELSKIE SPOŁECZEŃSTWO RÓWNYCH SZANS

Mieszkańcy są największym bogactwem województwa łódzkiego, niezależnie od miejsca zamieszkania i pozycji społecznej. Rodziny i gospodarstwa domowe uzyskują **satysfakcjonujące dochody**, mieszkańcy mają dostęp do mieszkań o odpowiednim standardzie oraz do **wysokiej jakości usług publicznych**. Rozwinięte usługi publiczne, w tym senioralne, pozwalają na długie, zdrowe, dostatnie i twórcze życie, przy poszanowaniu praw i godności człowieka. **Wysoka jakość więzi rodzinnych** i przyjacielskich przekłada się na jakość życia oraz aktywność społeczną i kulturalną mieszkańców.

Następuje znacząca **poprawa stanu zdrowia** mieszkańców, a poziom wykluczenia społecznego i ubóstwa jest ograniczony do minimum.

Wzrasta poziom **tożsamości** i pojawia się duma z zamieszkiwania w województwie łódzkim. Wzrasta **zaufanie społeczne** oraz **poczucie międzyludzkiej solidarności**, co sprawia, że mieszkańcy angażują się w działalność społeczną i wolontariat, zwłaszcza w ramach lokalnych społeczności, a także są **otwarcą na integrację** z osobami zagrożonymi wykluczeniem. Mieszkańcy województwa uczestniczą w wydarzeniach kulturalnych, turystycznych, rekreacyjnych i sportowych organizowanych m.in. przez instytucje kultury i organizacje pozarządowe, które scalają lokalne środowiska oraz pozwalają nawiązywać nowe więzi społeczne w wymiarze ponadlokalnym.

Proces sprawiedliwej transformacji, inicjujący nowe impulsy gospodarcze, generuje atrakcyjne miejsca pracy, dzięki czemu rośnie poziom życia mieszkańców.

ATRAKCYJNA I DOSTĘPNA PRZESTRZEŃ

Województwo łódzkie jest spójne terytorialnie, miasta odzyskują swoje funkcje, a gminy wiejskie odbudowują swój potencjał. **Uporządkowane tereny zurbanizowane** są objęte transportem publicznym oraz siecią infrastrukturalną. Powstrzymywane są procesy chaotycznej suburbanizacji, także na terenach rolniczych, a rozproszone **struktury osadnicze** są dopełniane. Centra miast są przywracane mieszkańcom i stają się **atrakcyjnymi przestrzeniami** do zamieszkania, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb rodziny. Miasta i obszary wiejskie spełniają **standardy czystości powietrza**.

Stan czystości środowiska ulega zasadniczej poprawie dzięki sprawnemu systemowi gospodarowania odpadami, zintegrowanemu z rozwijającą się **gospodarką o obiegu zamkniętym** i popularyzacji metod produkcji uwzględniających efekty środowiskowe. Radykalnie **poprawia się jakość wód powierzchniowych**.

Dzięki uzyskanej większej **adaptacyjności do zmian klimatu** łódzkie utrzymuje swoje funkcje żywicielskie. Rozwija się system małej retencji, powstają nowe wielofunkcyjne zbiorniki retencyjne, przywracane są **naturalne warunki przepływu** oraz sukcesywnie zmniejsza się niedobór wody. Wzrasta znacząco powierzchnia terenów zieleni i postępuje ekologizacja przestrzeni miejskiej. Życie w miastach staje się przyjemniejsze dzięki złagodzeniu skutków upałów i powodzi błyskawicznych.

Łódzkie cechuje się spójnym systemem ochrony cennych zasobów krajobrazowych, przyrodniczych i kulturowych. Znacznie zwiększa powierzchnię obszarów prawnie chronionych oraz dba o zachowanie różnorodności biologicznej. Dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe staje się istotnym **czynnikiem zainteresowania turystyczno-rekreacyjnego**, a województwo staje się atrakcyjnym punktem na mapie podróży turystów krajowych i zagranicznych. Łódź staje się ważnym europejskim centrum kulturowego dziedzictwa przemysłowego.

Powstają zielone sieci atrakcyjnie zaaranżowanych terenów zielonych, a **łódzkie staje się zielonym ogrodem Polski**.

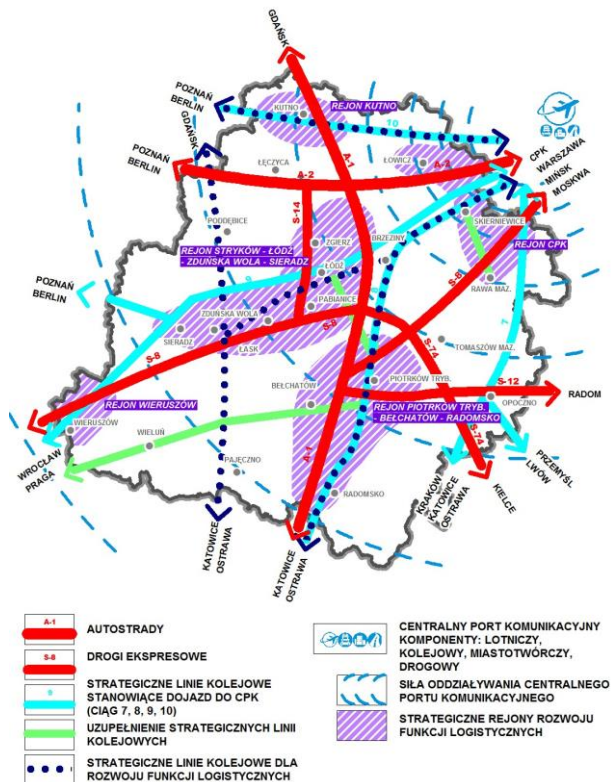
Mieszkańcy miast i obszarów wiejskich zamieszkują w czystym, przyjaznym, dostępnym i zrównoważonym środowisku. Województwo stwarza atrakcyjną i różnorodną przestrzeń dla indywidualnej i zbiorowej aktywności fizycznej oraz wypoczynku dla wszystkich grup wiekowych i osób z niepełnosprawnościami.

Katalizatorem przyspieszającym międzynarodową atrakcyjność walorów województwa są **Centralny Port Komunikacyjny** oraz rozwinięty **układ linii kolejowych o wysokich parametrach**. Wzmocniony zostaje układ

bipolarny metropolii Warszawy i Łodzi. Sieć drogowa województwa, szczególnie w ramach transeuropejskiej sieci transportowej TEN-T, jest rozbudowywana i uzupełniana, a dotychczasowe obszary peryferyjne transportowo są wpisane w spójny system społeczno-gospodarczy. Łódzkie jest istotnym w skali europejskiej węzłem logistycznym.

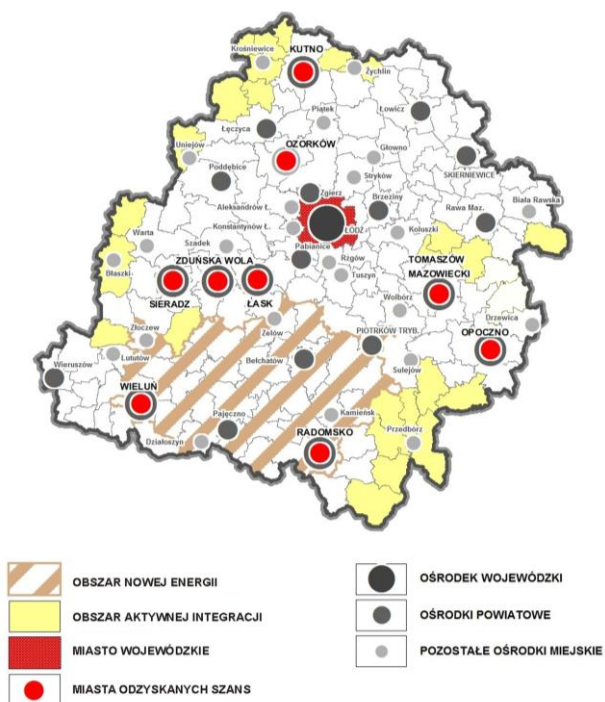
Rys. 72. Strategiczne elementy systemu transportowego i logistyki (schemat)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

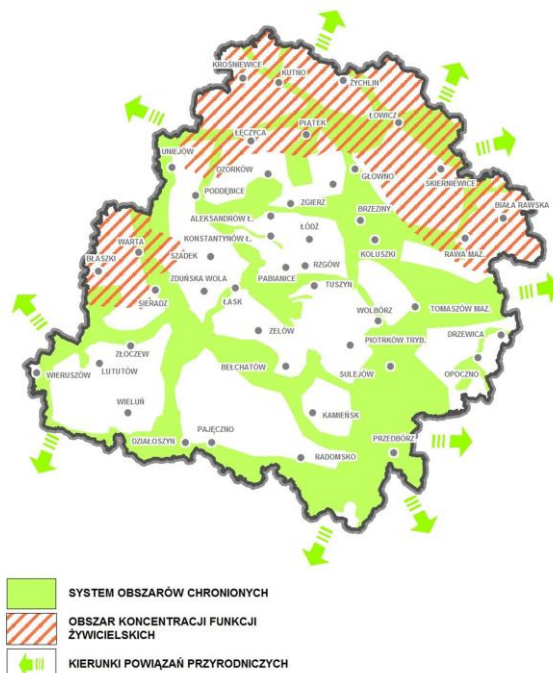
Rys. 74. System osadniczy (schemat)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

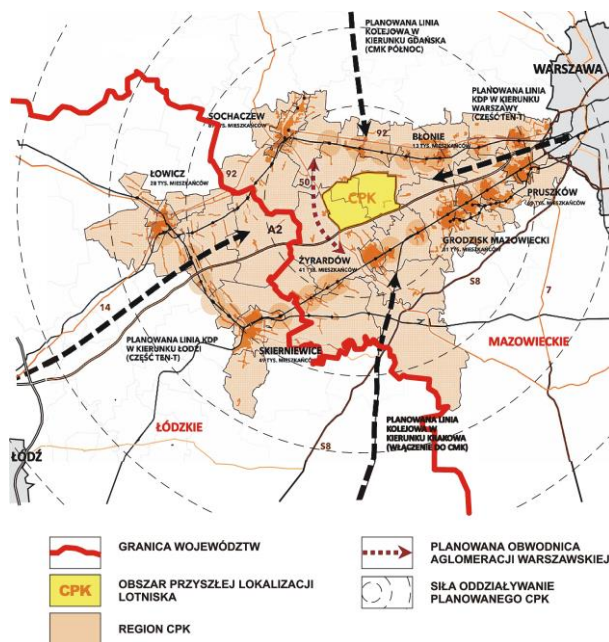
Rys. 73. Strategiczne elementy środowiska przyrodniczego i gospodarki rolnej (schemat)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

Rys. 75. Kształtowanie powiązań w ramach układu bipolarnego Łódź – CPK – Warszawa (schemat)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie CPK Sp. z o.o.

V. STRUKTURA CELÓW STRATEGII

Część strategiczną dokumentu tworzy hierarchiczny i spójny układ zamierzeń rozwojowych województwa, na który składają się: cele strategiczne, cele operacyjne oraz kierunki działań pozwalające na osiągnięcie założonej wizji rozwoju. W Strategii wskazano **trzy cele strategiczne w ramach trzech sfer: gospodarczej, społecznej i przestrzennej**:

- Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka,
- Obywatelskie społeczeństwo równych szans,
- Atrakcyjna i dostępna przestrzeń.

Cele strategiczne polityki rozwoju województwa łódzkiego ukierunkowują zakres niezbędnych działań, w perspektywie roku 2030, pozwalających na wykorzystanie potencjałów i niwelowanie barier rozwojowych, zdiagnozowanych jako strategiczne wyzwania rozwojowe. Odnoszą się do działań realizowanych w sferze gospodarczej, społecznej, przestrzennej, uwzględniając **współzależność procesów rozwojowych** zachodzących w ramach tych trzech sfer.

Dodatkowo wskazano jeden **cel horyzontalny: Efektywnie i odpowiedzialnie zarządzany region**. Skuteczne działania podejmowane w sferze zarządczej pozytywnie oddziałują na realizację wskazanych powyżej celów strategicznych oraz pozwolą na skuteczną realizację Strategii i optymalizację procesów rozwojowych. W ramach tego celu działania będą skoncentrowane na poprawie funkcjonowania administracji publicznej oraz rozwoju współpracy na różnych poziomach zarządzania, szczególnie współpracy samorządu wojewódzkiego i samorządów lokalnych.

Istotą tego celu będzie **prowadzenie zintegrowanej polityki rozwoju, zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju**, poprzez wzmacnianie potencjału endogenicznego miast i obszarów wiejskich, podniesienie ich atrakcyjności osadniczej, niwelowanie barier rozwojowych, zapobieganie peryferyzacji. Kluczowe znaczenie będzie przy tym miało poszanowanie zasad ochrony środowiska, w tym najwartościowszych elementów środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. Polityka zrównoważonego rozwoju pozwoli na zaspokojenie potrzeb obecnych mieszkańców województwa łódzkiego i zachowanie najcenniejszych elementów środowiska dla przyszłych pokoleń. Osiąganie efektu synergii w procesach rozwoju społeczno-gospodarczego będzie następowało z poszanowaniem walorów przestrzeni.

Realizacja strategicznej polityki rozwoju adresowana jest do wszystkich podmiotów funkcjonujących w Łódzkiem i będzie odbywała się na obszarze całego województwa.

CELE STRATEGICZNE	CELE OPERACYJNE	KIERUNKI DZIAŁAŃ
 1. GOSPODARCZA NOWOCZESNA I KONKURENCYJNA GOSPODARKA	1.1. ZWIĘKSZENIE POTENCJAŁU BADAWCZEGO I INNOWACYJNEGO	1.1.1. Rozwój sfery B+R, szczególnie na rzecz inteligentnych specjalizacji 1.1.2. Intensyfikacja współpracy między sferą B+R a przedsiębiorcami 1.1.3. Rozwój regionalnych inteligentnych specjalizacji 1.1.4. Wykorzystanie istniejących i kształtujących się potencjałów stymulujących rozwój gospodarczy
	1.2. PODNOSZENIE JAKOŚCI KAPITAŁU LUDZKIEGO	1.2.1. Zwiększenie wykorzystania potencjału łódzkich uczelni 1.2.2. Upowszechnienie kształcenia zawodowego i ustawicznego 1.2.3. Aktywizacja osób nieaktywnych zawodowo, w tym bezrobotnych 1.2.4. Rozwój kompetencji kluczowych
	1.3. WSPARCIE ROZWOJU MŚP	1.3.1. Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw 1.3.2. Wspieranie usieciowienia MŚP 1.3.3. Poprawa efektywności i sprawności działania IOB
	1.4. ROZWÓJ SEKTORA ROLNEGO I ZWIĘKSZENIE JEGO KONKURENCYJNOŚCI	1.4.1. Zwiększenie efektywności i opłacalności produkcji rolnej 1.4.2. Utrzymanie wysokiego poziomu jakości produktów rolno-spożywczych
 2. SPOŁECZNA OBYWATELSKIE SPOŁECZYSTWO RÓWNYCH SZANS	2.1. ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO	2.1.1. Budowa zaufania społecznego, rozwijanie postaw społecznych i obywatelskich, promowanie wartości rodzinnych 2.1.2. Zwiększenie uczestnictwa w kulturze i rozwój usług kultury 2.1.3. Rozwój sektora sportu, turystyki i rekreacji 2.1.4. Wzmacnianie tożsamości regionalnej i lokalnej
	2.2. POPRAWA STANU ZDROWIA MIESZKAŃCÓW	2.2.1. Podniesienie świadomości prozdrowotnej i wzmocnienie działań profilaktycznych 2.2.2. Poprawa dostępności i jakości usług ochrony zdrowia 2.2.3. Poprawa dostępności w zakresie opieki długoterminowej i psychiatrycznej
	2.3. OGRANICZENIE SKALI UBÓSTWA I WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO	2.3.1. Wsparcie dla rodzin i osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem 2.3.2. Rozwój placówek i usług świadczonych przez lokalne środowiska (deinstytucjonalizacja usług) 2.3.3. Rozwój ekonomii społecznej i solidarnej
	3.1. ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU I POPRAWA JAKOŚCI ZASOBÓW ŚRODOWISKA	3.1.1. Poprawa jakości powietrza 3.1.2. Ochrona zasobów wód oraz poprawa ich jakości 3.1.3. Przeciwdziałanie skutkom suszy i zmniejszanie niedoborów wody 3.1.4. Ograniczanie skutków zjawisk ekstremalnych
 3. PRZESTRZENNA ATRAKCYJNA I DOSTĘPNA PRZESTRZEŃ	3.2. OCHRONA I Kształtowanie KRAJOBRAZU	3.2.1. Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego 3.2.2. Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych 3.2.3. Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjnie zaaranżowane tereny zieleni
	3.3. ZWIĘKSZENIE DOSTĘPNOŚCI TRANSPORTOWEJ	3.3.1. Zwiększenie dostępności drogowej województwa 3.3.2. Włączenie w system szybkich połączeń kolejowych i zwiększenie dostępności kolejowej województwa 3.3.3. Zwiększenie dostępności lotniczej województwa 3.3.4. Stworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty przewozowej publicznym transportem zbiorowym 3.3.5. Zwiększenie intermodalności transportu towarowego i rozwój usług logistycznych
	3.4. NOWOCZESNA ENERGETYKA W WOJEWÓDZTWIE	3.4.1. Rozwój strategicznego systemu elektroenergetycznego 3.4.2. Rozwój strategicznego systemu gazowego
	3.5. RACJONALIZACJA GOSPODARKI ODPADAMI	3.5.1. Rozwój infrastruktury w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym 3.5.2. Zmniejszanie negatywnego wpływu odpadów na środowisko 3.5.3. Poprawa skuteczności oczyszczania województwa z azbestu
	3.6. ZWIĘKSZENIE DOSTĘPNOŚCI DO USŁUG TELEINFORMATYCZNYCH	3.6.1. Rozwój przewodowej i bezprzewodowej infrastruktury teleinformatycznej 3.6.2. Rozwój, wdrażanie i upowszechnianie nowoczesnych e-usług

CEL HORYZONTALNY	KIERUNKI DZIAŁAŃ
 ZARZĄDZANIE ROZWOJEM EFEKTYWNE I ODPOWIEDZIALNIE ZARZĄDZANE WOJEWÓDZTWO	a. Podnoszenie wiedzy i umiejętności z zakresu planowania i zarządzania rozwojem pracowników administracji samorządowej wszystkich szczebli b. Upowszechnianie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w zarządzaniu rozwojem c. Wzmacnianie współpracy i partnerstwa samorządów d. Prowadzenie zintegrowanej i terytorialnie ukierunkowanej polityki zrównoważonego rozwoju przestrzennego

1. SFERA GOSPODARCZA – CEL STRATEGICZNY: NOWOCZESNA I KONKURENCYJNA GOSPODARKA

Kluczowym wyzwaniem dla gospodarki województwa jest **zdynamizowanie procesu transformacji** w kierunku **gospodarki opartej na wiedzy**, wytwarzającej nowoczesne i konkurencyjne produkty i usługi. Od sukcesu działań podjętych w sferze gospodarczej zależy przyszłe miejsce Łódzkiego na arenie krajowej i europejskiej, a także to, czy województwo będzie atrakcyjnym miejscem do życia, pracy, inwestowania oraz zaspokajania potrzeb i ambicji mieszkańców. **Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka** to również **miejsca pracy wysokiej jakości**, które stanowią silny bodziec zwiększający atrakcyjność osadniczą. Analizy prowadzone w zakresie dyfuzji innowacji w województwie łódzkim²⁰⁰ wskazują, że główne problemy koncentrują się wokół trzech zagadnień: zaufania między partnerami systemu innowacji, efektywności i przystępności administracji publicznej oraz edukacji i kwalifikacji mieszkańców.

Osiągnięcie założonego celu wymaga działań w czterech głównych obszarach. Punktem wyjścia jest **dyfuzja innowacji** na całą gospodarkę województwa. W każdej aktywności gospodarczej istnieje miejsce na innowacje. SRWŁ 2030 wspiera je, począwszy od drobnych rozwiązań organizacyjnych, na wdrażaniu dużych prac badawczych skończywszy. Niezbędnym czynnikiem jest wysokiej jakości **kapitał ludzki**, którego gotowość do tworzenia, wdrażania i wykorzystywania innowacji zadecyduje o powodzeniu w realizacji celu. Obszarem szczególnego wsparcia w tym zakresie są **małe i średnie przedsiębiorstwa**, stanowiące 99% liczby podmiotów gospodarczych województwa, często o niskiej konkurencyjności, mało innowacyjne i zamknięte na współpracę. Ostatnim filarem budowy nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarki jest wysokotowarowe **rolnictwo i przetwórstwo rolno-spożywcze** oferujące produkty najwyższej jakości.

Cel operacyjny 1.1. Zwiększenie potencjału badawczego i innowacyjnego

Rozwój nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarki jest zdeterminowany zdolnością do tworzenia i absorpcji innowacji oraz potencjałem prac badawczo-rozwojowych. Środowisko innowacyjności wymaga wsparcia na wielu płaszczyznach. Największy nacisk położony będzie na badania naukowe o charakterze wdrożeniowym, które najsilniej przyczyniają się do wzrostu konkurencyjności i umożliwią transformację technologiczną gospodarki. Jednocześnie **rozwój kadr** wraz z **unowocześnieniem zaplecza badawczo-rozwojowego** stworzy warunki do prowadzenia badań naukowych na szerszą skalę.

Przedsiębiorstwa funkcjonujące w ramach **regionalnych inteligentnych specjalizacji** województwa łódzkiego, dzięki pracom badawczym i rozwojowym, będą w stanie oferować nowoczesne i innowacyjne produkty, konkurencyjne na rynkach światowych. Ich jakość i rozpoznawalność będzie pozytywnie wpływać na wizerunek Łódzkiego jako województwa o nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarce. Szansą rozwoju gospodarczego województwa będą również **nowe regionalne inteligentne specjalizacje wyłonione z zastosowaniem procesu przedsiębiorczego odkrywania**.

Prace badawczo-rozwojowe oraz szerokie wykorzystanie **technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT)** przyczynią się do dalszego rozwoju **biogospodarki, reindustrializacji** oraz aktywowania nowych potencjałów, np. z zakresu **gospodarki o obiegu zamkniętym i przemysłu 4.0**.

Polityka proinnowacyjna zostanie ukierunkowana na **wzmacnianie współpracy** między instytucjami badawczymi, ośrodkami akademickimi, samorządami, przedsiębiorcami oraz pozostałymi interesariuszami regionalnego ekosystemu innowacyjności. W ramach działalności IOB **zintensyfikowana zostanie praca brokerów technologii**, dzięki czemu możliwe stanie się zacieśnianie współpracy sfery B+R z przedsiębiorcami.

Kierunki działań i działania:

1.1.1. Rozwój sfery B+R, szczególnie na rzecz inteligentnych specjalizacji, m.in. poprzez:

- rozwój zaplecza naukowo-badawczego, wsparcie jednostek B+R, ze szczególnym uwzględnieniem B+R w przedsiębiorstwach,
- wspieranie badań o charakterze wdrożeniowym, komercjalizacja wyników badań i wsparcie nawiązywania kontaktów w kraju i za granicą,
- rozwój zasobów kadrowych w szkołach wyższych, jednostkach B+R oraz działach B+R przedsiębiorstw.

²⁰⁰ Analiza wąskich gardeł dyfuzji innowacji w województwie łódzkim, BPPWŁ, listopad 2020.

1.1.2. Intensyfikacja współpracy między sferą B+R a przedsiębiorcami, m.in. poprzez:

- zwiększenie zaangażowania instytucji otoczenia biznesu we współpracę między jednostkami B+R a przedsiębiorcami,
- wspieranie działalności brokerów technologii oraz promocję idei „brokeringu technologicznego”,
- promocję dobrych praktyk w zakresie współpracy sfery B+R i przedsiębiorstw, rozwój zaplecza laboratoryjnego poprzez wsparcie IOB, ze szczególnym uwzględnieniem współpracy z MŚP.

1.1.3. Rozwój regionalnych inteligentnych specjalizacji, m.in. poprzez:

- pogłębienie współpracy między sferą nauki, biznesu, administracji publicznej i instytucji wspierających,
- zwiększenie internacjonalizacji przedsiębiorstw, w tym m.in. wspieranie wejścia na nowe rynki, rozwój e-eksportu²⁰¹, udział w targach i misjach zagranicznych,
- budowę pozytywnego wizerunku i promocję przedsiębiorstw funkcjonujących w obszarze regionalnych inteligentnych specjalizacji,
- wykorzystanie procesu przedsiębiorczego odkrywania na rzecz wyłaniania nowych regionalnych inteligentnych specjalizacji,
- wspieranie rozwoju nowoczesnych technologii, w tym kluczowych technologii wspomagających (KET)²⁰², a także procesów dyfuzji innowacyjnych rozwiązań dla gospodarki.

1.1.4. Wykorzystanie istniejących i kształtujących się potencjałów stymulujących rozwój gospodarczy, m.in. poprzez:

- wsparcie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) dla tworzenia nowych zaawansowanych produktów i usług, np. dzięki idei Hubu Innowacji Cyfrowych,
- wsparcie wdrażania rozwiązań z zakresu biogospodarki, wykorzystujących biotechnologiczne i chemiczne procesy, bioprodukty i produkty chemii specjalistycznej oraz inżynierii środowiska,
- wsparcie reindustrializacji gospodarki województwa, obejmującej również zastosowanie rozwiązań z zakresu przemysłu 4.0, m.in. zaawansowanych systemów integracji, analizy i przetwarzania danych, z wykorzystaniem Przemysłowego Internetu Rzeczy²⁰³, robotów współpracujących, wdrożeń sztucznej inteligencji, autodiagnostyki, chmury danych oraz Gospodarki Obiegu Zamkniętego (GOZ), oraz produkcji i magazynowania niskoemisyjnej energii elektrycznej.

Cel operacyjny 1.2. Podnoszenie jakości kapitału ludzkiego

Jakość kapitału ludzkiego stanowi jeden z kluczowych elementów gospodarki opartej na wiedzy i jednocześnie jest jednym z czynników warunkujących atrakcyjność rynku pracy w województwie. Jednym z najważniejszych czynników wpływających na wysoki poziom kapitału ludzkiego są **atrakcyjne uczelnie**, których potencjał jest w pełni wykorzystany.

Aby mogły one stać się swoistymi magnesami przyciągającymi młodych ludzi nie tylko z Łódzkiego, ale także z innych województw i z zagranicy, konieczne jest ich kompleksowe wsparcie – także poprzez kreowanie **pozytywnego wizerunku Łodzi i województwa łódzkiego**. Natomiast dla pozyskania naukowców z kraju i zagranicy, należy położyć nacisk na **aktywne promowanie i wykorzystanie istniejącego zaplecza technologicznego i kapitału ludzkiego** oraz wsparcie **doktoratów wdrożeniowych**. **Wsparcie edukacji i wzrost kwalifikacji mieszkańców** jest jedną z trzech rekomendacji sformułowanych w Analizie wąskich gardeł dyfuzji innowacji w województwie łódzkim²⁰⁴.

Pracodawcy – wobec rosnącej potrzeby rozwoju technologicznego działalności produkcyjnej i usługowej – będą poszukiwali osób o wysokim poziomie **kompetencji kluczowych** oraz z kwalifikacjami²⁰⁵ odpowiadającymi bieżącemu zapotrzebowaniu na rynku pracy. Szczególny nacisk zostanie położony na edukację od najmłodszych

²⁰¹ Sprzedaż internetowa produktów i usług do innych krajów.

²⁰² Kluczowe technologie wspomagające (ang. *key enabling technologies*), do których zalicza się mikro- i nanoelektronikę, fotonikę, nanotechnologię, biotechnologie przemysłowe, zaawansowane technologie produkcyjne.

²⁰³ Przemysłowy Internet Rzeczy jest koncepcją wywodzącą się z Internetu Rzeczy i obejmuje przemysłowe zastosowanie urządzeń połączonych w sieć, źródło: przemyslpzyszlosci.gov.pl

²⁰⁴ Badanie zrealizowane przez BPPWŁ w Łodzi w 2020 roku.

²⁰⁵ Kwalifikacja – zestaw efektów uczenia się w zakresie wiedzy, umiejętności oraz kompetencji społecznych, nabytych w edukacji formalnej, edukacji pozaformalnej lub poprzez uczenie się nieformalne (Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji, Art. 2).

lat ukierunkowaną nie tylko na wiedzę teoretyczną, ale też kształtowanie postaw prospołecznych i proekologicznych poprzez włączenie kompetencji kluczowych do procesu nauczania. W świetle dokonujących się zmian technologicznych gospodarki (Przemysł 4.0, technologie 5G) szczególnie istotne na rynku pracy staną się **umiejętności cyfrowe**.

Kolejnym elementem, którego rozwój zapewni wzrost jakości kapitału ludzkiego w województwie łódzkim, jest **kształcenie zawodowe i podstawowe**. Promocja kształcenia zawodowego i aktywniejsze włączenie w ten proces przedsiębiorców przyczyni się do wzrostu zainteresowania tego rodzaju kształceniem. Dopełnieniem kształtowania rynku pracy poprzez działania na rzecz podnoszenia jakości kapitału ludzkiego jest **propagowanie idei kształcenia ustawicznego** – przede wszystkim w celu nabywania przez osoby dorosłe nowych umiejętności i kwalifikacji zbieżnych z wymogami nowoczesnej gospodarki.

Usprawnieniu ulegnie **system doradztwa zawodowego**, ułatwiający zdobycie nowych kwalifikacji pozwalających na **włączanie w rynek pracy osób nieaktywnych zawodowo oraz bezrobotnych**. Rozwój różnych form opieki nad osobami zależnymi, takimi jak: małe dzieci, osoby z niepełnosprawnościami oraz seniorzy, pozwoli opiekunom tych osób powrócić na rynek pracy. Ważną grupą odbiorców wsparcia w podjęciu zatrudnienia są również **osoby z niepełnosprawnościami**, których potencjał zasili rynek pracy. Proponowane działania przyczynią się do niwelowania luki pokoleniowej na rynku pracy.

Kierunki działań i działania:

1.2.1. Zwiększenie wykorzystania potencjału łódzkich uczelni, m.in. poprzez:

- podnoszenie jakości kształcenia na uczelniach wyższych, m.in. poprzez zwiększenie potencjału naukowego uczelni, kształtowanie kierunków studiów w odpowiedzi na potrzeby przedsiębiorców i rynku pracy, włączenie przedsiębiorstw w proces kształcenia, wspieranie rozwoju sieci współpracy między uczelniami, w tym współpracy międzynarodowej, zwiększenie stopnia multidyscyplinarności programowej,
- kreowanie atrakcyjnego wizerunku Łodzi i województwa, szczególnie wśród młodych ludzi,
- aktywne promowanie i wykorzystanie istniejącego zaplecza technologicznego i kapitału ludzkiego jako oferty skierowanej do naukowców z kraju i z zagranicy,
- zwiększenie poziomu komercjalizacji prowadzonych prac badawczych,
- wsparcie doktoratów wdrożeniowych.

1.2.2. Upowszechnienie kształcenia zawodowego i ustawicznego, m.in. poprzez:

- wzmacnianie potencjału szkolnictwa zawodowego, m.in. poprzez: poprawę jakości istniejącej i budowę nowej infrastruktury, doposażenie pracowni i warsztatów szkolnych w stanowiska techniczno-dydaktyczne, podnoszenie kompetencji i uzupełnienie luk kadrowych, stymulowanie współpracy między szkołami zawodowymi a pracodawcami, rozwój centrów kształcenia zawodowego i kwalifikacyjnych kursów zawodowych, rozwój kształcenia dualnego, modułowego²⁰⁶ i form pośrednich,
- rozwój kształcenia ustawicznego, m.in. poprzez zwiększenie oferty kształcenia dla osób pracujących, promocję idei uczenia się przez całe życie, rozwój otwartej edukacji, w tym otwartych kursów online (np. w ramach platform edukacyjnych), rozwój kompetencji cyfrowych wśród osób dorosłych,
- utworzenie sieci branżowych centrów kształcenia zawodowego²⁰⁷ w poszczególnych powiatach i doposażenie ich w nowoczesny sprzęt specjalistyczny do prowadzenia zajęć dydaktycznych, odpowiadających potrzebom gospodarki,
- dostosowanie kierunków kształcenia zawodowego do wymagań nowoczesnej gospodarki i specjalizacji regionalnych oraz zmian zachodzących na rynku pracy, w tym opracowanie metod badań ilościowych i jakościowych dopasowania oferty szkoły do potrzeb rynku pracy,

²⁰⁶ Kształcenie modułowe – model edukacyjny, w którym dominują metody projektowe (na podstawie <https://www.wckp.lodz.pl/content/kszt%C5%82cenie-modu%C5%82owe>, dostęp z dnia 13.04.2021 r.). Formy pośrednie to m.in. kształcenie modularne – łączące elementy kształcenia modułowego i dualnego.

²⁰⁷ Branżowe centrum kształcenia zawodowego – centrum kształcenia zawodowego specjalizujące się w określonych branżach, prowadzące kształcenie zawodowe i ustawiczne (na podstawie <http://www.zst.augustow.pl/projekty/branzone-centrum-ksztalcenia-zawodowego>, dostęp z dnia 13.04.2021 r.)

- zaangażowanie pracodawców w organizację szkoleń branżowych dla nauczycieli, wizyty studyjne nauczycieli w zakładach pracy, opracowanie i wdrożenie oferty szkoleń dla nauczycieli kształcenia zawodowego,
- promowanie szkolnictwa zawodowego i ustawicznego.

1.2.3. Aktywizacja osób nieaktywnych zawodowo, w tym bezrobotnych, m.in. poprzez:

- rozwój form opieki nad dziećmi do 3. roku życia, członkami rodzin osób z niepełnosprawnościami oraz chorobami przewlekłymi, a także seniorami,
- zapewnienie dostępu do kształcenia/zmiany kwalifikacji dla podjęcia edukacji zawodowej, możliwości walidacji²⁰⁸ efektów uczenia się, wzmocnienie doradztwa edukacyjno-zawodowego, w tym dla osób z niepełnosprawnościami oraz osób młodych, niepracujących i nie kształcących się (grupa NEET),
- rozwijanie zatrudnienia wspomaganego dla osób z niepełnosprawnościami,
- zwiększenie aktywności zawodowej rezerw rynku pracy, w tym tworzenie miejsc pracy wysokiej jakości.

1.2.4. Rozwój kompetencji kluczowych, m.in. poprzez:

- poprawę innowacyjności kształcenia na rzecz kształtowania – od najmłodszych lat – kreatywności, kompetencji potrzebnych na rynku pracy oraz postaw prospołecznych i proekologicznych,
- rozwijanie umiejętności biznesowych o różnym stopniu zaawansowania i intensywności dla osób chcących założyć lub prowadzących działalność gospodarczą,
- wzmacnianie potencjału szkół prowadzących kształcenie ogólne oraz przedszkolne i innych form wychowania przedszkolnego, m.in. poprzez rozwój i doposażenie bazy dydaktycznej placówek oświatowych, doposażenie szkół (np. sprzęt TIK, pracownie przyrodnicze, baza sportowa), podnoszenie kompetencji nauczycieli i kadr dydaktycznych, rozwój systemów nauczania opartych o technologie komputerowe, integrację dzieci i uczniów z niepełnosprawnościami oraz specjalnymi potrzebami edukacyjnymi,
- rozwój zaawansowanych kompetencji cyfrowych istotnych na rynku pracy, m.in. poprzez rozwój programów kształcenia na studiach pierwszego, drugiego i trzeciego stopnia (w tym podnoszenie kompetencji kadry dydaktycznej), wsparcie studiów podyplomowych dla pracowników i osób poszukujących pracy, organizowanie praktyk zawodowych dla studentów i absolwentów oraz szkoleń dla pracowników i osób poszukujących pracy,
- zwiększanie dostępności infrastruktury umożliwiającej równoczesne zaspokajanie potrzeb edukacji i promocji z wykorzystaniem multimedialnych oraz interaktywnych form popularyzacji wiedzy.

Cel operacyjny 1.3. Wsparcie rozwoju MŚP

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) stanowi trzon gospodarki województwa łódzkiego, dając zatrudnienie przeszło połowie pracujących. Firmy z tego sektora są bardziej podatne na gospodarcze cykle koniunkturalne, w mniejszym stopniu angażują się również w działalność innowacyjną. Z drugiej jednak strony sektor MŚP charakteryzuje się dużą elastycznością i efektywnością, wynikającą z nieskomplikowanej struktury oraz przewagą osobistych kontaktów w relacjach biznesowych.

Kluczowe będą działania zmierzające do wzmacniania zalet MŚP i jednocześnie niwelowanie ich barier rozwojowych. Efektem prowadzonych działań będzie **zwiększenie konkurencyjności sektora MŚP**, m.in. poprzez otwarcie przedsiębiorstw na badania naukowe i innowacje, wspieranie modernizacji technologicznej, a także wsparcie we wdrażaniu najnowszych rozwiązań z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym, w tym narzędzi kształtujących cykl życia produktu. Zwiększeniu ulegnie **usieciowienie MŚP**, m.in. dzięki aktywnemu poszukiwaniu partnerów biznesowych, także tych silniejszych, dysponujących środkami finansowymi i technologiami oraz zawiązywaniu oddolnych terytorialnych inicjatyw sieciowych. Wzrośnie rola i zaangażowanie **Instytucji Otoczenia Biznesu (IOB)** w gospodarce, które dzięki lepszej ofercie, wzmocnieniu

²⁰⁸ Walidacja to „sprawdzenie, czy osoba ubiegająca się o nadanie określonej kwalifikacji osiągnęła wyodrębnioną część lub całość efektów uczenia się wymaganych dla danej kwalifikacji niezależnie od sposobu uczenia się tej osoby” (Art. 2 Ustawy z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji).

potencjału kadrowego i uruchomieniu nowych instrumentów finansowych staną się katalizatorem wzrostu dla MŚP na terenie całego województwa.

Kierunki działań i działania:

1.3.1. Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw, m.in. poprzez:

- wsparcie przedsiębiorstw komercjalizujących badania naukowe, w tym także młodych, innowacyjnych przedsiębiorstw (startupów),
- wsparcie misji zagranicznych, udziału w imprezach targowych oraz promocji przedsiębiorstw na rynku krajowym i rynkach zagranicznych oraz promocji produktów regionalnych,
- wsparcie modernizacji parku maszynowego i wdrażania zaawansowanych rozwiązań, w tym w szczególności zgodnych z inteligentnymi specjalizacjami województwa łódzkiego,
- wsparcie cyfryzacji przedsiębiorstw, wdrażanie rozwiązań Przemysłu 4.0 oraz gospodarki opartej na danych, rozwój kompetencji cyfrowych pracowników zatrudnionych w MŚP,
- system wsparcia dla nowo powstałych podmiotów, zakładający m.in. dofinansowanie działalności w pierwszym okresie ich funkcjonowania, wsparcie szkoleniowo-doradcze, dofinansowanie rozwiązań innowacyjnych oraz z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym,
- wsparcie przedsięwzięć rozwojowych MŚP m.in. poprzez instrumenty finansowe,
- wsparcie wdrażania nowych modeli biznesowych oraz nowoczesnych i proekologicznych rozwiązań wśród MŚP, w tym z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym np. wykorzystujących metodologię analizy cyklu życia produktu,
- promowanie społecznej odpowiedzialności biznesu,
- wykorzystanie potencjału *silver economy* do rozwijania technologii, produktów i usług dla seniorów,
- wsparcie tworzenia nowych obszarów rozwojowych, w tym m.in. w przygotowaniu infrastruktury technicznej na terenach inwestycyjnych oraz promocja terenów inwestycyjnych.

1.3.2. Wspieranie usieciowienia MŚP, m.in. poprzez:

- wsparcie przedsiębiorstw w procesach wchodzenia w międzynarodowe łańcuchy gospodarcze, m.in. poprzez szkolenia, udział w wizytach studyjnych, imprezach branżowych oraz seminariach,
- wsparcie dla terytorialnych inicjatyw sieciowych, w tym także współpracy międzysektorowej w ramach klastrów, m.in. poprzez zapewnienie forum do dyskusji i współpracy dla przedsiębiorców oraz pobudzanie przez samorząd wojewódzki rozwoju kształtujących się sieci powiązań,
- wspieranie współpracy przedsiębiorstw w zakresie tworzenia interdyscyplinarnych rozwiązań.

1.3.3. Poprawa efektywności i sprawności działania IOB, m.in. poprzez:

- rozszerzenie katalogu usług oraz wzmocnienie kompetencji pracowników IOB,
- zwiększenie liczby i wzmocnienie instytucji pożyczkowych, kapitału zaangażowanego i venture capital,
- zwiększenie sprawności IOB jako operatorów szkoleń i usług doradczo-wdrożeniowych wspierających MŚP,
- wsparcie działalności parków technologicznych, inkubatorów przedsiębiorczości oraz centrów transferu technologii,
- wzmocnienie współpracy IOB i administracji publicznej w systemach rozwoju przedsiębiorczości.

Cel operacyjny 1.4. Rozwój sektora rolnego i zwiększenie jego konkurencyjności

Istotnym segmentem gospodarczym województwa jest **sektor rolniczy**, a kluczową rolę w jego rozwoju będą pełnić rolnicy indywidualni, w tym prowadzący **rodzinne gospodarstwa rolne**. Dla zwiększenia wykorzystania potencjału surowcowego i przetwórczego oraz wzmocnienia pozycji konkurencyjnej rolnictwa w układach krajowych i międzynarodowych konieczne będzie podejmowanie działań związanych z poprawą struktury obszarowej gospodarstw, modernizacją technologiczną rolnictwa, zwiększaniem skali współpracy, zwiększaniem innowacyjności. Istotne będą również działania zwiększające ofertę wysokiej jakości produktów pochodzących z lokalnych gospodarstw, ich promocja, tworzenie nowych modeli organizacyjno-marketingowych oraz nowych form oddolnych inicjatyw społecznych. Pozwoli to na osiągnięcie efektów synergii oraz **wzmocnienia pozycji rolników** w łańcuchu żywnościowym. Jednocześnie położenie nacisku na zrównoważone przetwórstwo rolno-spożywcze i wytwarzanie żywności wysokiej jakości zwiększy kwestie **bezpieczeństwa żywności** oraz odpowiadać będzie na bieżące gusta i zapotrzebowanie konsumentów w kraju oraz na rynkach

międzynarodowych. Ważnym wyzwaniem będzie ograniczenie strat i marnotrawienia żywności oraz zarządzanie łańcuchem żywnościowym odwołującym się do koncepcji Gospodarki Obiegu Zamkniętego (GOZ).

Kierunki działań i działania:

1.4.1. Zwiększenie efektywności i opłacalności produkcji rolnej, m.in. poprzez:

- modernizację i restrukturyzację gospodarstw rolnych, w tym rodzinnych, m.in. poprzez poprawę struktury obszarowej (scalenia gruntów), wsparcie specjalizacji produkcji rolnej, wsparcie mechanizacji i automatyzacji w gospodarstwach, komputerowe zarządzanie gospodarstwem, wdrażanie modelu rolnictwa precyzyjnego,
- poprawę wydajności gospodarowania (m.in. zmiany w technologii produkcji oparte na wykorzystaniu danych – Internet Rzeczy, wdrażanie postępu technicznego) i dostosowanie do zmieniających się warunków rynkowych oraz wdrażanie idei gospodarki obiegu zamkniętego, w tym wykorzystanie odpadów rolnych oraz odpadów i pozostałości z sektora spożywczego,
- wzmocnienie procesów integracji poziomej i pionowej na rynku rolnym, w tym poprzez rozwój kooperacji między producentami, ułatwienie organizacji rolników w grupy producentów rolnych, wzmacnianie powiązań gospodarstw rolnych z zakładami przetwórstwa rolno-spożywczego, skracanie łańcuchów dostaw,
- wspieranie innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, w tym zwiększanie przepływów wiedzy i wzmacnianie powiązań między badaniami a praktyką,
- wspieranie działań na rzecz produkcji innowacyjnych maszyn i urządzeń oraz usług dla rolnictwa.

1.4.2. Utrzymanie wysokiego poziomu jakości produktów rolno-spożywczych, m.in. poprzez:

- wspieranie tworzenia gospodarstw ekologicznych oraz produkcji żywności wysokiej jakości: ekologicznej, tradycyjnej, regionalnej,
- wsparcie budowy i modernizacji lokalnych rynków rolno-spożywczych i targowisk oraz wspieranie krótkich łańcuchów dostaw²⁰⁹, w tym w ramach innowacyjnych rozwiązań organizacyjno-marketingowych (model franczyzowy), zwiększających pozycję producentów rolnych w kontaktach z odbiorcami i podaż żywności wysokiej jakości,
- promocja i wspieranie dystrybucji produktów lokalnych i tradycyjnych,
- wspieranie tworzenia zrównoważonego i konkurencyjnego przemysłu rolno-spożywczego.

2. SFERA SPOŁECZNA – CEL STRATEGICZNY: OBYWATELSKIE SPOŁECZEŃSTWO RÓWNYCH SZANS

Spójność społeczna, w tym **wzrost kapitału społecznego**, **wzmocnienie funkcji i roli rodziny**, **poprawa stanu zdrowia** oraz **ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego** są wyzwaniami, przed którymi stoi obecnie województwo łódzkie.

Stworzenie możliwości rozwoju dla wszystkich, a szczególnie tych najuboższych, **dobry dostęp do infrastruktury społecznej i usług publicznych**, będą prowadziły do zbudowania obywatelskiego społeczeństwa równych szans. Szczególnym wsparciem objęci będą **seniorzy**, zarówno ci o ograniczonej samodzielności, jak też ci, których należy w różnych formach aktywizować.

Osiągnięcie założonego celu wymagać będzie działań w kilku obszarach. Kluczowe znaczenie, szczególnie w kontekście pogarszającej się sytuacji demograficznej województwa łódzkiego, będą miały działania przyczyniające się do **poprawy sytuacji zdrowotnej** mieszkańców, w tym zarówno w zakresie profilaktyki, jak i rozwoju usług oraz bazy infrastrukturalnej.

Kolejna grupa działań będzie podejmowana w **obszarze integracji i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu**, w celu stworzenia równych szans rozwojowych mieszkańcom województwa i włączenia do społeczeństwa tych, którzy są wykluczeni bądź zagrożeni wykluczeniem.

²⁰⁹ Krótki łańcuch dostaw oznacza zmniejszenie liczby pośredników niezbędnych do dostarczenia ostatecznemu konsumentowi produktu końcowego.

Działania w obszarze polityki społecznej kierowane będą w szczególności do osób i rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej i życiowej, której nie są w stanie pokonać wykorzystując własne zasoby i możliwości.

Niezwykle ważne będą również działania przyczyniające się do **rozwoju kapitału społecznego**, m.in. podnoszące świadomość społeczną, w tym ekologiczną, zwiększające poziom zaufania, poczucie tożsamości regionalnej i lokalnej oraz zaangażowanie mieszkańców łódzkiego w działalność społeczną, charytatywną, kulturalną.

Kluczową rolę w tym zakresie będzie odgrywał **sektor kultury**, stwarzający nowe możliwości rozwoju i dostępności oferty kulturalnej, w tym w przestrzeni cyfrowej.

Rozwinięcie celów sfery społecznej znajdzie swoje odzwierciedlenie w Wojewódzkiej Strategii w zakresie Polityki Społecznej 2030²¹⁰, stanowiącej integralną część Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 oraz w programach dotyczących wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej²¹¹.

Cel operacyjny 2.1. Rozwój kapitału społecznego

Kapitał społeczny, a konkretnie jego wysoka jakość, warunkuje prawidłowe funkcjonowanie obywatelskiego społeczeństwa równych szans. Jest również istotnym czynnikiem rozwoju gospodarczego, a jego niewystarczający poziom stanowi jedną z barier we współpracy przedsiębiorstw i dyfuzji innowacyjności. Podniesienie jakości kapitału społecznego będzie wymagać działań na wielu płaszczyznach. Ich efektem będzie m.in. wzrost poziomu zaufania mieszkańców województwa do siebie nawzajem, jak i do przedstawicieli władz publicznych. Przełoży się to na lepszą współpracę i wyższą wydajność pracy na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie lokalnym i regionalnym. Wzrost wzajemnego zaufania wśród przedsiębiorców sprzyjać będzie rozwijaniu sieci współpracy, szczególnie wśród MŚP i zawiązywaniu się inicjatyw klastrowych.

Wzrost świadomości społecznej w zakresie zachowań prozdrowotnych, proekologicznych i proinnowacyjnych będzie korelował z rozwojem społeczeństwa obywatelskiego. Zostanie to osiągnięte przez kształtowanie postaw i wzorów zachowań, promowanie wartości rodzinnych, naukę współpracy już od najmłodszych lat, czy upowszechnienie mechanizmów partycypacji obywatelskiej. Na wzrost kapitału społecznego przekłada się budowanie świadomości społecznej, polegającej m.in. na uwrażliwieniu mieszkańców województwa na innych, ale także na sytuacji kryzysowej i odpowiednie reagowanie w przypadku ich wystąpienia.

Ważnym składnikiem kapitału społecznego jest **kapitał rodzinny**, rozumiany jako więzi rodzinne między: małżonkami, rodzicami a dziećmi, dziadkami a wnukami, rodzeństwem. Od więzi rodzinnych zależy jakość życia, poczucie szczęścia i poczucie bezpieczeństwa. Jest to istotny czynnik, ponieważ to właśnie w rodzinie człowiek może zaspokajać potrzebę uczuć, co przekłada się na jego postawę i aktywność w różnych sferach (społecznej, kulturalnej oraz ekonomicznej)²¹².

Budowaniu kapitału społecznego będzie również sprzyjać **działalność organizacji pozarządowych**. Wspieranie trzeciego sektora, promowanie wolontariatu wpłynie na wzrost zaangażowania społecznego. Jedną z form aktywizacji lokalnych społeczności będzie działalność Ochotniczych Straży Pożarnych i Kół Gospodyń Wiejskich, wykorzystujących wiedzę o regionie i kultywujących tradycje.

Istotny wpływ na rozwijanie kapitału społecznego będzie miała **działalność kulturalna**. Dzięki unowocześnieniu i rozszerzeniu działań podejmowanych przez instytucje kultury (teatry, muzea, domy kultury, biblioteki) oraz organizacje pozarządowe zwiększy się uczestnictwo mieszkańców w wydarzeniach i inicjatywach o charakterze kulturalnym. Organizacja wydarzeń kulturalnych tworzyć będzie przestrzeń do poszukiwań i inspiracji, czy też miejsc spotkań dla rodzin, różnych grup wiekowych i zawodowych, scalać lokalne środowiska. W tym kontekście bardzo ważne będzie rozwijanie współpracy instytucji kultury z podmiotami, które prowadzą

²¹⁰ Wojewódzka Strategia w zakresie Polityki Społecznej 2030 ma zostać przyjęta w I kwartale 2021 roku. Wskazano w niej 8 obszarów tematycznych związanych ze: wspieraniem rodziny i systemu pieczy zastępczej, ubóstwa i bezdomności, ubóstwa energetycznego, starzejącego się społeczeństwa, niepełnosprawności i niesamodzielności, ekonomii społecznej, migracji, zachowań ryzykownych i uzależnień.

²¹¹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2019 r. poz. 1111, z późn. zm.).

²¹² Sztudynier J. J., Rodzinny kapitał społeczny a wzrost gospodarczy w Polsce [w:] Annales. Etyka w życiu gospodarczym, 12/1., Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

działalność kulturalną w terenie, a także wspieranie twórców i animatorów kultury. Większe wykorzystanie technologii cyfrowych pozwoli na upowszechnienie kultury w sieci, zwiększenie kompetencji kadr kultury oraz promowanie oferty kulturalnej. Kluczowe znaczenie będzie również odgrywać edukacja kulturalna, szczególnie dzieci i młodzieży, służąca budowaniu postaw kreatywnych.

Rozwój infrastruktury sportowej i turystycznej będzie stanowił podstawę do upowszechnienia aktywności fizycznej wśród mieszkańców Łódzkiego i stanie się istotnym impulsem dla tworzenia wizerunkowych produktów turystycznych oraz przemysłu czasu wolnego. Atrakcyjna oferta, w której promocji wykorzystane zostaną nowoczesne narzędzia ICT, przyczyni się do wykreowania turystycznej marki Łódzkiego. Szerokie uczestnictwo mieszkańców w różnych formach **turystyki, sportu i rekreacji** przyczyni się również do budowy więzi społecznych na poziomie lokalnym oraz umożliwi rodzinom wspólne aktywne spędzanie wolnego czasu.

Poznanie własnego **dziedzictwa kulturowego**, szacunek wobec tradycji, wspieranie kultury ludowej, pogłębianie wiedzy o województwie i jego historii (zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży), skutkować będzie silniejszą więzią z regionem oraz lokalną społecznością, co przełoży się na solidarność między ludźmi, czy między różnymi mikrospołecznościami, a także wzrost poczucia współodpowiedzialności za wspólne zasoby i dobra publiczne.

Kierunki działań i działania:

2.1.1. Budowa zaufania społecznego, rozwijanie postaw społecznych i obywatelskich, promowanie wartości rodzinnych, m.in. poprzez:

- wspieranie szkoleń, programów edukacyjnych i konkursów promujących postawy proobywatelskie, prospołeczne i proekologiczne, w tym m.in. kształcenie umiejętności współpracy, budowanie otwartości na innych, wspieranie podnoszenia kompetencji liderów społecznych, szkolenia wolontariuszy,
- wspieranie inicjatyw oddolnych, w tym projektów w ramach budżetu obywatelskiego, programu LEADER, wojewódzkiego programu mikrograntów oraz funduszu sołeckiego,
- wzmocnienie instytucji rodziny i małżeństwa, budowę więzi międzypokoleniowych,
- kreowanie i umacnianie pozytywnego wizerunku sektora organizacji pozarządowych (NGO), stymulowanie współpracy między organizacjami pozarządowymi, sektorem prywatnym i publicznym, rozwój kompetencji kadr organizacji pozarządowych, promocję i wspieranie rozwoju wolontariatu w organizacjach pozarządowych,
- rozwój różnych form wsparcia instytucjonalnego dla sektora obywatelskiego, np. centrów wsparcia, inkubatorów organizacji pozarządowych.

2.1.2. Zwiększenie uczestnictwa w kulturze i rozwój usług kultury, m.in. poprzez:

- wzmocnianie potencjału regionalnych i lokalnych instytucji kultury oraz innych podmiotów działających w tym obszarze, m.in. poprzez inwestycje w poprawę jakości istniejącej oraz budowę nowej infrastruktury kultury, a także ich wyposażenie m.in. w celu wdrażania i rozwijania e-kultury,
- wsparcie rozwoju kadr instytucji kultury, w tym animatorów kultury,
- zwiększenie atrakcyjności oferty kulturalnej dostosowanej do zmieniających się potrzeb odbiorców i wszystkich grup wiekowych, w tym m.in. poprzez wykorzystanie technologii cyfrowych (e-kultura),
- rozwijanie współpracy instytucji kultury z podmiotami prowadzącymi działalność kulturalną w terenie,
- animowanie potencjału kulturowego w społecznościach lokalnych, w tym na terenach peryferyjnych, m.in. poprzez inicjatywy społeczne sprzyjające międzypokoleniowej wymianie wartości kulturowych,
- rozwijanie programów edukacji kulturalnej, podnoszących kompetencje kulturowe oraz artystyczne mieszkańców województwa.

2.1.3. Rozwój sektora sportu, turystyki i rekreacji, m.in. poprzez:

- wspieranie inwestycji w zakresie infrastruktury sportowej, rekreacyjnej i turystycznej (w tym m.in. szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych, centrów edukacyjno-turystycznych, obiektów świadczących usługi hotelarskie, agroturystyki i ekoturystyki, obiektów gastronomicznych) oraz zagospodarowanie przestrzeni publicznych sprzyjających aktywności fizycznej, rekreacji i rodzinnemu wypoczynkowi,
- poprawę atrakcyjności oferty turystycznej, rekreacyjnej i sportowej dostosowanej do potrzeb

wszystkich grup wiekowych oraz osób z niepełnosprawnościami, w tym m.in. rozwój i komercjalizacja produktów turystycznych oraz przemysłu czasu wolnego,

- wykorzystanie nowoczesnych technologii teleinformatycznych (ICT) na rzecz promocji oferty turystycznej oraz usług związanych z ofertą czasu wolnego (m.in. zintegrowany system informacji, e-turystyka),
- upowszechnianie aktywności fizycznej wśród mieszkańców (w tym m.in. osób starszych, osób z niepełnosprawnościami, dzieci i młodzieży),
- wspieranie organizacji imprez sportowych i turystycznych.

2.1.4. Wzmacnianie tożsamości regionalnej i lokalnej, m.in. poprzez:

- kształtowanie świadomości regionalnej i lokalnej opartej na historycznej i kulturowej różnorodności, m.in. poprzez wspieranie organizacji wystaw, imprez i konkursów promujących region,
- wspieranie tradycyjnych produktów regionalnych oraz rozwoju twórczości ludowej, w tym m.in. wykorzystanie form tradycji w sektorze przemysłów kreatywnych, budowa infrastruktury regionalnych ośrodków promocji tradycyjnych produktów i twórczości ludowej,
- kreowanie marki Łódzkie wykorzystującej potencjał dziedzictwa kulturowego, walorów przestrzeni, produktów i wydarzeń symbolicznych,
- upowszechnianie wiedzy o historii i tradycji regionu na wszystkich poziomach edukacji szkolnej oraz pozaszkolnej.

Cel operacyjny 2.2. Poprawa stanu zdrowia mieszkańców

Zdrowie to jeden z czynników determinujących jakość kapitału ludzkiego i niezbędny warunek dla utrzymania aktywności zawodowej i społecznej oraz wysokiej jakości życia. Konieczne jest zatem podjęcie szeregu działań w zakresie **profilaktyki, poprawy jakości i dostępności do usług ochrony zdrowia** (w tym rozwój e-zdrowia) oraz **rozwoju opieki długoterminowej i psychiatrycznej**. Zakładane działania przyczynią się do poprawy jakości kapitału ludzkiego oraz wydłużenia oczekiwanego trwania życia kobiet i mężczyzn.

Aktywność fizyczna, unikanie palenia papierosów oraz ograniczenie spożycia alkoholu i odpowiednia dieta są podstawą zdrowego stylu życia. Ruch, poprzez swoje oddziaływanie na organizm, wpływa na właściwy stan psychofizyczny i zdrowotny człowieka. Z tego względu konieczne będzie **zwiększenie świadomości prozdrowotnej**, a także promocja aktywnego i zdrowego stylu życia wśród mieszkańców województwa łódzkiego, m.in. poprzez Centra Zdrowego i Aktywnego Seniora. **Profilaktyka chorób i przesiewowe badania przyczynią** się do wczesnego wykrywania i leczenia chorób, w tym charakterystycznych dla podeszłego wieku, ograniczenia niepełnosprawności i niekorzystnych wzorców zachowań społecznych. Natomiast wczesna diagnostyka wpłynie na szybsze podejmowanie leczenia zachowawczego. Niezwykle ważne będzie również wdrażanie **programów zdrowotnych**, które pozwolą ograniczyć liczbę zgonów w przyszłości (np. bezpłatne szczepienia przeciw wirusowi HPV, szczepienia przeciwko pneumokokom, grypie i COVID-19).

Z uwagi na nierówny dostęp do usług medycznych na obszarze województwa łódzkiego konieczny będzie **dalszy rozwój infrastruktury ochrony zdrowia** oraz wspieranie **kształcenia kadr medycznych** i zwiększanie liczby personelu medycznego. Niezbędne będzie **polepszenie dostępności i jakości usług ochrony zdrowia**, które mają decydujący wpływ na zdrowie i życie mieszkańców (choroby układu krążenia, nowotwory, choroby neurologiczne wieku podeszłego). Narastający proces starzenia się społeczeństwa będzie wymagał **rozwoju i wykorzystania innowacyjnych technologii** w ochronie zdrowia (m.in. telemedycyna, teleopieka).

Istotny wpływ na kondycję opieki zdrowotnej związaną z pojawieniem się pandemii COVID-19 będą miały rozwiązania z zakresu e-usług medycznych. Konieczne będzie wsparcie IT nakierowane na nowoczesne technologie medyczne (sprzęt, aparatura), a także odpowiednie zabezpieczenie służb medycznych i szpitali. Poza tym niezbędne będzie wsparcie psychiatryczne i psychologiczne dzieci i młodzieży, które ucierpiały na skutek izolacji związanej z pandemią koronawirusa (nauka zdalna).

Koordynowana opieka zdrowotna przyczyni się do poprawy poziomu bezpieczeństwa zdrowotnego pacjentów oraz poprawy jakości życia osób przewlekle i nieuleczalnie chorych. Wobec postępującego procesu starzenia się społeczeństwa priorytetowe staną się działania związane z rozwojem usług w zakresie **opieki długoterminowej, hospicyjnej i geriatrycznej**. Ze względu na znaczny deficyt w tym zakresie ważne będzie

zarówno zwiększenie liczby łóżek stacjonarnych w opiece długoterminowej, hospicyjnej i geriatrycznej, jak i poprawa **środowiskowej opieki długoterminowej**. Rozwój zasobów kadrowych, w tym **lekarzy geriatrów**, przełoży się na skuteczniejsze i efektywniejsze leczenie osób starszych.

Upowszechnienie **środowiskowego modelu psychiatrycznej opieki zdrowotnej** (m.in. poprzez tworzenie centrów zdrowia psychicznego) przyczyni się do zapewnienia osobom z zaburzeniami psychicznymi wszechstronnej i powszechnie dostępnej opieki zdrowotnej.

Kierunki działań i działania:

2.2.1. Podniesienie świadomości prozdrowotnej i wzmocnienie działań profilaktycznych, m.in. poprzez:

- promocję aktywnego i zdrowego stylu życia, w tym edukację zdrowotną, poprawę stanu i rozwój infrastruktury sportowo-rekreacyjnej oraz zagospodarowanie otwartych stref aktywności,
- promocję programów profilaktycznych oraz poszerzenie ich oferty o nowe programy dotychczas niefinansowane ze źródeł publicznych, w tym wprowadzenie bezpłatnych szczepień ochronnych dla osób o najmniejszej odporności i najbardziej narażonych na utratę zdrowia lub życia (osoby starsze, osoby obciążone wieloma chorobami),
- rozwój działań z zakresu diagnostyki w obszarze najczęściej występujących w województwie jednostek chorobowych,
- wspieranie programów edukacyjnych promujących spożycie owoców i warzyw jako stylu odżywiania rekomendowanego w profilaktyce chorób dietozależnych.

2.2.2. Poprawa dostępności i jakości usług ochrony zdrowia, m.in. poprzez:

- poprawę dostępu do usług ochrony zdrowia adekwatnie do sytuacji demograficzno-epidemiologicznej, w tym rozwój ambulatoryjnej opieki specjalistycznej (AOS), koordynowanej opieki zdrowotnej oraz upowszechnienie wykorzystania nowoczesnych technologii i rozwiązań cyfrowych, np. teleopieki i telemedycyny, szczególnie dla osób starszych z trudno dostępnymi obszarów wiejskich,
- rozwój infrastruktury ochrony zdrowia, w tym infrastruktury oddziałów obserwacyjno-zakaźnych w szpitalach oraz infrastruktury kryzysowej gotowej do uruchomienia np. w sytuacji pandemii,
- wspieranie kształcenia i doskonalenia zawodowego kadr medycznych oraz przeciwdziałanie niedoborom personelu medycznego,
- upowszechnienie koordynacji opieki zdrowotnej i społecznej.

2.2.3. Poprawa dostępności w zakresie opieki długoterminowej i psychiatrycznej, m.in. poprzez:

- wsparcie rozwoju placówek i podnoszenia kwalifikacji personelu opieki długoterminowej²¹³,
- poprawę jakości i dostępności środowiskowej opieki długoterminowej, w tym domowej opieki pielęgniarstwa i dziennych domów opieki medycznej,
- poprawę dostępu do stacjonarnych form opieki geriatrycznej, paliatywnej i hospicyjnej,
- upowszechnienie środowiskowego modelu psychiatrycznej opieki zdrowotnej, m.in. w ramach centrów zdrowia psychicznego,
- zwiększenie dostępności do wykwalifikowanych usług i programów w zakresie opieki psychiatrycznej i psychologicznej dla dzieci i młodzieży.

Cel operacyjny 2.3. Ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego

Budowa **spójności społecznej** wymaga podejmowania szeregu działań mających na celu **ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego** rodzin i osób zaliczanych do **grup defaworyzowanych**, które bez wsparcia nie są w stanie poprawić swojej sytuacji. Zmniejszenie nierówności społecznych i integracja społeczna rodzin i osób narażonych na marginalizację wpływa też pozytywnie na gospodarkę poprzez aktywizację społeczną i zawodową osób wykluczonych. W tym kontekście powinny być podejmowane działania mające na celu wspieranie aktywnego włączania społecznego, poprawę **standardu mieszkań** pozbawionych podstawowych mediów (WC, łazienka, centralne ogrzewanie), m.in. poprzez kompleksową rewitalizację oraz ograniczenie

²¹³ **Opieka długoterminowa** – zgodnie z **definicją** Ministerstwa Zdrowia – to długookresowa, profesjonalna pielęgnacja i rehabilitacja oraz kontynuacja leczenia farmakologicznego i postępowania dietetycznego w warunkach domowych. Pielęgniarstwa **opieka długoterminowa** realizowana jest w domu chorego.

ubóstwa energetycznego. Innymi wymiarami wykluczenia, ograniczającymi pełne uczestnictwo w życiu społecznym oraz gospodarczym i wymagającymi interwencji, są: **wykluczenie transportowe**, które dotyczy szczególnie peryferyjnych obszarów województwa oraz **wykluczenie cyfrowe**, na które narażeni są zwłaszcza seniorzy. Istotne będą również działania ułatwiające zaspokojenie podstawowych potrzeb mieszkaniowych, szczególnie wśród o niskich dochodach.

Zmiany demograficzne i starzenie się społeczeństwa generują zapotrzebowanie na określone usługi społeczne, w tym na usługi związane z medycyną przeciwstarzeniową, a zwłaszcza usługi opiekuńcze dla osób z niepełnosprawnościami, osób starszych i osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu. Preferowane będą usługi społeczne świadczone w **formach zdeinstytucjonalizowanych** przez środowisko lokalne w miejscu zamieszkania tych osób, także w postaci **ośrodków wsparcia** (m.in. środowiskowe domy samopomocy, dzienne domy pomocy i kluby seniora) oraz **mieszkań chronionych i wspomaganych**. Pozwoli to na wydłużenie pozostawania osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu i z niepełnosprawnościami w środowisku domowym, co wzmocni **poczucie godności i podmiotowości** tych osób. Działania te przyczynią się również do odciążenia rodzin, a tym samym zwiększą szanse opiekunów na zatrudnienie i wpłyną na poprawę jakości opieki domowej sprawowanej nad osobami niesamodzielnymi. **Proces deinstytucjonalizacji** usług jest najbardziej zaawansowany w obszarze opieki nad dziećmi, gdzie w miejsce placówek opiekuńczo-wychowawczych upowszechniana jest **rodzinna piecza zastępcza** i ten kierunek będzie kontynuowany. Będą również wspierane rodziny celem wzmocnienia pełnienia przez nie funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Bardzo ważnym kierunkiem działań będzie **poprawa dostępności przestrzeni publicznych** dla osób ze szczególnymi potrzebami i o ograniczonej samodzielności, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych, przy uwzględnieniu zasad uniwersalnego projektowania.

Konieczne będzie także podejmowanie skutecznych działań mających na celu **wyjście z bezdomności i uzależnienia** osób nimi dotkniętych, co umożliwi reintegrację społeczną tych grup. Rozwiązywaniu problemów społecznych mieszkańców służyć powinny też **innowacje społeczne**, takie jak np. **gospodarstwo opiekuńcze czy dom wielopokoleniowy**. Istotną rolę we wspieraniu integracji społecznej i zawodowej osób ubogich i narażonych na wykluczenie społeczne, w tym na obszarach zdegradowanych i rewitalizowanych, powinny odgrywać **podmioty ekonomii społecznej i organizacje pozarządowe oraz Lokalne Grupy Działania**. Rozwój **sektora ekonomii społecznej i solidarnej** przyczyni się do wzrostu roli tego sektora w gospodarce i w rozwiązywaniu problemów społecznych.

Kierunki działań i działania:

2.3.1. Wsparcie dla rodzin i osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem, m.in. poprzez:

- rozwój systemu wspierania rodziny w środowisku, w tym zwiększenie podaży usług na rzecz rodziny, m.in. wczesne kompleksowe wspieranie rozwoju dziecka, poradnictwo specjalistyczne, placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży,
- rozwój różnych form wsparcia dla osób i rodzin zagrożonych ubóstwem energetycznym oraz mieszkających w substandardowych lokalach mieszkalnych²¹⁴, w tym położonych na wsi i na terenach starej zabudowy kamienicowej w miastach – m.in. poprzez ich kompleksową rewitalizację,
- działania mające na celu ograniczenie skali wykluczenia transportowego, zwłaszcza osób zamieszkujących peryferyjnie położone gminy oraz skali wykluczenia cyfrowego, szczególnie wśród seniorów,
- tworzenie warunków służących włączeniu społecznemu osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu i osób z niepełnosprawnościami, m.in. poprzez poprawę dostępu do terapii i rehabilitacji oraz pracy dostosowanej do ich możliwości,
- wspieranie działań na rzecz zaspokojenia podstawowych potrzeb mieszkaniowych rodzin o niskich i przeciętnych dochodach oraz osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym,
- rozwój różnych form pomocy i wsparcia dla osób szczególnie zagrożonych wykluczeniem, w tym: bezdomnych (m.in. noclegownie, schroniska, ogrzewalnie), uzależnionych (m.in. profilaktyka, terapia, rehabilitacja).

²¹⁴ Substandardowy lokal mieszkalny – mieszkanie w złym stanie technicznym, bez toalety, łazienki, centralnego ogrzewania.

2.3.2. Rozwój placówek i usług świadczonych przez lokalne środowiska (deinstytucjonalizacja usług), m.in. poprzez:

- rozwój i upowszechnienie środowiskowych form usług opiekuńczych, w tym również wsparcie opiekunów osób o ograniczonej samodzielności, takich jak: osoby starsze, osoby z chorobami przewlekłymi, z chorobami otępiennymi oraz psychicznymi (m.in. opieka dzienna, domowa, wytchnieniowa, szkolenia, wypożyczalnie sprzętu medycznego),
- rozwój dziennych ośrodków wsparcia (m.in. środowiskowy dom samopomocy, dzienny dom pomocy) oraz mieszkalnictwa wspomagane i chronione, a także usług asystenckich dla osób z niepełnosprawnościami,
- rozwój innowacji społecznych (m.in. dom wielopokoleniowy, gospodarstwo opiekuńcze),
- popularyzacja opieki długoterminowej w placówkach przyjaznych dla podopiecznych (np. rodzinny dom opieki, kameralny dom opieki),
- wspieranie działań na rzecz przystosowania przestrzeni publicznych, zapewnienia dostępności architektonicznej, cyfrowej i informacyjno-komunikacyjnej dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych, przy uwzględnieniu uniwersalnego projektowania albo zastosowania racjonalnego usprawnienia,
- rozwój i wsparcie systemu rodzinnej pieczy zastępczej, w tym m.in. promowanie i wdrażanie nowych rozwiązań oraz tworzenie infrastruktury pieczy zastępczej.

2.3.3. Rozwój ekonomii społecznej i solidarnej, m.in. poprzez:

- zwiększenie konkurencyjności rynkowej przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej (PES), w tym m.in. poprzez wspieranie partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej i samorządów lokalnych w realizacji usług społecznych oraz nawiązanie współpracy tych podmiotów z biznesem, a także wsparcie doradcze dla PES,
- rozwój podmiotów reintegracji społecznej i zawodowej, w tym: Centrów Integracji Społecznej, Klubów Integracji Społecznej, Warsztatów Terapii Zajęciowej, Zakładów Aktywności Zawodowej,
- zaangażowanie podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej w rozwiązywanie problemów społecznych na obszarach zdegradowanych i rewitalizowanych, wsparcie zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem.

3. SFERA PRZESTRZENNA – CEL STRATEGICZNY: ATRAKCYJNA I DOSTĘPNA PRZESTRZEŃ

Jednym ze strategicznych założeń w sferze przestrzennej jest stworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju województwa poprzez kreowanie atrakcyjnej i dostępnej przestrzeni, co będzie sprzyjało rozwojowi gospodarczemu i poprawie jakości życia mieszkańców, przy jednoczesnym poszanowaniu zasobów środowiska. Podjęte działania będą wymagały systemowego podejścia m.in. do zagadnień związanych z **adaptacją do zmian klimatu i poprawą jakości środowiska** oraz ochroną i kształtowaniem **krajobrazu**. Równie ważnym aspektem będzie stworzenie efektywnych sieci infrastrukturalnych poprzez zwiększenie dostępności **transportowej i teleinformatycznej**, zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz racjonalne gospodarowanie odpadami.

Osiągnięcie założonego celu w oparciu o zdefiniowane wyzwania wymagać będzie szerokiego spektrum strategicznych działań realizowanych przy założeniu ograniczenia ingerencji w tereny cenne przyrodniczo, w szczególności na obszary Natura 2000. W obliczu nasilających się zmian klimatycznych niezbędne staje się podjęcie interwencji w zakresie eliminacji emisji **zanieczyszczeń powietrza**, szczególnie w miastach, poprawy **jakości wód**, zdrowotności lasów oraz przeciwdziałania skutkom suszy i zjawisk ekstremalnych. Niezwykle istotne zagadnienie stanowi także ochrona wartości **dziedzictwa kulturowego**, zwłaszcza przemysłowego, wielokulturowego i filmowego, oraz **walorów przyrodniczych**, przy jednoczesnym zachowaniu harmonii w krajobrazie. Obszarem szczególnego wsparcia będzie system transportowy. W celu zwiększenia dostępności kluczowe będą działania polegające na dopełnieniu **strategicznego układu drogowego** i włączeniu województwa w system **szybkich połączeń kolejowych**, szczególnie w ramach sieci TEN-T wzmacniającej powiązania międzynarodowe, międzyregionalne i układu bipolarnego metropolii Warszawy i Łodzi oraz zapewnieniu lotniczej obsługi województwa. W celu osiągnięcia przesunięcia modalnego na rzecz bardziej **zrównoważonych form transportu** priorytetem będzie stworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty przewozowej publicznego transportu zbiorowego, w tym realizacja w pełni zintegrowanych i przyjaznych pasażerom węzłów

przesiadkowych oraz zwiększenie **intermodalności transportu towarowego**. Dodatkowo działania będą koncentrowały się na tworzeniu odpowiednich warunków inwestycyjnych dla rozwoju usług logistycznych sprzyjających kształtowaniu się węzła logistycznego o znaczeniu europejskim.

Wyzwaniem będzie przeprowadzenie przekształceń systemu energetycznego, wspierającego transformację województwa w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu, w tym znaczący wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych.

Nastąpi również **racjonalizacja gospodarki odpadami** w kierunku zmniejszenia negatywnego wpływu na środowisko i rozwoju gospodarki o obiegu zamkniętym. Ostatnim filarem budowy nowoczesnej infrastruktury będzie zwiększenie dostępności do **usług teleinformatycznych** opartych zarówno o sieci przewodowe, jak i bezprzewodowe.

Cel operacyjny 3.1. Adaptacja do zmian klimatu i poprawa jakości zasobów środowiska

Zmiany klimatyczne i nasilenie zjawisk ekstremalnych w ostatnich latach stały się obecnie wyraźnym czynnikiem wpływającym na obniżenie jakości życia. Działalność człowieka wywiera presję na wszystkie elementy środowiska, wpływając na pogorszenie jakości powietrza, w szczególności w miastach, zanieczyszczenie wód, deficyt wody i intensyfikację skutków suszy, co w dłuższym okresie spowoduje wzrost ryzyka suszy oraz ograniczenie zasobów dyspozycyjnych wód powierzchniowych i podziemnych. Istotnym jest więc podjęcie działań minimalizujących negatywne zmiany środowiska, obejmujących m.in. przeciwdziałanie skutkom suszy oraz skuteczne zarządzanie ryzykiem powodziowym.

Do **poprawy jakości powietrza** przyczyni się **rozwój systemów infrastrukturalnych** dla celów grzewczych, który będzie sprzyjał zmniejszeniu emisji powierzchniowej oraz **rozwój nisko- i zeroemisyjnego transportu**, który doprowadzi do ograniczenia emisji liniowej jako problemu wynikającego z rozwiniętego transportu drogowego i zapóźnień w przeprowadzaniu zmiany modelu polityki transportowej. Ponadto kształtowanie korytarzy przewietrzających na terenach zurbanizowanych będzie sprzyjać utrzymaniu korzystnych warunków aerosanitarnych. **Dla poprawy jakości wód** konieczna będzie intensyfikacja działań w zakresie realizacji sieci kanalizacyjnych oraz działania skierowane na odnowienie i przywrócenie naturalności rzekom, zapobieganie dalszej degradacji zbiorników retencyjnych (w tym m.in. Zalewu Sulejowskiego), a także służące osiągnięciu celów środowiskowych, zwłaszcza dla jednolitych części wód powierzchniowych, poprzez ograniczenie dopływu zanieczyszczeń z różnych źródeł. Efektem podejmowanych działań będzie poprawa jakości wód powierzchniowych i doprowadzenie większości z nich do dobrego stanu/potencjału ekologicznego oraz dobrego stanu chemicznego.

Przeciwdziałanie skutkom suszy w województwie łódzkim będzie realizowane poprzez wdrożenie rozwiązań służących poprawie zdolności retencyjnych zlewni, co sukcesywnie będzie zmniejszać niedobory wody. Zakres tych działań będzie obejmował m.in. zwiększenie ilości i jakości dyspozycyjnych zasobów wodnych w krajobrazie przy jednoczesnej ochronie różnorodności biologicznej, budowę obiektów retencyjnych, zwiększanie lub odtwarzanie naturalnej retencji (m.in. mokradeł i starorzeczy) oraz retencji dolinowej/korytowej, rozwój systemów melioracyjnych oraz zwiększenie ilości materii organicznej w glebie. Podjęcie interwencji w tym zakresie doprowadzi do zwiększenia retencji wód, zminimalizowania wpływu zjawiska suszy na środowisko oraz utrzymania funkcji żywicielskiej. Chronione będą również zasoby wód podziemnych, poprzez modernizację i wymianę sieci w systemach wodociągowych. Problemem wymagającym pilnego rozwiązania jest zwiększenie odporności na występowanie deszczy nawalnych oraz powodzi nagłych²¹⁵, szczególnie na terenach miejskich, m.in. poprzez budowę i rozwój systemów odwodnienia ze szczególnym uwzględnieniem rozwiązań powtórnego wykorzystania wód (m.in. retencji). Doprowadzenie do **ograniczenia skutków zjawisk ekstremalnych** wymaga inwestycji służących minimalizacji skutków katastrof o charakterze naturalnym (np. powodzi, wichur, upałów).

Kierunki działań i działania:

3.1.1. Poprawa jakości powietrza, m.in. poprzez:

- ograniczenie emisji powierzchniowej, w tym m.in. termomodernizacje, wymiana źródeł ciepła na proekologiczne (m.in. wykorzystujące OZE, pompy ciepła), wspieranie realizacji budownictwa

²¹⁵ Plan adaptacji do zmian klimatu miasta Łodzi do roku 2030.

pasywnego i energooszczędnego, budowa, rozbudowa i modernizacja systemów ciepłowniczych (m.in. kogeneracja i trigeneracja) oraz dystrybucyjnych systemów gazowniczych (w tym rozwój gazyfikacji metodą LNG),

- ograniczenie emisji ze źródeł o charakterze liniowym, w tym m.in.: rozwój spójnego systemu tras rowerowych (m.in. regionalnych, ponadregionalnych i międzynarodowych) wraz z infrastrukturą oraz z systemami rowerów publicznych²¹⁶; realizacja rozwiązań organizacyjnych sprzyjających kształtowaniu zrównoważonego transportu; promocja ekomobilności i rozwój nowoczesnych form przemieszczania się; budowa systemów zasilania pojazdów zero- i niskoemisyjnych,
- utrzymanie i tworzenie korytarzy przewietrzających, wprowadzanie zadrzewień i zakrzewień na ulicach i placach oraz zalesień na nieużytkach.

3.1.2. Ochrona zasobów wód oraz poprawa ich jakości, m.in. poprzez:

- rozwój systemów wodociągowych i kanalizacyjnych, w tym m.in.: rozbudowa i modernizacja ujęć wody pitnej i urządzeń do jej uzdatniania oraz sieci wodociągowej; rozbudowa oczyszczalni ścieków i kanalizacji w aglomeracjach ściekowych w KPOŚK w celu osiągnięcia pełnej obsługi tą siecią mieszkańców, budowa i rozbudowa kanalizacji oraz oczyszczalni ścieków na obszarach miejskich i wiejskich poza aglomeracjami ściekowymi; wdrażanie inteligentnego systemu zarządzania siecią wodociągowo-kanalizacyjną;
- ograniczenie eutrofizacji wód powierzchniowych, w tym m.in. ochrona, poprawa oraz zapobieganie pogorszeniu stanu/potencjału ekologicznego i stanu chemicznego jednolitych części wód powierzchniowych, zaniechanie i stopniowe eliminowanie emisji zanieczyszczeń do wód powierzchniowych (substancji priorytetowych, substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego) m.in. z zastosowaniem indywidualnych systemów gromadzenia i unieszkodliwiania ścieków, w tym przydomowych oczyszczalni ścieków na terenach zabudowy rozproszonej; renaturyzacja rzek i zbiorników wodnych; wdrażanie dobrych praktyk rolniczych minimalizujących produkcję zanieczyszczeń z wykorzystaniem rozwiązań biotechnologicznych i ekohydrologicznych; tworzenie wysokoefektywnych stref ekotonowych systemu rzeczno i zbiorników retencyjnych.

3.1.3. Przeciwdziałanie skutkom suszy i zmniejszanie niedoborów wody, m.in. poprzez:

- poprawę zdolności retencyjnych, w tym m.in. zwiększanie naturalnej retencji oraz przywracanie naturalnych warunków przepływu za pomocą wprowadzania zalesień i zadrzewień; ograniczenie przeznaczania gruntów leśnych na cele nieleśne; stosowanie rozwiązań służących spowalnianiu spływu wód; ochrona obszarów źródłiskowych, terenów podmokłych, zbiorników wodnych; odtwarzanie i ochrona mokradeł oraz starorzeczy; budowa małych i średnich obiektów retencjonujących wodę (w tym wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych); odtwarzanie zdolności retencji dolinowej/korytowej; zagospodarowanie wód opadowych w miejscu ich powstawania, budowa i rozwój systemów odwodnienia ze szczególnym uwzględnieniem rozwiązań powtórnego wykorzystania wód,
- prowadzenie racjonalnej gospodarki rolnej, w tym wdrażanie najnowszych technologii agrotechnicznych, stosowanie upraw roślin bardziej odpornych na susze; przebudowa systemów melioracyjnych odwadniających na odwadniająco-nawadniające wraz z uwzględnieniem systemu małej retencji; odtwarzanie urządzeń piętrzących²¹⁷; zachowanie trwałych użytków zielonych i uprawa międzyplonów; utrzymywanie istniejących oraz tworzenie nowych ostoi różnorodności biologicznej (m.in. miedze, sady z tradycyjnymi odmianami drzew owocowych); zastosowanie Internetu Rzeczy; redukcja emisji gazów cieplarnianych ze źródeł rolniczych.

3.1.4. Ograniczanie skutków zjawisk ekstremalnych, m.in. poprzez:

- rozwój infrastruktury przeciwważeniowej, w tym m.in.: budowa i modernizacja kanalizacji deszczowej (wraz ze zwiększaniem retencji podziemnej), systemu łączności i monitoringu wczesnego ostrzegania (w tym m.in. lotniczego),
- doposażanie sprzętowe służb usuwających skutki zjawisk ekstremalnych, m.in. opadów śniegu, wichur,

²¹⁶ Stanowiących uzupełnienie systemów publicznego transportu zbiorowego.

²¹⁷ m.in. zgłoszonych przez Marszałka Województwa Łódzkiego do projektu Planu Przeciwdziałania Skutkom Suszy.

- powodzi, pożarów,
- realizację inwestycji przeciwpowodziowych, m.in. budowa i modernizacja obiektów hydrotechnicznych, w tym wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych²¹⁸ i innych urządzeń wodnych, ekologicznych zabezpieczeń przeciwpowodziowych, rozbudowa magazynów przeciwpowodziowych, racjonalne gospodarowanie obszarami zagrożenia powodziowego,
 - realizację inwestycji przeciwpożarowych, m.in. budowa i modernizacja obiektów obserwacyjnych, dojazdów pożarowych i punktów czerpania wody, budowa zbiorników retencyjnych o funkcji przeciwpożarowej.

Cel operacyjny 3.2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu

Antropogeniczne zmiany środowiska, w tym m.in. presja urbanizacyjna, są zagrożeniem dla krajobrazu kulturowego i przyrodniczego. Istotą skutecznej ochrony i właściwego kształtowania przestrzeni powinno być zachowanie powiązań pomiędzy walorami przyrodniczymi, krajobrazowymi oraz kulturowymi. Utrzymanie wartości krajobrazu kulturowego będzie wymagać szeregu działań ochronnych, zwłaszcza ukierunkowanych na **zachowanie kompletności i integralności zasobu**. W odniesieniu do zdegradowanych zasobów dziedzictwa kulturowego kluczowe znaczenie będzie mieć **realizacja procesów rewitalizacji**, zmierzających do przywracania funkcji użytkowych, w tym m.in. kulturalnych, turystycznych i rekreacyjnych. W rewaloryzacji przestrzeni miejskiej istotną rolę odgrywać będą działania w zakresie wprowadzania elementów zieleni.

W zakresie ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych najistotniejszym działaniem zapewniającym osiągnięcie założonego celu będzie powiększenie oraz **uspójnienie regionalnego systemu obszarów chronionych**, co zapewni jego powiązanie z systemem krajowym i międzynarodowym oraz w pewnym stopniu ograniczy presję urbanizacyjną. Istotną rolę odgrywać będą działania sprzyjające ochronie, wzbogacaniu i odtwarzaniu różnorodności biologicznej, które zminimalizują ryzyko degradacji obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo.

Zachowanie i poprawa jakości zasobów przyrodniczo-krajobrazowych są zasadniczymi czynnikami wpływającymi na atrakcyjność turystyczną województwa. W kształtowaniu turystycznej marki województwa istotne będzie **racjonalne wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych** na potrzeby turystyki zrównoważonej i rekreacji. Rozwijać się będzie również branża turystyki zdrowotnej (w tym uzdrowiskowej i rehabilitacyjnej) wykorzystującej potencjał zasobów wód termalnych i leczniczych. Tworzenie regionalnego systemu obszarów chronionych nie utrudni powstawania na tych terenach ekologicznych tras i szlaków turystycznych z niezbędną infrastrukturą turystyczną i rekreacyjną. Równocześnie podnoszenie standardów infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej będzie korzystnie wpływać na rozwój tzw. „przemysłu czasu wolnego” skierowanego do wszystkich grup wiekowych.

W zakresie kształtowania krajobrazu oraz zwiększania potencjału przyrodniczego jednym z istotnych działań będzie **aranżowanie terenów zieleni o wysokich walorach użytkowych, estetycznych oraz edukacyjnych**. Wprowadzanie elementów zieleni będzie odgrywać ważną rolę w rewaloryzacji przestrzeni, zwłaszcza miejskiej, i wpłynie na poprawę adaptacyjności do zmian klimatu obszarów o intensywnej zabudowie. Wielofunkcyjne ogrody i parki staną się atrakcyjnym miejscem dla rodzinnego i aktywnego wypoczynku, a wprowadzanie elementów błękitno-zielonej infrastruktury, w tym zielonych enklaw (zielone podwórka i przedogródki, ogrody społeczne, zielone dachy i ściany, zielone przystanki) przyczyni się do stworzenia estetycznej i przyjaznej przestrzeni. Priorytetem w zakresie kształtowania terenów zieleni będzie tworzenie Zielonych Sieci.

Odpowiedzialne i **zrównoważone kształtowanie przestrzeni** z poszanowaniem wartości dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, w którym nacisk kładzie się m.in. na minimalizację negatywnej ingerencji człowieka w krajobraz, ograniczanie i niwelowanie zjawiska urbanizacji oraz rosnącego chaosu przestrzennego, będą determinantą wysokiej jakości krajobrazu, a tym samym jakości życia ludzi. Atrakcyjność krajobrazu i jakość środowiska przyrodniczego będą współdecydować o wartości rynkowej przestrzeni, nieruchomości i wartości majątku narodowego w długiej perspektywie trwania.

²¹⁸ m.in. inwestycji wynikających z Założeń do Programu przeciwdziałania niedoborowi wody na lata 2021-2027 z perspektywą do roku 2030 (M.P. z dnia 4 października 2019 r., poz. 941) oraz projektu Planu Przeciwdziałania Skutkom Suszy.

Kierunki działań i działania:**3.2.1. Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:**

- zachowanie kompletności i integralności zasobu jako czynnika definiującego krajobraz kulturowy i tożsamość regionalną, ze szczególnym uwzględnieniem pomników historii, zabytków reprezentatywnych²¹⁹, historycznych jednostek przestrzennych oraz unikatowych komponentów dziedzictwa m.in. przemysłowego, związanego z komunikacją²²⁰, sakralnego, rezydencjalnego²²¹, filmowego, mniejszości narodowych, drewnianego,
- wykorzystanie potencjału dziedzictwa do celów użytkowych (w tym komercyjnych) i promocyjnych (rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie obiektów zagrożonych i nieużytkowanych m.in. na funkcje kulturalne, naukowo-edukacyjne, turystyczne i rekreacyjne, zapewnienie należytego stanu zachowania zwłaszcza unikatowych komponentów), z uwzględnieniem walorów krajobrazowych i przyrodniczych,
- zwiększenie skali i skuteczności ochrony zasobów kulturowych, w tym wspieranie projektów rewitalizacji zabytków, rozszerzenie możliwości finansowania, wspieranie alternatywnych form finansowania dziedzictwa kulturowego, np. finansowanie społecznościowe,
- inwentaryzacja i promocja lokalnych form architektonicznych zabudowy, promowanie wiedzy o architekturze, przygotowanie katalogów wzorów projektowania form nowej architektury (zgodnej z tradycją lokalną) wpisanej w kontekst krajobrazowy.

3.2.2. Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych, m.in. poprzez:

- utworzenie spójnego regionalnego systemu obszarów chronionych (SOCh), utrzymanie ochrony jego istniejących elementów, weryfikację obszarów chronionego krajobrazu o nieuporządkowanym statusie prawnym oraz powoływanie nowych i zwiększanie powierzchni obszarów objętych ochroną prawną,
- przeciwdziałanie i niwelowanie procesów niekontrolowanej suburbanizacji oraz postępującego chaosu przestrzennego,
- ochronę, wzbogacanie, odtwarzanie i monitoring różnorodności biologicznej, utrzymanie istniejących form ochrony przyrody spoza SOCh oraz powoływanie nowych, utrzymanie i kształtowanie ostoi najwyższej różnorodności biologicznej, renaturyzację ekosystemów zdegradowanych, restytucję zagrożonych gatunków roślin i zwierząt, kontrolę i ograniczanie ekspansji gatunków inwazyjnych, stworzenie kompleksowego monitoringu krajobrazowego,
- wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych na potrzeby turystyki zrównoważonej, z uwzględnieniem m.in. turystyki: aktywnej, poznawczej, ekologicznej, edukacyjnej, rodzinnej, zdrowotnej (w tym uzdrowiskowej i rehabilitacyjnej).

3.2.3. Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjnie zaaranżowane tereny zieleni m.in. takie jak:

- ogrody rekreacyjno-sportowe (wraz z takimi obiektami jak m.in. place zabaw, boiska, kameralne stadiony lokalne, mini amfiteatry, siłownie na świeżym powietrzu, korty tenisowe, skateparki, kąpieliska, stoki narciarskie i lodowiska),
- ogrody owocowe (np. sady z tradycyjnymi odmianami drzew owocowych, winnice),
- ogrody edukacyjne (np. ogrody botaniczne, arboreta, ogrody tematyczne, ogrody historyczne, ogrody popularno-naukowe, ogrody sensoryczne, ogrody zoologiczne),
- zabytkowe formy zieleni (np. przy obiektach rezydencjalnych i sakralnych),
- zielone enklawy (np. zielone podwórka i przedogródki, ogrody społeczne, łąki kwietne, parki „kieszonkowe”, „zielone dachy”, „zielone przystanki”, „zielone ściany”) wraz z elementami uzupełniającymi tereny zieleni (np. pasieki na dachach, budki dla ptaków),

²¹⁹ Zgodnie z wykazem zawartym w obowiązującym Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2020-2023 oraz kolejnych jego edycjach.

²²⁰ Elementy komunikacyjnej infrastruktury technicznej (kolejowej, tramwajowej, drogowej) – liniowe i punktowe, m.in. kolejki wąskotorowe, mosty, dworce.

²²¹ Założenia pałacowo- i dworsko-parkowe.

- Zielone Sieci rozumiane jako połączenia ogrodów o różnorodnych funkcjach drogami rowerowymi, ścieżkami dla pieszych wzbogacone infrastrukturą turystyczną, np. wiaty turystyczne i punkty widokowe.

Cel operacyjny 3.3. Zwiększenie dostępności transportowej

Rozwój i **dopełnienie strategicznego układu transportowego województwa**, szczególnie w ramach transeuropejskiej sieci transportowej TEN-T, stanowi jedno z kluczowych wyzwań zwiększających atrakcyjność i dostępność województwa, przyczyniających się do wzmacniania powiązań międzyregionalnych oraz pozwalających na pełne zdyskontowanie położenia województwa w kraju i Europie. Istotą dobrze i efektywnie funkcjonującego systemu transportowego wychodzącego naprzeciw najważniejszym wyzwaniom i sprzyjającego rozwojowi łódzkiego jest rozwinięta, **zintegrowana i nowoczesna infrastruktura transportowa**, wspierana odpowiednimi działaniami organizacyjnymi oraz skutecznie zarządzana.

Kluczowym aspektem wydajnego systemu transportowego służącym osiągnięciu założonego celu będzie **zwiększenie dostępności drogowej** realizowane m.in. dzięki dopełnieniu strategicznego układu drogowego województwa i zdyskontowaniu jego przebiegu poprzez zapewnienie sprawnych połączeń z węzłami, realizacji nowych węzłów drogowych i obwodnic oraz podniesieniu standardów technicznych dróg publicznych. Pozwoli to na włączenie województwa w system połączeń krajowych i europejskich (szczególnie w kontekście Centralnego Portu Komunikacyjnego) oraz wzmocni spójność wewnętrzną zapewniając komfortowe przemieszczanie się, poprawę bezpieczeństwa i płynności ruchu. Kolejnym kluczowym elementem dla realizacji celu będzie **włączenie województwa w system szybkich połączeń kolejowych i zwiększenie jego dostępności kolejowej**. Zostanie to osiągnięte dzięki inwestycjom w rozbudowę układu kolejowego i infrastruktury punktowej, w tym realizację systemu **ciągów²²² stanowiących dojazd do Centralnego Portu Komunikacyjnego**, m.in. linii **Kolei Dużych Prędkości (KDP²²³)**, po której prowadzony będzie również szybki ruch regionalny. Rozwój i poprawa jakości infrastruktury oraz eliminacja „wąskich gardeł”, w tym udrożnienie węzłów kolejowych (m.in. Łódzkiego Węzła Kolejowego), a także włączenie wąskotorowych linii kolejowych w obsługę obszarów wykluczonych komunikacyjnie oraz zwiększanie oferty pasażerskiej na liniach z dominującym ruchem towarowym, stworzy realną konkurencję dla indywidualnego transportu samochodowego i przyczyni się do zwiększenia udziału kolei w przewozach pasażerskich, zarówno w podróżach krajowych, jak i regionalnych²²⁴. W obliczu dalszego dynamicznego wzrostu popytu na pasażerskie przewozy lotnicze, po ustąpieniu pandemii COVID-19, kluczowe będzie podjęcie działań dla **zwiększenia dostępności lotniczej województwa**. Szczególnie ważny w kontekście międzykontynentalnego zasięgu połączeń będzie hub lotniczy w Centralnym Porcie Komunikacyjnym. Do czasu jego powstania obsługę lotniczą regionu zapewni PL Łódź, który po realizacji CPK będzie pełnić rolę rezerwową w zakresie lotów krajowych, czarterowych, biznesowych.

System transportowy należy rozwijać w kierunku bardziej **zrównoważonym i ekologicznym**, przy jednoczesnym zastosowaniu nowoczesnych technologii podnoszących jego efektywność oraz dążeniu do **przesunięcia modalnego** na rzecz rozwoju nowoczesnych, zintegrowanych i przyjaznych środowisku środków transportu. W związku z tym istotne będzie **stworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty przewozowej publicznym transportem zbiorowym**, w ramach którego zakłada się realizację inwestycji podnoszących jakość infrastruktury, w tym zintegrowanych węzłów przesiadkowych, infrastruktury liniowej i punktowej. Dodatkowo dla zachęcenia podróżnych kluczowe będą inwestycje w nowoczesny park taborowy (autobusowy, tramwajowy i kolejowy) uwzględniający potrzeby osób z niepełnosprawnościami i o ograniczonych możliwościach poruszania się.

²²² Ciągi – elementy kolejowego systemu transportowego, opartego na układzie piasta – szprychy (Hub&Spoke), przebiegające promieniście do miejsc docelowych od głównego węzła transportowego (hubu), którym będzie Centralny Port Komunikacyjny.

²²³ Koleje Dużych Prędkości – podsystem kolejowych przewozów pasażerskich charakteryzujący się znacznie większą prędkością handlową pociągów niż pozostałe rodzaje przewozów: linie zbudowane specjalnie dla dużych prędkości, pozwalające na osiąganie prędkości równej lub większej niż 250 km/h, linie o standardzie dostosowanym do dużych prędkości, pozwalające na osiąganie prędkości rzędu 200 km/h.

²²⁴ Zgodnie z Koncepcją CPK, poza pociągami KDP, po nowych liniach kolejowych będzie możliwość prowadzenia ruchu o charakterze regionalnym, dzięki czemu możliwe będzie wykreowanie szybkich połączeń o charakterze regionalnym, łączących Łódź z m.in. Wieruszowem, Sieradzem, Łowiczem i Skierniewicami.

Przyjmuje się, że m.in. rozbudowa układu kolejowego, w tym linii prowadzących do terminali, rozwój terminali intermodalnych i stworzenie odpowiednich warunków inwestycyjnych, przyczynią się do **zwiększenia intermodalności transportu towarowego i rozwoju usług logistycznych**, a w konsekwencji do wzrostu gospodarczego i konkurencyjności województwa, przedsiębiorczości i zatrudnienia, umacniając wysoką pozycję województwa w branży logistycznej. Kluczowe znaczenie dla dalszego rozwoju będzie miała współpraca podmiotów branży transportowo-logistycznej, tak aby w pełni wykorzystać potencjał dotychczasowego doświadczenia na rzecz efektu synergii.

Kierunki działań i działania:

3.3.1. Zwiększenie dostępności drogowej województwa, m.in. poprzez:

- dopełnienie strategicznego układu drogowego wraz z realizacją sprawnych powiązań z węzłami, w tym m.in. wspieranie: budowy, przebudowy i rozbudowy autostrad i dróg ekspresowych; budowy nowych węzłów drogowych; budowy nowych i dostosowania do odpowiednich standardów istniejących odcinków dróg dojazdowych do węzłów, szczególnie w rejonie Łodzi,
- rozwój i poprawę parametrów technicznych dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w tym m.in. wspieranie: budowy, przebudowy i rozbudowy dróg i obiektów mostowych (w tym inwestycji zwiększających bezpieczeństwo ruchu drogowego); budowy obwodnic; wdrażania inteligentnych systemów transportowych²²⁵ (np. system sterowania ruchem, informacja drogowa itp.).

3.3.2. Włączenie w system szybkich połączeń kolejowych i zwiększenie dostępności kolejowej województwa, m.in. poprzez:

- budowę i rozbudowę linii kolejowych stanowiących ciągi doprowadzające do Centralnego Portu Komunikacyjnego, w tym m.in. budowę nowej linii kolei dużych prędkości Warszawa – Centralny Port Komunikacyjny – Łódź – Wrocław/Poznań, umożliwiającej prowadzenie szybkiego ruchu regionalnego,
- rozwój kluczowych elementów układu kolejowego, w tym m.in. wspieranie: poprawy parametrów technicznych istniejących linii kolejowych (np. elektryfikacji linii, eliminacji „wąskich gardeł”); budowy nowych linii kolejowych (np. Bełchatów – Wieluń, Łódź – Piotrków Trybunalski / Bełchatów, Skierniewice – Rawa Mazowiecka); budowy i modernizacji infrastruktury punktowej (np. stacji i przystanków kolejowych oraz przejazdów drogowo-kolejowych, w tym realizacja rozwiązań bezkolizyjnych); wdrażania inteligentnych systemów transportowych (np. ERTMS²²⁶).

3.3.3. Zwiększenie dostępności lotniczej województwa, m.in. poprzez:

- wspieranie realizacji Centralnego Portu Komunikacyjnego,
- zapewnienie połączeń lotniczych krajowych i międzynarodowych.

3.3.4. Stworzenie atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty przewozowej publicznym transportem zbiorowym, m.in. poprzez:

- poprawę jakości infrastruktury publicznego transportu zbiorowego, infrastruktury uwzględniającej potrzeby osób ze szczególnymi potrzebami, w szczególności osób z niepełnosprawnościami i starszych, w tym m.in. wspieranie: doposażenia i realizacji zintegrowanych węzłów przesiadkowych (wraz z systemami parkingów Park&Ride i Bike&Ride²²⁷ oraz powiązaniem funkcjonalno-przestrzennymi z siecią komunikacyjną); modernizacji dworców autobusowych i kolejowych; budowy i przebudowy infrastruktury tramwajowej (w tym o charakterze aglomeracyjnym); tworzenia infrastruktury i rozwiązań organizacyjnych dla uprzywilejowania zbiorowej komunikacji miejskiej; wdrażania inteligentnych systemów transportowych (w tym sterowania ruchem),
- rozwój parku taborowego, w tym m.in. wspieranie: zakupu nowoczesnego zero- lub niskoemisyjnego taboru (np. o alternatywnych źródłach napędu) autobusowego, tramwajowego i kolejowego

²²⁵ Intelligentne Systemy Transportowe (ITS) – szeroki zbiór różnorodnych narzędzi bazujących na technologii informatycznej, komunikacji bezprzewodowej i elektronice pojazdowej, umożliwiających sprawne i efektywne zarządzanie infrastrukturą transportową oraz sprawną obsługę podróżnych. W takich systemach funkcjonowanie transportu jest w wysokim stopniu wspierane zintegrowanymi rozwiązaniami pomiarowymi (czujniki, sensory), telekomunikacyjnymi, informatycznymi i informacyjnymi, a także automatycznego sterowania.

²²⁶ ERTMS (ang. European Rail Traffic Management System) – Europejski System Zarządzania Ruchem Kolejowym – projekt ujednoliconego systemu sterowania ruchem kolejowym, który ma zapewnić interoperacyjność transportu kolejowego.

²²⁷ Bike&Ride (B&R) – system parkingów dla rowerów, który umożliwi bezpieczne pozostawienie swojego roweru i kontynuację dalszej podróży przy użyciu publicznego transportu zbiorowego.

uwzględniającego wymogi osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych,

- wzmocnienie systemu połączeń publicznym transportem zbiorowym, w tym m.in. wspieranie: rozwoju siatki połączeń i zwiększania częstotliwości kursowania; koordynacji rozkładów jazdy; integracja taryfowo-biletowa.

3.3.5. Zwiększenie intermodalności transportu towarowego i rozwój usług logistycznych, m.in. poprzez:

- rozwój terminali intermodalnych, w tym m.in. wspieranie: rozbudowy istniejących terminali intermodalnych; budowy nowych obiektów; doposażenia, np. w systemy informatyczne usprawniające funkcjonowanie terminali,
- kształtowanie warunków inwestycyjnych dla rozwoju logistyki w strefie oddziaływania sieci TEN-T i w strategicznych rejonach rozwoju funkcji logistycznych, w tym m.in. wspieranie: przygotowania terenów inwestycyjnych; budowy i rozbudowy parków magazynowych.

Cel operacyjny 3.4. Nowoczesna energetyka w województwie

Zakłada się, że zmiany systemu energetycznego w województwie do 2030 r. oraz docelowo do 2050 r. polegać będą na stopniowym ograniczaniu produkcji energii ze źródeł konwencjonalnych i przechodzeniu na produkcję energii opartej na niskoemisyjnych, innowacyjnych źródłach, przy jednoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego w krajowym bilansie produkcji energii i odpowiedzialności społecznej. Kompleks Energetyczny Bełchatów będzie pełnił stabilizującą rolę w systemie elektroenergetycznym przy znacznie niższej emisji dwutlenku węgla do momentu osiągnięcia udziału energii alternatywnej pokrywającego zapotrzebowanie. W procesie systemowych przemian rozwijana będzie energetyka rozproszona i prosumencka pochodząca z OZE (m.in. klastry energii i spółdzielnie energetyczne), w tym lepiej wykorzystany zostanie potencjał m.in. dla geotermii i fotowoltaiki. Niestabilność produkowanej energii z OZE wymagać będzie realizacji magazynów energii.

Rezygnacja z węgla jako głównego źródła produkcji energii spowoduje znaczny ubytek mocy wytwórczej w Elektrowni Bełchatów, której zastąpieniu nie sprostają elektrownie wykorzystujące OZE. Zgodnie z Polityką Energetyczną Państwa do roku 2040 przyjmuje się zatem możliwość zlokalizowania po 2033 r. elektrowni jądrowej w rejonie Bełchatowa, co umożliwi zaspokojenie rosnących potrzeb energetycznych.

Niezwykle ważnym elementem zapewnienia stabilności energetycznej w województwie jest również **rozwój elektroenergetycznych sieci przesyłowych i dystrybucyjnych** wraz z elementami węzłowymi. Przyjmuje się, że **modernizację sieci elektroenergetycznych** polegać będą na **stosowaniu inteligentnych systemów**, wykorzystujących nowoczesne oraz innowacyjne rozwiązania i urządzenia do sterowania, regulacji i zabezpieczenia sieci. Przyczynią się one do zmniejszenia awaryjności sieci i strat energii na przesyłach, spowodują oszczędności w źródłach wytwarzania energii poprzez możliwość wytwarzania mniejszej jej ilości przy takim samym zapotrzebowaniu. Nadwyżki produkowanej energii elektrycznej mogą być magazynowane poprzez przetwarzanie w inne formy energii (np. ciepło – power to heat²²⁸ lub paliwa gazowe – power to gas²²⁹). Na bezpieczeństwo energetyczne województwa wpływ będą miały również **rozwój i modernizacja sieci gazociągów przesyłowych i dystrybucyjnych**. Zakłada się, że podjęte działania w dziedzinie gazyfikacji koncentrować się będą na podnoszeniu ciśnienia i zwiększaniu średnicy gazociągów, jak również dywersyfikacji kierunków dostaw gazu. Ponadto rozwój **sieci gazowych** powinien dążyć do wprowadzania systemów **inteligentnych**, polegających m.in. na podwyższeniu poziomu automatyzacji i monitoringu, wdrażaniu nowych rozwiązań technologicznych, podwyższaniu bezpieczeństwa oraz wprowadzaniu opomiarowania w czasie rzeczywistym, jak również wprowadzeniu możliwości transportu innych paliw gazowych niż gaz ziemny: biometan, syntetyczny metan, gaz z pokładów węglowych oraz wodór. Problemem pozostaje nieopłacalność ekonomiczna budowy sieci gazowej na obszarach wiejskich.

²²⁸ Power to heat – to technologia wykorzystująca nadwyżki energii elektrycznej do produkcji ciepła (pompy ciepła).

²²⁹ Power to gas – to technologia wykorzystująca nadwyżki energii elektrycznej do produkcji paliwa gazowego poprzez procesy elektrolizy (wodór) i metanizacji (metan).

Kierunki działań i działania:**3.4.1. Rozwój strategicznego systemu elektroenergetycznego, m.in. poprzez:**

- wdrażanie niskoemisyjnych, innowacyjnych rozwiązań w produkcji energii, np. wytwarzania wodoru (dla sektora energetycznego i transportowego), syntezy wodoru z dwutlenkiem węgla i wykorzystanie powstałego metanu do produkcji energii elektrycznej,
- wspieranie budowy i rozbudowy instalacji do spalania paliw ze źródeł odnawialnych w sektorze energetycznym oraz technologii ich wytwarzania,
- utrzymanie i rozbudowę systemu elektroenergetycznego, w tym m.in. wspieranie: budowy inteligentnych stacji i sieci elektroenergetycznych (*smart grids*); rozbudowy i modernizacji istniejących stacji i sieci elektroenergetycznych (z uwzględnieniem *smart grids*),
- utrzymanie produkcji energii w Elektrowni Bełchatów do czasu zmiany miksu energetycznego,
- wspieranie budowy instalacji do pozyskiwania energii z OZE (m.in. geotermia, fotowoltaika),
- wspieranie budowy magazynów energii, w tym m.in. magazynowanie poprzez zamianę na inne formy energii,
- wspieranie rozwoju energetyki prosumenckiej i rozproszonej,
- wspieranie tworzenia klastrów energii lub spółdzielni energetycznych,
- wspieranie badań umożliwiających pozyskiwanie energii z OZE.

3.4.2. Rozwój strategicznego²³⁰ systemu gazowego, m.in. poprzez:

- wspieranie budowy, rozbudowy i modernizacji gazociągów wysokiego ciśnienia, w tym m.in. wspieranie budowy sieci inteligentnych,
- wspieranie budowy, rozbudowy i modernizacji stacji gazowych wysokiego ciśnienia, w tym m.in. wspieranie budowy sieci inteligentnych.

Cel operacyjny 3.5. Racjonalizacja gospodarki odpadami

W gospodarce odpadami przyjmuje się ukierunkowanie działań na ochronę środowiska przed zanieczyszczaniem odpadami, przede wszystkim zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami, poprzez propagowanie działań zapobiegających ich powstawaniu, następnie wykorzystywanie odpadów jako źródła cennych surowców, co prowadzić będzie do ochrony wyczerpujących się zasobów naturalnych. Służą temu założenia **Gospodarki Obiegu Zamkniętego (GOZ)**, której głównym celem jest zapobieganie powstawaniu odpadów m.in. poprzez rozwój technologii surowcooszczędnych. Zakłada się **usprawnienie systemu instalacji komunalnych do przetwarzania odpadów** oraz **systemu selektywnej zbiórki odpadów** przy uwzględnieniu optymalizacji rozwiązań logistycznych i ekonomizacji odzysku surowców²³¹ oraz zwiększenie nadzoru nad odbiorem odpadów w celu poprawy jakości uzyskiwanych surowców wtórnych. W gospodarce komunalnymi osadami ściekowymi powstającymi w oczyszczalniach w procesie oczyszczania ścieków zakłada się dążenie do maksymalizacji stopnia wykorzystania zawartych w nich substancji biogenych jako cennych surowców m.in. dla rolnictwa, przy jednoczesnym spełnieniu wszystkich wymogów dotyczących bezpieczeństwa sanitarnego, chemicznego i środowiskowego (realizacja m.in. w ramach KPOŚK). Działania te przełożą się na minimalizowanie ilości składowanych odpadów, tym samym liczby składowisk, a docelowo wyeliminowanie składowania odpadów podlegających recyklingowi oraz biodegradacji.

Dodatkowo zakłada się minimalizowanie skutków zanieczyszczenia środowiska odpadami poprzez **rekultywację zamkniętych składowisk** oraz **likwidację miejsc nielegalnego deponowania odpadów** (tzw. dzikich wysypisk, wyrobisk oraz zdegradowanych terenów przemysłowych). Zakłada się również usprawnienie systemu unieszkodliwiania odpadów medycznych i weterynaryjnych.

Na terenie województwa łódzkiego zakłada się zwiększenie skuteczności usuwania odpadów zawierających azbest, w ramach „Programu Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032”. Kontynuowana będzie

²³⁰ Obejmuje przesyłowe gazociągi wysokiego ciśnienia.

²³¹ Ekonomizacja gospodarowania odpadami komunalnymi jest jednym z celów pakietu KE gospodarki o obiegu zamkniętym – tworzenia mechanizmów umożliwiających osiągnięcie efektów synergii pomiędzy celami ekologicznymi i gospodarczymi (źródło: „System gospodarowania odpadami opakowaniowymi w Polsce wobec wyzwań projektu gospodarki o obiegu zamkniętym” – Analiza Instytutu Sobieskiego nr 78, W-wa, styczeń 2016 r.

inwentaryzacja wyrobów z azbestu oraz ich unieszkodliwianie poprzez deponowanie na rozbudowanych i wybudowanych w tym celu składowiskach.

Kierunki działań i działania:

3.5.1. Rozwój infrastruktury w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, m.in. poprzez:

- usprawnienie systemu instalacji komunalnych do przetwarzania niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych lub pozostałości z przetwarzania tych odpadów, instalacji do przetwarzania bioodpadów oraz instalacji do termicznego przekształcania odpadów komunalnych lub odpadów pochodzących z przetwarzania odpadów komunalnych z odzyskiem energii, poprzez ich budowę, rozbudowę i modernizację,
- dostosowanie systemu odbioru odpadów komunalnych do wymogów gospodarki cyrkularnej, w tym m.in. wspieranie budowy, rozbudowy, modernizacji: punktów odbioru selektywnie zbieranych odpadów, punktów napraw uszkodzonych urządzeń; sortowni i stacji przeładunkowych odpadów komunalnych oraz rozwoju systemu kaucyjnego w odniesieniu do opakowań,
- usprawnienie oczyszczalni ścieków komunalnych w zakresie modyfikacji metod przeróbki komunalnych osadów ściekowych.

3.5.2. Zmniejszanie negatywnego wpływu odpadów na środowisko, m.in. poprzez:

- rekultywację nieczynnych składowisk odpadów innych niż komunalne, w tym niebezpiecznych,
- rekultywację zamkniętych składowisk odpadów komunalnych,
- usprawnienie systemu unieszkodliwiania odpadów medycznych i weterynaryjnych,
- likwidację miejsc nielegalnego deponowania odpadów, w tym m.in. inwentaryzacja oraz monitoring tzw. dzikich wysypisk, wyrobisk poeksploatacyjnych oraz zdegradowanych terenów przemysłowych.

3.5.3. Poprawa skuteczności oczyszczania województwa z azbestu, m.in. poprzez:

- rozbudowę składowisk do deponowania odpadów zawierających azbest,
- budowę składowisk do deponowania odpadów zawierających azbest,
- wsparcie działań na rzecz skutecznego usuwania azbestu.

Cel operacyjny 3.6. Zwiększenie dostępności do usług teleinformatycznych

Dostępność i jakość technologii cyfrowych warunkuje zarówno poziom życia mieszkańców, jak i sprawne funkcjonowanie i rozwój gospodarki. W obliczu dynamicznie rosnącego zapotrzebowania na technologie cyfrowe najistotniejsze jest wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości **dostępu do Internetu szerokopasmowego** o wysokich przepustowościach. W związku z tym przewiduje się **rozbudowę światłowodowej sieci telekomunikacyjnej oraz sieci komórkowej 3G, 4G, w szczególności budowę 5G**. W kontekście rozwoju sieci kluczowe będzie zapewnienie bezpieczeństwa jej użytkowania oraz **rozwój publicznych punktów dostępowych (wi-fi)**, umożliwiającą szersze korzystanie **e-usług** przez mieszkańców.

Kierunki działań i działania:

3.6.1. Rozwój przewodowej i bezprzewodowej infrastruktury teleinformatycznej, m.in. poprzez:

- wspieranie utrzymania, rozbudowy i budowy liniowych elementów sieci światłowodowych wraz z węzłami dostępowymi,
- wspieranie utrzymania, rozbudowy i budowy infrastruktury 3G i 4G (LTE),
- wspieranie budowy infrastruktury 5G.

3.6.2. Rozwój, wdrażanie i upowszechnianie nowoczesnych e-usług, w tym m.in.:

- budowa systemów umożliwiających realizację e-usług, w tym m.in. systemu e-zdrowia oraz usług telemedycznych, e-szkolnictwa, systemów obsługi obywateli i przedsiębiorców,
- realizacja programów wspierających ludność w korzystaniu z e-usług,
- wsparcie realizacji działań z zakresu cyberbezpieczeństwa i ochrony sieci,
- rozwój publicznych sieci Wi-Fi.

CEL HORYZONTALNY: EFEKTYWNE I ODPOWIEDZIALNIE ZARZĄDZANE WOJEWÓDZTWO

Warunkiem skutecznej realizacji zamierzeń i celów rozwoju jest sprawna sfera zarządzania rozwojem, dzięki której Strategia nie pozostaje martwym zbiorem nierealizowanych postulatów. Zarządzanie województwem powinno być przy tym **efektywne**, to znaczy, że rezultat podjętych działań powinien być uzyskany przy możliwie niskich i racjonalnych kosztach. Służą temu działania podnoszące kompetencje administracji, rozwijanie bazy wiedzy o regionie oraz optymalizacja procedur. Podniesieniu efektywności zarządzania rozwojem sprzyjać będzie również szersze wykorzystanie **nowoczesnych technik informacyjno-komunikacyjnych** niezbędnych do tworzenia e-administracji, w tym m.in. w relacji z mieszkańcami i innymi samorządami oraz do tworzenia baz danych. W rezultacie szerokiego wykorzystania nowoczesnych technologii, zwiększenia profesjonalizacji kadr oraz dzięki sprawnym i przejrzystym procedurom powstanie **przyjazna dla obywateli administracja**²³².

W związku z obecnym zagrożeniem COVID-19 i możliwością pojawienia się zagrożeń epidemiologicznych w przyszłości kluczowe staje się zapewnienie współpracy służb na wypadek epidemii, integrowanie systemów łączności i zarządzania pomiędzy służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo i ratownictwo, odpowiednie wyposażenie służb ratowniczych, edukacja społeczeństwa w zakresie postaw i nawyków zwiększających bezpieczeństwo.

Istotnym elementem **odpowiedzialnego** zarządzania jest wdrażanie koncepcji zrównoważonego rozwoju na wszystkich szczeblach administracji publicznej. Administracja publiczna powinna lepiej wykorzystywać istniejące instrumenty zlecania zadań publicznych z uwzględnieniem aspektów ekologicznych (**zielone zamówienia**) oraz **klauzul społecznych**.

Kluczowego znaczenia nabiera **współpraca** wszystkich interesariuszy Strategii, w tym w szczególności na linii samorząd województwa – samorządy lokalne, sprzyjając realizacji zintegrowanych projektów. Niezbędne jest zatem podejmowanie działań zachęcających jednostki samorządu, sektora prywatnego i partnerów społecznych do kooperacji oraz promowanie i uświadamianie korzyści płynących ze współpracy. Współpraca samorządów przyczyni się do podniesienia efektywności i optymalizacji kosztów realizowanych projektów i świadczonych usług publicznych. Realizacji Strategii sprzyjać będzie także budowanie partnerstw w zakresie **współpracy ponadregionalnej i międzynarodowej**.

Niezwykle ważnym elementem zarządzania jest **kształtowanie przestrzeni województwa w sposób zrównoważony**, tj. umożliwiający wykorzystanie jej potencjału dla zwiększania konkurencyjności gospodarczej województwa, podnoszenia jakości życia przy zachowaniu najcenniejszych walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych oraz niwelowaniu zdiagnozowanych barier i nierówności rozwojowych. Gminy posiadają najważniejsze kompetencje w zakresie gospodarowania przestrzenią, opracowując studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz sporządzając miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, stanowiące akt prawa miejscowego. Ponadto narzędziem służącym uzyskaniu pożądanego stanu przestrzeni będzie wykonanie audytu krajobrazowego ze wskazaniem krajobrazów priorytetowych. Dla racjonalnego kształtowania przestrzeni konieczna jest koordynacja procesów planowania i współpraca wszystkich podmiotów, których interesy w tej przestrzeni są realizowane.

Oczekiwany rezultatem podejmowanych działań będzie unowocześniona administracja, podniesione kompetencje pracowników, zintegrowany system planowania i zarządzania rozwojem, podniesienie poziomu bezpieczeństwa publicznego, efektywniejsze wykorzystanie środków UE oraz racjonalne gospodarowanie przestrzenią. Rozwój współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego, przedsiębiorcami, uczelniami i mieszkańcami przyczyni się do efektywnej realizacji założonych celów rozwojowych, wzmocnienia konkurencyjności, podniesienia jakości życia oraz aktywizacji mieszkańców.

²³² Jedną z trzech rekomendacji sformułowanych w regionalnej Analizie wąskich gardeł dyfuzji innowacji jest „Zwrot w kierunku przyjaznej administracji publicznej”.

Kierunki działań i działania:**a. Podnoszenie wiedzy i umiejętności z zakresu planowania i zarządzania rozwojem pracowników administracji samorządowej wszystkich szczebli, m.in. poprzez:**

- wspieranie szkoleń dla pracowników administracji samorządowej, wspieranie warsztatowego systemu wypracowywania wspólnych dla zespołów gmin i powiatów projektów i mechanizmów ich realizacji,
- upowszechnienie wsparcia eksperckiego, rozwijanie systemowej współpracy ze środowiskiem naukowym, biznesowym i społecznym oraz wymianę dobrych praktyk dla jednostek samorządu terytorialnego,
- podnoszenie kompetencji w zakresie stosowania ustawy prawo zamówień publicznych, w szczególności w zakresie zamówień odpowiedzialnych społecznie i „zielonych zamówień” oraz ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym,
- podnoszenie kompetencji w zakresie planowania zintegrowanego, przestrzennego i strategicznego.

b. Upowszechnianie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w zarządzaniu rozwojem, m.in. poprzez:

- upowszechnienie wśród samorządów stosowania dostępnych, przetestowanych narzędzi monitoringu jakości usług publicznych i jakości życia,
- zwiększenie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w zarządzaniu procesami rozwojowymi i kryzysowymi, komunikacji z mieszkańcami i przedsiębiorcami oraz dla realizacji zadań w formie zdalnej,
- cyfryzację zasobów instytucji publicznych,
- tworzenie i aktualizację baz danych, w tym m.in. systemów informacji przestrzennej oraz geodezyjnych rejestrów publicznych,
- prowadzenie kampanii promocyjnych na stronach Samorządu Wojewódzkiego, w tym także z wykorzystaniem serwisów społecznościowych,
- wsparcie instytucjonalne i poprawa bezpieczeństwa mieszkańców, integracja systemów zarządzania i wymiany informacji,
- wzmacnianie pozycji jednostek prowadzących monitoring sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej województwa, w tym Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego Województwa Łódzkiego.

c. Wzmacnianie współpracy i partnerstwa samorządów, m.in. poprzez:

- promowanie i uświadamianie korzyści płynących ze współpracy w ramach realizacji Strategii i projektów, w tym tworzenie platform wymiany wiedzy, doświadczeń i dobrych praktyk, wprowadzanie mechanizmów zachęcających samorządy do współpracy i realizacji przedsięwzięć rozwojowych, integrujących źródła finansowania jednostek samorządu terytorialnego i innych podmiotów,
- uczestniczenie w sieciach współpracy między samorządami różnych szczebli na gruncie krajowym i międzynarodowym oraz realizacji międzyregionalnych i międzynarodowych projektów,
- stymulowanie gospodarki regionalnej poprzez odpowiednie wykorzystanie środków publicznych, m.in. stosując klauzule zielonych zamówień publicznych,
- promowanie i wdrażanie modelowych rozwiązań rewitalizacyjnych, integrujących aspekty społeczne, gospodarcze i techniczno-przestrzenne oraz angażujących możliwie duże grono interesariuszy: samorządowców, przedsiębiorców, naukowców, mieszkańców i społeczników,
- rozwój współpracy sektora publicznego z sektorem prywatnym (partnerstwo publiczno-prywatne) oraz sektora publicznego z sektorem pozarządowym, w tym promowanie lokalnych partnerstw na rzecz innowacyjnego rozwoju,
- inicjowanie i koordynowanie współpracy na rzecz budowania marki i promocji regionu łódzkiego,
- włączenie społeczeństwa obywatelskiego oraz organizacji pozarządowych w proces zarządzania rozwojem lokalnym i regionalnym, w tym wykorzystanie instrumentu LEADER/RLKS,
- zapewnienie współpracy służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo epidemiologiczne oraz ich odpowiednie wyposażenie.

d. Prowadzenie zintegrowanej i terytorialnie ukierunkowanej polityki zrównoważonego rozwoju przestrzennego, m.in. poprzez:

- wdrażanie rozwiązań zapewniających spójność dokumentów planistycznych i strategicznych na różnych szczeblach planowania i programowania, m.in. w procesie konsultowania dokumentów,
 - wspieranie gmin w procesach planowania przestrzennego i uświadamianie zagrożeń związanych z brakiem prowadzenia zrównoważonej polityki przestrzennej,
 - zwiększanie skali i skuteczności ochrony krajobrazu, w tym wykorzystanie wyników audytu krajobrazowego w procesie zarządzania przestrzenią,
 - wsparcie procesów zwiększających wzrost atrakcyjności przestrzeni miast i gmin, w tym w szczególności rewitalizacji, tworzenia przyjaznych przestrzeni publicznych i terenów zielonych (w tym m.in. ogrodów, parków),
 - wspieranie działań i inwestycji przyczyniających się do efektywnego wykorzystania terenów wskazanych pod zabudowę mieszkaniową, m.in. poprzez zagęszczanie i uzupełnianie zabudowy na obszarach o dobrej obsłudze komunikacyjnej i wyposażonych w sieci infrastruktury technicznej, w szczególności kanalizacyjnej,
 - wsparcie działań i inwestycji podnoszących jakość i dbałość o ład przestrzenny,
 - wsparcie działań i inwestycji poprawiających jakość życia mieszkańców i warunków bytowych,
 - wsparcie zarządzania miastem, w tym wdrażanie systemów sterowania efektywnością energetyczną,
 - promowanie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, zakładającego ochronę terenów otwartych, rolniczych i leśnych przed zabudową,
 - zapewnienie dostępności do podstawowych i ponadlokalnych usług publicznych w szczególności na obszarach peryferyjnych.
-

VI. ZINTEGROWANE PRZEDSIĘWZIĘCIA STRATEGICZNE

Wyrazem operacjonalizacji celów Strategii 2030 oraz stosowanego na poziomie krajowym podejścia projektowego są **Zintegrowane Przedsięwzięcia Strategiczne (ZPS)**. Przedsięwzięcia te są **wybozem strategicznym i priorytetyzacją działań przewidzianych w ramach polityki rozwoju**.

Każde z opisanych niżej przedsięwzięć pozwoliło na **zintegrowanie celów i działań sformułowanych w sferach: gospodarczej, społecznej i przestrzennej**, co przy uwzględnieniu działań podnoszących sprawność zarządzania regionem umożliwi osiągnięcie efektu synergii w realizacji Strategii i dążeniu do zrównoważonego rozwoju województwa. Zintegrowane Przedsięwzięcia Strategiczne stanowią wiązki projektów, których zasadniczym celem jest osiągnięcie oddziaływania w ramach wszystkich sfer określonych w Strategii. W ramach ZPS nastąpi konsolidacja sił i środków w najważniejszych z punktu widzenia rozwoju województwa obszarach wymagających wsparcia.

1. ZIELONE I AKTYWNE ŁÓDZKIE

Cel

Celem przedsięwzięcia zakładającego kształtowanie terenów zielonych i ochronę przyrody w województwie łódzkim jest nie tylko poprawa jakości, dostępności i atrakcyjności terenów rekreacyjno-sportowych, ale dzięki kreowaniu nowych przestrzeni zielonych także lepsza adaptacja do zmian klimatu, poprawa jakości zasobów środowiska oraz wzmacnianie więzi mieszkańców zaangażowanych w tworzenie ogrodów społecznych. Nastąpi poprawa ładu przestrzennego - ograniczenie procesów niekontrolowanego rozpraszania zabudowy. Zachowana zostanie różnorodność biologiczna terenów zielonych. Dzięki zwiększeniu obszarów zieleni zapewniona zostanie drożność korytarzy ekologicznych i korytarzy przewietrzania miast. Inwestycje w obszarze infrastruktury rowerowej zwiększą komfort i bezpieczeństwo ruchu rowerowego. Nastąpi poprawa jakości przestrzeni publicznych oraz walorów krajobrazowych, przyrodniczych i jakości życia w regionie, a wizerunek „zielonego regionu” sprawi, że Łódzkie stanie się atrakcyjnym miejscem zamieszkania oraz spędzania czasu wolnego. Na skutek polepszania lokalnych warunków mikroklimatycznych i podnoszenia aktywności fizycznej nastąpi poprawa stanu zdrowia mieszkańców, wydłużenie oczekiwanego trwania życia oraz zwiększenie sprawności psychofizycznej mieszkańców województwa.

Działania

Działania podejmowane w ramach przedsięwzięcia będą koncentrować się na tworzeniu atrakcyjnej przestrzeni dla indywidualnej aktywności fizycznej i rodzinnego wypoczynku. Planowane jest tworzenie i zagospodarowanie wielofunkcyjnych terenów zielonych, w szczególności o charakterze linearnym, wpisujących się w sieć lokalnych i regionalnych terenów zielonych, na które składają się m.in. doliny rzeczne, parki, ogrody edukacyjne, tematyczne i działkowe oraz lasy. Prowadzone będą działania mające na celu zwiększenie powierzchni obszarów objętych ochroną prawną w myśl art. 6. ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Planuje się realizację projektów polegających na zagospodarowaniu turystyczno-rekreacyjnym i sportowym ww. terenów, w szczególności budowie infrastruktury rowerowej (w tym ścieżek rowerowych), wypoczynkowej, ścieżek spacerowych, placów zabaw dla rodzin z dziećmi, zbiorników wodnych z funkcją kąpielisk, przestrzeni dla sportów wodnych oraz infrastruktury sanitarnej. W ramach przedsięwzięcia planuje się budowę nowoczesnych form edukacji przyrodniczej, prowadzone będą kampanie na rzecz promocji zdrowego stylu życia oraz popularyzacji idei ogrodów społecznych, a także promowania walorów turystycznych województwa łódzkiego jako miejsca aktywnego spędzania czasu wolnego. Wsparciem zostaną objęte również inicjatywy społeczne dotyczące ww. zadań.

2. KOLEJ NA ŁÓDZKIE

Cel

Celem przedsięwzięcia jest stworzenie sprawnie funkcjonującego, atrakcyjnego i dostępnego (w tym dla osób o ograniczonych możliwościach poruszania się) transportu zbiorowego, stanowiącego realną konkurencję wobec indywidualnego transportu samochodowego. Zwiększenie udziału przejazdów kolejną w ogólnej liczbie

podróży. Zmniejszenie wykluczenia komunikacyjnego i zwiększenie mobilności mieszkańców, poprawa dostępności do rynku pracy, urzędów, edukacji – w tym szkół wyższych – i usług. Zmniejszenie liczby wypadków na drogach, poprawa płynności ruchu samochodowego oraz zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza – emisji liniowej powstającej na skutek transportu drogowego. Oszczędności związane ze skróceniem czasu podróży, tworzenie bezpiecznych, estetycznych i pozbawionych barier przestrzeni publicznych w otoczeniu węzłów przesiadkowych. Pełne wykorzystanie możliwości wynikających z realizacji przełomowych inwestycji kolejowych, które są lub będą prowadzone w obecnej dekadzie na terenie województwa łódzkiego.

Działania

Realizacja funkcjonalnych i zintegrowanych węzłów przesiadkowych opartych na kolei, wraz z szeregiem udogodnień dla podróżnych. Budowa miejsc parkingowych dla indywidualnego transportu samochodowego (Park&Ride, Kiss&Ride) oraz dla użytkowników transportu rowerowego (Bike&Ride). Zakup taboru dla obsługi pasażerskich połączeń kolejowych. Dostosowanie oferty przewozów do zmieniających się potrzeb – rozwój siatki regionalnych połączeń kolejowych i zwiększenie częstotliwości kursowania, wraz z rozwojem systemu regionalnych połączeń autobusowych, dowożących podróżnych do kolejowych węzłów przesiadkowych. Wsparcie inwestycji w zakresie kształtowania atrakcyjnych przestrzeni publicznych powiązanych funkcjonalnie z węzłami przesiadkowymi (np. place, zielone pasaże) oraz dróg prowadzących do stacji i przystanków kolejowych – ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb pieszych, rowerzystów oraz osób z ograniczeniami ruchowymi.

3. CZYSTE ŚRODOWISKO

Cel

Głównym celem przedsięwzięcia jest ograniczenie wpływu działalności ludzkiej na środowisko – ochrona przed zanieczyszczeniami. Poprawa jakości powietrza przyczyni się do poprawy stanu zdrowia mieszkańców. Należy również oczekiwać zmian w sferze przestrzennej, polegających na zmniejszeniu powierzchni zajmowanych przez składowiska odpadów, co przełoży się na lepsze warunki życia i podniesienie lokalnych walorów krajobrazowych. Celem jest również poprawa jakości wód powierzchniowych, przywrócenie rzekom i zbiornikom wodnym walorów turystycznych oraz łagodzenie skutków suszy, negatywnie wpływającej na kondycję rolnictwa.

Działania

Jednym z głównych elementów walki z niską emisją będzie podłączanie budynków do sieci ciepłowniczej lub wymiana nieefektywnych źródeł ciepła na terenach nieobjętych sieciami ciepłowniczymi, a także wsparcie termomodernizacji budynków. Ponadto rozbudowane zostaną strefy zieleni wzdłuż ciągów komunikacyjnych w miastach, systemy monitorowania poziomu zanieczyszczenia powietrza oraz systemy informowania mieszkańców o aktualnej jakości powietrza.

Przedsięwzięcie zakłada również projekty w zakresie Gospodarki Obiegu Zamkniętego (GOZ). Planuje się usprawnienie systemu zbierania, segregowania i przetwarzania odpadów. Nastąpi zwiększenie wykorzystania odpadów jako źródła surowców oraz energii. Planowane są projekty mające na celu rekultywację zamkniętych składowisk odpadów komunalnych oraz nieczynnych składowisk odpadów innych niż komunalne, w tym niebezpiecznych. Uzupełnieniem powyższych działań będzie stworzenie systemu monitorowania instalacji i procesów oraz produktów Gospodarki Obiegu Zamkniętego (GOZ).

Zakłada się realizację projektów inwestycyjnych dotyczących sieci kanalizacyjnych, wodociągowych i oczyszczalni ścieków, jak również promowanie dobrych praktyk rolniczych na rzecz zmniejszenia poziomu zanieczyszczenia wód, m.in. wykorzystania bioodpadów z hodowli zwierzęcej w sektorze biogazowym. Realizacja przedsięwzięcia będzie polegać także na budowie obiektów retencjonujących wodę, w tym również zbiorników wielofunkcyjnych, działaniach na rzecz powtórnego wykorzystania wody oraz zagospodarowania wód opadowych. Zakłada się realizację działań z zakresu błękitno-zielonej infrastruktury (w tym m.in. ogrody deszczowe, zielone dachy, zbiorniki na deszczówkę). Elementem przedsięwzięcia będą również programy i kampanie edukacyjne zwiększające świadomość ekologiczną zarówno mieszkańców województwa, jak i urzędników, oraz budowa lub adaptacja ośrodków edukacji ekologicznej i pracowni terenowych. Wsparciem zostaną objęte również inicjatywy społeczne dotyczące ww. zadań.

4. INNOWACYJNE ŁÓDZKIE

Cel

Celem przedsięwzięcia jest poprawa konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw województwa łódzkiego, zwiększenie potencjału w zakresie badań i innowacji, rozwój postaw przedsiębiorczych i poprawa warunków do rozwoju przedsiębiorczości, a także zwiększenie dostępu do usług teleinformatycznych i rozwój e-usług publicznych. Celem przedsięwzięcia jest także łagodzenie skutków społeczno-ekonomicznych transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu poprzez wdrożenie nowego modelu gospodarki.

Działania

Planuje się wsparcie podmiotów regionalnej gospodarki poprzez dostarczanie im narzędzi i rozwiązań służących podnoszeniu przewag konkurencyjnych. W ramach przedsięwzięcia zakłada się zapewnienie kompleksowego wsparcia dla działań pobudzających współpracę nauki i biznesu oraz wdrażania innowacyjnych rozwiązań w firmach. Istotą przedsięwzięcia będzie wsparcie rozwoju nowego, zielonego i bardziej zdywersyfikowanego modelu gospodarki.

Szczególny nacisk zostanie położony na rozszerzenie dostępu do nowoczesnych technologii cyfrowych, rozbudowę infrastruktury teleinformatycznej przewodowej (w tym światłowodowej) oraz komórkowej o szybkim przesyśle (w tym 5G). Przedsięwzięcie zakłada budowę systemów umożliwiających świadczenie e-usług publicznych (np. e-administracja, e-zdrowie, e-bezpieczeństwo).

Oprócz działań bezpośrednio wpływających na gospodarcze wykorzystanie innowacji niezbędne są również projekty koncentrujące się na wspieraniu przedsiębiorczości i jej rozwoju, m.in. poprzez wsparcie finansowe i doradcze dla osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej.

5. PROFESJONALNE ŁÓDZKIE

Cel

Celem podejmowanych działań będzie poszerzenie oferty i poprawa jakości kształcenia oraz zwiększenie konkurencyjności regionu w kontekście przemian demograficznych, gospodarczych i zmian na rynku pracy.

Działania

W ramach przedsięwzięcia przewiduje się zwiększenie dostępu do nowoczesnych technik i technologii na wszystkich etapach edukacji oraz rozwój kompetencji kluczowych, ułatwiających przystosowanie się do szybko zmieniających się warunków życia. Niezbędne jest prawidłowe diagnozowanie potrzeb pracodawców i wspieranie procesów odpowiedniego dopasowania do nich oferty kształcenia. Przedsięwzięcie zakłada rozwój i promocję kształcenia zawodowego przy aktywnym udziale regionalnego sektora gospodarki oraz uwzględnianiu najnowszych trendów ekonomicznych i technologicznych, w tym również sporządzenie i wdrożenie Strategii szkolnictwa zawodowego dla rozwoju inteligentnych specjalizacji województwa. Zakłada również realizację projektów wpisujących się w ideę uczenia się przez całe życie, m.in. z wykorzystaniem możliwości i narzędzi opracowanych w ramach Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. Istotnym elementem przedsięwzięcia będą również projekty aktywizujące i zwiększające kompetencje osób starszych (w tym kompetencje cyfrowe).

Podejmowane będą działania mające celu ochronę mieszkańców, którzy najsilniej odczują skutki transformacji energetycznej gospodarki regionu, poprzez umożliwienie im zdobycia nowych kwalifikacji zawodowych i objęcie stabilnych miejsc pracy w innych sektorach gospodarki.

6. SOLIDARNE ŁÓDZKIE

Cel

Głównym celem przedsięwzięcia jest budowanie silnego kapitału społecznego, będącego filarem warunkującym rozwój społeczno-gospodarczy regionu i przyczyniającym się do poprawy warunków funkcjonowania osób i rodzin. Celem podejmowanych działań będzie w szczególności wzmocnienie sektora organizacji pozarządowych oraz sektora ekonomii społecznej, ograniczenie skali ubóstwa, silniejsza integracja społeczna osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem, wzmocnienie więzi mieszkańców zarówno z regionem, jak

i społecznością lokalną, oraz zwiększenie uczestnictwa mieszkańców w wydarzeniach i inicjatywach regionalnych.

Działania

Realizacja przedsięwzięcia będzie koncentrować się na wsparciu osób i rodzin oraz podmiotów trzeciego sektora. Istotne będą również działania wspierające kształtowanie postaw obywatelskich oraz upowszechnianie mechanizmów partycypacji obywatelskiej. Przedsięwzięcie obejmie także działania w zakresie rewitalizacji obszarów zdegradowanych, wspierające proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego.

W związku ze zdiagnozowanymi potrzebami, jak również zachodzącymi zmianami w strukturze demograficznej regionu, zakłada się realizację działań związanych z poprawą dostępności do różnych form pomocy, w tym usług społecznych świadczonych przez lokalne środowiska (deinstytucjonalizacja usług). Przewiduje się rozwijanie infrastruktury dziennych ośrodków wsparcia oraz mieszkań chronionych i wspomaganych. Elementem przedsięwzięcia będą również działania koncentrujące się na poprawie szeroko rozumianej dostępności, w tym dostosowanie przestrzeni publicznej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami i starszych. Konieczna jest koordynacja działań na rzecz integracji społecznej oraz dostosowanie różnych form wsparcia do starzejącego się społeczeństwa. W ramach przedsięwzięcia przewidziane jest zapewnienie pomocy rodzinom, w tym rodzinom z dziećmi znajdującym się w kryzysie (zwłaszcza mającym problemy wychowawczo-opiekuńcze). Elementem przedsięwzięcia będzie również wzmocnienie potencjału i konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej.

7. ZDROWE ŁÓDZKIE

Cel

Cele przedsięwzięcia obejmują poprawę stanu zdrowia mieszkańców województwa, wydłużenie oczekiwanego trwania życia, zmniejszenie kosztów związanych z absencją pracowników, zwiększenie świadomości w zakresie profilaktyki zdrowotnej oraz poprawę jakości infrastruktury ochrony zdrowia.

Działania

Realizacja przedsięwzięcia będzie polegała na poprawie dostępności przestrzennej i podniesieniu jakości usług ochrony zdrowia, szczególnie w zakresie chorób układu krążenia, leczenia onkologicznego, leczenia udarów, psychiatrycznej opieki zdrowotnej, rehabilitacji oraz opieki długoterminowej, paliatywnej, geriatrycznej i hospicyjnej. Planuje się także zmniejszenie wykluczenia i zwiększenie innowacyjności w obszarze zdrowia poprzez realizację aplikacji i budowę systemów umożliwiających świadczenie usług e-zdrowia (w tym telemedycyny). Szczególny nacisk będzie położony na potrzeby w zakresie opieki zdrowotnej seniorów, w tym świadczonej w formie ambulatoryjnej i środowiskowej. Pandemia COVID-19 udowodniła, że konieczne będzie utrzymanie zdolności do sprawnego uruchamiania infrastruktury kryzysowej, np. w sytuacji epidemii. Istotne będą projekty służące upowszechnianiu profilaktyki zdrowotnej, m.in. poprzez kampanie informacyjno-edukacyjne czy realizację programów zdrowotnych, jak również działania na rzecz promocji zdrowego stylu życia.

Z uwagi na **zakres Zintegrowanych Przedsięwzięć Strategicznych** wykraczający poza sferę możliwości bezpośredniego oddziaływania samorządu województwa przyjmuje się, że będą one stanowić **ofertę współpracy dla szerokiego grona interesariuszy publicznych i prywatnych**. Wspólne działania różnych podmiotów z terenu województwa w najważniejszych obszarach zapewnią wyższą skuteczność realizowanych działań. Kumulacja środków w wybranych przedsięwzięciach podniesie również efektywność i skuteczność wydatkowania środków publicznych i prywatnych. W celu efektywnej realizacji możliwe jest opracowanie szczegółowych planów wdrażania poszczególnych przedsięwzięć.

W ramach polityki rozwoju wspierane będą także inne nowatorskie lub konieczne przedsięwzięcia, niezdefiniowane w niniejszym dokumencie, o ile będą zgodne z wizją i celami określonymi w Strategii. Ich realizacja wraz z wdrożeniem Zintegrowanych Przedsięwzięć Strategicznych w sposób najbardziej kompleksowy wpłynie na osiągnięcie założonych celów dokumentu.

VII. TERYTORIALNY WYMIAR STRATEGII

Działania Samorządu Województwa zmierzają do zrównoważonego terytorialnie rozwoju całego województwa. Cele i kierunki Strategii składające się na sfery gospodarczą, społeczną i przestrzenną wskazują najważniejsze – strategiczne z punktu widzenia województwa – dziedziny interwencji o horyzontalnym charakterze. Nie są jednak w stanie uwzględnić zróżnicowania regionalnego, wydobyć wszystkich atutów poszczególnych terytoriów, ani w sposób precyzyjny odpowiedzieć na słabości i deficyty, które często występują lokalnie.

Celem terytorializacji Strategii jest m.in. ukierunkowanie interwencji na obszary wymagające szczególnego wsparcia i wskazanie dla nich najistotniejszych działań, których podjęcie najmocniej przyczyni się do rozwiązywania problemów oraz aktywowania endogenicznych potencjałów. Jest to działanie racjonalizujące wydatkowanie środków finansowych, kierujące je do miejsc, w których są one najpotrzebniejsze i przyniosą największy pozytywny efekt. W ten sposób terytorializacja zapisów Strategii jest odpowiedzią na dysproporcje rozwojowe i przyczyni się do ich zmniejszenia. Uwzględni również odmienne potrzeby i funkcje miast oraz obszarów wiejskich.

Zaproponowane w Strategii Rozwoju Województwa łódzkiego 2030 podejście jest zgodne z nowym modelem rozwoju wskazanym na poziomie krajowym (SOR i KSRR 2030) tj. rozwojem odpowiedzialnym oraz społecznie i terytorialnie zrównoważonym.

Obszary Strategicznej Interwencji

Zgodnie z ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju **obszar strategicznej interwencji** to określony w strategii rozwoju obszar o zidentyfikowanych lub potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych lub o szczególnych warunkach społecznych, gospodarczych lub przestrzennych, decydujących o występowaniu barier rozwoju lub trwałych, możliwych do aktywowania potencjałów rozwojowych, do którego kierowana jest interwencja publiczna łącząca inwestycje, w szczególności gospodarcze, infrastrukturalne lub w zasoby ludzkie, finansowane z różnych źródeł, lub rozwiązania regulacyjne. W Strategii wskazano OSI dwojakiego rodzaju: krajowe oraz regionalne.

Dzięki ukierunkowanej terytorialnie **strategicznej interwencji** obszary województwa, w których zidentyfikowano problemy rozwojowe lub dostrzeżono szczególne walory, w perspektywie 2030 roku osiągną stabilny poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. **Miasta średnie odzyskają szanse** rozwojowe i wzmocnią swoją pozycję w strukturze osadniczej województwa. Nowe bodźce rozwojowe w **obszarach zmarginalizowanych** pozwolą na **aktywną integrację** gmin wiejskich i zrównoważony rozwój całego województwa. Ważną rolę w rozwoju województwa będą pełnić **obszary zielonej gospodarki**, w których szczególny akcent będzie położony na rozwój funkcji rolniczej, turystycznej i ochronę środowiska, a działania w nich podejmowane przyczynią się do realizacji koncepcji kształtowania przestrzeni Łódzkiego, jako Zielonego Ogrodu Polski. Dzięki sprawiedliwej **transformacji**, której najważniejszym podmiotem jest człowiek, obszar Zagłębia Bełchatowskiego zyska nową energię dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Wzmacnianie powiązań między miastami i otaczającymi je gminami w ramach **Miejskich Obszarów Funkcjonalnych** pozwoli na wspólne przewyższanie barier rozwojowych tych obszarów i zwiększenie ich atrakcyjności osadniczej.

2021 r.

2030 r.

1. MIASTA ODZYSKANYCH SZANS

Na terenie województwa zgodnie z Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030 (wraz z aktualizacją)²³³ wyróżniono 9 miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze: Kutno, Łask, Opoczno, Ozorków, Radomsko, Sieradz, Tomaszów Mazowiecki, Wieluń, Zduńską Wolę.

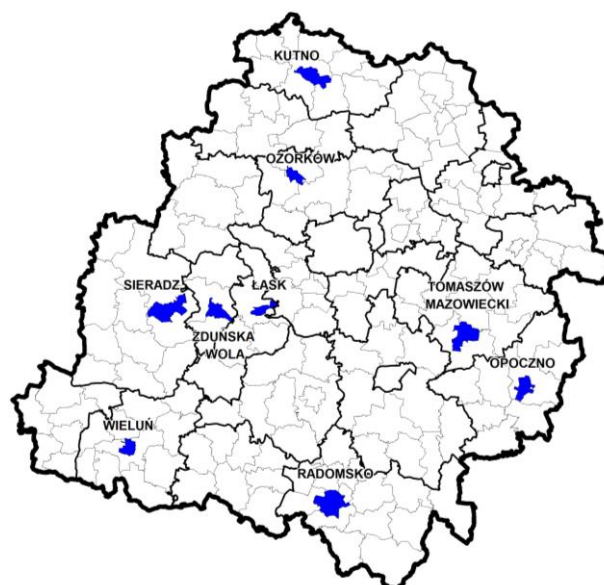
W przypadku miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze podejmowane działania powinny w szczególności skupiać się na zatrzymaniu dalszej utraty funkcji, a w następnej fazie do ich przywracania. Rodzaj, zakres i wymiar interwencji będzie zależeć bezpośrednio od specyficznych potrzeb i potencjałów poszczególnych miast. Zgodnie z KSRR 2030 zakłada się, że interwencja będzie ukierunkowana przede wszystkim na: odbudowę bazy gospodarczej oraz wzmocnienie roli tych miast jako centrów aktywności społecznej i gospodarczej, likwidowanie barier rozwojowych, poprawę atrakcyjności inwestycyjnej, rozwój przedsiębiorczości, aktywizację lokalnych zasobów ludzkich, pobudzanie lokalnych inicjatyw, a także poprawę dostępu mieszkańców do usług publicznych.

Planowane wsparcie na poziomie regionalnym będzie komplementarne w stosunku do działań proponowanych na szczeblu krajowym i obejmie różne typy działań i projektów, realizowanych w ramach wszystkich celów strategicznych i horyzontalnych.

Rys. 76. Miasta odzyskanych szans

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

²³³ Źródło KSRR 2030 i Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (Śleszyński P., Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa, 2019).

Sprawiedliwa i włączająca transformacja ma w szczególności zapobiegać regresowi gospodarczemu i społecznemu, ale również kreować nowy zrównoważony model rozwoju gospodarczego, m.in. wykorzystując potencjał zwałowiska Kamieńsk i Szczerców oraz rekultywowanej odkrywki węgla brunatnego na cele turystyczne i sportowe.

W sferze gospodarczej planowane działania będą miały na celu wzrost przedsiębiorczości i konkurencyjności obszaru m.in. poprzez: dywersyfikację struktury gospodarczej, rozwój sektora MŚP (szczególnie start-upów), wsparcie inkubatorów przedsiębiorczości i sieci powiązań klastrowych, rozwój stref aktywności gospodarczej przyciągających nowych inwestorów, wsparcie cyfryzacji, automatyzacji i innowacji w przedsiębiorstwach, internacjonalizację przedsiębiorstw i promocję gospodarczą. Wspierane będą również innowacyjne rozwiązania związane z czystą energią i OZE, w tym z wytwarzaniem i magazynowaniem energii ze źródeł odnawialnych, poprawą efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej oraz z wdrożeniem modelu Gospodarki Obiegu Zamkniętego.

W celu zmniejszenia negatywnych skutków transformacji szczególnie ważne dla tego obszaru będą działania w sferze społecznej związane z podniesieniem jakości kształcenia i kwalifikacji pracowników, zwiększeniem aktywności zawodowej mieszkańców, rozwojem kapitału społecznego oraz rozwojem usług społecznych. Kluczowa będzie interwencja związana z kompleksowym wsparciem w zakresie doradztwa zawodowego, pośrednictwa pracy i organizacji szkoleń zawodowych dla pracowników odchodzących z pracy w sektorze wydobywczo-energetycznym i osób poszukujących pracy.

W sferze przestrzennej planowane działania skoncentrowane będą m.in. na: rekultywacji terenów zdegradowanych w kierunku przywrócenia im funkcji przyrodniczych lub nadania im nowych funkcji, poprawie adaptacyjności do zmian klimatu, w tym przeciwdziałanie niedoborom wody, zmniejszaniu emisji z systemu transportowego, jego integracji i ograniczaniu wykluczenia transportowego i cyfrowego oraz inwestycjach w gospodarkę wodno-ściekową.

Efektom podjętych działań w sferze społecznej powinny być: poprawa jakości życia mieszkańców, poprawa dostępu do usług publicznych i atrakcyjnych miejsc pracy, w sferze gospodarczej utrzymanie wysokiego potencjału gospodarczego obszaru transformacji, unowocześnienie i dywersyfikacja gospodarki, zaś w sferze przestrzennej poprawa jakości przestrzeni i dostępności komunikacyjnej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWł

5. MIEJSKIE OBSZARY FUNKCJONALNE (MOF)

Na terenie województwa wyróżniono cztery miejskie obszary funkcjonalne²³⁵: MOF Ośrodka Wojewódzkiego – Łódź oraz 3 wielordzeniowe MOF: MOF Sieradz – Zduńska Wola – Łask, MOF Tomaszów Mazowiecki – Opoczno oraz MOF Radomsko – Piotrków Trybunalski – Bełchatów.

Punktem wyjścia do określenia Miejskich Obszarów Funkcjonalnych (MOF) był zestaw zasad i warunków określonych przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej²³⁶. MOF musi posiadać rdzeń, tj. miasto lub grupę miast, który oddziałuje ekonomicznie, społecznie, przestrzennie i kulturowo na otaczające go gminy, tworząc powiązania funkcjonalne. W przypadku wyznaczania MOF dwóch lub więcej miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze sąsiadujących ze sobą – miasta te powinny tworzyć jeden wspólny MOF, a równocześnie jeden „rdzeń MOF”. W przypadku miast wchodzących w MOF innego większego ośrodka miejskiego (najczęściej wojewódzkiego) nie tworzy się własnych obszarów funkcjonalnych i powinny być one włączone w istniejące MOF. Kryteria ich wyznaczenia obejmują m.in. zagadnienia demograficzne, mieszkalnictwo, dojazdy do pracy i przedsiębiorczość.

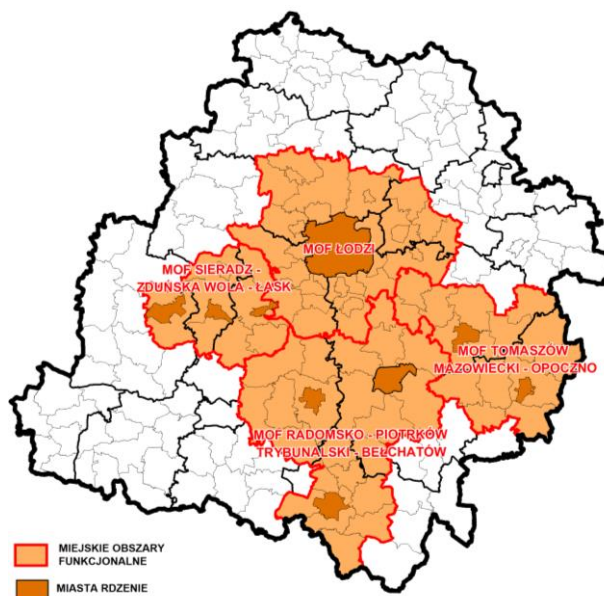
Dla Miejskich Obszarów Funkcjonalnych szczególnie istotna będzie realizacja zintegrowanych, kompleksowych projektów dotyczących m.in. rozwoju zrównoważonego transportu publicznego, zwiększania efektywności energetycznej, poprawy stanu środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie jakości powietrza, wzrostu atrakcyjności osadniczej, wsparcia rozwoju kształcenia i szkolenia zawodowego oraz rozwoju kultury, turystyki i rekreacji.

Dla Miejskich Obszarów Funkcjonalnych w nowej perspektywie finansowej 2021-2027 przewidziano wsparcie w postaci Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT). Szczegółowy zakres wsparcia w ramach ZIT zostanie określony zgodnie z Umową Partnerstwa w programie regionalnym. W ramach instrumentu ZIT realizowane będą mogły być projekty o zintegrowanym charakterze pod względem tematycznym lub terytorialnym, koncentrujące się na wyzwaniach rozwojowych, które jednostki samorządu terytorialnego tworzące MOF zdecydują się adresować wspólnie, tak na etapie realizacji projektu jak i późniejszej eksploatacji.

Rys. 80. Miejskie Obszary Funkcjonalne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWŁ

²³⁵ Miejski Obszar Funkcjonalny jest szczególnym typem obszaru funkcjonalnego. Zgodnie z ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju obszar funkcjonalny to obszar, na którym występuje względnie wyodrębniający się, intensywny i otwarty system powiązań społecznych, gospodarczych lub przyrodniczych, uwarunkowanych cechami środowiska geograficznego (przyrodniczego i antropogenicznego).

²³⁶ Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej. Instrukcja w zakresie delimitowania miejskich obszarów funkcjonalnych w strategiach rozwoju województw w kontekście realizacji instrumentu ZIT w perspektywie 2021-2027.

Rys. 81. Obszary Strategicznej Interwencji w województwie łódzkim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BPPWł.

Miasta i obszary wiejskie

Miasta to ośrodki koncentracji ludności, działalności gospodarczej i usług, stanowiące centra rozwoju społeczno-gospodarczego. Wsparcie obszarów miejskich będzie realizowane za pośrednictwem wielu celów operacyjnych sformułowanych w sferze gospodarczej, społecznej i przestrzennej oraz w ramach celu horyzontalnego „Efektywnie i odpowiedzialnie zarządzany region”. Jednym z największych problemów miast województwa łódzkiego jest **silna i utrwalona depopulacja**. Odwrócenie, bądź choćby wyhamowanie tego trendu, wiąże się z szerokim spektrum działań obejmujących m.in. poprawę stanu zdrowia ludności, wzmocnienie gospodarcze miast oraz wzrost atrakcyjności osadniczej realizowany m.in. przez procesy rewitalizacyjne. Kolejny problem dotyczy **systemów transportowych miast**, które są tym większe, im bardziej zaludniony jest dany ośrodek miejski. Rozwiązaniem są inwestycje w transport zbiorowy, uzupełnianie sieci drogowej, modernizacje istniejących i budowa nowych szlaków kolejowych oraz wspieranie infrastruktury ekologicznych środków transportu indywidualnego. Problemem miast jest również **adaptacja do zmian klimatycznych**. Potrzebne są działania zmierzające do zwiększenia odporności miast na zmiany klimatu oraz polepszające stan środowiska przyrodniczego. W ramach zwiększania spójności społecznej przewiduje się wspieranie inicjatyw oddolnych, w tym projektów w ramach budżetu obywatelskiego, programu LEADER+, wojewódzkiego programu mikrograntów.

W rozwoju miast województwa łódzkiego szczególnie ważne będzie wdrażanie **konceptji inteligentnych miast (smart city)**. Miasto smart to miasto dobrze zarządzane i przyjazne mieszkańcom, które w zrównoważony sposób wykorzystuje technologie ułatwiające mieszkańcom funkcjonowanie w przestrzeni miejskiej oraz chroniące środowisko. Dla kształtowania takiego miasta niezwykle istotne są inwestycje związane z rozwojem infrastruktury teleinformatycznej i technologii informacyjno-komunikacyjnych. Poza infrastrukturą konieczne jest również inwestowanie w wiedzę i umiejętności mieszkańców, w tym kompetencje cyfrowe, dostępność e-usług, sprawne zarządzanie informacją i komunikacją w kontaktach z ludnością oraz zwiększenie partycypacji społecznej w procesach decyzyjnych.

Obszary wiejskie województwa łódzkiego prezentują bogate spektrum typów funkcjonalnych począwszy od rolniczych gmin wiejskich skończywszy na gminach o przemysłowym, usługowym bądź wielofunkcyjnym charakterze. Istnieje też znaczna liczba gmin, położonych głównie w sąsiedztwie średnich i dużych miast, mająca funkcje typowo mieszkaniowe. Pomimo tak dużej różnorodności posiadają one wspólny mianownik barier i problemów rozwojowych: są to różnego rodzaju **problemy transportowe**, począwszy od braków w infrastrukturze komunikacyjnej na wykluczeniu z transportu publicznego skończywszy. Słabą stroną większości gmin wiejskich jest **niski potencjał gospodarczy**, którego wzmocnienie będzie wymagało wsparcia i modernizacji rolnictwa, rozwoju funkcji pozarolniczych, inwestycji w kapitał ludzki i społeczny. Kolejnym problemem gmin wiejskich jest **stan środowiska naturalnego**, w szczególności w zakresie niskiej jakości wód i powietrza oraz niewystarczającej ochrony obszarów cennych pod względem walorów przyrodniczo-krajobrazowych. Negatywnym zjawiskiem, zwłaszcza w gminach położonych w otoczeniu średnich i dużych miast, jest **presja urbanizacyjna**, której efektem jest chaos przestrzenny, rosnące koszty społeczne i niewystarczający rozwój infrastruktury technicznej w stosunku do potrzeb rosnącej populacji.

Wdrażanie **modelu wielofunkcyjnego wsi** będzie wiązało się z rozwijaniem branż komplementarnych dla rolnictwa bazujących na lokalnych zasobach. Ponadto zróżnicowanie działalności gospodarczej i wzrost liczby nowych podmiotów gospodarczych oferujących profesjonalne usługi naukowe i techniczne będą skorelowane ze wzrostem innowacyjności w rolnictwie oraz rozwojem nowych sektorów gospodarki specyficznych dla takich obszarów jak: biogospodarka, zielona gospodarka, OZE. W perspektywie najbliższych lat w związku z ekologizacją sektorów i branż w krajowej gospodarce oraz społeczną świadomością w zakresie ochrony środowiska wzrośnie zapotrzebowanie na produkty i usługi w sektorze zielonej gospodarki.

Na obszarach wiejskich wzrośnie również zapotrzebowanie na **świadczenie usług społecznych** (opiekuńczych, terapeutycznych, integracyjnych) w efekcie starzejącego się społeczeństwa, co pozwoli na urzeczywistnienie w praktyce idei rolnictwa społecznego oraz zwiększenie i dywersyfikację dochodów gospodarstw. Włączenie obszarów wiejskich w procesy rozwojowe będzie następowało za sprawą wykorzystania

środowiskowego i turystycznego potencjału obszarów wiejskich; dynamicznie będzie rozwijał się również sektor usług czasu wolnego (m.in. turystyka 3E)²³⁷.

Niski poziom przedsiębiorczości i kwalifikacji mieszkańców obszarów wiejskich wskazuje na konieczność wsparcia **podnoszenia kwalifikacji zawodowych**, umożliwienia zdobywania kwalifikacji rynkowych oraz szkoleń w kierunku reorientacji zawodowej i tworzenia warunków do rozwoju edukacji, a także wyrównywania szans w dostępie do usług edukacyjnych. Dużą rolę w realizacji tych celów odgrywać będzie zwiększenie dostępności transportowej obszarów wiejskich oraz likwidowanie deficytów w infrastrukturze telekomunikacyjnej i dostępie do Internetu.

Ze względu na nowe możliwości tworzenia miejsc pracy oraz konieczność poprawy jakości życia na wsi istotne będzie wdrażanie koncepcji **Inteligentnych wsi (Smart Villages)** – tj. nowej koncepcji w zakresie kształtowania polityki UE. Idea Smart Villages dotyczy różnych obszarów życia wsi i stwarza nowe możliwości, np. poprawy mobilności, rozwoju przedsiębiorczości, innowacyjnych rozwiązań w zakresie ochrony środowiska, korzystania z szans, jakie daje biogospodarka i gospodarka o obiegu zamkniętym (w tym krótkie łańcuchy dostaw żywności, energia odnawialna, Rolnictwo 4.0), zapewnienia wysokiej jakości edukacji i usług zdrowotnych lub zapobiegania wykluczeniu społecznemu.

Zrównoważonemu rozwojowi obszarów wiejskich sprzyjać będzie **działalność Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich (KSOW)** oraz **Lokalnych Grup Działania**.

Dla poprawy jakości życia mieszkańców łódzkiego kluczowe będzie **zapewnienie jak najlepszej jakości środowiska przyrodniczego**. Jednym z głównych jego elementów są tereny zielone, stanowiące miejsca rodzinnego wypoczynku, rekreacji i indywidualnej aktywności fizycznej. Dla zapewnienia ochrony terenów o największych walorach przyrodniczo-krajobrazowych i zachowania różnorodności biologicznej konieczne będzie prowadzenie racjonalnej polityki zarówno na szczeblu regionalnym, jak i lokalnym. Wyrazem tej polityki mogą być preferencje dla gmin. Na obszarach objętych ochroną prawną (w myśl art. 6 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody) lub na terenach gmin z największym udziałem obszarów chronionych mogą być dodatkowo premiowane działania i kierunki działań określone w strategii związane z ochroną środowiska, wykorzystaniem potencjału cennych walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, poprawy jakości i zagospodarowania wód powierzchniowych, sportem, turystyką, polityką społeczną, zdrowiem, edukacją, rozwojem gospodarstw ekologicznych, produkcją żywności ekologicznej i tradycyjnej.

²³⁷ Turystyka 3E (Entertainment – rozrywka, Excitement – ekscytacja, Education – edukacja), inaczej zwana turystyką kreatywną.

VIII. SYSTEM REALIZACJI STRATEGII

Realizacja Strategii rozwoju województwa stanowi złożony, wielowątkowy i cykliczny proces. Na pierwszym etapie samorząd województwa, we współpracy z partnerami, formułuje strategię, a następnie określa warunki i procedury obowiązujące w jej realizacji, m.in. poprzez opracowanie dokumentów niższego szczebla. W fazie wdrażania zadaniem samorządu jest koordynacja i monitorowanie realizacji, ocena efektów oraz, zależnie od jej wyników i zmian w otoczeniu, aktualizacja celów i sposobów realizacji w adekwatny do warunków sposób.

Właściwy proces strategicznego zarządzania województwem uwarunkowany jest zarówno normami prawnymi, odnoszącymi się do rozwiązań instytucjonalnych, jak i podziałem kompetencji i odpowiedzialności między różne szczeble władzy. Istotny jest też poziom kapitału społecznego oraz regulacje warunkujące współpracę partnerów.

Podmioty realizujące Strategię

Podmiotem odpowiedzialnym za kształtowanie procesów rozwojowych oraz za określenie i realizację Strategii rozwoju województwa jest **samorząd województwa**. Wyznacza on kierunki rozwoju, a następnie **koordynuje i organizuje proces wdrażania Strategii**, zapewniając w szczególności realizację celów rozwojowych określonych w art. 11 ust 1 i 2 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa²³⁸. Samorząd województwa **pełni rolę inicjatora** działań rozwojowych, **tworzy warunki** do realizacji wyznaczonych celów rozwojowych poprzez zapewnienie finansowania, określenie zakresu interwencji oraz przygotowanie odpowiedniej struktury zarządzania, co stanowi podstawę sprawnego prowadzenia procesów rozwojowych.

Samorząd województwa będzie realizował cele określone w Strategii w sposób **bezpośredni** (działania realizowane w ramach zadań publicznych przez Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, samorządowe jednostki organizacyjne oraz spółki z udziałem samorządu województwa) i **pośredni** (działania leżące poza możliwością bezpośredniego oddziaływania samorządu województwa; samorząd jako inicjator, motywator i propagator działań realizujących cele rozwojowe).

W celu skutecznej realizacji Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 niezbędna jest współpraca wszystkich podmiotów, które mogą podjąć działania mające wpływ na rozwój regionu. Realizatorami i jednocześnie interesariuszami Strategii będą m.in.: **jednostki samorządu terytorialnego z obszaru województwa łódzkiego oraz ich związki partnerskie, jednostki sektora gospodarczego i instytucji otoczenia biznesu, samorządy gospodarcze, organizacje pozarządowe, jednostki sektora edukacji i naukowo-badawczego, instytucje ochrony zdrowia i pomocy społecznej, uczelnie wyższe, Lokalne Grupy Działania, samorządy terytorialne innych województw, a także wszyscy mieszkańcy regionu**. Rozwój województwa zależy także od działań i decyzji podejmowanych na szczeblu krajowym, w związku z czym realizacja założeń SRWŁ 2030 będzie wymagała efektywnej współpracy z podmiotami administracji rządowej.

Realizacja Strategii będzie miała na celu budowanie kultury partnerstwa i współpracy, będzie ukierunkowana na współdziałanie mieszkańców, instytucji i organizacji, a także zawiązywanie trwałych relacji pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w jej wdrażanie. Przykładem upowszechniania korzyści wynikających ze

²³⁸ Art. 11. 1. Samorząd województwa określa strategię rozwoju województwa, uwzględniając w szczególności następujące cele:

- 1) pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej;
 - 2) pobudzanie aktywności gospodarczej;
 - 3) podnoszenie poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki województwa;
 - 4) zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń;
 - 5) kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.
2. Samorząd województwa prowadzi politykę rozwoju województwa, na którą składa się:
- 1) tworzenie warunków rozwoju gospodarczego, w tym kreowanie rynku pracy;
 - 2) utrzymanie i rozbudowa infrastruktury społecznej i technicznej o znaczeniu wojewódzkim;
 - 3) pozyskiwanie i łączenie środków finansowych: publicznych i prywatnych, w celu realizacji zadań z zakresu użyteczności publicznej;
 - 4) wspieranie i prowadzenie działań na rzecz podnoszenia poziomu wykształcenia obywateli;
 - 5) racjonalne korzystanie z zasobów przyrody oraz kształtowanie środowiska naturalnego, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju;
 - 6) wspieranie rozwoju nauki i współpracy między sferą nauki i gospodarki, popieranie postępu technologicznego oraz innowacji;
 - 7) wspieranie rozwoju kultury oraz sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalne wykorzystywanie;
 - 8) promocja walorów i możliwości rozwojowych województwa;
 - 9) wspieranie i prowadzenie działań na rzecz integracji społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

współpracy jednostek samorządu terytorialnego jest realizacja projektu „Pilotaż Centrum Wsparcia Doradczego”²³⁹. Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej do udziału w pilotażu wybrało z województwa łódzkiego dwa partnerstwa – partnerstwo „Między Kutnem a Łęczycą”²⁴⁰ oraz partnerstwo „SIERADZKIE+”²⁴¹. Efektem pilotażu ma być wypracowanie formuły doradczego wspierania samorządów terytorialnych w procesie strategicznego zarządzania rozwojem. Ponadto dobre praktyki współpracujących samorządów będą mogły zostać udostępnione innym gminom. Współpraca i partnerstwo są warunkami koniecznymi do skutecznego wdrażania Strategii, zwłaszcza w tych aspektach, które wykraczają poza sferę kompetencji samorządu województwa. Samorząd województwa będzie również wspierał działania innych podmiotów zaangażowanych we wdrażanie celów Strategii oraz integrował podmioty w realizacji działań prorozwojowych. Wyrazem podejmowanej współpracy będzie realizacja określonych w Strategii Zintegrowanych Przedsięwzięć Strategicznych.

Powodzenie podejmowanych działań wymaga otwartości, ciągłego poszukiwania możliwości realizacji oraz szerokiej współpracy z administracją rządową (zarówno terenową, jak i centralną), współdziałania z innymi regionami, przede wszystkim z sąsiednimi województwami, a także współpracy ponadregionalnej, zarówno w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym (współpraca z organizacjami międzynarodowymi i regionami innych państw). Istotne wsparcie procesu wdrażania Strategii zapewni Regionalne Forum Terytorialne, stanowiące gremium opiniotwórczo-doradcze, złożone z przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego województwa łódzkiego, administracji rządowej, samorządów gospodarczych, jednostek sektora szkolnictwa wyższego, instytucji otoczenia biznesu, organizacji pozarządowych oraz przedsiębiorstw.

Skuteczna realizacja Strategii będzie również zależała od działań podejmowanych na innych szczeblach zarządzania, w szczególności na poziomie krajowym i europejskim. Niektóre z planowanych inwestycji będą miały niekwestionowany wpływ na rozwój województwa łódzkiego. Podstawowe znaczenie dla przyszłych kierunków rozwoju województwa ma planowana przez rząd budowa Centralnego Portu Komunikacyjnego „Solidarność”, w położonym pomiędzy Warszawą a Łodzią Stanisławowie (gmina Baranów, województwo mazowieckie).

Realizacja wymienionych inwestycji i ich konsekwencje dla województwa, a także dziesięcioletnia perspektywa Strategii, sprawiają, że kształtowana przez Samorząd Województwa Łódzkiego polityka rozwoju powinna być elastyczna i opierać się na otwartości, dopuszczając przyjęcie różnych scenariuszy, w zależności od rozstrzygnięć i tempa ich podejmowania na szczeblu centralnym.

Zasady realizacji Strategii

Samorząd Województwa Łódzkiego odpowiedzialny jest za organizowanie i prowadzenie działań warunkujących realizację określonej polityki rozwoju regionu. Dla zapewnienia najwyższej skuteczności prowadzonych działań niezbędne jest kierowanie się wybranymi zasadami, które określają i organizują cały proces programowania i realizacji Strategii, a także regulują sposób postępowania i obszar współpracy wszystkich podmiotów/interesariuszy włączonych w ten proces.

Zasady uniwersalne:

- **autonomiczności** – rozumianej jako prawo do niezależnego wyznaczania przez samorząd województwa celów polityki rozwoju, wynikających z wewnętrznych potrzeb i specyficznych dla regionu potencjałów,
- **nadrzędności** – Strategia stanowi dokument nadrzędny w stosunku do innych dokumentów strategicznych na poziomie regionalnym i oznacza konieczność zapewnienia zgodności wszystkich typów dokumentów o charakterze strategicznym opracowanych na szczeblu regionalnym,

²³⁹ Projekt „Pilotaż Centrum Wsparcia Doradczego” realizowany jest na zlecenie Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej przez Związek Miast Polskich. <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/centrum-wsparcia-doradczego>

²⁴⁰ W skład partnerstwa „Między Kutnem a Łęczycą” wchodzi 21 jednostek samorządu terytorialnego, w tym Powiat Łęczycki i Powiat Kutnowski oraz wszystkie gminy wchodzące w skład tych powiatów.

²⁴¹ W skład partnerstwa „SIERADZKIE+” wchodzi 10 jednostek samorządu terytorialnego, w tym Powiat Sieradzki oraz następujące gminy: Gmina Burzenin, Gmina Złoczew, Gmina Klonowa, Gmina Brąszewice, Gmina Brzeźno, Gmina Wróblew, Gmina Błaszki, Miasto i Gmina Warta oraz Gmina Goszczanów.

- **współpracy i partnerstwa** – zakłada wzmacnianie współpracy wszystkich podmiotów zaangażowanych w realizację Strategii, w tym jednostek samorządu terytorialnego z obszaru województwa łódzkiego, samorządów terytorialnych innych województw, administracji rządowej, sektora gospodarczego i instytucji otoczenia biznesu, samorządów gospodarczych i zawodowych, organizacji pozarządowych i mieszkańców regionu, jednostek sektora edukacji i naukowo-badawczego, organizacji międzynarodowych i regionów innych państw. Ponadto zasada ta ma celu budowanie kultury partnerstwa i współpracy, która będzie ukierunkowana na współdziałanie ludzi, instytucji i organizacji, a także zawiązywanie trwałych relacji pomiędzy podmiotami realizującymi Strategię. Zasada ta rozumiana jest również jako współudział, współdecydowanie i współodpowiedzialność podmiotów w tworzeniu polityki rozwoju regionu i realizacji celów Strategii. Współpraca i partnerstwo są warunkami koniecznymi powodzenia realizacji Strategii, ponieważ część działań wykracza poza sferę kompetencji Samorządu Województwa.

Zasady dotyczące planowania rozwoju:

- **spójności** – oznacza uwzględnienie w procesie opracowywania Strategii celów zawartych w dokumentach strategicznych na poziomie europejskim i krajowym. W szczególności uwaga skoncentrowana została na spójności Strategii z kierunkami wyznaczonymi w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 oraz celów tematycznych polityki spójności Unii Europejskiej.
- **rozwoju uwarunkowanego demograficznie** – ukierunkowanie interwencji w ramach poszczególnych polityk publicznych, uwzględniających trendy demograficzne. Realizacja polityki rozwoju ma pozwolić na zmniejszenie skali negatywnych zmian demograficznych.
- **zintegrowanego planowania** – polegającego na wielowymiarowej integracji planowania i realizacji polityki rozwoju województwa łódzkiego łączącej wymiar społeczny, gospodarczy oraz przestrzenny z zachowaniem zrównoważonego rozwoju. Planowana interwencja powinna być dopasowana do specyfiki danego obszaru, odpowiadać na jego określone potrzeby i bazować na wewnętrznym potencjale rozwojowym obszaru. Zintegrowane podejście terytorialne oznacza potrzebę skorelowania na poziomie województwa polityki rozwoju w wymiarze społeczno-gospodarczym z polityką przestrzenną tak, by stanowiły spójny system planowania rozwoju regionu. Istotne jest uwzględnienie kontekstu terytorialnego na etapie programowania, realizacji i monitorowania działań. Zasada ta zakłada także komplementarność działań podejmowanych na różnych szczeblach podziału administracyjnego.
- **selektywności** – oznacza koncentrację zintegrowanych i komplementarnych działań prowadzących do osiągnięcia wybranych, strategicznych dla rozwoju województwa celów, wsparcie określonych grup społecznych oraz rozwój wyznaczonych obszarów interwencji. Zasada selektywności zakłada dokonanie strategicznego wyboru w zakresie kierunków rozwoju województwa we współpracy ze wszystkimi partnerami zaangażowanymi w jego realizację. Zasada ta oznacza również wspieranie tych branż, dziedzin, sektorów i nisz, które z uwagi na posiadany potencjał pozwalają na budowanie rzeczywistej przewagi konkurencyjnej danego obszaru w skali regionalnej, krajowej bądź międzynarodowej oraz stanowią siłę napędową dla rozwoju gospodarczego.

Zasady dotyczące wdrażania:

- **zrównoważonego rozwoju** – zakłada realizację działań mających na celu poprawę poziomu życia mieszkańców przy zapewnieniu równowagi między aspektami społecznymi, gospodarczymi, przestrzennymi oraz ochrony środowiska w warunkach rozwijającej się gospodarki rynkowej. Zasada promuje rozwój w oparciu o efektywne zarządzanie zasobami i innowacyjne rozwiązania z uwzględnieniem wyzwań polityki klimatycznej.
- **wieloszczeblowego zarządzania i zintegrowanych przedsięwzięć** – zakłada podejmowanie skoordynowanych działań i kreowanie inwestycji rozwojowych realizowanych przez różne podmioty (jednostki samorządu terytorialnego, podmioty gospodarcze i partnerów społecznych) oraz finansowane z różnych źródeł w celu zapewnienia ich komplementarności. Realizacja zintegrowanych

przedsięwzięć zapewni efektywność wsparcia finansowego, synergii oraz większe korzyści dla rozwoju regionu niż w przypadku prowadzenia punktowych działań. Zasada ta uwzględnia zaangażowanie w procesy decyzyjne i wykonawcze partnerów społecznych i gospodarczych.

Ramy finansowe i narzędzia realizacji Strategii

W celu skutecznej realizacji Strategii Samorząd Województwa Łódzkiego będzie poszukiwał wszelkich dostępnych źródeł, narzędzi, metod i możliwości realizacji określonych celów, aby urzeczywistnić zaproponowaną w dokumencie wizję.

Z uwagi na dziesięcioletni horyzont czasowy Strategii **ramy finansowe** zostały określone w **sposób kierunkowy** poprzez wskazanie potencjalnych **źródeł finansowania**, a także określenie **narzędzi realizacji** i **mechanizmów uzgodnień** SRWŁ 2030. Celem skutecznej realizacji szerokiego zakresu planowanej interwencji system finansowania Strategii opierać się będzie na zasadzie montażu środków finansowych pochodzących z różnych źródeł z wykorzystaniem różnorodnych narzędzi wsparcia.

Zasadnicze znaczenie dla sfinansowania Strategii ma przede wszystkim **katalog środków publicznych**, w tym:

- środki z budżetu województwa łódzkiego;
- środki z budżetu Unii Europejskiej²⁴²;
- środki budżetu państwa;
- środki jednostek samorządu terytorialnego;
- inne środki publiczne.

Ważnym elementem finansowania interwencji rozwojowych będą również **środki prywatne**, które mogą zostać wykorzystane do współfinansowania projektów realizowanych w ramach programów operacyjnych lub w formule **partnerstwa publiczno-prywatnego**. Elementem realizacyjnym będą również bezpośrednie inicjatywy sektora prywatnego, w szczególności przedsiębiorców, które przełożą się zwłaszcza na wzrost potencjału gospodarczego regionu.

Środki z budżetu województwa łódzkiego finansować będą wydatki rozwojowe bezpośrednio lub dofinansowywać wydatki rozwojowe finansowane z innych źródeł.

Kondycja finansowa wszystkich podmiotów realizujących Strategię wpłynie również na możliwości absorpcji środków pochodzących z innych źródeł, przede wszystkim środków unijnych.

Niektóre z powyższego katalogu środków będą wykorzystywane bezpośrednio w celu wdrażania Strategii, inne przy wykorzystaniu różnorodnych **narzędzi realizacyjnych**. Poniżej wskazane zostaną te narzędzia, których znaczenie jest największe w zakresie możliwości ich wykorzystania do wdrożenia celów Strategii, w tym realizacji Zintegrowanych Przedsięwzięć Strategicznych. Wskazane w tym rozdziale narzędzia stanowią katalog otwarty, w ramach którego środki pochodzące z różnych źródeł będą mogły być łączone. Jednym z instrumentów wsparcia będzie **Regionalny Fundusz Rozwoju Województwa Łódzkiego**, którego działania w szczególności ukierunkowane będą na finansowanie inwestycji sektora MŚP oraz innych celów wynikających z programów rozwoju województwa.

²⁴² Środki funduszy strukturalnych i inwestycyjnych, dostępne w ramach poszczególnych polityk Unii Europejskiej, zwłaszcza w ramach polityki spójności i wspólnej polityki rolnej, a także środki dostępne w ramach pozostałych narzędzi i instrumentów wsparcia z poziomu europejskiego.

Zgodnie z projektem rozporządzenia ogólnego z 29 maja 2018 r. oraz projektem Umowy Partnerstwa (styczeń 2021 r.) wsparcie w ramach polityki spójności skoncentruje się na ograniczonej liczbie celów²⁴³.

Najistotniejszym dla województwa narzędziem w ramach polityki spójności będzie **program regionalny**, którego realizację planuje się na lata 2021-2027. Dokument opracowany, zarządzany i wdrażany przez Zarząd Województwa Łódzkiego, zgodnie z ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, będzie stanowił odpowiedź na wyzwania rozwojowe określone w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, wspierając określone w niej cele i kierunki działań. Zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa²⁴⁴ wartość środków w ramach programu regionalnego wyniesie 1,631 mld euro²⁴⁵. Ponadto województwo będzie miało możliwość wynegocjowania dodatkowych środków²⁴⁶ na strategiczne interwencje w ramach kontraktu programowego zawieranego pomiędzy samorządem województwa a ministrem właściwym do spraw rozwoju regionalnego.

Kolejnymi narzędziami, z których województwo łódzkie będzie korzystało przy wdrażaniu Strategii, będą **programy krajowe**. Zakres ich interwencji będzie wynikał z celów określonych w rozporządzeniach unijnych, a także potrzeb i inwestycji ważnych z punktu widzenia gospodarki i rozwoju Polski określonych w dokumentach strategicznych, w szczególności SOR, KSRR 2030 i zintegrowanych strategiach sektorowych, przy zachowaniu ustalonej demarkacji wsparcia pomiędzy poziomem krajowym a regionalnym. Przy takim założeniu programy krajowe będą wspierać te cele Strategii, które będą z nimi zgodne.

W kontekście walki z kryzysem gospodarczym związanym z COVID-19 i jego konsekwencjami szczególnie istotnym narzędziem, które będzie wykorzystywane przez województwo łódzkie przy wdrażaniu Strategii, będzie **Europejski Instrument na Rzecz Odbudowy (Next Generation EU)**. Najważniejszym jego elementem będzie **Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (RRF)**. W ramach tego instrumentu planowany budżet dla Polski wyniesie 57,3 mld euro w formie pożyczek i dotacji na wsparcie reform i inwestycji podejmowanych przez państwa UE.

Narzędziem pomocnym dla województwa przy wdrażaniu działań wskazanych w Strategii, związanych z „zieloną transformacją” oraz minimalizacją jej negatywnych skutków, będzie **Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji**, który jest elementem planu inwestycyjnego na rzecz Europejskiego Zielonego Ładu. Zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa (styczeń 2021 r.) województwo łódzkie jest jednym z sześciu regionów²⁴⁷, które mogą otrzymać środki na transformację w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu.

W perspektywie finansowej 2021-2027, w ramach programów regionalnych, zostały również zaplanowane instrumenty terytorialne, których celem jest wzmocnienie współpracy i partnerstw samorządów realizujących wspólne działania rozwojowe na podstawie strategii terytorialnych. Projekt Umowy Partnerstwa przewiduje do wykorzystania 3 instrumenty: Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), inne instrumenty terytorialne (IIT) oraz Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Instrumentem, który będzie wykorzystywany do wspierania Miejskich Obszarów Funkcjonalnych (MOF) wskazanych w Strategii, będą Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT). Ostateczne decyzje odnośnie zasad i zakresu funkcjonowania ZIT oraz wysokości alokacji, jak również wykorzystania pozostałych instrumentów terytorialnych na poziomie regionu, zostaną podjęte w trakcie prac nad programem regionalnym.

Do realizacji Strategii wykorzystane zostaną również **programy zarządzane bezpośrednio przez Komisję Europejską**²⁴⁸, narzędzia wykorzystujące środki Europejskiego Banku Inwestycyjnego, innych **międzynarodowych instytucji finansowych**, a także Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Biorąc pod uwagę zmniejszenie wsparcia w ramach polityki spójności w perspektywie finansowej 2021-2027 coraz większe znaczenie dla realizacji SRWŁ 2030 będą mieć krajowe źródła finansowania. Polityka regionalna

²⁴³ Patrz Polityka Spójności Unii Europejskiej na lata 2021-2027 w rozdziale Wprowadzenie.

²⁴⁴ Projekt Umowy Partnerstwa – styczeń 2021 r.

²⁴⁵ W cenach stałych z 2018 r.

²⁴⁶ Zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa (styczeń 2021 r.) łączna wartość środków pozostająca do negocjacji w ramach kontraktów programowych to 7,105 mld euro.

²⁴⁷ Zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa sześć regionów (śląskie, łódzkie, małopolskie, lubelskie, dolnośląskie i wielkopolskie) otrzyma 4,4 mld euro z funduszu sprawiedliwej transformacji i polityki spójności (3,8 mld euro z FST oraz 560 mln euro z polityki spójności).

²⁴⁸ Między innymi: CEF Mobility (Łącząc Europę), Horyzont Europa, Cyfrowa Europa, Invest EU, Kreatywna Europa, EURATOM, LIFE, COSME.

będzie realizowana w ramach **krajowych programów rozwoju**²⁴⁹, w tym programów wieloletnich, a także innych **instrumentów funkcjonujących w oparciu o środki publiczne**²⁵⁰.

Możliwe będzie także skorzystanie z profesjonalnego systemu instytucji rozwoju²⁵¹ poprzez wykorzystanie instrumentów oferowanych przez Grupę Polskiego Funduszu Rozwoju. Wśród nich znajdują się instrumenty służące rozwojowi samorządów (m.in. finansowanie infrastruktury, partnerstwo publiczno-prywatne), czy przedsiębiorstw (m.in. kapitał na rozwój, gwarancje bankowe czy doradztwo i finansowanie eksportu).

NARZĘDZIA REALIZACJI SRWŁ 2030

Aby dostosować interwencję do specyficznych potrzeb regionalnych, uwzględniając przy tym zapisy SOR i integrowanych strategii sektorowych, a także optymalnie korzystać ze środków finansowych, konieczne jest zaangażowanie partnerów ze wszystkich poziomów zarządzania oraz dokonanie właściwych uzgodnień w zakresie planowanych inwestycji. W tym celu KSRR 2030 wprowadza główne **mechanizmy uzgodnień**, które pozwolą na lepsze ukształtowanie współpracy między poziomem lokalnym, regionalnym i krajowym: kontrakt programowy, kontrakt sektorowy oraz porozumienia terytorialne.

W ramach **kontraktu programowego** podejmowane będą uzgodnienia pomiędzy stroną rządową i samorządem województwa, które zobowiążą strony do realizacji zadań określonych w programie regionalnym, ukierunkowanych na osiągnięcie wspólnych celów na danym terytorium. Kontrakt programowy określi zasady, kierunki i warunki dofinansowania programu regionalnego, a także przedsięwzięcia priorytetowe dla województwa łódzkiego planowane do realizacji z jego środków. W wybranych obszarach będą mogły zostać także określone przedsięwzięcia przewidziane do realizacji w ramach programów krajowych w trybie pozakonkursowym.

Mechanizmem uzgadniania realizacji przedsięwzięć na obszarze województwa ze środków budżetu państwa będzie **kontrakt sektorowy** – terytorialnie ukierunkowana interwencja na rzecz regionu ze strony poszczególnych programów rozwoju przygotowywanych przez właściwych ministrów. W kontrakcie sektorowym wskazane zostaną przedsięwzięcia planowane do realizacji, zarówno po stronie rządowej, jak i samorządu województwa, pod warunkiem zagwarantowania wkładu finansowego na ich realizację.

Nowym mechanizmem uzgadniania jest **porozumienie terytorialne**. Ten mechanizm może zostać wykorzystany przez Samorząd Województwa Łódzkiego do sprawniejszego uzgadniania z samorządami lokalnymi projektów, celów i działań na obszarze województwa, niezbędnych do realizacji Strategii. Mechanizm zakłada współpracę samorządów na obszarach, gdzie zidentyfikowano istotne potencjały lub problemy ograniczające możliwości rozwoju. Określa zakres i sposób realizacji przedsięwzięć istotnych dla obszaru objętego

²⁴⁹ Między innymi: Krajowy Program Kolejowy, Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 roku), Narodowy Program Zwalczania Chorób Nowotworowych na lata 2016-2024, Program wspierania inwestycji o istotnym znaczeniu dla gospodarki polskiej na lata 2011-2023 oraz inne programy, które zostaną opracowane na poziomie krajowym.

²⁵⁰ Między innymi: Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Fundusz Dróg Samorządowych, Krajowy Fundusz Drogowy, Fundusz Kolejowy.

²⁵¹ Wprowadzony ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o systemie instytucji rozwoju. System instytucji rozwoju (Grupę Polskiego Funduszu Rozwoju) tworzą:

- 1) Polski Fundusz Rozwoju,
- 2) Bank Gospodarstwa Krajowego,
- 3) Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości,
- 4) Korporacja Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych Spółka Akcyjna,
- 5) Polska Agencja Inwestycji i Handlu Spółka Akcyjna,
- 6) Agencja Rozwoju Przemysłu Spółka Akcyjna.

porozumieniem i rozwoju ponadlokalnego. Może też służyć wsparciu samorządów lokalnych z obszaru województwa łódzkiego lub z obszarów różnych województw przez środki pochodzące z poziomu krajowego.

Powyższe mechanizmy uzgodnień zostały szczegółowo przedstawione w ustawie z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

MECHANIZMY UZGODNIEŃ SRWŁ 2030

KONTRAKT
PROGRAMOWY

KONTRAKT
SEKTOROWY

POROZUMIENIE
TERYTORIALNE

Rozwój województwa jest procesem skomplikowanym i wymaga sprawnej organizacji całego systemu wdrażania, dlatego Samorząd Województwa Łódzkiego będzie aktywnie poszukiwał możliwości wykorzystania powyższych narzędzi realizacji i mechanizmów uzgodnień dla osiągnięcia celów Strategii 2030.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, jako najważniejszy dokument definiujący politykę rozwoju i wyzwania stojące przed województwem łódzkim, określa ramy dla planowania na poziomie lokalnym, a jej założenia odzwierciedla Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego. Dla wspierania efektywnej realizacji polityki rozwoju możliwe jest wprowadzenie niższego poziomu dokumentów regionalnych, np. strategii sektorowych, programów rozwoju czy planów wdrażania, opracowywanych dla wybranych obszarów tematycznych i ocenianych pod kątem zgodności z celami strategicznymi.

System monitorowania i ewaluacji Strategii

Realizacja Strategii wymaga systematycznego obserwowania zmian zachodzących w województwie, a także reagowania na pojawiające się problemy i zagrożenia w osiąganiu założonych przez strategię rezultatów i będzie podlegała stałemu monitorowaniu. Zakres tematyczny monitoringu i ewaluacji realizacji SRWŁ 2030 określają cele strategiczne i operacyjne. Podstawowym punktem odniesienia w monitorowaniu realizacji Strategii jest zestaw wskaźników obrazujących oczekiwane rezultaty realizacji Strategii, odnoszących się do poszczególnych celów strategicznych i operacyjnych.

Monitoring Strategii będzie miał charakter ciągły, co oznacza stałe gromadzenie m.in. danych statystycznych, informacji o realizacji Zintegrowanych Przedsięwzięć Strategicznych, danych o środkach finansowych zaangażowanych w realizację SRWŁ 2030 oraz prowadzenie niezbędnej analityki uzupełniającej, np. w zakresie analizy wąskich gardeł dyfuzji innowacji. Głównym dokumentem cyklicznie podsumowującym proces monitoringu będzie *Raport z realizacji SRWŁ 2030*, przedkładany do zatwierdzenia Zarządowi Województwa Łódzkiego. Raport przygotowywany będzie nie rzadziej niż co dwa lata i będzie składał się z części poświęconej poziomowi realizacji celów Strategii, oceny sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej województwa oraz wniosków i rekomendacji w zakresie realizacji SRWŁ 2030. Prowadzony monitoring Strategii będzie podstawą do oceny stopnia i dynamiki postępu w realizacji przyjętych celów strategicznych i operacyjnych SRWŁ.

Część poświęcona ocenie stopnia realizacji celów Strategii będzie opomiarowana za pomocą wskaźników z systemu monitorowania Strategii. Będzie także zawierała zbiorcze informacje o:

- projektach współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej;
- stanie realizacji Zintegrowanych Przedsięwzięć Strategicznych;
- działaniach podejmowanych przez Samorząd Województwa i lokalne JST w OSI;
- innych inwestycjach regionalnych i krajowych realizowanych w województwie, wpisujących się w tematykę celów operacyjnych.

Część poświęcona **ocenie sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej** województwa będzie zawierać analizy wskaźników ekonomicznych i społecznych odpowiadających tematyce celów strategicznych i operacyjnych oraz syntetyczną informację o stanie zaawansowania dokumentów planistycznych²⁵² sporządzanych przez samorządy lokalne.

Głównym podmiotem odpowiedzialnym za prowadzenie procesu monitorowania realizacji SRWŁ 2030 jest Zarząd Województwa Łódzkiego, który realizować będzie ww. zadanie poprzez jednostki podległe: Departamenty UMWŁ, Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego oraz właściwe jednostki i instytucje odpowiedzialne za wdrażanie Strategii. Jednostką wyznaczoną do prowadzenia monitoringu i sporządzania Raportów z realizacji SRWŁ 2030 jest Regionalne Obserwatorium Terytorialne, działające w strukturach Biura Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi.

Proces ewaluacji jest oceną skuteczności działań, wydajności instrumentów finansowych, użyteczności, trafności, trwałości i komplementarności interwencji Strategii. Wraz z cyklicznymi raportami monitoringowymi ewaluacja jest częścią procesu decyzyjnego i polityki rozwoju opartej na faktach, prowadzonej przez Zarząd Województwa.

Ewaluacja Strategii będzie realizowana według następującego harmonogramu:

- ewaluacja ex-ante, której poddano projekt Strategii²⁵³,
- ewaluacja on-going, zostanie przeprowadzona w połowie okresu obowiązywania Strategii,
- ewaluacja ex-post, zostanie przeprowadzona po zakończeniu realizacji Strategii.

²⁵² Dotyczy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

²⁵³ Ewaluacja ex-ante Projektu Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, Infondo, 2020; <https://rot-lodzkie.pl/artykul/177>

Tab. 1. Wskaźniki monitorowania Strategii.

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość w roku bazowym dla województwa łódzkiego	Pozycja w Polsce	Wartość w roku bazowym dla Polski/ śr. krajowa	Wartość docelowa dla województwa w 2030 r.	Źródła danych
1. SFERA GOSPODARCZA – CEL STRATEGICZNY: NOWOCZESNA I KONKURENCYJNA GOSPODARKA						
Cel operacyjny 1.1. Zwiększenie potencjału badawczego i innowacyjnego						
1.	Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w relacji do PKB (ceny bieżące) [%]	0,94% (2018 r.)	7.	1,21% (2018 r.)	średnia krajowa	GUS
2.	Średni udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw [%]	14,8% (2019 r.)	8.	15,5% (2019 r.)	średnia krajowa	GUS
Cel operacyjny 1.2. Podnoszenie jakości kapitału ludzkiego						
3.	Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym [%]	78,9% (2019 r.)	5.	77,1% (2019 r.)	82,0%	GUS
4.	Odsetek osób dorosłych w wieku 25-64 lata uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu	3,0% (2019 r.)	14.	4,8% (2019 r.)	powyżej średniej krajowej	GUS
Cel operacyjny 1.3. Wsparcie rozwoju MŚP						
5.	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	1 036 (2019 r.)	10.	1 175 (2019 r.)	1165	GUS
6.	Podmioty z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. ludności	3,8 (2019 r.)	10.	6,6 (2019 r.)	4,5	GUS
Cel operacyjny 1.4. Rozwój sektora rolnego i zwiększenie jego konkurencyjności						
7.	Globalna produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych wg nowej definicji [zł]	8 605 zł (2019 r.)	4.	7 883 zł (2019 r.)	10 000 zł	GUS
8.	Średnia wielkość powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym [ha]	7,98 ha (2020 r.)	13.	11,04 ha (2020 r.)	8,60 ha	ARiMR
2. SFERA SPOŁECZNA – CEL STRATEGICZNY: OBYWATELSKIE SPOŁECZEŃSTWO RÓWNYCH SZANS						
Cel operacyjny 2.1. Rozwój kapitału społecznego						
9.	Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców	35,3 (2019 r.)	14.	38,3 (2019 r.)	średnia krajowa	obliczenia własne na podstawie GUS
10.	Liczba uczestników imprez organizowanych przez domy kultury, ośrodki kultury, kluby, świetlice na 1 000 mieszkańców	657 (2019 r.)	16.	977 (2019 r.)	średnia krajowa	GUS
Cel operacyjny 2.2. Poprawa stanu zdrowia mieszkańców						
11.	Przeciętne trwanie życia mężczyzn/kobiet	72,5/81,0 (2019 r.)	16. 15.	74,1/81,8 (2019 r.)	średnia krajowa	GUS
12.	Liczba łóżek w hospicjach, zakładach pielęgnacyjno-opiekuńczych i opiekuńczo-leczniczych na 100 tys. osób	89,3 (2019 r.)	9.	96,3 (2019 r.)	powyżej średniej krajowej	GUS
Cel operacyjny 2.3. Ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego						
13.	Liczba osób objętych usługami opiekuńczymi na 1000 osób w wieku 65 lat i więcej	14,6 (2019 r.)	b.d.	b.d.	20,0	obliczenia własne na podstawie RCPS i GUS
14.	Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców	312,7 (2019 r.)	10.	314,0 (2019 r.)	250	GUS
15.	Odsetek mieszkań wyposażonych w podstawowe media (łazienkę) (miasto), (wieś)	90,5% – miasto 75,2% – wieś (2019 r.)	16. 13.	95,7% – miasto 83,3% – wieś (2019 r.)	99% – miasto 95% – wieś	GUS
3. SFERA PRZESTRZENNA – CEL STRATEGICZNY: ATRAKCYJNA I DOSTĘPNA PRZESTRZEŃ						
Cel operacyjny 3.1. Adaptacja do zmian klimatu i poprawa jakości zasobów środowiska						
16.	Udział powierzchni terenów zieleni w miastach w powierzchni ogółem [%] ²⁵⁴	5,97% (2019 r.)	5.	4,77% (2019 r.)	więcej niż w roku bazowym	obliczenia własne na podstawie GUS
17.	Powierzchnia obszaru przekroczenia poziomu dopuszczalnego pyłu PM10 [km ²]	501 (2019 r.)	b.d.	b.d.	mniej niż w roku bazowym	GIOŚ
18.	Powierzchnia obszaru przekroczenia poziomu docelowego Benzo(a)pirenu [km ²]	2 238 (2019 r.)	b.d.	b.d.	mniej niż w roku bazowym	GIOŚ
19.	Emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych [tys. t/rok]	38 212,6 (2019 r.)	1.	198 440,7 (2019 r.)	mniej niż w roku bazowym	GUS

²⁵⁴ Wskaźnik uwzględnia udział powierzchni terenów zieleni takich jak: parki, zieleńce, tereny zieleni osiedlowej, zieleń uliczna, cmentarze, lasy gminne w ogólnej powierzchni miast.

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość w roku bazowym dla województwa łódzkiego	Pozycja w Polsce	Wartość w roku bazowym dla Polski/ śr. krajowa	Wartość docelowa dla województwa w 2030 r.	Źródła danych
20.	Korzystający z sieci kanalizacyjnej w % ogółu ludności na wsi	26,4 (2019 r.)	14.	42,2 (2019 r.)	średnia krajowa	GUS
21.	Lesistość [%]	21,5 (2019 r.)	16.	29,6 (2019 r.)	więcej niż w roku bazowym	GUS
22.	Pojemność ogółem obiektów małej retencji [dam³]	19 251,0 (2019 r.)	8.	839 607,4 (2019 r.)	więcej niż w roku bazowym	GUS
Cel operacyjny 3.2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu						
23.	Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa łódzkiego (wraz z informacją o liczbie wpisów i skreśleń) [szt.]	2 551 (2018 r.)	b.d.	b.d.	nie mniej niż w roku bazowym	badanie własne na podstawie danych NID i ŁWKZ
24.	Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni województwa ogółem [%]	19,5 (2019 r.)	15.	32,3 (2019 r.)	29,0	GUS
Cel operacyjny 3.3. Zwiększenie dostępności transportowej						
25.	Gęstość sieci autostrad i dróg ekspresowych w województwie [km/1000 km²]	24,7 (2019 r.)	2.	13,1 (2019 r.)	33,4	GUS
26.	Linie kolejowe ogółem na 100 km² w województwie łódzkim	5,9 km/km² (2019 r.)	10.	6,2 km/km² (2019 r.)	7,1 km/km²	GUS
27.	Udział taboru komunikacji miejskiej przystosowanego do przewozu osób niepełnosprawnych w taborze ogółem [%]	55,5 (2019 r.)	16.	80,5 (2019 r.)	średnia krajowa	obliczenia własne na podstawie GUS
28.	Wielkość ładunków obsługiwanych w terminalach intermodalnych (TEU)	494 129 (2019 r.)	b.d.	b.d.	więcej niż w roku bazowym	badanie własne na podstawie danych operatorów terminali
Cel operacyjny 3.4. Nowoczesna energetyka w województwie						
29.	Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem [%]	5,4 (2019 r.)	13.	15,5 (2019 r.)	średnia krajowa	GUS
30.	Korzystający z sieci gazowej w % ogółu ludności	39,6 (2019 r.)	14.	52,9 (2019 r.)	średnia krajowa	GUS
Cel operacyjny 3.5. Racjonalizacja gospodarki odpadami						
31.	Odpady komunalne zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów komunalnych zebranych w ciągu roku [%]	32,6 (2019 r.)	5.	31,2 (2019 r.)	65,0	GUS
Cel operacyjny 3.6. Zwiększenie dostępności do usług teleinformatycznych						
32.	Udział gospodarstw domowych wyposażonych w urządzenie z dostępem do Internetu w liczbie gospodarstw domowych ogółem [%]	78,2 (2019 r.)	11.	80,2 (2019 r.)	100	GUS
CEL HORYZONTALNY: EFEKTYWNE I ODPOWIEDZIALNIE ZARZĄDZANY REGION						
33.	Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem [%]	33,0 (2019 r.)	7.	31,2 (2019 r.)	50	GUS

IX. MATERIAŁY UZUPEŁNIAJĄCE

Spis rysunków

Rys. 1. Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze wskazane w KSRR po aktualizacji delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze w 2018 r.	7
Rys. 2. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją wskazane w KSRR po aktualizacji delimitacji obszarów problemowych na 2018 r.	7
Rys. 3. Podział administracyjny województwa łódzkiego w 2021 r.	13
Rys. 4. Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca w 2019 r.	14
Rys. 5. Syntetyczny wskaźnik innowacyjności regionów („Regional Innovation Scoreboard”) w 2019 r.	15
Rys. 6. Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki w latach 2010-2018	15
Rys. 7. Liczba grup producentów rolnych (stan na maj 2020 r.)	16
Rys. 8. Udział pracujących w grupach sekcji w Polsce w 2019 r. [w %]	17
Rys. 9. Udział pracujących w grupach sekcji w województwie łódzkim w 2019 r. [w %]	17
Rys. 10. Liczba podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców w 2019 r.	19
Rys. 11. Rozkład przestrzenny instytucji otoczenia biznesu w województwie łódzkim w 2019 r.	19
Rys. 12. Struktura wykształcenia w województwie łódzkim w 2019 r. (w %).....	20
Rys. 13. Osoby dorosłe w wieku 25-64 lata uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu w latach 2010-2019 [%] ..	20
Rys. 14. Gminy zameldowania studentów uczelni publicznych w województwie łódzkim w roku akademickim 2018/2019	21
Rys. 15. Gminy zameldowania studentów uczelni niepublicznych w województwie łódzkim w roku akademickim 2018/2019	21
Rys. 16. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie łódzkim w 2020 r.	22
Rys. 17. Liczba organizacji pozarządowych na 10 000 mieszkańców w powiatach w 2019 r.	24
Rys. 18. Koła Gospodyń Wiejskich prowadzące działalność gospodarczą w 2019 r.	24
Rys. 19. Uczestnicy imprez w centrach, ośrodkach, domach kultury, klubach i świetlicach na 1000 mieszkańców w 2019 r.	25
Rys. 20. Procentowa zmiana liczby ludności w gminach w latach 2010-2019 [2010=100%]	26
Rys. 21. Saldo migracji w gminach w 2019 r.	26
Rys. 22. Wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) w 2019 r.	27
Rys. 23. Gminy o najtrudniejszej sytuacji demograficznej w 2030 r.	27
Rys. 24. Liczba podejrzeń zatruc dopalaczami na 100 tys. mieszkańców w 2018 r.	28
Rys. 25. Liczba chorych na cukrzycę w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	28
Rys. 26. Oczekiwana długość trwania życia mężczyzn w latach 2015-2017 według powiatu zamieszkania	29
Rys. 27. Lekarze na 10 tys. ludności oraz liczba szpitali w 2019 r.	30
Rys. 28. Gminy problemowe pod względem skali ubóstwa mieszkańców w 2018 r.	31
Rys. 29. Liczba i odsetek gmin niezapewniających usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania	33
Rys. 30. Odsetek dzieci w wieku do lat 3 objętych opieką żłobkową w województwie łódzkim w 2019 r.	33
Rys. 31. Jednostki reintegracji społeczno-zawodowej na 100 tys. mieszkańców w 2019 r.	33
Rys. 32. Stan ekologiczny i chemiczny JCWP w latach 2014-2019	34
Rys. 33. Deficyt wód w 2019 r.	35
Rys. 34. Lesistość w województwie w 2019 r.	35
Rys. 35. Udział powierzchni terenów zieleni w powierzchni miast w 2019 r.	36
Rys. 36. Zagrożenie powodziowe.....	36
Rys. 37. Powierzchnia rodzinnych ogrodów działkowych wg województw ogółem w 2019 r. [ha]	36

Rys. 38. Emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych według województw w 2010 i 2019 r. [tys. t/rok]	38
Rys. 39. Wartości średnioroczne poziomu stężenia pyłu PM10 w województwie łódzkim odnotowane w stacjach pomiarowych w latach 2010-2019	38
Rys. 40. Dynamika zasobów mieszkaniowych w gminach w latach 2010-2019	39
Rys. 41. Procesy rewitalizacji w ośrodkach historycznych na tle zabytków o najwyższych walorach kulturowych	40
Rys. 42. Specyficzne komponenty dziedzictwa kulturowego	40
Rys. 43. Udział powierzchni obszarów chronionych według województw w latach 2010-2019 r. [%]	42
Rys. 44. Istniejące elementy systemu obszarów chronionych w województwie łódzkim w 2019 r.	42
Rys. 45. Układ drogowy w województwie łódzkim	43
Rys. 46. Stan nawierzchni dróg wojewódzkich w województwie łódzkim w 2020 r.	44
Rys. 47. Średni dobowy ruch roczny pojazdów w województwie łódzkim w 2015 r.	44
Rys. 48. Układ kolejowy w województwie łódzkim	45
Rys. 49. Centralny Port Komunikacyjny. Ogólnopolska sieć połączeń kolejowych wraz z izochroną 120 minut dojazdu do CPK	46
Rys. 50. Maksymalne prędkości na liniach kolejowych, stan na 18.12.2020 r.	46
Rys. 51. Operacje lotnicze pax w PL Łódź na tle portów lotniczych w kraju w 2019 r.	47
Rys. 52. Publiczny transport zbiorowy w województwie łódzkim	48
Rys. 53. Dostępność publicznym transportem zbiorowym (kolejowym i autobusowym) do Łodzi w 2020 r.	48
Rys. 54. Liczba pasażerów przewiezionych przez Łódzką Kolej Aglomeracyjną w latach 2014-2019	49
Rys. 55. Transport towarowy i logistyka w województwie łódzkim	50
Rys. 56. Wykorzystanie możliwości przeładunkowych terminali intermodalnych [%] w województwie łódzkim w latach 2014-2019	50
Rys. 57. Podaż powierzchni magazynowej multi-tenant i BTS [mln m ²] i wskaźnik pustostanów [%] w województwie łódzkim w latach 2012-2019	51
Rys. 58. System elektroenergetyczny w województwie łódzkim 2020 r.	52
Rys. 59. Produkcja energii elektrycznej w województwie łódzkim na tle pozostałych województw w 2010 r. i 2019 r. [GWh]	52
Rys. 60. Produkcja energii z OZE w województwie łódzkim na tle pozostałych województw w 2010 i 2019 r. [GWh]	53
Rys. 61. System paliwowy w województwie łódzkim w 2020 r.	54
Rys. 62. Gospodarka wodno-ściekowa w woj. łódzkim w 2019 r.	54
Rys. 63. Gospodarka odpadami komunalnymi w województwie łódzkim w 2020 r.	55
Rys. 64. Infrastruktura telekomunikacyjna i teleinformatyczna w województwie łódzkim	56
Rys. 65. Pokrycie zasięgami Internetu stacjonarnego o prędkości co najmniej 100 Mb/s w 2019 r.	56
Rys. 66. Produkt Krajowy Brutto na 1 mieszkańca według podregionów w 2018 r. (ceny bieżące)	57
Rys. 67. Rozkład przestrzenny typów obszarów wiejskich według struktury składowych rozwoju w III etapie badań	59
Rys. 68. Kluczowe elementy struktury funkcjonalno-przestrzennej.	62
Rys. 69. Samodzielność finansowa gmin w 2019 r.	63
Rys. 70. Stan opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego według województw w 2019 r.	64
Rys. 71. Stan opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego według gmin w 2019 r.	64
Rys. 72. Strategiczne elementy systemu transportowego i logistyki (schemat)	68
Rys. 73. Strategiczne elementy środowiska przyrodniczego i gospodarki rolnej (schemat)	68
Rys. 74. System osadniczy (schemat)	68
Rys. 75. Kształtowanie powiązań w ramach układu bipolarnego Łódź – CPK – Warszawa (schemat)	68
Rys. 76. Miasta odzyskanych szans	100

Rys. 77. Obszary Aktywnej Integracji.....	101
Rys. 78. Obszar Zielonej Gospodarki.....	102
Rys. 79. Obszar Nowej Energii	103
Rys. 80. Miejskie Obszary Funkcjonalne	104
Rys. 81. Obszary Strategicznej Interwencji w województwie łódzkim.	105

Spis tabel

Tab. 1. Wskaźniki monitorowania Strategii.	116
---	-----

Biuro Planowania Przestrzennego
Województwa Łódzkiego w Łodzi
<http://bppwl.lodzkie.pl>

województwo[®]
łódzkie